

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER VE TÜRK
ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER
IŞIĞINDA
T.C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜYE
KOMPOZİSYONU

Yüksek Lisans Tezi

BARKIN ÖZYURT

Hukuk Bölümü
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ankara
Temmuz 2023

BARKIN ÖZYURT

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU
DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER IŞIĞINDA

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜYE KOMPOZİSYONU

İ.D. BİLKENT ÜNİVERSİTESİ 2023

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yılına Ve Hocam Prof. Dr. Erdal Onar'a

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU
DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER IŞIĞINDA
T.C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜYE KOMPOZİSYONU

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

BARKIN ÖZYURT

Kamu Hukuku Disiplininde Yüksek Lisans
Derecesi Kazanma Yükümlülüklerinin Bir
Parçasıdır.

HUKUK BÖLÜMÜ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT
ÜNİVERSİTESİ
ANKARA

Temmuz 2023

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU
DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER IŞIĞINDA T.C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN
ÜYE KOMPOZİSYONU

Barkın ÖZYURT

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Erdal ONAR
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Ece GÖZTEPE ÇELEBİ
Tez Jüri Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Ali Ersoy KONTACI
Tez Jüri Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı

Refet Soykan GÜRKAYNAK
Enstitü Müdürü

ABSTRACT

MEMBER COMPOSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REBUPUBLIC OF TÜRKİYE IN THE LIGHT OF COMPARATIVE EXAMPLES AND OPINIONS FROM THE TURKISH CONSTITUTIONAL LAW DOCTRINE

Özyurt, Barkın

LL.M., Public Law Program

Supervisor: Prof. Dr. Erdal ONAR

July, 2023

Constitutional Courts are frequently discussed and debated in the world of law and politics. Their core existence is inherent with their members, their opinions, and decisions. Just like other Constitutional Courts, the Constitutional Court of the Republic of Türkiye is a significant constitutional organ that attracts attention in the legal and political community of the Türkiye and is extensively studied in various academic works. This thesis is primarily focused on the composition of the Court, a topic that often comes into the fore during every constitutional amendment debates. The objective of this thesis is to examine the composition of the Court within the context of quotas of different institutions and organs by utilizing examples from comparative law as well as proposals for constitutional amendments in Türkiye and

the doctrine of Turkish Constitutional Law. Ultimately, the main aim is to propose a new composition.

In the first part, the appearance and types of Constitutional Judiciary, systems of determining members of Constitutional Judiciary organs, and main examples from comparative law, particularly the composition of European Model Constitutional Judiciary organs will be examined. The second part will focus on the history and composition of the Turkish Constitutional Court from its establishment to the present day, cardinal institutional proposals for restructuring the Court regarding its composition, and prevailing views in the Turkish Constitutional Law doctrine by categorizing them into three main part. As a result, the conclusion part will involve an overview of the what has been revealed and our justified composition proposal.

Keywords: Constitutional Court of the Republic of Turkey, Constitutional Courts in Europe, Comparative Constitutional Judiciary, Composition of the Turkish Constitutional Court, Turkish Constitutional Law Doctrine.

ÖZET

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER IŞIĞINDA

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜYE KOMPOZİSYONU

Anayasa mahkemeleri, dünyada hukuk ve siyaset camiasında oldukça sık gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Bu Mahkemelerin esas varoluşu, üyeleri ile bunların görüşleri ve kararları ile mündemiçtir. Tıpkı diğer Anayasa mahkemeleri gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de, Türkiye'deki hukuk ve siyaset camiasında oldukça gündeme gelen ve çok çeşitli akademik çalışmalarda ele alınan etkili bir Anayasal organdır. Hazırlanmış olan bu tez, genellikle her anayasa değişikliği tartışmalarında gündeme gelen, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna hasredilmiştir. Tezin amacı, hem karşılaştırmalı hukuktan örnekler hem de Türkiye'deki anayasa değişikliği önerileri ile Türk anayasa hukuku doktrininin yararlanarak Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunu çeşitli kurum ve organların kontenjanları bağlamında ele almak ve nihayetinde bir kompozisyon önerisi getirmektir.

Bu kapsamda ilk bölümde, anayasa yargısının doğuşu, türleri, anayasa yargısı organları üyelerinin belirlenme yöntemleri ve karşılaştırmalı hukuktan örnekler ele alınacaktır. Karşılaştırmalı hukuktan başlıca örnekler bağlamında Avrupa modeli anayasa yargısı organlarının kompozisyonları İkinci bölümde, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin tarihi, kuruluşundan günümüze üye kompozisyonu, buna yönelik başlıca kurumsal öneriler ve Türk anayasa hukuku doktrinindeki başlıca görüşler ele

alınacaktır. Son olarak sonuç bölümünde, incelenen hususların genel değerlendirmesi ve ortaya konulan gerekçeli kompozisyon önerisiyle çalışma nihayete erdirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi'nin ye Kompozisyonu, Avrupa'daki Anayasa mahkemeleri, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, T.C. Anayasa Mahkemesi, Türk Anayasa Hukuku Doktrini.



TEŞEKKÜR

Hukuk Fakültesi'nde derslerime başladığım ilk gün bana hukuk mesleği ve anayasa hukuku alanını sevdiren; akademisyenlik yoluna ilk adımımı atmamı ve devam etmemi sağlayan ve bu yolda her zaman desteğini en yakınımnda hissettiğim; asistanı ve öğrencisi olmaktan ve rahle-i tedrisinden geçmekten her zaman büyük bir şeref ve kıvanç duyduğum; tezimin gerek hazırlık gerekse yazım sürecinde desteğini esirgemeyen, yorum ve değerlendirmeleriyle çalışmama katkı sağlayan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Erdal Onar'a,

Tez savunma jürimde yer alan; asistanı ve öğrencisi olmaktan her zaman büyük bir şeref ve kıvanç duyduğum; değerli yönlendirme, eleştiri ve önerileriyle tezimi geliştirmeme katkıda bulunan saygıdeğer kürsü hocam ve dekanım Prof. Dr. Ece Göztepe Çelebi'ye

Yine tez savunma jürimde yer alan, pozitif enerjisiyle desteğini hissettiğim ve değerli eleştiri ve önerileri ile tezimi geliştirmeme katkıda bulunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ersoy Kontacı'ya,

Akademisyenlik yolunda her zaman beni cesaretlendiren ve olumlu – olumsuz her koşulda arkamda durarak sevgi ve desteklerini esirgemeyen biricik arkadaşlarım Gizem Arslanboğa Polatkan, Ece Uzundemir, Başak Hançerlioğulları, İpek Çelik ve Gökçe Filiz Çavuşoğlu'na,

Tezimin hazırlık sürecinde ve bu süreçteki zorluklarda enerjisi ve desteği ile her zaman yanımda olan, Bilkent Hukuk Fakültesi'ndeki çalışma, oda ve editör arkadaşım sevgili Yağmur Öykü Yönet'e,

Yine tezimin hazırlık sürecinde her zaman desteğini hissettiğim fakülte­deki çalışma ve editör arkadaşım sevgili Pınar Başak Coşkun’a,

Lise yıllarımın en başından itibaren sonsuz destek ve alakalarına mazhar olduğum, mesleğimde ve seçtiğim akademisyenlik yolunda en büyük destekçilerimden olan ve hayat görüşümün şekillenmesinde önemli katkıları bulunan tarih hocalarım Şenay Demir ve Hülya Örnek’e,

Hayatımı yer almalarından her zaman mutluluk duyduğum, onları seçtiğim için asla pişmanlık duymadığım ve her zaman yanımda olacaklarını bildiğim diğer tüm yakın arkadaşlarıma,

Tez kaynaklarıma erişimde oldukça hızlı ilgi ve destek sunan, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi’nde görevli değerli Bilge Kat, Füsun Tütüncü-Yurdakul ve Naile Okan hanımefendilere,

Ve son olarak, epey zorlu olan bu süreçte maddi manevi her türlü desteği ayaklarımın altına seren; başarı ve başarısızlıklarım­da koşulsuz yanımda duran ve hayattaki en büyük şansım olan; en başta dok­torum ve biricik annem, kardeşim Orkun ve babam olmak üzere canım aileme,

sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZET	v
TEŞEKKÜR	vii
KISALTMALAR CETVELİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YARGISI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAN ÖRNEK ANAYASA YARGISI ORGANLARI

I. ANAYASA YARGISI KAVRAMI VE ANAYASA YARGISININ

DOĞUŞU

- A. Anayasa Yargısı Kavramı Ve Anayasa Yargısı İçin Gerekli Koşullar..... 9
- B. Anayasa Yargısının Doğuşu..... 16

II. ANAYASA YARGISI SİSTEMLERİ

- A. Merkezileşmemiş Yargısal Denetim: Amerikan Modeli..... 18
 - 1. Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi
 - 2. Temel Özellikleri..... 21
- B. Merkezileşmiş Yargısal Denetim: Avrupa Modeli
- 1. Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi
- 2. Temel Özellikleri..... 31

III. ANAYASA YARGISI ORGANLARINA ÜYE BELİRLENME

YÖNTEMLERİ

- A. Atama Sistemi..... 36
- B. Seçim Sistemi
- C. Karma Sistem..... 40
- D. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin Üyelerinin Belirlenmesinde
Benimsenen Sistem

**IV. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAN ÖRNEKLER: AVRUPA MODELİ
ANAYASA YARGISI ORGANLARININ KURULUŞU,
KOMPOZİSYONLARI, YAPILARI VE BUNLARA YÖNELİK BAZI
GÖRÜŞLER -----48**

A. Kıta Avrupası Ülkelerinden Örnekler-----	48
1. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi -----	48
2. Fransa Anayasa Konseyi -----	55
3. Avusturya Anayasa Mahkemesi -----	63
4. İtalya Anayasa Mahkemesi -----	70
5. İspanya Anayasa Mahkemesi -----	78
6. Belçika Anayasa Mahkemesi-----	85
7. Polonya Anayasa Mahkemesi -----	91
8. Portekiz Anayasa Mahkemesi-----	102
9. Macaristan Anayasa Mahkemesi -----	111
B. Kıta Avrupası Dışından Bazı Örnekler -----	120
1. Şili Anayasa Mahkemesi-----	120
2. Kore Anayasa Mahkemesi-----	128
3. Endonezya Anayasa Mahkemesi -----	134

İKİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE’DE ANAYASA MAHKEMESİ’NİN ÜYE KOMPOZİSYONU,
KURUMSAL ÖNERİLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU
DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER**

**I. T.C. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
KADARKİ KOMPOZİSYONLARI----- 141**

A. 1961 Anayasası’nın Hazırlık Aşamaları-----	142
1. Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonunca Hazırlanan Anayasa Öntasarısı -----	143
2. Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü’nün Gerekçeli Anayasa Tasarısı-----	145
3. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi Alt Komisyonu Raporu ve İlgili Madde Gerekçesi-----	146

4. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun Kurucu Meclis'e Sunduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı -----	148
5. Temsilciler Meclisi'ndeki Görüşmeler-----	150
B. 1961 Anayasası'nın Halkoylamasında Kabul Edildikten Sonraki Hali -----	154
C. Anayasa Mahkemesi'nin İlk Üyeleri-----	156
D. 1982 Anayasası'nın Hazırlık Aşamaları-----	162
1. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna Sunulan Görüşler -----	164
2. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca Sunulan Öneri-----	167
3. Danışma Meclisi'ndeki Görüşmeler ve Öneriler -----	169
4. Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunca Sunulan Öneri -----	175
5. Milli Güvenlik Konseyi Görüşmeleri -----	177
E. 1982 Anayasası'nın Halkoylamasında Kabul Edildikten Sonraki Hali ---	179
F. 1982 Anayasası'nda 2010 Yılındaki Değişiklik Ve Hazırlık Çalışmaları	180
1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Anayasa Değişikliği Teklifi-----	180
2. TBMM Anayasa Komisyonu Raporu -----	184
3. TBMM Genel Kurul Görüşmeleri ve Öneriler-----	188
4. 1982 Anayasası'ndaki 2010 Değişikliğinin Halkoyunda Kabul Edildikten Sonraki ve Anayasa Mahkemesi'nin Kararı ile Değişik Hali -----	196
G. 1982 Anayasası'nda 2017 Yılındaki Değişiklik Sonrası Mevcut Yapı ---	199

II. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TEKLİFLERİNDE ANAYASA

MAHKEMESİNİ YENİDEN YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ ----- 204

A. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince Hazırlanmış 1981 Tarihli Gerekçeli Anayasa Önerisi-----	205
B. 1992'de Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) için Hazırlanan Öneri -----	207
C. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri-----	209
D. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB) Tarafından 2000 Yılında Hazırlanan Anayasa Taslağı -----	213
E. Türkiye Barolar Birliği (TBB) Tarafından 2001 ve 2007 Yıllarında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerileri-----	215

F. 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan Değişiklik Önerisi -----	220
G. Adalet ve Kalkınma Partisi İçin Prof. Dr. Ergun Özbudun Başkanlığındaki Komisyon Tarafından Hazırlanan 2007 Tarihli Öneri -----	224
H. 2011 Yılında Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) İçin Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi-----	227
İ. 2011 Yılında Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Tarafından Hazırlanan Yeni Anayasa Önerisi-----	230
J. 28 Kasım 2022'de Altı Muhalefet Partisi Tarafından Açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Önerisi -----	232
III. ÜYE KOMPOZİSYONUNA İLİŞKİN TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNDEKİ BAŞLICA GÖRÜŞLER-----	242
A. Mahkemeye Yasama Organının Üye Seçmesine İlişkin Görüşler-----	242
B. Mahkemeye Yürütmenin/Cumhurbaşkanı'nın Üye Seçmesine İlişkin Görüşler-----	267
C. Mahkemeye Yargı Organlarından Üye Seçilmesine ve Mahkeme Üyelerinin Çoğunluğunun Hukukçulardan Oluşmasına İlişkin Görüşler -----	281
SONUÇ VE ÖNERİLER -----	305
KAYNAKÇA -----	324

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYD	: Anayasa Yargısı Dergisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B:	: Birleşim
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz/bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
E.	: Esas
Eds.	: Editors
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayanlar
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu

HSYK : Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

Iss. : Issue

İbid : Adı geçen eser

İÜHF : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

İÜSBFD : İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

K. : Karar

K. T. : Karar Tarihi

MBK : Milli Birlik Komitesi

MGK : Milli Güvenlik Konseyi

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MÜSİAD : Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği

No. : Number

O: : Oturum

RG : Resmi Gazete

RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDE	: Stratejik Düşünce Enstitüsü
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
ÜAK	: Üniversitelerarası Kurul
vd.	: Ve devamı
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1:	1961 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu.....	202
Tablo 2:	1982 Anayasası'nın İlk Halinde Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu.....	202
Tablo 3:	1982 Anayasası'nda 2010 Yılındaki Değişiklikten Sonra Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu.....	203
Tablo 4:	1982 Anayasası'nda 2017 Yılındaki Değişiklikten Sonra Anayasa Mahkemesi'nin Mevcut Üye Kompozisyonu.....	204
Tablo 5:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince Hazırlanmış 1981 Tarihli Gerekçeli Anayasa Önerisi.....	236
Tablo 6:	1992'de Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) İçin Hazırlanan Öneri.....	237
Tablo 7:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri (Topyekûn Öneri).....	238
Tablo 8:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri (Kısmi Öneri).....	238
Tablo 9:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Tarafından 2000 Yılında Hazırlanan Anayasa Taslağı.....	238
Tablo 10:	Türkiye Barolar Birliği Tarafından 2001 Yılında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi.....	239
Tablo 11:	Türkiye Barolar Birliği Tarafından 2007 Yılında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi.....	239

Tablo 12: 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan Değişiklik Önerisi.....	240
Tablo 13: Adalet ve Kalkınma Partisi İçin Prof. Dr. Ergun Özbudun Başkanlığındaki Komisyon Tarafından Hazırlanan 2007 Tarihli Öneri.....	240
Tablo 14: 2011 Yılında MÜSİAD İçin Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi.....	241
Tablo 15: 2011 Yılında SDE Tarafından Hazırlanan Yeni Anayasa Önerisi.....	241
Tablo 16: 28 Kasım 2022'de Altı Muhalefet Partisi Tarafından Açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Önerisi.....	242
Tablo 17: T.C. Anayasa Mahkemesi İçin Kompozisyon Önerisi.....	310

GİRİŞ

Anayasa yargısında Kıta Avrupası yahut Merkezileşmiş Yargısal Denetim Modeli'nin temel unsuru olan ve esas görevi ve amacı itibariyle münhasıran kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini gerçekleştiren anayasa mahkemeleri, 1920'li yılların başındaki kuruluşlarından günümüze, özellikle Avrupa kıtasındaki ülkelerde hukuk ve siyaset camiasının yakından ilgilendiği merciler olmuştur. Çeşitli örneklerinde siyasi partilerin denetimini, seçimlerin denetim ve yönetimini, devlet başkanları ve devletin yasama, yargı, yürütme organlarının en üst kademesinde görev yapanların yargılamasını; temel hak ve özgürlüklerin temini ve korunmasını gerçekleştiren anayasa mahkemelerinin, kanunların ve denetimi öngörölmüş olan yasama ile yürütme işlemlerinin anayasaya uygunluğunu hukuki olarak denetleme yetkisi muhakkak ve ortaktır. Tahdidi olarak sayılan bu yetkileri itibariyle anayasa mahkemeleri, yasama ve yürütme organlarını dolayısıyla da siyaset kurumunu oldukça yakından ilgilendirmektedir. Mahkemeler, bu yetkilerini Anayasalara uygun şekilde yargısal anlamda ve hukuki olarak gerçekleştirdiklerinden ve ekseriyetle hukukçulardan oluştuklarından dolayı, tüm hukuk camiasını da yakından ilgilendirmektedirler. Hatta aldıkları kararlarla, bulundukları ülkelerdeki tüm devlet düzenini etkileme kudretine sahip olan bu mahkemeler, topyekûn bulundukları ülkelerin halklarını da doğrudan yahut dolaylı şekilde ilgilendirmektedirler. İşte bu konumlarından dolayı anayasa mahkemeleri, jüristokrasi (hâkimler hükümeti)den halkın iradesine müdahaleye; azınlık yahut muhalefetin iktidara tahakkümünden ideolojik ve yargısal vesayete; demokratik meşruiyetlerinden tali kurucu iktidarları bağlayıcılıklarına; kararlarının icrasından yetkilerine; üyelerinin kompozisyonlarından başkanlarına pek çok hususta

tartışmaların odak noktasındadır. Siyaset ve hukuk camiasındaki bu tartışmalarla birlikte bu mahkemelerin, anayasal bir organ olmakla birlikte, halen doktrinde bir yüksek yargı organı mı yoksa özel bir amaç için kurulmuş, çeşitli görev ve yetkilere sahip bir yargı mercii mi olduğu da tartışılmaktadır. Hatta aynı şekilde, yargısal görev icra etmekle birlikte siyasi niteliğinin mi yoksa hukuki niteliğinin mi ağır bastığı da tartışmalıdır. Zikredilen hususlar hakkında, Türkiye’de ve dünyadaki hukuk ve siyaset doktrininde sayısız eser kaleme alınmakta, sonu bitmek bilmez yazılı ve sözlü münakaşalar cereyan etmekte, anayasa mahkemeleri gündemden bir türlü düşmemekte, anayasal sistemlerin; hukuk devletinin; insan hakları ile temel hak ve özgürlüklerin; yargı bağımsızlığının ve otoriterleşmeye doğru evirilen siyaset kurumunun çok önem az ettiği günümüzde gündemdeki yerini kaybedecek gibi de durmamaktadır.

Yukarıda bahsedilen ve anayasa mahkemelerini yöringeleyen oturtan hususlar esasen anayasa yargıçıları etrafında dönmektedir. Çünkü bu kurumların içlerinde görev yapan ve bu kurumları somutlaştırarak bir anlamda insani özelliklere büründürenler, anayasa mahkemesi üyeleri yahut yargıçılarıdır. Mahkemelerin işlev ve görevleriyle anlamı ve önemi, anayasa yargıçlarının şahıs ve heyetlerinde şekillenmektedir. Ayrıca, anayasa mahkemelerinin kararları ve bu mahkemeler eliyle ortaya çıkan anayasal fikirler de üye kompozisyonları ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple anayasa mahkemeleri, anayasa yargıçlarında mündemiçtir. Bundandır ki Anayasa Mahkemesi üyeleri yahut yargıçlarının, nitelikleri; belirlenme usulleri; belirleyen kurum yahut organlar; sayıları; görev süreleri; hatta ve hatta kişisel çevrelerindeki yaşam tarzları, görüşleri ile davranış biçimleri mahkemelerle ilgili gündeme gelen her hususta ön plana çıkmaktadır.

Hazırlanmış olan bu çalışma, anayasa mahkemeleri ve dolayısıyla bu mahkemelerin üyeleri yahut yargıçları ile ilgili, belki de en çok gündeme gelen ve tartışılan hususa yani mahkemelerin üye kompozisyonuna hasredilmiştir. Ancak çalışmanın hasredildiği mahkemelerin üye kompozisyonu konusu, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinden de yararlanmak kaydıyla, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonu ile ilgili Türkiye'de anayasa hukuku doktrinindeki tarihsel gelişim, öneriler ve temel görüşler ile sınırlandırılmıştır. Benzer şekilde her ne kadar, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonu, üyelerin nitelikleri; görev süreleri; çalışma ve yargılama usulleri, belirleyen kurumlar ve kontenjanlar; belirlenme usulleri gibi pek çok özelliği içinde barındırsa da, bunların her biri tek başına ayrı bir çalışma konusu olabileceğinden, bu çalışmada üyeleri seçen kurum yahut organlar ile bunların kontenjanları detaylıca ele alınmış olup yalnızca mesleki niteliklerinden de sınırlı olarak bahsedilmiştir. Nitekim bu çalışmada, Türkiye'de anayasa hukuku doktrininde anayasa yargısına ve Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna değinen temel eserlerin büyük çoğunluğu tüketilmiştir.

Neticede bu çalışmada, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal tarafsızlık ve bağımsızlığının sağlanması ile yetkin ve etkili çalışması amaçlarıyla Mahkeme'nin üye kompozisyonu arasında bir denge tutturmak saikiyle, çeşitli yabancı örnekler, anayasa değişikliği önerileri ve Türk anayasa hukuku doktrinden görüşler ışığında ideale yakın bir üye kompozisyonuna ulaşılmaya çalışmıştır. Bu amaçla, Mahkeme'nin işlev ve görevleriyle üye kompozisyonunu en iyi şekilde bağdaştıracığı değerlendirilen bir kompozisyon önerisi ortaya konulmuştur.

Bu kapsamda, bu çalışmanın ilk bölümü anayasa yargısının doğuşu, sistemleri, anayasa yargısı organları üyelerinin belirlenme yöntemleri ve karşılaştırmalı hukuktan örneklere ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak, anayasa yargısı kavramının Türk anayasa hukuku doktrinde ifade edilen tanımları ve Anayasa yargısından bahsedilmesi için gerekli koşullar; devamında anayasa yargısının doğuşu ele alınmıştır. İkinci olarak, anayasa yargısında denetimi yapan organlar yönünden doktrinde ifade edilen iki temel anayasa yargısı sistemi olan Amerikan modeli ve Avrupa modeli'nden; bu çalışmanın oluşumuna esas teşkil eden Avrupa modeli'ne daha detaylı değinilerek doğuşları, tarihsel gelişimleri ve temel özellikleri bağlamında, bahsedilmiştir. Devamında üçüncü olarak, anayasa yargısı organlarının üye belirlenme sistemleriyle bu sistemlere örnek teşkil eden ülkeler ve kuruluşundan günümüze Türk Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin belirlenmesinde benimsenen sistemler açıklanmıştır. Bu sistemlere örnek teşkil eden ülkelere bu bölümün bir sonraki dördüncü kısmında detaylıca ele alınmayacak olanların mahkeme kompozisyonları da ayrıca dipnotlarda kısaca açıklanmıştır.

İlk bölümün dördüncü kısmı, Türkiye de benimsenen Avrupa modeli anayasa yargısı organlarının üye kompozisyonlarına ilişkin karşılaştırmalı hukuktan örneklere ayrılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Avrupa modeli'nin tarihsel olarak, öncelikli ve çokça benimsendiği Kıta Avrupası'ndan başlıca Anayasa mahkemelerinin kısaca kuruluşları, üye kompozisyonları, yapıları ve Mahkemeler ile kompozisyonlarına yönelik doktrinde ifade edilen bazı görüşler tahdidi olarak ele alınmıştır. Burada ele alınan anayasa mahkemeleri şu şekildedir: Almanya Federal Anayasa Mahkemesi, Fransa Anayasa Konseyi, Avusturya Anayasa Mahkemesi, İtalya Anayasa Mahkemesi, İspanya Anayasa Mahkemesi, Polonya Anayasa Mahkemesi, Belçika

Anayasa Mahkemesi, Portekiz Anayasa Mahkemesi ve Macaristan Anayasa Mahkemesi. Devamında yine tahdidi olarak Kıta Avrupası dışından bazı örnekler ele alınmıştır. Bu kapsamda ele alınan Anayasa mahkemelerinin kısaca kuruluşları; üye kompozisyonları; yapıları ve Mahkemeler ile kompozisyonlarına yönelik doktrinde ifade edilen bazı görüşler açıklanmıştır. Burada ele alınan örnekler şu şekildedir: Güney Kore Anayasa Mahkemesi, Endonezya Anayasa Mahkemesi ve Şili Anayasa Mahkemesi. İkinci bölümün dördüncü kısmında Karşılaştırma Hukuktan yararlanarak işlenen örneklerin seçiminde, ilgili Mahkeme'nin tarihsel geçmişi; karşılaştırmalı hukukta tanınırlığı; işlerliği; üye kompozisyonunda tek bir erke, özellikle de yürütme organına ağırlık verilmemesi; bulunduğu ülkenin demokrasi ve refah endekslerindeki yerleri gibi etkenler göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan günümüze üye kompozisyonu, buna yönelik başlıca kurumsal öneriler ve doktrindeki başlıca görüşlere hasredilmiştir. Bu bölümün ilk kısmında, tarihsel olarak T.C. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan günümüze üye kompozisyonları, altı alt başlık altında tüm detaylarıyla ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk alt başlıkta, 1961 Anayasası'nın hazırlık aşamaları, bu aşamaların kısa tarihsel özeti; Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun temel aldığı, Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonunca Hazırlanan Anayasa Öntasarısı ile Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü'nün Gerekçeli Anayasa Tasarısı; Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi Alt Komisyonu Raporu ve Madde Gerekçeleri; Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun Kurucu Meclis'e sunduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Temsilciler Meclisindeki görüşmelerin Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin olan kısımları ve

gerekçeleri açıklanarak aktarılmıştır. İkinci alt başlıkta 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girdikten sonraki halindeki Mahkeme kompozisyonu ilişkin Anayasa'nın 145. maddesi sunulmuş; üçüncü alt başlıkta ise 1982 Anayasası'nın hazırlık aşamalarına yer verilmiştir. Üçüncü alt başlık, 1982 Anayasası'nın hazırlık aşamalarının kısa tarihçesi ile Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna sunulan resmi görüşler; Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca sunulan öneri; Danışma Meclisindeki görüşmeler ve öneriler; Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunca sunulan öneri ve Milli Güvenlik Konseyi görüşmelerinden Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin olan kısımları ve gerekçeleri muhteva etmektedir. Devamında dördüncü alt başlıkta 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdikten sonraki halinde Mahkeme'nin kompozisyonunu düzenleyen 146. maddesi sunulmuş; beşinci alt başlıkta Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunda kapsamlı değişiklikler içeren 1982 Anayasası'nda 2010 yılındaki değişiklik ve hazırlık çalışmaları ele alınmıştır. Bu kapsamda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Anayasa Değişikliği Teklifi; TBMM Anayasa Komisyonu Raporu; TBMM görüşmeleri ve görüşmelerdeki önerilerden Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin olan kısımları ve gerekçeleri açıklanmış ve devamında Anayasanın ilgili 146. maddesinin 1982 Anayasası'ndaki 2010 Değişikliğinin yürürlüğe girdikten sonraki ve Anayasa Mahkemesi'nin kararı ile değişik hali; kararın ilgili kısımlarındaki gerekçelerle birlikte aktarılmıştır. Son alt başlıkta ise 1982 Anayasası'nda 2017 Yılındaki Değişiklik sonrası Mahkeme'nin mevcut kompozisyonu sunulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan günümüze üye kompozisyonları bu kısmın sonunda karşılaştırmalı tablolarla özetlenmiştir.

İkinci bölümün ikinci kısmı, 1982 Anayasası döneminde başlıca Anayasa değişikliği önerilerinde Anayasa Mahkemesi'ni yeniden yapılandırma taslaklarına ayrılmıştır. Bu kapsamda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince Hazırlanmış 1981 Tarihli Gerekçeli Anayasa Önerisi; 1993'te Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) için Hazırlanan Öneri; Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri (1992-1993); Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Tarafından 2000 Yılında Hazırlanan Anayasa Taslağı; Türkiye Barolar Birliği Tarafından 2001 ve 2007 Yıllarında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerileri; 2004 Tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan Değişiklik Önerisi; Adalet ve Kalkınma Partisi İçin Prof. Dr. Ergun Özbudun Başkanlığındaki Komisyon Tarafından Hazırlanan 2007 Tarihli Öneri; 2011 Yılında MÜSİAD İçin Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi; 2011 Yılında SDE Tarafından Hazırlanan Yeni Anayasa Önerisi ve 28 Şubat 2022'de Altı Muhalefet Partisi (Millet İttifakı) Tarafından Açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Önerisi'nde yer alan Anayasa Mahkemesi kompozisyon önerileri ve bunların gerekçeleri, ilgili metinlerden ulaşılabildiği kadarıyla hazırlayan bilgisiyle birlikte aktarılmıştır. Bu taslak ve önerilerin seçilmesinde ilgili kurum veya kuruluşun geniş çevrelerce tanınırlığı ile etkinliği; taslak veya önerileri hazırlayan komisyonların bilimselliği ve ilgili öneri yahut taslağın anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin bütüncül ve kapsamlı düzenlemeler içermesi gibi etkenler göz önünde bulundurulmuştur. Bu kurumsal kompozisyon önerileri, ikinci bölümün ilk kısmının sonunda olduğu gibi, bu kısmın sonunda da karşılaştırmalı tablolarla özetlenmiştir.

Çalışmanın son; ikinci bölümün ise üçüncü kısmı, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin olarak Türk Anayasa Hukuku doktrinde ifade edilen başlıca görüşlerin derlenerek aktarılması muhtevastır. Bu görüşler, Mahkeme'ye yasama organının üye seçmesine ilişkin görüşler; Mahkeme'ye yürütmenin/Cumhurbaşkanı'nın üye seçmesine ilişkin görüşler; Mahkeme'ye yargı organlarından üye seçilmesine ilişkin görüşler ve mesleki tasniflerin detayına girmemek kaydıyla Mahkeme üyelerinin çoğunluğunun hukukçulardan oluşmasına ilişkin görüşler olarak tasnif edilerek açıklanmıştır. Sonuç bölümünde çalışma nihayete erdirilmiş ve T.C. Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin yukarıda belirtilen amaçlara hizmet edecek şekilde bir kompozisyon önerisi sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YARGISI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAN ÖRNEK

ANAYASA YARGISI ORGANLARI

I. ANAYASA YARGISI KAVRAMI VE ANAYASA YARGISININ

DOĞUŞU

A. Anayasa Yargısı Kavramı Ve Anayasa Yargısı İçin Gerekli Koşullar

Doktrinde, anayasallık veya anayasaya uygunluk denetimi (*constitutionality review*); anayasal denetim (*constitutional review*); anayasal adalet (*constitutional justice*); anayasal yargı denetimi (*judicial constitutional review*); anayasal uyuşmazlık hukuku (*droit du contentieux constitutionnel*); anayasa usul hukuku; içtihadî anayasa hukuku (*droit constitutionnel jurisprudentiel*); yargısal denetim (*judicial review*); siyasi yargı gibi kavramlarla da ifade edilen, doktrin çoğunluğu ve bu çalışmada da tercih edilen anayasa yargısı (*constitutional judiciary, constitutional jurisdiction*) kavramı doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.¹

¹ Balta, T. B.: “Türkiye’de Anayasa Yargısı”, AÜHFD, Y.1961, C.18, S. 1-4, s. 547; Kıratlı, M.: Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s. 15-16; Cappelletti, M.: “Judicial Review in Comparative Perspective”, California Law Review, V.58, N.5, Oct 1970, s. 1017, 1032; Çağlar, B.: “Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.6, S. 1-3, Y.1985, s. 39; Çağlar, B.: Anayasa Bilimi Bir Çalışma Taslağı, BFS Yayınları, Mart 1989, s. 166-167, 174; Aliefendioğlu, Y.: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 45; Hekimoğlu, M. M.: Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 9 vd.; Kaboğlu, İ. Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Güncelleştirilmiş ve Sadeleştirilmiş 16. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 327; Fendoğlu, H. T.: Anayasa Yargısı, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 76; Eren, A.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku), Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 1081; Anayurt, Ö.: Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar), Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 767; İba, Ş. / Kılıç, A.: Anayasa Yargısı Dersleri, Gözden

1961 Yazında, Karşılaştırmalı Kamu Hukuku ve Devletler Hukuku- Max Planck Enstitüsü tarafından anayasa yargısı konusunda Almanya'nı Hiedelberg kentinde toplanan Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Kolokiyumu'nda Anayasa Yargısı kavramı '*doğrudan doğruya anayasaya riayet sağlayan her türlü yargı işlemi*' olarak tanımlanmıştır.² Balta'ya göre bu kavram, kanunlarla birlikte diğer hukuk metinlerinin de anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini kapsamaktadır.³

Alman doktrininden Kissel'e göre, anayasa yargısı (*Verfassungsgsgerichtsbarkeit*) esasen, '*hukuk devleti düşüncesinin bütün anayasal sistem ve organlarda tamamlanması*' anlamına gelmektedir.⁴ Stern'e göre, '*mahkemece yapılan bir yargılamada, Anayasa Hukuku ölçüt alınarak hakkaniyetin ne olduğu hususunda nihai ve bağlayıcı kararı vermek yetkisine*' anayasa yargısı denir.⁵ Wolf ise, başka bir açıdan ele alarak, '*devlet otoritesinin Anayasaya uygunluğunun hukuk devleti yoluyla kontrol edilmesi yanında, Anayasanın değişen yaşam ilişkilerine 'tekamül ettirilmiş yorum' yoluyla uyarlanması*' şeklinde tanımlamıştır.⁶ Yine Alman doktrininden Häberle ise, anayasa yargısı kavramını,

Geçirilmiş Güncellenmiş 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2022, s. 1; Grote, R.: "*Judicial Review*", Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 334; July 2018, Bağlantı: https://oxcon.oupplaw.com/search?prd=MPECCOL&q=Constitutional+Review&sfam=&auth_0=Grote%2C+Rainer&facetSearchButton=Update, Erişim Tarihi: 20.03.2023; OECD, Chapter 6: Constitutional Review, Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study, OECD Publishing, Paris, 2022, s. 121 vd., Bağlantı: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/constitutions-in-oecd-countries-a-comparative-study_ccb3ca1b-en#page10, Erişim Tarihi: 20.03.2023.; Magnon, X. / Vidal-Naquet, A.: "*Le droit constitutionnel est-il un droit politique ?*", Les Cahiers Portalis, 2019/1 (N°6), s. 108 vd., Bağlantı: <https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-portalis-2019-1-page-107.htm>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

² Balta, s. 547, 1 numaralı dipnot; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 15-16; Balta, Kıratlı, Tikveş, Özbudun ve Fendoğlu da bu tanımlamayı benimsemişlerdir. (Balta, s. 547, 1 numaralı dipnot; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 19; Tikveş, Ö.: Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Yayınları, İzmir, 1978, s. 6; Özbudun, E.: Türk Anayasa Hukuku, 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 377; Fendoğlu, s. 76).

³ Balta, s. 547, 1 numaralı dipnot.

⁴ Hekimoğlu, s. 2, 7 numaralı dipnot, Kissel'den naklen.

⁵ İbid, s. 10, 4 numaralı dipnot, C. Bock ve W. Bock'dan naklen

⁶ İbid, s. 10-11, 5 numaralı dipnot, C. Bock ve W. Bock'dan naklen.

‘anayasaya uygunluğu doğrudan güvence altına alan ve mahkemelerce yerine getirilen her türlü yargısal faaliyet’ olarak ifade etmiştir.⁷

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de Anayasa Hukukunun gelişmesinin öncülerinden olan Özer’ e göre, teşri kuvvetinden farklı olmak kaydıyla, *‘kanunların hukuku esasiyeye uygun olup olmadığına hükmedebilecek; teşri kuvvetlerinin iktidarlarının hududunu tahdit eden kanunu esasisinin hüsnü cereyanını temin için’* başka bir kuvvetin, ki bu kuvvet kuvve-i adliyyede görülür, vücudu elzemdir.⁸ Yani kanunların anayasaya uygunluğuna karar vermek ve yasama organı ve ondan kaynaklı iktidarların sınırlarını belirleyen anayasanın iyi şekilde işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla yasama organından farklı bir erkin yetkili olması gerekir ki, bu yetkiye sahip olma kudreti yargı organındadır.

Esen, doğrudan anayasa yargısını tanımlamamakla birlikte, *‘kanunun Anayasaya uygunluğu meselesinin bir hukuk meselesi’* olduğunu ve bundan ötürü anayasaya uygunluk denetiminin mahkemelerce yapılması gerektiğini; bu denetimi yapan yargıcın, nasıl ki bireyler arasında kanuna uygunluğun koruyuculuğunu yapıyorsa, devlet işlerinde de anayasaya uygunluğun koruyucusu durumunda olduğunu belirtmektedir.⁹

Tikveş, anayasa yargısı için Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Kollokyumu’ndaki tanımını benimsemekle birlikte, anayasa yargısını Anayasayla ilgili her türlü yargı faaliyetinin anayasa yargısının içine dahil edilemeyeceği kaydını düşerek şu şekilde de tanımlamaktadır: *“Devlet organlarının işlemlerinin*

⁷ İbid, s. 11, 6 numaralı dipnot, C. Bock ve W. Bock’dan naklen.

⁸ Özer, Y. Z.: Mukayeseli Hukuku Esasiye Dersleri, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s. 222’den naklen.

⁹ Esen, B. N.: Anayasa Hukuku, Üçüncü Basım, Arbas Matbaası, Ankara, 1948, s. 196.

*anayasanın koyduğu sınırlara uygun bulunup bulunmadığının anayasayı korumak için kontrol edilmesi”.*¹⁰

Çağlar’a göre anayasa yargısı, *“Hukuk devletinin cihazlanmasıdır.”* ve *‘klasik hürriyetlerin ve bu çerçevede sosyal düzenin korunması’* misyonunu yüklenmiştir.¹¹

Özbudun, geniş anlamda anayasa yargısı tanımı için toplanan Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Kollokyumu’ndaki tanımı benimsemekle birlikte, dar anlamda anayasa yargısı için ise *‘kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal merciler tarafından denetimi’* nin anlaşılacağını belirtmiştir.¹²

Tanör ve Yüzbaşıoğlu, anayasa yargısı için şu tanımlamayı yapmıştır: *“Hukuk devletinin gelişiminde en önemli son aşama; anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesinin yaptırımı.”*¹³

Aliefendioğlu’na göre dar anlamda anayasa yargısı, *‘Anayasaya uygunluk denetiminin yargı yoluyla yapılmasının biçim ve usullerini içerir’*. Geniş anlamda ise *‘yargı denetimi yanında kimi anayasal sorunların da yargısal usullerle karara bağlanarak çözümlenmesi’*ni kapsar.¹⁴

¹⁰ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 13.

¹¹ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 168-169.

¹² Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 377. Tunç, Fendoğlu ve Atar da bu tanımı benimsemektedir. (Tunç, H.: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), Yetkin Yayınları, 1997, s. 18; Fendoğlu, s. 76; Atar, Y.: Türk Anayasa Hukuku, Güncellenmiş 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 321).

¹³ Tanör, B. / Yüzbaşıoğlu, N.: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 21. Bası, Beta, İstanbul, 2023, s. 478’den naklen.

¹⁴ Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 45. Geniş anlamdaki tanımı Tunç da benimsemektedir. (Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 18).

Onar’a göre anayasa yargısı, ‘Anayasalarda öngörülen güvencelere yasama çoğunluğunun uymamasının doğurabileceği sakıncaları giderecek en etkin yol’ olarak ifade edilebilir.¹⁵

Hekimoğlu, anayasa yargısı kavramını kendisine göre dar anlamıyla şu şekilde tanımlamaktadır: “Yasama organı tarafından yapılan işlemlerin anayasal bir çerçeve içerisinde sınırlandırılmasını sağlamak ve bu suretle temel hakları otorite karşısında korumak ve onları geliştirmek amacıyla, kanunların ve diğer bazı yasama organı tasarruflarının anayasaya uygunluğunun yargısal makamlar tarafından denetlenmesidir.”¹⁶ Hekimoğlu anayasa yargısı kavramının geniş anlamı için ise, kendisine göre diğer tanımlardaki eksiklikleri giderecek ölçüde şu şekilde bir çerçeve çizmektedir: “Doğrudan doğruya anayasa hükümlerine uyulması ve böylelikle temel hak ve özgürlüklerin otorite karşısında güvence altına alınması amacını güden bütün yargısal işlemleri veya Anayasa Hukukundan kaynaklanan problemlerin, devlet organlarının hak eksenli bir hukuki bakış açısıyla sınırlandırılması yoluyla, yargı merciileri tarafından yargısal usul kuralları dahilinde bir sonuca bağlanması sürecidir.”¹⁷

Kaboğlu’na göre, anayasa yargısı, dar anlamda ‘yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi’, geniş anlamda ise ‘devlet işlemlerinin anayasaya uygunluk denetimine ilişkin her yargısal usul’ olarak anlaşılmaktadır.¹⁸

¹⁵ Onar, E.: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Türkiye’de Öncüler, Ankara, 2003, s. 92.

¹⁶ Hekimoğlu, s. 13’den naklen.

¹⁷ Hekimoğlu, s. 13-14’ten naklen.

¹⁸ Kaboğlu, İ.Ö.: Anayasa Yargısı Avrupa Modeli ve Türkiye, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ekim 2007, s. 13’den naklen. Geniş anlamdaki tanımı Atar da benimsemektedir. (Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 321).

Gören'e göre anayasa yargısı, 'yargılama süreci içerisinde hukuka uygunluğun ne anlama geldiği konusunda, Anayasa Hukukunu esas ve kriter olarak bağlayıcı bir şekilde karar vermek' anlamına gelmektedir.¹⁹

Atay, anayasa yargısını şu şekilde tanımlamaktadır: "Anayasal devletlerde, anayasal düzenin yargısal özelliği bulunan organlar tarafından korunması ve bu anlamda hukuk normlarının hiyerarşik yapılanmasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümlenmesidir." ²⁰

Eren'e göre ise anayasa yargısı, 'genel olarak anayasaya uygunluk denetimi yapan organlar ve yargılama usulü' anlamına gelir.²¹

Anayurt, genel olarak anayasallık denetiminin dar anlamı olan, 'anayasaya saygıyı sağlamak üzere bir hukuk kuralının anayasaya uygunluğunu inceleyen ve ona yaptırım uygulayan özel nitelikte görevli yargı yerleri' nin anayasa yargısını kastettiğini ifade etmektedir.²² Yine Anayurt, anayasa yargısı kavramının 'anayasal bir kuralın uygulanması ya da yorumlanmasından kaynaklanan bir uyuşmazlığın yargı organı tarafından çözülmesine imkân sağlayan kurumsal yapılar ve sistemleri' şeklindeki ifadesini de benimsemiştir.²³

Son olarak İba ve Kılıç'a göre dar anlamda anayasa yargısı, 'kanunların ve diğer denetime tabi yasama ve yürütme işlemlerinin Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi'ni ifade ederken; geniş anlamda anayasa yargısı, 'Anayasaya

¹⁹ Gören, Z.: Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş Beşinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 302.

²⁰ İba / Kılıç, s. 2, Atay'dan naklen. İba ve Kılıç da bu tanıımı benimsemektedir.

²¹ Eren, s. 1081.

²² Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 757.

²³ İbid, s. 767, 160 numaralı dipnot, Hamondan naklen.

aykırılıkları gidermek amacına dönük her türlü kural koyma işlevinin yargısal denetimi’ni karşılamaktadır.²⁴

Anayasa yargısı kavramına getirilen bu tanımlamalar ışığında ister dar, ister geniş anlamda olsun, anayasa yargısı kavramından bahsedilebilmesi için şu üç koşulun gerçekleşmesi gerektiği yönünde görüşler doktrinde ifade edilmektedir:²⁵

- Yazılı bir anayasanın varlığı: Bir ülkede anayasa yargısından bahsedilebilmesi için o ülkedeki temel ve sosyal değerleri, belirsizlikten ve hukuk dışı amaçlardan kurtararak pozitif hukuka dönüştüren bir Anayasa gereklidir.²⁶
- Anayasanın katı (bükülmez) yapıda olması: Anayasa’nın kanunların üstünde olduğu ve değiştirilmesinin sıradan yasama işlemlerinden daha zor koşullara tabi olduğunun öngörüldüğü Anayasalara sahip ülkelerde anayasa yargısından bahsedilebilir, zira tam tersi şekilde yumuşak Anayasalara sahip ülkelerde Anayasa Yargısı’nın bir anlamı bulunmamaktadır.²⁷
- Anayasanın üstünlüğünün ve kanunların Anayasaya aykırı olamayacağının siyasi organdan farklı, yargısal bir organca denetiminin açıkça düzenlenmesi yahut açıkça düzenleme olmaksızın bu yönde bir teammül.²⁸

²⁴ İba / Kılıç, s. 4-5’ten naklen.

²⁵ Cappelletti, s. 1018-1019; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 377; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93; Gözler, K.: Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Ağustos 2022, s. 440-441; Fendoğlu, s. 85-86.

²⁶ Cappelletti, s. 1018; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 377; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 441; Fendoğlu, s. 85-86.

²⁷ Cappelletti, s. 1018; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 377; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 441; Fendoğlu, s. 85-86.

²⁸ Cappelletti, s. 1019; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 377-378; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 44; Fendoğlu, s. 85-86. Fendoğlu ve Gözler, ilgili düzenlemenin Anayasa’da bulunmaması halinde Anayasa Yargısından bahsedilemeyeceği görüşündedir.

B. Anayasa Yargısının Doğuşu

Doktrinde anayasa yargısının ilk olarak, ABD’de Federal Yüksek Mahkeme’nin 1803 yılında verdiği *Marbury v. Madison* davasıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu dava sonucunda verdiği kararda Federal Yüksek Mahkeme, kanunların Anayasaya uygun olması ve Anayasaya uygun olmayan kanunların ihmal edilmesi gerektiğini belirtmiş; kanunların Anayasaya uygunluğunun denetiminin ABD Anayasasında kendisine açıkça yetki verilmemiş olmasına rağmen, kendisinin yetkisi dâhilinde olduğuna hükmetmiştir.²⁹ Ancak doğrudan anayasaya uygunluk denetimini içermese de ABD Yüksek Mahkemesi ile ilgili kararın verilmesinde büyük rolü olan Mahkeme Başkanı John Marshall’ın bu kararda, daha öncelerde 1610 tarihli *Dr. Bonham’s Case* isimli davada yargıç Lord Edward Coke tarafından ortaya atılan ve Coke Doktrini olarak bilinen görüşlerden faydalandığı ve Coke doktrininin anayasa yargısının ilk tohumlarını attığı düşünülmektedir.³⁰ Coke Doktrinine göre İngiliz hukuk sisteminde ortak hukuk (common law) olarak bilinen mahkeme içtihatları, hukuki teamüller ve temel prensiplerin³¹ Parlamento’nun

²⁹ Özer, s. 222 vd.; Esen, s. 196-197; Feyzioğlu, T.: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1951, s. 155 vd.; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 11; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 21-22; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 484; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 379; Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 41-42; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 96; Hekimoğlu, s. 34; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 328-329; Fendoğlu, s. 88-89; Eren, s. 1081; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 766. *Marbury / Madison* davasının öncesindeki hadiseler ve kararın gerekçeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 163 vd.; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 96-99; İba / Kılıç, s. 73 vd. Kararın gerekçesinin önemli kısımlarının İngilizce ve Türkçe versiyonları için ayrıca bkz: Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 451-453, 19.6 numaralı kutu.

³⁰ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 153; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 11; Cappelletti, s. 1028; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 31; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 7, 94-95; İba / Kılıç, s. 27.

³¹ Common Law, Law, J. / Martin, E.; A Dictionary of Law, Oxford University Press, Bağlantı: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199551248.001.0001/acref-9780199551248-e-715>; Erişim Tarihi: 23.03.2023.

otoritesine ve yasalarına geleneksel olarak bir üstünlüğü bulunmaktadır. Buna göre ortak hukuk Parlamento işlemlerinden üstündür ve kendisine aykırı olan Parlamento işlemlerini geçersiz kılar.³² Coke Doktrini, öne sürüldüğü yıllarda Anglo-Sakson Hukuk Sistemi'ne sahip ülkelerde benimsenmiş olsa da sonrasında pek çok ülkeyi ve düşünürü etkilemiştir.³³

Ayrıca şunu ifade etmek gerekir ki, anayasa yargısının köklerinin Coke Doktrini ve Marbury v. Madison davası öncesinde çok daha eskilere dayandığı da doktrinde dile getirilmiştir. Bu varsayıma göre anayasa yargısının kökeni, Antik Yunan'da, Roma İmparatorluğu'nda, Ortaçağ'da ve sonrasında ortaya çıkan Üstün Hukuk Teorisi ve Normlar Hiyerarşisinin temellerine kadar uzanmaktadır.³⁴ Fakat bu çalışmada anayasa yargısı ve bunun sistemlerinin, modern anlamda tarihsel gelişiminden ve temel özelliklerinden bahsedilecektir.

II. ANAYASA YARGISI SİSTEMLERİ

Anayasa yargısında anayasaya uygunluk denetimini yapan organ merkeze alındığında iki farklı sistemden söz edilebilir. Bunlardan ilki Amerikan modeli olarak da adlandırılan Merkezileşmemiş Yargısal Denetim (Yaygın Denetim - *Decentralized Judicial Review*) modelidir. Bu modele, 'Olağan Yargı Organları

³² Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 153; Cappelletti, s. 1028; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 11; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 31; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 7; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 440-441, 19.3 numaralı kutu; İba / Kılıç, s. 27.

³³ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 153; Cappelletti, s. 1028-1031; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 31-32; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 7.

³⁴ Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 8-9; Cappelletti, s. 1020-1026; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 32; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 1-7; İba / Kılıç, s. 24-27. Bu konuda ayrıntılı tarihsel bilgiler ve görüşler için bkz. Cappelletti, s. 1020-1026; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 1-7; İba / Kılıç, s. 24-27.

Tarafından Yapılan Denetim’; ‘Genel Mahkeme Sistemi’ veya ‘Yüksek Mahkeme Modeli’ de denilmektedir.³⁵ İkincisi ise Avrupa modeli olarak da adlandırılan Merkezileşmiş Yargısal Denetim (*Centralized Judicial Review*) modelidir. Bu modele, ‘Merkezi Bir Yargı Organı Tarafından Yapılan Denetim’; ‘Özel Mahkeme Sistemi’; ‘Anayasa Mahkemesi Modeli’ veya Kelsen Modeli de denilmektedir.³⁶ Ayrıca günümüzde anayasa yargısının gelişimiyle doktrinde, zikredilen iki sistemden de özellikler bulunan ve ‘karma / hibrit (melez) sistem olarak adlandırılan üçüncü bir sistemin varlığından da bahsediliyorsa da bu çalışmada, Anayurt’un görüşüne paralel şekilde iki sistem sınıflandırması esas alınmış olup yaygın örnekleri bulunmayan; ayrı bir sistem olarak ele alınmasına gerek olmayan ve istisnai nitelikte görülen karma modelden³⁷ ayrıca bahsedilmemiştir.³⁸

A. Merkezileşmemiş Yargısal Denetim: Amerikan Modeli

İlk olarak ABD’de ortaya çıkmasından dolayı doktrinde çoğunlukla Amerikan modeli olarak anılan Merkezileşmemiş (Yaygın) Yargısal Denetim,

³⁵ Cappelletti, s. 1033-1034; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 483-484; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 378; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 89; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93-94; Hekimoğlu, s. 34; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 329-330; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 448; Fendoğlu, s. 90; Eren, s. 1082-1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 778-779; İba / Kılıç, s. 70.

³⁶ Cappelletti, s. 1034,1038; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 378; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 119; Hekimoğlu, s. 35; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 332; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Fendoğlu, s. 91; Eren, s. 1083-1084; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 788-789; İba / Kılıç, s. 78.

³⁷ Karma model, bu modelin özellikleri ve örneklerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 82-83, 155 vd.; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 30-31; Calabresi, S. G.: “Chapter Two: The Concentrated and Hybrid Models of Judicial Review”, The History and Growth of Judicial Review, Volume 2: The G-20 Civil Law Countries, Oxford Academic (Online Edition), New York, 2021, s. 32 vd.; Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190075736.003.0003>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

³⁸ Cappelletti, s. 1034, 66 numaralı dipnot; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 89, 155; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 30-31; Fendoğlu, s. 92; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 778; İba / Kılıç, s. 70.

anayasa yargısının ülkedeki genel mahkemeler ve yargı sistemlerinin üstlerinde bulunan Yüksek Mahkemeler tarafından gerçekleştirildiği sistemdir. Bu sistemde Anayasaya uygunluk denetimi yetkisi Anayasa’da öngörölmüş olabileceği gibi, mahkemeler yorum yoluyla da bu yetkiyi kullanıyor olabilirler.³⁹

1. Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Merkezileşmemiş Yargısal Denetim, modern anlamda ilk olarak, anayasa yargısının başlangıcı sayılan 1803 tarihli Marbury v. Madison kararı ile doğmuştur. Bu karar ile yukarıda kısaca değinildiği üzere ABD Federal Mahkemesi, Anayasada açıkça hüküm bulunmamasına rağmen Anayasa’yı ve kanunları uygulamakla görevli olan mahkemelerin ve Federal Yüksek Mahkeme’nin, Anayasanın üstünlüğünün uygulayıcısı ve denetleyicisi olduğuna hükmetmiştir. Buna göre tüm mahkemeler kanunların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesinde yetkilidir ve Anayasaya aykırı kanunlar mahkemelerce ihmal edilir. Bu ihmal bir ilga niteliğinde olmayıp taraflar arası (inter partes) etki doğurmasına rağmen, ABD’nin Hukuk Sisteminde mahkeme içtihatları bağlayıcı nitelikte olduğundan diğer mahkemelerce de uygulanır ve böylece ilgili kanun hukuken olmasa da fiilen mülga olur. Hatta bir kanunu ihmal kararı Federal Yüksek Mahkeme tarafından verildiğinde, bu mahkemenin kararları diğer mahkemeler için doğrudan bağlayıcı olduğundan, karar herkesi bağlayıcı (erga

³⁹ Cappelletti, s. 1034 vd.; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 484; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 90-91; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 93-94; Hekimoğlu, s. 34; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 331-332; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 448; Fendoğlu, s. 90; Eren, s. 1082-1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 778-779; İba / Kılıç, s. 70.

omnes) niteliğe bürünür ve ABD Kongresi, kanun iptal olmuşçasına⁴⁰ hareket ederek aynı konuda yeni bir kanun çıkarır.⁴¹

İlk olarak ABD’de uygulanmaya başlayan bu model, ilk olarak Latin Amerika ülkelerini etkilemiş ve sırasıyla Meksika, Kolombiya, Venezuela, Arjantin, El Salvador ve Brezilya’da anayasaya uygunluk denetimi benimsenmeye başlamıştır. Latin Amerika ülkeleri ile eşzamanlı olarak İsviçre’de; ardından da eski Birleşik Krallık kolonilerinden Kanada ve Avustralya’da benimsenmiştir. Sonrasında Avrupa’da Norveç, Danimarka ve İrlanda tarafından benimsenmiş; II. Dünya Savaşının ardından Japonya, Hindistan, İsveç, Yunanistan, Güney Afrika ve son olarak Finlandiya’da Amerikan modeli anayasaya uygunluk denetimi uygulanmaya başlamıştır.⁴²

Günümüzde Merkezileşmemiş Yargısal Denetim modeli, şu ülkelerde uygulanmaktadır: ABD, Arjantin, Brezilya, Meksika, Kanada, Avusturalya,

⁴⁰ Kararlarda genelde iptal anlamının karşılığını ima edecek şekilde ‘*nullification- to declare void*’ ifadeleri kullanılmaktadır. (Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 184).

⁴¹ Özer, s. 222-223; Esen, s. 196; Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 182-184; Cappelletti, s. 1043; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 30-31; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 484; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 92-93; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 100-101; Hekimoğlu, s. 34-35; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 330-331; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 448-449; Fendoğlu, s. 90; Eren, s. 1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 781-782, 785; İba / Kılıç, s. 71-72.

⁴² Cappelletti, s. 1034-1036; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 35 vd.; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 102 vd.; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 101-118; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 20-21; Eren, 1083; Stone-Sweet, A.: Chapter 9: Constitutions and judicial power, Comparative Politics (Edited by Daniele Caramani), Fifth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2020, s. 168; Kommers, D. S. : “*Judicial Review: Its Influence Abroad*”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.428, 1976, s. 55 vd., Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/1041873>, Erişim Tarihi: 26.03.2023; Chen, A. H. Y.: “*The Global Expansion of Constitutional Judicial Review: Some Historical and Comparative Perspectives*”, University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper No. 2013/001, 2013, s. 3 vd., Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2210340>, Erişim Tarihi: 26.03.2023; O’Sullivan, A. / Chan, S. C. W.: “*Judicial Review in Ireland and the Relationship between the Irish Constitution and Natural Law*”, Nottingham Law Journal, 2006, 15(2) s. 22 vd., Bağlantı: <https://ssrn.com/abstract=2483216>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

Hindistan, Uruguay, Japonya, İsviçre⁴³, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Estonya, İrlanda ve Yunanistan.⁴⁴

Bu ülkelerden bazılarında (İsviçre, İsveç, Finlandiya, Yunanistan, Japonya, Brezilya, Estonya ve İrlanda) anayasaya uygunluk denetimi Anayasada öngörülmüşken; bazılarında (ABD, Norveç, Danimarka) bu yetki genel mahkemeler ve Yüksek Mahkeme tarafından içtihadî yolla kullanılmaktadır.⁴⁵

Tüm dünyada ise, Anayasa Yargısından Amerikan modelini uygulayan ülke sayısı elli üç; doktrinde karma modele sahip olduğu düşünülen ülkelerden anayasa mahkemesi bulunmayan dokuzu da eklendiğinde toplam ülke sayısı altmış ikidir.⁴⁶

2. Temel Özellikleri

İlk olarak, anayasa yargısında Merkezileşmemiş Yargısal Denetim modeli, yaygınlaştırılmış bir modeldir. Bu modelde anayasaya uygunluk denetimi ülkedeki genel mahkemelere ve Yüksek Mahkeme'ye yayılmıştır. Bir başka deyişle her düzeydeki mahkeme anayasaya uygunluk denetimi yapabilmektedir. Yani anayasaya uygunluk denetimine münhasıran bir anayasa yargısı organı yahut mahkemesi

⁴³ İsviçre'de karma sistemden de farklı istisnai bir sistem olduğu yönündeki görüşler için bkz. Cappelletti, s. 1045, 111 numaralı dipnot.

⁴⁴ Cappelletti, s. 1036; ; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 484; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 91 vd.; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 101 vd.; Hekimoğlu, s. 35; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 20-21; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 450; Fendoğlu, s. 91; Eren, s. 1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 787-788; İba / Kılıç, s. 70-71; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 126, 128; The Brazilian Federal Supreme Court, Judicial Review, Bağlantı: https://portal.stf.jus.br/internacional/content.asp?id=120199&ori=2&idioma=en_us, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

⁴⁵ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 91 vd.; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 101 vd.; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 20-21; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 450-451; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 128; O'Sullivan / Chan, s. 23 vd; The Brazilian Federal Supreme Court, Judicial Review.

⁴⁶ Stone-Sweet, s. 172, 9.1 numaralı tablodan naklen; Karşılaştırmalı tablo için ayrıca bkz. CONCOURTS. NET, Bağlantı: <https://www.concourts.net/tab/tab1.php?lng=en&stat=1&prt=0&srt=0>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

kurulmamış; yetki özel bir yargı merciine verilmemiştir. Hatta Amerikan modeli'nin uygulandığı federal devletlerde bu denetim yalnızca federal düzeydeki değil, federe düzeydeki mahkemelerce de yapılabilmektedir.⁴⁷ Ancak belirtmek gerekir ki, federal devletlerde Federal Yüksek Mahkemeler, yargı organının en üst merciidir ve federal düzeydeki mahkemelerin tüm kararları ile federe düzeydeki mahkemelerin federe devlet kanunlarının veya federal kanunların federal anayasaya aykırılıklarına ilişkin verdikleri kararlar için temyiz merciidir. Bu sebeple anayasaya uygunluk denetimini içeren bir kararın temyizinde Federal Yüksek Mahkemeler son sözü söyleyeceğinden, anayasaya uygunluk denetiminde de daha etkin; bağlayıcı ve nihai kararı verme yetkisine sahiptirler.⁴⁸ Ayrıca bir devlet federal yapıda olmasa da, o ülkedeki en yüksek yargı ve temyiz mercii olan Yüksek Mahkemeler de aynı nitelikte kararlar verme yetkisini haizlerdir.⁴⁹

İkinci olarak, Merkezileşmemiş Yargısal Denetim modeli somut olaylar üzerinden harekete geçer. Yani anayasaya uygunluk denetiminin söz konusu olması için mutlaka bir derdest dava olmalıdır. Somut norm denetimine benzer şekilde işleyen bu modelde soyut olarak, yani kanun veya ilgili hukuk normu uygulanmadan, sadece anayasaya uygunluk denetimi (soyut norm denetimi) talep edilemez. Açılan bir davanın her aşamasında ve her düzeyde, yalnızca davalı yahut davacı taraflar, somut olaya uygulanacak kanun; yürütme işlemi; hukuk kuralının veya kendilerinin hakkını zedeleyen ve bir kanunun uygulanmasından kaynaklanan idari yahut yargısal

⁴⁷ Cappeletti, s. 1041; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 90-97; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 100-101; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 331; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 449; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 783.

⁴⁸ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 33-34; Cappelletti, s. 1042; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 484; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 93-94; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 449; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 783, 785; Stone-Sweet, s. 163-164.

⁴⁹ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 109-115; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 102-119; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 449; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 783-784.

işlemin, Anayasaya aykırılığı sebebiyle denetimi talep edebilir. Yani Anayasaya uygunluk denetimi yalnızca kanunlar açısından söz konusu olmayabilir.⁵⁰

Üçüncü olarak, Amerikan modelinde Anayasaya uygunluk denetimi, ilgili normun yürürlüğe girmesi ve somut olaya uygulanmasından önceki yani önleyici / önceden (*a priori*) denetim değil ancak düzeltici / bastırıcı yahut sonradan (*a posteriori*) denetimdir. Yani ilgili normun Anayasaya aykırılığının iddia edilebilmesi için yürürlükte olması ve somut olayda davanın taraf veya taraflarını etkileyecek şekilde uygulanmış olması yahut uygulanması halinde taraf veya tarafları telafisi mümkün olmayan bir durumla karşı karşıya getirecek olması gerekir.⁵¹

Son olarak, Merkezileşmemiş Yargısal Denetim modelinde Anayasaya uygunluk denetimine ilişkin verilen kararlar yalnızca somut olaya ve taraflara etki edecek (*inter partes*) mahiyettedir. Bu modelde ilgili mahkeme, anayasaya uygunluk denetimi yaptığı normu iptal etmez, somut olayda uygulamayarak ihmal eder. Böylelikle ilgili norm hukuken varlık ve geçerliliğini korur.⁵² Ancak belirtmek gerekir ki, Ortak Hukuk (Common Law) Sisteminin uygulandığı ülkelerde '*stare decisis*' ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye göre aynı somut olaya ilişkin aynı mahkemece yahut Yüksek Mahkeme tarafından verilmiş kararlar emsal niteliğindedir ve tekrarlanması gerekir. Bu durumda bir normun Anayasaya aykırılık nedeniyle ihmal edilmesi, kararı veren mahkemeyi bağlayıcı, aynı düzeyde olan mahkemeler için ise

⁵⁰ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 33; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 90; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 101; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 331; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 450; Eren, 1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 784; Stone-Sweet, s. 163-164; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 128.

⁵¹ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 331; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 450; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 784; Stone-Sweet, s. 163-164.

⁵² Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 32; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 90; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 331; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 449-450; Eren, 1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 785; Stone-Sweet, s. 163-164; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 128.

emsal niteliktedir. Hele ki bu ihmal kararı yargı organının en üst mercii olan Yüksek Mahkemeler tarafından verilmişse, alt derecedeki mahkemeler temyiz yoluyla kendilerini denetleyecek olan Yüksek Mahkemelerin içtihadını takiple yükümlü olup bunun dışında karar verme yoluna gidemezler. Böylelikle Yüksek Mahkemece Anayasaya aykırılık yönünde verilmiş olan ihmal kararları fiilen / pratikte (*de facto*) olarak iptal hükmünde olur.⁵³ Cappelletti'ye göre, her ne kadar Yüksek Mahkemelerin anayasaya uygunluk denetimine ilişkin içtihatlarını değiştirebilmeleri ve önceki kararlarının aleyhi istikamette karar verebilmelerinden dolayı anayasa hukuku bağlamında *stare decisis* ilkesinin baskılandığı iddia edilebilse de, Yüksek Mahkemelerin kararlarının bağlayıcılığı ve takip edilmesi yükümlülüğü bu baskılamayı azaltmaktadır.⁵⁴

B. Merkezileşmiş Yargısal Denetim: Avrupa Modeli

İlk olarak Avrupa kıtasında ortaya çıkmasından dolayı doktrinde çoğunlukla Avrupa modeli olarak anılan Merkezileşmiş Yargısal Denetim, anayasa yargısının ülkede, anayasaya uygunluk denetimine münhasır kurulmuş olan, özel yetkili, uzmanlaşmış ve bağımsız anayasa mahkemeleri yahut değişik şekilde isimlendirilen, anayasa mahkemeleri benzeri anayasa yargısı organlarınca gerçekleştirildiği sistemdir. Bu sebeple sisteme, Anayasa Mahkemesi yahut Özel Mahkeme Modeli de denilmektedir.⁵⁵ Bu sistemde Anayasaya uygunluk denetimi münhasıran bu iş için

⁵³ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 32; Cappelletti, s. 1041-1042; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 449-450; Fendoğlu, s. 90; Eren, 1083; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 785; Stone-Sweet, s. 163-164; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 128.

⁵⁴ Cappelletti, s. 1042, 97 numaralı dipnot.

⁵⁵ Cappelletti, s. 1038 vd.; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 115-116; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 119; Hekimoğlu, s. 36; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 16; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Fendoğlu, s.

kurulmuş bir yargı organınca yapıldığından anayasaya uygunluk denetimi hususunda açık bir anayasal düzenleme (*expressis versis*) zaruridir.⁵⁶

1. Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Merkezileşmiş Yargısal Denetim ilk olarak Avusturyalı ünlü hukuk profesörü Hans Kelsen tarafından ortaya konulmuştur. Bu sebeple modele, ‘Kelsen Modeli’ de denilmektedir.⁵⁷ Kelsen, bu modeli şu şekilde savunmaktadır: Yürürlükteki bir Anayasaya ilişkin uyuşmazlıklara münhasıran işin ehli bir yüksek yargı organının teşekkülü, ‘*hukuk yaşamının iyi işleyişi bakımından üstünlüklere*’ sahiptir. Bu yönde bir tercih, içtihat birliğiyle ‘*anayasal hakikat*’lerin ortaya çıkması sağladığı gibi anayasanın hukuki teminatını da anayasaya aykırı bir kanunun hukuk düzeninden kesin olarak kaldırılması yoluyla sağlar.⁵⁸

Avrupa modelinin hayata geçmesi ilk olarak 1920 yılında olmuştur. Her ne kadar bu model kapsamında ilk oluşturulan anayasa yargısı organı Şubat 1920’de kurulan Çekoslovakya Anayasa Mahkemesi⁵⁹ ise de bu mahkemenin, gerek etkin

91; Eren, s. 1083-1084; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 788; İba / Kılıç, s. 78; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 126.

⁵⁶ Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 119; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 457.

⁵⁷ Cappelletti, s. 1038 vd.; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 33; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 116-117; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 119; Hekimoğlu, s. 36; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 16; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Fendoğlu, s. 91-92; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789; İba / Kılıç, s. 78.

⁵⁸ Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 33; Kaboğlu, İ. Ö.: “Kelsen Modeli “Sınırları”nda Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları”, AYD, C.10, Y.1993, s. 381; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 117; İba / Kılıç, s. 80.

⁵⁹ Tarihsel açıdan kurulan ilk Anayasa Mahkemesi olan Çekoslovakya Anayasa Mahkemesi, yedi üyeden müteşekkildi. Bunların üçü yasama organının iki kanadınca belirlenecek adaylar arasından Cumhurbaşkanınca atanmakta; dördü ise ikisi Yüksek İdare Mahkemesi ikisi Yargıtay üyelerinden seçilmek kaydıyla yargı organından belirlenmekteydi. (Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 93; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 44; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 120; “The Constitution of Czechoslovakia: Full Text

denetim gerçekleştirememesi, gerekse kısa süre sonra (1938 yılında) kapanması ve II. Dünya Savaşı sonrası yeniden kurulmamış olması sebebiyle, 1920 yılının Ekim ayında kurulan ve Hans Kelsen'in de üyeleri arasında yer aldığı Avusturya Yüksek Anayasa Divanı, doktrinde Merkezileşmiş Yargısal Denetim'in prototipi olarak kabul edilmektedir.⁶⁰

Avrupa modeli anayasa yargısının tarihsel gelişimi doktrinde çoğunlukla üç kuşak / dalga şeklinde ele alınmaktadır.⁶¹ Birinci dalga, I. Dünya Savaşı sonrası 1920'de Çekoslovakya Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bunu aynı yıl Avusturya Anayasa Mahkemesi, ardından da 1925 yılında kurulan Lihtenştayn Anayasa Mahkemesi⁶² ve 1931 Anayasası ile İspanya'da kurulan Anayasal Güvenceler Mahkemesi izlemiştir. Nitekim Avrupa kıtasının ve zikredilen devletlerin yaşadığı siyasi bunalımlar ve Faşizm ile Nazizm'in yükselişi, anayasaya uygunluk denetiminin işlemesine fırsat vermemiş; Çekoslovakya ve Avusturya'da 1938'de, İspanya'da ise 1936'da kısmen 1939'da tamamen olmak üzere⁶³ bu mahkemeler

of the Most Modern and Complete Instrument of Democratic Self-Government", Current History (1916-1940), V.12, No.4 (July 1920), University of California Press, s. 728, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/45325393>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.) Mahkeme hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 93-94.

⁶⁰ Özer, s. 231-232; Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 93-98; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 22; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 188; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 117-118; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 17-18; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 120; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454, 34 numaralı dipnot, Eren, s. 1084; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 127.

⁶¹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 22; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 33-35; Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 382 vd.; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 120-121; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789-790; İba / Kılıç, s. 78-79.

⁶² Staatsgerichtshof Des Fürstentums Liechtenstein, About the Court - History, Bağlantı: <https://www.stgh.li/history>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.

⁶³ Constitutional Court of Spain, History of the Court, Bağlantı: History of the Court, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/paginas/default.aspx>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.

ortadan kalkmıştır. Kelsen'in etkisiyle başladığı için bu dalgaya 'Avusturya Dönemi' de denilmektedir.⁶⁴

Daha güçlü olan ikinci dalga, II. Dünya Savaşı sonrasında yayılmıştır. Loewenstein'in tabiri ile Savaş sonrası '*eşi görülmemiş bir anayasa salgını*'⁶⁵ başlamış ve anayasa yargısı, hızla çeşitli ülkelerde, özellikle Avrupa'da, yaygınlaşmıştır.⁶⁶ Bu kapsamda ilk olarak Ekim 1945'te Avusturya Anayasa Mahkemesi tekrardan kurulmuş; bunu 1947 Anayasası⁶⁷ ile İtalya, 1949 Bonn Anayasası ile Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) Anayasa mahkemeleri; 1958 Anayasası ile Fransa Anayasa Konseyi; 1960 Anayasası ile Kıbrıs Yüksek Anayasa Mahkemesi⁶⁸ ve 1961 Anayasası ile T.C. Anayasa Mahkemesi izlemiştir. Devamında, 1963'te anayasa mahkemesi kuran ilk sosyalist ülke olan Yugoslavya; 1964'te Malta; ardından otoriter rejimlerden çıkmalarıyla birlikte, 1978 Anayasası ile İspanya ve 1982 Anayasa değişikliği ile Portekiz Anayasa Mahkemeleri kurulmuştur.⁶⁹ Doktrinde bazı yazarlar tarafından, 1984'te Belçika'da kurulan

⁶⁴ Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 12; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 33-35; Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçıları, s. 382; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 42; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 118; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 120, Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789-790; İba / Kılıç, s. 78-79; Stone-Sweet, s. 171.

⁶⁵ Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 13, 38 numaralı dipnot, Loewenstein'dan naklen; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789.

⁶⁶ Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 12-13; Cappelletti, s. 1038; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 34; Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçıları, s. 383; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 42; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 118; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 121, Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789; İba / Kılıç, s. 79.

⁶⁷ İtalyan Anayasası Aralık 1947'de kabul edilmiş ancak 1948'ye yürürlüğe girmiş olduğundan bazı yazarlarca 1947, bazı yazarlarca ise 1948 Anayasası olarak anılmaktadır. (Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 121, 298 numaralı dipnot.).

⁶⁸ Kıbrıs Yüksek Anayasa Mahkemesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cappelletti, s. 1038-1039, 84 numaralı dipnot; Constitute Project; Cyprus's Constitution of 1960 with Amendments through 2013, Article 133-151, s. 48-54, Bağlantı: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en, Erişim Tarih: 28.03.2023.

⁶⁹ Cappelletti, s. 1038-1039; Kıratlı, Somut Norm Denetimi, s. 14; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 43 vd.; Çağlar, Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar, s. 34; Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçıları, s. 383-384; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 485; Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 42; Onar,

Hakem Mahkemesi'ni de bu dalgaya dâhil edilmektedir. Bunun sebebi şudur ki, 1984'te kurulan Belçika Hakem Mahkemesi'nin yetkileri zamanla genişlemiş ve Mahkeme, tipik Anayasa Yargısı organı işlevi ve yetkilerine sahip bir Anayasa Mahkemesi haline gelmiştir.⁷⁰ Akabinde 2007 yılındaki Anayasa değişikliği ile Mahkeme'nin adı işlevine uygun olarak Anayasa Mahkemesi olarak değiştirilmiştir.⁷¹

Avrupa'da bu dalga yaşanırken, Şili'de 1970 yılındaki Anayasa değişikliği ile Fransa Anayasa Konseyi benzeri bir Anayasa Mahkemesi kurulmuş fakat 1973'te kaldırılmıştır. Bunu müteakiben 1980 Anayasası ile Şili Anayasa Mahkemesi yeniden kurulmuştur.⁷² Aynı dönemde 1971 Anayasası Mısır'da da bir 'Yüksek Anayasa Mahkemesi' kurulmasını öngörmüş ve mahkeme 1979'da göreve

Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 121, Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 789-790; İba / Kılıç, s. 79; Stone-Sweet, s. 171; Portuguese Constitutional Court, Brief history of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-historiaen.html>, Erişim Tarihi: 28.03.2023. Her ne kadar bazı yazarlar 1974 Anayasası ile Yunanistan'ın da Anayasa Mahkemesi kurulduğunu belirtse de Yunanistan'daki Anayasa Yargısı sistemi Amerikan modeline dahildir ve bir Anayasa Mahkemesi bulunmamaktadır. Gerekli durumlarda ad hoc olarak kurulacak Özel Yüksek Mahkeme (*Supreme / Highest Special Court*) bu görevi yerine getirmektedir. Bu mahkeme hakkında detaylı bilgi için bkz. TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara, Haziran 2022, s. 394-395; Vlachopoulos, S. : "The constitutionality control in the Greek legal order - a European country which follows the American system!", Rechtspolitisches Forum 77, Institut für Rechtspolitik an der Universität Trier, Bağlantı: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/65835>, Erişim Tarihi: 28.03.2023; National specialised courts – Greece, European e-Justice Portal, Bağlantı: https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-el-maximizeMS-en.do?member=1, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

⁷⁰ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 191; The Composition of Constitutional Courts, s. 38-39; Hekimoğlu, s. 40; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 22, 22 numaralı dipnot; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 447-448.

⁷¹ Bu konuda ayrıntılı tarihsel bilgi için bkz. The history of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/history-of-the-court>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

⁷² Tribunal Constitucional Chile, History, Bağlantı: <https://www2.tribunalconstitucional.cl/integracion-actual/history/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

başlamıştır. 2014 Anayasası ile köklü değişikliklere uğramasına rağmen halen göreve devam etmektedir.⁷³

Merkezileşmiş Yargısal Denetim’de üçüncü dalga, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılması ve ardından SSCB ülkeleriyle birlikte Orta ve Doğu Avrupa’daki diğer sosyalist devletlerin de siyasi rejim değişikliklerine giderek demokratik-liberal sistemlere geçmesiyle yayılmıştır. Bu sebeple bu dalgaya post-sosyalist dalga da denilmektedir. Bu kapsamda sırasıyla Polonya(1986), Macaristan(1990), Bulgaristan(1991), Hırvatistan(1991), Makedonya(1991), Slovenya(1991), Romanya(1992), Slovakya(1992), Arnavutluk (1992), Çek Cumhuriyeti(1993), Litvanya(1993), Moldova(1995), Letonya(1996), Ukrayna(1996), Gürcistan(1996), Ermenistan(1996) ve Azerbeycan(1998)’da⁷⁴ Anayasa mahkemeleri kurulmuştur.⁷⁵

Üçüncü dalganın yayıldığı yıllarda Asya’da da 1987 Anayasası ile Güney Kore; 1991 Anayasası ile Moğolistan, 1993 Anayasası ile Kamboçya; 1997 Anayasası ile Tayland; 2001 Anayasa Değişiklikleri ile Endonezya Anayasa mahkemeleri’nin kurulması öngörülmüştür.⁷⁶

⁷³ Lombardi, C. L.: “*Egypt’s Supreme Constitutional Court: Managing Constitutional Conflict in an Authoritarian, Aspirationally Islamic State*”, JCL 3:2 (2008), s. 235-237, Bağlantı: <https://digitalcommons.law.uw.edu/faculty-articles/719/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023; Conference of Constitutional Jurisdictions of Africa – CJCA, Members, Information About The Constitutional Court In Egypt, Bağlantı: <http://cjca-conf.org/ar/egypte/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

⁷⁴ Burada ülkelerin yanlarında belirtilen tarihler, Anayasa mahkemeleri’nin ilgili Anayasalarda öngörüldüğü tarih değil kurularak göreve başladığı tarihlerdir.

⁷⁵ Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 42; Onar, s. 121-122; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 26-27; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 455; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 790; Stone-Sweet, s. 171; Conference of European Constitutional Courts, Members, Bağlantı: <https://www.cecc2017-2020.org/members/members-by-order-of-succession/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023; The Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions (BBCJ), Members, Bağlantı: <http://www.bbcj.eu/members/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

⁷⁶ Chen, A. H. Y. “*Constitutional Courts in Asia: Western Origins and Asian Practice*”, Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective (edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, Cambridge, 2018, s. 13, Bağlantı:

Yine üçüncü dalga yıllarında Afrika’da, Cezayir’de 1989 Anayasası ile Fransa Anayasa Konseyi’ne benzer bir Anayasa Konseyi kurulmuş, bu Konsey 1996 ve 2016 yılında çeşitli değişikliklere uğramış; 2020 Anayasa Değişiklikleri ile Konsey yerine bir anayasa mahkemesi kurulması öngörülmüş ve bu mahkeme 2021 yılında göreve başlamıştır.⁷⁷ Benzer şekilde Fas’ta, 1992 Anayasa Değişiklikleriyle yine Fransa Anayasa Konseyi’ne benzer bir Anayasa Konseyi kurulmuş, 2011 yılındaki Anayasa Reformu ile Konsey’in yerine bir Anayasa Mahkemesi kurulması öngörülmüş ve bu mahkeme 2017 yılında göreve başlamıştır.⁷⁸ Aynı yıllarda Güney Afrika’da da 1993 yılında hazırlanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren Geçici Anayasa ile Anayasa Mahkemesi kurulmuş; müteakiben hazırlanan 1996 Anayasasında da Avrupa modeli benimsenerek mevcut Anayasa Mahkemesi korunmuştur.⁷⁹ Sayılan ülkelerle birlikte Anayasa Yargısında Avrupa modelini uygulayan ülke sayısı tüm dünyada seksen beş; karma modele sahip olduğu düşünülen ülkelere Anayasa Mahkemesi bulunan beşi de eklendiğinde toplam ülke sayısı doksandır.⁸⁰

<https://www.cambridge.org/core/books/abs/constitutional-courts-in-asia/constitutional-courts-in-asia/5FE2EE331DA8BEC058A11DCD0EEE4CF3>, Erişim Tarihi: 28.03.2023. Bu mahkemelerle ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. İbid, s. 13-31.

⁷⁷ Conference of Constitutional Jurisdictions of Africa – CJCA, Members, Information About The Algerian Constitutional Court, Bağlantı: <http://cjca-conf.org/en/member-jurisdictions/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

⁷⁸ CODICES, MOROCCO Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/descriptions/eng/afr/mar>, Erişim Tarihi: 29.03.2023; Lahsini, C.: “Morocco’s Constitutional Court: How Does it Work?”, Morocco World News, 06 April 2017, Bağlantı: <https://www.moroccoworldnews.com/2017/04/213192/moroccos-constitutional-court-how-does-it-work>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

⁷⁹ Constitutional Court of South Africa, History of The Court, Bağlantı: <https://www.concourt.org.za/index.php/about-us/history>, Erişim Tarihi: 29.03.2023; South African Government, The Constitution of the Republic of South Africa, Bağlantı: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-1996-1>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

⁸⁰ Stone-Sweet, s. 172, 9.1 numaralı tablodan naklen; Karşılaştırmalı tablo için ayrıca bkz. CONCURTS. NET, Bağlantı: <https://www.concourts.net/tab/tab1.php?lng=en&stat=1&prt=0&srt=0>, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

2. Temel Özellikleri

İlk olarak, anayasa yargısında Merkezileşmiş Yargısal Denetim Modeli, isminden de anlaşılacağı üzere merkezileşmiş ve özelleşmiş bir modeldir. Bu modelde yer alan anayasa mahkemesi yahut anayasa konseyi, genel anlamda yargı organlarının hiyerarşik yapısının dışında, anayasa yargısını gerçekleştirmek amacına özgü olarak kurulmuş ve özel yetkili, uzmanlaşmış ve tekel bir üst yargı merciidir. Bu sebeple Avrupa modeli'ne 'Özel Mahkeme / Anayasa Mahkemesi Sistemi' de denilmektedir. Bu mahkemeler, anayasa yargısı alanında münhasır ve nihai yetkilere sahiptir. Nihai olarak, Anayasaya aykırılığa ve bu aykırılık sonucunda bir hukuk normunun ilgası yahut yürürlüğünün durdurulmasına yalnızca anayasa mahkemeleri tarafından hükmedilebilir.⁸¹ Ayrıca burada belirtmek gerekir ki, karşılaştırmalı hukuktan örneklerde, anayasa mahkemelerinin bu asıl yetkisi dışında, seçimlerin denetimi ve yönetimi; siyasal partilerin mali ve cezai denetimi; temel hak ve özgürlüklerin korunması; olağanüstü halin onaylanması; üst düzey devlet görevlileri ile devlet başkanının yargılanması; özellikle federal devletlerde devlet ile kurucu unsurları arasındaki dengenin muhafazası gibi yetkileri de haiz olduğu görülmektedir.⁸²

İkinci olarak Avrupa modeli, hem soyut norm hem de somut norm denetimine elverişlidir. Soyut norm denetiminde herhangi bir şekilde uygulanmamış belli bir kanun veya hukuk normunun Anayasaya aykırılığı sebebiyle, bu denetimi talep

⁸¹ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 22, 28; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 791-792; Stone-Sweet, s. 163-164; Comella, V. F.: The Consequences of Centralizing Constitutional Review in a Special Court: Some Thoughts on Judicial Activism, Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 4-5; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 126.

⁸² Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 8; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 191-192; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 28; Comella, The Consequences of Centralizing Constitutional Review..., s. 5-6; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 127-128.

etmeye yetkilendirilmiş kişi yahut organlarca anayasa mahkemesi önünde iptal davası açılabilir. Bu sebeple bu denetime ‘dava (iptal) yoluyla denetim’ de denilmektedir. Somut norm denetiminde ise bir davada somut olaya uygulanan yahut uygulanacak kanun veya hukuk normunun Anayasaya aykırılığı, davaya bakan mahkemece iddia edilmekte ve bu husustaki nihai kararı vermek üzere Anayasa Mahkemesi’nin önüne getirilmektedir. Bu sebeple bu denetime ‘itiraz (def’i) yoluyla denetim’ de denilmektedir. Bu denetimin Amerikan modelinden farkı, somut olaya bakan mahkeme Anayasaya aykırılık konusunda kendisi karar verememekte ve Anayasa Mahkemesi’nin kararı ile bağlı olmaktadır. Ayrıca bazı Anayasa mahkemeleri bu iki denetim dışında, kişilerin anayasal haklarının ihlali konusunda, iç hukuktaki olağan yolları tüketmiş olmak kaydıyla, ‘Anayasa Şikâyeti’ ismi verilen bireysel başvurularını da karara bağlamaktadır.⁸³

Üçüncü olarak, Avrupa modelinde Anayasaya uygunluk denetimi, ilgili normun yürürlüğe girmesinden önceki yani önleyici / önceden (*a priori*) denetimle birlikte, yürürlüğe girmesinden ve hatta kişilere uygulanmasından sonraki düzeltici / bastırıcı yahut sonradan (*a posteriori*) denetime de uygun bir sistemdir. Bu sistemde bazı ülkelerde bu iki denetim türünden biri mümkün olabilirken bazı ülkelerde her ikisi de aynı anda mümkün olabilmektedir.⁸⁴ Burada belirtmek gerekir ki önleyici / önceden (*a priori*) denetim, yalnızca soyut norm denetimi şeklinde yapılabilir. Bir

⁸³ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 193; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 29; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 456; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 791-792; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 792; Stone-Sweet, s. 163-164; Comella, The Consequences of Centralizing Constitutional Review..., s. 6-8; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 127-128.

⁸⁴ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 193; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 29; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 456; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 791-792; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 454; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 792; Stone-Sweet, s. 163-164; Ferreres-Comella, The Consequences of Centralizing Constitutional Review..., s. 6-8; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 127-128; OECD, Constitutional Review (Chapter 6), s. 127.

başka deyişle bir kanun veya hukuk normu yürürlüğe girmeden önce olağan mahkemeler tarafından Anayasallık denetimi için Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirilemez.⁸⁵

Dördüncü olarak Anayasa mahkemeleri, anayasallık denetiminde mutlak otoriteye sahiptir ve kararları kesin ve bağlayıcıdır. Bir başka deyişle bu mahkemelerin kararları herkes bakımından geçerli ve sonrasındaki tüm olaylar ve kişiler açısından etki doğuracak mahiyette (*erga omnes* etki) olur. Bu modelde Anayasa Yargısı organları yahut mahkemeleri tarafından ilgili kanun veya hukuk normu anayasaya aykırılığı gerekçesiyle iptal edilir ve yürürlükten kalkar, yani mülga olur. Böylece ilgili norm hem hukuken hem de fiilen geçerliliğini yitirir.⁸⁶

Temel özelliklerinin ardından Avrupa modeli'nin avantajlarından da kısaca bahsetmenin yararlı olduğu düşünülmektedir.

- İlk olarak Avrupa modelinde anayasa mahkemeleri, anayasa yargısına münhasır konularda özelleşmiş ve uzmanlaşmıştır yani olağan yargı işleri ve uyuşmazlıklarla ilgilenmezler.
- İkinci olarak Avrupa modelinde Anayasaya uygunluk denetimi minimalist değildir, yani sadece somut olay ve davalarla sınırlı ve bunun taraflarına etkili olarak küçük çapta gerçekleşmez.

⁸⁵ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 76; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 125 vd.; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 457-458; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 800.

⁸⁶ Cappelletti, s. 1041, 95 numaralı dipnot; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 29; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 456; Eren, s. 1085; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 793; Stone-Sweet, s. 163-164; Ferreres-Comella, V. F.: "*The rise of specialised constitutional courts*", Comparative Constitutional Law (Edited by Tom Ginsburg and Rosalind Dixon), Edward Elgar Publishing, 2011, s. 268-269.

- Üçüncü olarak, anayasa yargısı, siyasi organların işlemlerini yargısal olarak denetlediğinden yarı siyasi bir role sahiptir ve olağan yargı organları anayasallık denetimiyle bu yarı siyasi role büründüğünde, esas işlevi olan yargı işlevini yerine getirirken yargının siyasallaşması tehlikesiyle karşı karşıya kalır.
- Dördüncü olarak, olağan yargı organlarının iş yükü ve çözecekleri uyuşmazlıklar Anayasaya uygunluk denetimi yanında çok büyük bir ağırlığa sahiptir ve bu ağırlık bu organların anayasallık denetimini gerçekleştirmeye odaklanmasını engelleyerek etkililiğini zayıflatır. Aynı şekilde üst yargı organları da genellikle çok dairesel yapıda ve ağır bir istinaf ve temyiz yükü altında olup anayasa yargısı meselelerine fazla eğilememektedir.
- Beşinci olarak, her ne kadar yüksek mahkemelerin kararları bağlayıcı olsa da olağan mahkemelerce yapılan denetimde aynı olay ve hukuk normuyla ilgili birbirinden farklı içtihatlar ortaya çıkmakta ve bunlar Yüksek Mahkeme önüne götürülmediğinde veya götürüldükten sonra karar verilmesi sürecinde, belirsiz ve tutarsız uygulamalar söz konusu olmaktadır.
- Son olarak, olağan mahkeme yargıçıları genellikle meslekten yetişme ve genel yargılama alanından uzmanlaşmış kariyer hâkimleridir. Anayasa mahkemeleri üyeleri ise genellikle anayasa yargısının yarı siyasi rolüne uygun şekilde yetişmiş ve deneyim kazanmış, meslekten hâkimler olsalar dahi anayasa yargısı organlarında çalıştıkça tecrübe kazanmış ve ehlileşmiş

kişilerdir. Bu sebeple Anayasaya uygunluk denetimini daha etkili ve uygun şekilde gerçekleştirebilmektedirler.⁸⁷

III. ANAYASA YARGISI ORGANLARINA ÜYE BELİRLENME YÖNTEMLERİ

Anayasa yargısına münhasır olan organ yahut mahkemelere üye belirlenmesi çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Üye seçim usullerine ilişkin sistemlere dair doktrinde görüş birliği bulunmamakla birlikte, anayasa yargısı organlarına üye belirlenmesinde seçme sistemi ve karma sistemden oluşmak üzere iki sistem olduğunu belirtenler⁸⁸ ile üç sistem olduğunu savunanlar⁸⁹ bulunmaktadır.⁹⁰ Bu iki görüşten herhangi biri

⁸⁷ Cappelletti, s. 1040-1050; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 17; Onar, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi, s. 141-142; Comella, The Consequences of Centralizing Constitutional Review..., s. 8-25; Comella, The rise of specialised constitutional courts..., s. 266-271.

⁸⁸ Prof. Dr. Kaboğlu, Prof. Dr. Tanör ve Prof. Dr. Yüzbaşıoğlu, Prof. Dr. Gören, Prof. Dr. Fendoğlu, Prof. Dr. Atar üyelerin belirlenmesinde seçim sistemi ve karma sistem olmak üzere iki sistem olduğunu savunmaktadır. (Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 33-34; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319-320; Fendoğlu, s. 99; Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 328.)

⁸⁹ Prof. Dr. Feyzioğlu, Prof. Dr. Anayurt, Prof. Dr. Kanadoğlu, Prof. Dr. Gönenç, Doç. Dr. İba ve Dr. Kılıç, Hâkim Dr. Ulaş, Yasama Uzmanı Kurnaz, üyelerin belirlenmesinde atama/tayin, seçme sistemi ve karma sistem olmak üzere üç sistem olduğunu savunmaktadır. Prof. Dr. Azrak da üç sistem olduğunu savunmakla birlikte bu üç sistemi; a) Parlamento tarafından seçim, b) Yüksek Mahkemeler tarafından seçim, c) Cumhurbaşkanı tarafından atama olarak kategorize etmektedir. (Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 820-822; Kanadoğlu, K.: Anayasa Mahkemesi, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, Nisan 2004, s. 43, Gönenç, L.: TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri:2 Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı, TEPAV Yayınları, 2010, s. 18-19; İba, Ş. / Kılıç, s. 185-187; Ulaş, B.: “Anayasa Mahkemesi Üyeliği”, GÜHFD, C.IX, S. 1-2, Y.2004, s. 321-324; Kurnaz, A. H.: “ Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevleri Açısından Anayasa Mahkemesi”, Yasama Dergisi, S. 2, Y.2006, s. 95-96; Azrak, A. Ü.: “Türk Anayasa Mahkemesi, Anayasa Düzenindeki Yeri-Teşkilatı- Fonksiyonları”, İÜHFM, Yıl:1962, C.28, S. 3-4, s. 657-658.)

Nitekim Avrupa Konseyi bünyesinde “Venedik Komisyonu” olarak da bilinen Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin Anayasa mahkemeleri’ni oldukça kapsamlı ve detaylı incelediği “Anayasa mahkemeleri’nin Kompozisyonu” başlıklı raporunda da Anayasa Yargısı organlarının üyelerinin belirlenmesinde atama, seçme ve karma sistemlerden oluşan üçlü sistem benimsenmiştir. (European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), The Composition of Constitutional Courts, CDL-STD (1997)29, December 1997, s. 4-6, Bağlantı: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e), Erişim Tarihi: 28.02.2023.

⁹⁰ Doktrindeki bazı yazarlar üye belirlenme sistemlerini üyeleri seçen organlara özgüleyerek çeşitli modeller tanımlamaktadır. Örneğin Prof. Dr. Ginsburg bunları, tek bir organ tarafından belirlenme;

çoğunluk görüşü olarak ağır basmamakta ancak gerek üç sistem gerekse iki sistem olduğunu savunanlar açısından doktrin, seçme sistemi ve karma sistem olmak üzere iki tanesinde mutabıktır.⁹¹ Üç sistem olduğunu savunanlar, zikredilen iki sistem haricinde bir de atama sistemi bulunduğunu belirtmektedirler. Anayasa Yargısı organlarına üye belirlenmesinde aşağıda açıklanacak olan üç sistem, kategorizasyon açısından daha isabetlidir. Zira her ne kadar günümüzde örneği çok az bulunsa da gerek tarihsel açıdan örneklerinin çokluğu; gerekse organlara yahut mahkemelere üye belirlenmesindeki karma sistemin tanımlanması açısından atama sistemi de üçüncü bir sistem olarak kabul edilmelidir. Buna göre bahsi geçen üç sistem, sırasıyla atama ve seçme sistemleri ile karma sistem olarak kabul edilebilir.

A. Atama Sistemi

Atama yahut bazı kaynaklardaki ismiyle tayin sistemi, anayasa yargısı organlarının yahut mahkemelerinin üyelerinin, doğrudan ve herhangi bir seçim yahut oylama söz konusu olmaksızın, bir veya birden çok organ veya kurumun nihai takdir

kooperatif belirlenme ve temsili belirlenme mekanizmaları olarak üç grupta toplamıştır. Tek organ tarafından belirlenme, tek bir kişi yahut organın üyeleri ataması şeklinde tanımlanabilirken; kooperatif belirlenme, üye belirlemesine birden çok organın birinin aday belirleme, ardından diğerinin atama sürecine katıldığı mekanizma olarak tanımlanabilir. Üçüncü belirlenme mekanizması olan temsili belirlenme ise, birden çok organın ayrı ayrı üye seçmesi yahut ataması olarak açıklanmıştır. (Ginsburg, T.: *“Economic Analysis and the Design of Constitutional Courts”*, Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 356-357. Buna benzer sınıflandırmalar için ayrıca bkz. Steinsdorff, S. v. / Göztepe, E. / Abad-Andrade, M. / Petersen, F.: The Constitutional Court of Turkey Between Legal And Political Reasoning, Nomos, 2022, s. 49; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 448; Metin, Y.: *“Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu”*, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S. 1, Yıl 2012, s. 106.

⁹¹ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 33-34; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319-320; Fendoğlu, s. 99; Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 328; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 820-822; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 44 vd., Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18-19; İba / Kılıç, s. 185-187; Ulaş, s. 321-324; Kurnaz, s. 95-96.

yetkisi ile belirlenmesini ifade eder.⁹² Bir başka deyişle atama sistemi, mahkeme üyelerini belirleyecek organın takdir yetkisiyle ilgilidir. Zira hangi sistemle belirlenirse belirlensin tüm mahkeme üyelerinin, bir atama ve göreve başlama süreci vardır, ancak bu süreçteki atama, üye belirlenmesindeki sistem olan değil idari bir işlem olan atamayı karşılamaktadır. Bu sebeple atama sistemi doğrudan atama sistemi olarak da adlandırılır.⁹³ Atama sisteminde atamayı yapan makam ya da organın üye belirleme kararı nihai olabileceği gibi bu karar başka bir organ ya da makamın ki bu organ ya da makam genellikle parlamento veya devlet başkanıdır, onayına tâbi de olabilir. Nitekim atama sisteminin tipik bir örneğini teşkil eden Fransa’da Cumhurbaşkanı, Senato Başkanı ve Meclis Başkanı’nın Anayasa Konseyi’ne üye atama kararları ile İsveç’te Hükümet tarafından Yüksek Mahkeme’ye üye atama kararları ayrıca onaya tabi değilken; İrlanda’da Hükümet tarafından belirlenen Yüksek Mahkeme üyeleri ile Malta’da Başbakan tarafından belirlenen Anayasa Mahkemesi üyeleri ülkenin Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak atanmaktadır.⁹⁴ Bunun aksine, Çek Cumhuriyeti’nde Cumhurbaşkanı

⁹² Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 820; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; İba / Kılıç, s. 185; Ulaş, s. 321.

⁹³ Ulaş, s. 321; Bu hususta doğrudan atama sistemi olarak adlandırmalar için bkz. Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; İba / Kılıç, s. 185; Ayrıca bu hususta Venedik Komisyonu Raporu idari işlem olarak atama için ‘*appointment*’ ifadesini kullanırken atama sistemi için ‘*direct appointment system*’ ifadesini kullanmaktadır. (The Composition of Constitutional Courts, s. 4).

⁹⁴ Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 820; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; The Composition of Constitutional Courts, s. 4, 50-58; Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 381-382; Högsta Domstolen, The Supreme Court, Justices, Bağlantı: <https://www.domstol.se/en/supreme-court/justices/>, Erişim Tarihi: 15.03.2023; The Supreme Court of Ireland, Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court, Bağlantı: <http://www.supremecourt.ie/supremecourt/sclibrary3.nsf/pagecurrent/225D8212CD9DEDE880257315005A41A5?opendocument&l=en>, Erişim Tarihi: 15.03.2023; European Commission For Democracy Through Law, Relations between the Constitutional Court and the Supreme Court from the viewpoint of Malta, CDL-JU (97) 49, 27 October 1997, s. 3, Bağlantı: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(1997\)049-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(1997)049-e), Erişim Tarihi: 15.03.2023. Fransa Anayasa Konseyi’nin kompozisyonu bu bölümün “Karşılaştırmalı Hukuktan Başlıca Örnekler: Kıta Avrupası Modeli Anayasa Yargısı Organlarının Kuruluşu, Kompozisyonları, Yapıları ve Bunlara Yönelik Bazı Görüşler” isimli dördüncü alt başlığında detaylıca açıklanacağından burada sadece üye belirlenme sistemine değinilmiştir. İsveç Yüksek Mahkemesi on altı, İrlanda Yüksek Mahkemesi on yargıçtan oluşurken; Malta Anayasa Mahkemesi üç üyeden oluşmaktadır.

tarafından belirlenen Anayasa Mahkemesi üyeleri; ABD’de ise Başkan tarafından belirlenen Federal Yüksek Mahkeme üyeleri, ülkenin Senato’sunun onayı ile atanmaktadır.⁹⁵ Ayrıca, Finlandiya’da Yüksek Mahkeme üyeleri de ayrıca bir onaya tabi olmaksızın Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar.⁹⁶

Atama sisteminde üye belirleme, tamamen mahkemelere üye olma niteliklerini haiz kişiler arasından gerçekleştirilebileceği gibi gibi çoğunlukla üyeleri atayacak makam ya da organa sunulan adaylar arasından gerçekleşmektedir. Bu durumda aday belirleme yetkisi, sınırsız takdiri olan atama yetkisini bir anlamda sınırlamakta ve atamayı yapacak makam veya organı, adayları ve aday sayısını belirleyecek olan makam veya organın takdirine yönlendirmektedir.⁹⁷

B. Seçim Sistemi

Seçim sistemi doktrinde çoğunlukla, anayasa yargısı organlarına üye belirlenmesinin yasama organı yahut parlamento tarafından, ekseriyetle nitelikli çoğunlukla, bir seçim veya oylama ile gerçekleştirilmesi olarak tanımlanır.⁹⁸ Ancak

(Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 381-382; Högsta Domstolen- The Supreme Court, Justices; The Supreme Court of Ireland, Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court; The Composition of Constitutional Courts, s. 53).

⁹⁵ Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 445; Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 360-361, 372; The Constitutional Court - Ústavní soud, About the Court, Bağlantı: <https://www.usoud.cz/en/how-justices-are-appointed>, Erişim Tarihi: 15.03.2023. ABD’de Federal Yüksek Mahkeme dokuz yargıçtan oluşurken, Çek Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşmaktadır.(Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 360-361, 372; The Constitutional Court - Ústavní soud, About the Court)

⁹⁶ Korkein oikeus, Members and Staff, Bağlantı: <https://korkeinoikeus.fi/en/index/supremecourt/members.html>, Erişim Tarihi:15.03.2023; Ulaş, s. 322. Finlandiya Yüksek Mahkemesi’nin üye sayısı değişken olmakla birlikte Mahkeme, hâlihazırda on sekiz yargıçtan oluşmaktadır.

⁹⁷ The Composition of Constitutional Courts, s. 4; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; İba / Kılıç, s. 185; Venedik Komisyonu’nun raporunda Türkiye bu duruma örnek olarak verilmiştir.

⁹⁸ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 337; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; İba / Kılıç, s. 186; Ulaş, s. 322;

sistemin anlamına daha iyi tekabül eden mahiyetteki bir görüşe göre, anayasa yargısı organlarına üye belirlenmesinde seçim sistemi yasama, yargı, yürütme organlarının biri yahut birkaçının veya bizzat ilgili anayasa yargısı organının kendi üyeleri tarafından yapılacak seçimin, kendilerince belirlenecek veya kendilerine sunulacak adaylar arasından yapılmasını kapsayan sistemdir.⁹⁹

İster yasama organlarınca ister diğer organ yahut makamlarca yapılmış olsun, seçim, karşılaştırmalı hukukta ekseriyetle, seçimi yapacak organ yahut makam tarafından kendisine sunulacak adaylar arasından yapılmaktadır. Bu yöntemle aslında seçim sürecine birden fazla organ dolaylı yoldan katılmış olmaktadır ve doktrinde bu yöntemin anayasa yargısı organları yahut mahkemelerin demokratik meşruiyetine katkı sağladığı savunulmaktadır.¹⁰⁰ Yine yapılacak seçimin nitelikli çoğunlukla ve uzlaşma sonucu yapılması koşulu da ilgili organ ya da mahkemelerin demokratik meşruluğuna katkıda bulunacağı savunulmaktadır.¹⁰¹

Avrupa’da Federal Almanya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Slovenya, Hırvatistan, Litvanya ve Ermenistan Anayasa mahkemeleri ile İsviçre Federal Mahkemesi üyeleri seçim sistemi ile belirlenir.¹⁰² Bunlardan Portekiz

⁹⁹ The Composition of Constitutional Courts, s. 5; Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 820-821; Ulaş, s. 322. Ayrıca Prof. Dr. Anayurt, bu tanımlama dolayısıyla sistemin ‘seçme yoluyla atama’ sistemi olarak da adlandırılabilirliğini belirtmektedir. (Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 821).

¹⁰⁰ The Composition of Constitutional Courts, s. 5; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 821; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18; İba / Kılıç, s. 186.

¹⁰¹ Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 388; Ginsburg, s. 356; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 18-19; Metin, Anayasa Mahkemesinin Konumu, s. 106; İba / Kılıç, s. 186; Ulaş, s. 322.

¹⁰² The Composition of Constitutional Courts, s. 5, 36-63; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 337; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319; İba / Kılıç, s. 186; Constitutional Court of Hungary, Organization, Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/organisation>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitution Of The Portuguese Republic, Article 222, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court RS, About the Court, Bağlantı: <https://www.us-rs.si/judges/?lang=en>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; The Constitution Of The Republic Of Croatia, Article 122, Bağlantı:

haricindekilerin tamamında yasama organı üyeleri seçerken, Portekiz’de seçim yasama organı ile Anayasa Mahkemesi’nin kendisi¹⁰³ tarafından gerçekleştirilir.¹⁰⁴

C. Karma Sistem

Avrupa modeli anayasa mahkemelerine üye belirlenmesinde ekseriyetle kabul edilen karma sistem, atama ve seçim sistemlerinin beraber uygulanması şeklinde zuhur eder. Karma sistemde, mahkeme yahut organlara üye belirleme yetkisi genellikle yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılırken bazı ülkelerde ise yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılmaktadır.¹⁰⁵ Ayrıca karma sistemle üyelerin belirlenmesinde kontenjanlar değerlendirildiğinde, ağırlığın seçim

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court of The Republic of Lithuania, Appointment and status of Justices, Bağlantı: <https://lrkt.lt/en/about-the-court/justices/appointment-and-status-of-justices/181>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court of the Republic of Armenia, About The Court, Bağlantı: <https://www.concourt.am/en/constitutional-court/about>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Bu Anayasa mahkemeleri’nden Federal Almanya, Macaristan, Polonya ve Portekiz Anayasa mahkemeleri’nin kompozisyonu bu bölümün “Karşılaştırmalı Hukuktan Başlıca Örnekler: Kıta Avrupası Modeli Anayasa Yargısı Organlarının Kuruluşu, Kompozisyonları, Yapıları ve Bunlara Yönelik Bazı Görüşler” isimli dördüncü alt başlığında detaylıca açıklanacağından burada sadece üye belirlenme sistemlerine değinilmiştir. Tüm üyeleri yasama organı tarafından seçilen mahkemelerden, Slovenya Anayasa Mahkemesi dokuz; Hırvatistan Anayasa Mahkemesi on üç; Litvanya Anayasa Mahkemesi dokuz; Ermenistan Anayasa Mahkemesi dokuz; İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi çeşitli bölümlerden toplam otuz sekiz üyeden oluşmaktadır. (Constitutional Court RS, About the Court; The Constitution Of The Republic Of Croatia, Article 122.; Constitutional Court of The Republic of Lithuania, Appointment and status of Justices; Constitutional Court of the Republic of Armenia, About The Court; European Law Institute, Swiss Federal Supreme Court, Bağlantı: <https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/swiss-federal-supreme-court/>, Erişim Tarihi: 16.03.2023).

¹⁰³ Anayasa mahkemelerinin kompozisyonundaki münhalleri bizzat kendisinin seçimle doldurmasına kooptasyon (*cooptation*) usulü denilmektedir. (Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51).

¹⁰⁴ Constitution Of The Portuguese Republic, Article 222.

¹⁰⁵ The Composition of Constitutional Courts, s. 5; Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 36 vd.; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319-320; Fendoğlu, s. 99-100; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 821; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 19; İba / Kılıç, s. 186.

sisteminde olduğu ve mahkeme kompozisyonlarının çoğunluğunun seçim sistemiyle belirlendiği görülmektedir.¹⁰⁶

Avrupa’da İtalya, İspanya, Avusturya, Belçika, Romanya, Bulgaristan, Slovakia, Arnavutluk ve Gürcistan Anayasa Mahkemeleri’nin üyeleri karma sistemle belirlenmektedir.¹⁰⁷ Bunlardan İtalya, İspanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Gürcistan Anayasa Mahkemeleri’nin belirlenmesinde yetki yasama, yargı ve yürütme organlarına çeşitli kontenjanlar tanınmak suretiyle paylaştırılmışken, Avusturya ve Romanya Anayasa Mahkemelerine üye belirleme yetkisi yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılmıştır.¹⁰⁸ Belçika Anayasa Mahkemesi ile Slovakia

¹⁰⁶ The Composition of Constitutional Courts, s. 5; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 39; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 19; İba / Kılıç, s. 186.

¹⁰⁷ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 36; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 319-320; Fendoğlu, s. 99-101; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 446-447; İba / Kılıç, s. 187; The Constitutional Court of Romania, Statute of the Judges of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.ccr.ro/en/general-presentation/statute-of-the-judges-of-the-constitutional-court/>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, Composition, Bağlantı: <https://constcourt.bg/en/Home/AboutCourt#Composition>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court of Republic of Albania, Composition, Bağlantı: https://www.gjk.gov.al/web/Composition_90_2.php, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitutional Court of Georgia, About the Court, Bağlantı: <https://www.constcourt.ge/en/court/about-the-court>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

¹⁰⁸ The Composition of Constitutional Courts, s. 5, 36-63; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 36; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Fendoğlu, s. 99-101; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 447-448; İba / Kılıç, s. 187. Bu Anayasa mahkemeleri’nden İtalya, İspanya, Avusturya ve Belçika Anayasa mahkemeleri’nin kompozisyonu bu bölümün “Karşılaştırmalı Hukuktan Başlıca Örnekler: Kıta Avrupası Modeli Anayasa Yargısı Organlarının Kuruluşu, Kompozisyonları, Yapıları ve Bunlara Yönelik Bazı Görüşler” isimli dördüncü alt başlığında detaylıca açıklanacağından burada sadece üye belirlenme sistemlerine değinilmiştir.

Üye belirleme yetkisi yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılan mahkemelerden Bulgaristan Anayasa Mahkemesi on iki üyeden oluşur. Üyelerden dördü Cumhurbaşkanı tarafından atanırken, dördü yasama organı; diğer dördü ise Yüksek Temyiz Mahkemesi ve Yüksek İdare Mahkemesi Yargıçları Genel Kurulu tarafından seçilir. (Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 393; Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 370; Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, Composition.). Benzer şekilde Arnavutluk Anayasa Mahkemesi ile Gürcistan Anayasa Mahkemesi’nin her ikisi de üçü Cumhurbaşkanı tarafından atanmak; üçü yasama organı; diğer üçü de Yüksek Mahkeme tarafından seçilmek üzere, dokuz üyeden oluşmaktadır. (Constitutional Court of Republic of Albania, Composition; Constitutional Court of Georgia, About the Court). Üye belirleme yetkisi yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılan ülkelerden Romanya Anayasa Mahkemesi ise dokuz üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerden üçü yasama organının alt kanadı; üçü yasama organının üst kanadı olan Senato tarafından seçilirken, diğer üçü ise Cumhurbaşkanı tarafından atanır. (Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 394; Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, s. 390; The Constitutional Court of Romania, Statute of the Judges of the Constitutional Court.).

Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlenmesi ise ayrıksı bir durum teşkil etmekte olup Belçika Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlenmesinde Belçika Devlet Başkanı olan Kral'a sunulacak tüm adayları parlamentonun iki kanadı seçimle belirlemekte, ardından Kral, kendisine sunulan adaylar arasından atama yapmaktadır. Benzer şekilde Slovakya Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlenirken de Cumhurbaşkanı'na sunulacak olan tüm adaylar yasama organı tarafından seçilmekte, ardından Cumhurbaşkanı kendisine sunulan adaylar arasından atama yapmaktadır.¹⁰⁹

D. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Belirlenmesinde

Benimsenen Sistem¹¹⁰

Türkiye'de, kuruluşundan bugüne Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonu dört farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, 1961 Anayasası dönemi; 1982 Anayasası'nın ilk hali; 1982 Anayasası'nda 2010 yılındaki değişiklik sonrası yapı ve 1982 Anayasası'nda 2017 yılındaki değişiklik sonrası mevcut yapıdır.

Bunlardan 1961 Anayasası döneminde Mahkeme'ye üye belirleme yetkisi, yasama organının iki kanadı olan Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi; yargı organları olan Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay ile yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı arasında paylaştırılmıştı. Bu paylaşımda yasama organının iki kanadı ile yargı organları kontenjanları dâhilindeki üyeleri seçim usulü ile belirlemekte iken

¹⁰⁹ Constitutional Court, Organization, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/organization>, Erişim Tarihi: 16.03.2023; Constitution of the Slovak Republic, Article 134, Bağlantı: <https://www.ustavnysud.sk/en/ustava-slovenskej-republiky>, Erişim Tarihi: 16.03.2023. Slovakya Anayasa Mahkemesi on üç yargıçtan oluşmaktadır.

¹¹⁰ Kuruluşundan bugüne Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonu detaylı şekilde, bu çalışmanın ikinci bölümünün "T.C. Anayasa Mahkemesi'nin Günümüze Kadarki Üye Kompozisyonları" isimli birinci alt başlığında inceleneceğinden burada sadece üye seçiminde benimsenen sistem hakkındaki görüşlere yer verilecektir.

Cumhurbaşkanı'nın kontenjanı dâhilindeki üyeleri atama usulü ile belirlemekteydi.¹¹¹ Bu vaziyette doktrin, 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlemede karma sistemin benimsendiği konusunda hemfikirdir.¹¹²

1982 Anayasası'nın 2010 yılında değiştirilmeden önceki ilk halinde Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamı, bir kısmı yüksek yargı organları, Sayıştay ve YÖK tarafından seçilecek adaylar arasından; bir kısmı da Mahkeme'ye üye seçilme niteliklerini haiz kişiler arasından doğrudan olmak üzere Cumhurbaşkanınca atanmaktaydı.¹¹³ Bu usule göre Mahkeme'ye üye belirlenmesinde hangi sistemin benimsendiği konusunda doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Dâver, Gönenç ve Venedik Komisyonu'na göre atama sistemi benimsenmiştir.¹¹⁴ Ulaş ve Kurnaz'a göre karma sistem benimsenmiştir. Ulaş, seçim sisteminin yalnızca yasama organınca yapılacak seçimlerle üye belirlemesini içermediği, yargı ve yürütme organlarının da yapacağı seçimlerin seçim sistemi olarak değerlendirilmesi gerektiğinden yola çıkarak, Cumhurbaşkanı'nın yargı organları tarafından seçilen adaylardan yapacağı atamayı seçip-atama olarak seçme sistemi olarak değerlendirmiş ve Cumhurbaşkanı'nın doğrudan atayacağı üyelerle birlikte Türkiye'de, Avrupa'da da mahkeme üyelerinin kısmen yüksek yargı organlarınca belirlenip devlet başkanınca atandığı ülkeler bulunduğuna atıfla¹¹⁵, karma sistemin benimsendiğini

¹¹¹ Aybay, R. / Yağlı, A.: Günümüzden Geçmişe Karşılaştırmalı 1982 Anayasası, DER Yayınları, İstanbul, 2021, s. 373.

¹¹² Azrak, Türk Anayasa Mahkemesi, s. 657; Dâver, B.: "*Anayasa Mahkemesi Yargıcı (Üyesi)*", AYD, C.3, Y.1986, s. 16; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 384; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 39; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 320; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 19; İba / Kılıç, s. 187; Ulaş, s. 325; Kurnaz, s. 96.

¹¹³ Aybay / Yağlı, s. 371.

¹¹⁴ The Composition of Constitutional Courts, s. 4; Dâver, s. 16; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 19

¹¹⁵ Ancak Ulaş, bu ülkelere örnek vermemiştir.

savunmuştur.¹¹⁶ Kurnaz’a göre benimsenen sistem 1961 Anayasası’nın benimsediği sistemden farklı olan bir karma sistemdir. Çünkü üyelere bazıları yargı organları ile YÖK tarafından seçilen adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilip- atanmakta, bazıları ise doğrudan atanmaktadır.¹¹⁷

Çağlar, Kaboğlu, Tanör ve Yüzbaşıoğlu, Gören, Kanadoğlu ile Hakyemez’e göre benimsenen sistem hiçbir sistemle bağdaşmamaktadır.¹¹⁸ Çağlar’a göre Anayasa Mahkemesi’nin yapısında, Carl Schmitt’in tezine yakın olarak Anayasanın gerçek teminatını Cumhurbaşkanında gören bir sistem benimsenmiştir.¹¹⁹ Kaboğlu’na göre seçim sistemi yalnızca yasama organınca üye seçimini kapsadığından ve 1982 Anayasası’nın 2010’a kadarki halinde yasama organına üye seçme yetkisi verilmediğinden, benimsenen sistem seçim sisteminden ayrılmakta ancak Cumhurbaşkanı’na atanmak üzere sunulacak adayların yargı organlarınca seçilecek olması sebebiyle atama sistemine de uymamaktadır. Bu şekliyle Avrupa modelindeki sistemlerden istisnai durumdadır.¹²⁰ Buna göre benimsenen sistem, yargı organlarına ağırlıklı aday seçme yetkisi tanımasından ötürü Cumhurbaşkanı tarafından ‘belirleyip-atama/seçip-atama’ usulü öngörmekte ve yargı-yürütme arasında yetki paylaşımı şeklinde zuhur etmektedir. Hakyemez de bu tanımlamayı benimsemektedir.¹²¹ Kanadoğlu’na göre ise, Cumhurbaşkanı, Mahkeme’ye üye belirlenmesinde yargı organları ve YÖK’ün kendi kontenjanları dâhilinde seçtikleri

¹¹⁶ Ulaş, s. 326-329.

¹¹⁷ Kurnaz, s. 96-98.

¹¹⁸ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 180, 7 numaralı dipnot; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 40; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 489; Gören, Anayasa Hukuku, s. 320; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 62-63; Hakyemez, Y. Ş.: Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı, Yetkin Yayınları, 2009, s. 378-379.

¹¹⁹ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 180, 7 numaralı dipnot.

¹²⁰ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 40-41.

¹²¹ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 338-339; Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 378-379.

adaylar arasından seçip atama yapmakta, bu sebeple de atama sistemine uygun olmamakla birlikte, yasama organına üye seçme yetkisi tanınmaması sebebiyle seçim sistemi de öngörmemekte, dolayısıyla da hiçbir sisteme uymamaktadır.¹²²

1982 Anayasası'nda 2010 yılında yapılan kapsamlı değişiklikler, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonu, yetkileri, yapılanması ve çalışma usulünde de önemli tadiller içermektedir. Bununla birlikte Anayasada 2017 yılında 6771 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler esasen yürütme organı ve yetkileri anlamında adeta yeni bir hükümet sistemi getirmiş olmasına rağmen Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunu ve yapılanmasını da etkilemiş fakat 2010 yılındaki değişikliklere nazaran daha sınırlı ve minimal düzeyde olmuştur. Bu değişikliklerle sadece, 6771 sayılı Kanun ile Askeri Yargı örgütlenmesi lağvedildiğinden Mahkeme'ye Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kontenjanlarından seçilecek üyelerin kontenjanları kaldırılmış olup üye belirlenme usulünde değişikliğe gidilmediği gibi; Askeri Yargı kontenjanlarının münhalleri üye kompozisyonuna etki edecek şekilde başka kurum veya organlarca doldurulmamış, sadece üye sayısı azalmıştır.¹²³ Bu sebeple Mahkeme'ye üye belirlenmesinde benimsenen sistem ele alınırken 1982 Anayasası'nda 2010 yılında yapılan değişiklikler ile 2017 yılında 6771 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler ve mevcut yapı birlikte ele alınmaktadır. 2010 sonrası ve 2017 sonrası mevcut döneme ilişkin olarak Mahkeme'ye üye belirlenmesinde benimsenen sistem hususunda doktrindeki görüş aykırılıkları devam etmektedir.

Özbudun'a göre, üye belirlenmesinde 2010 sonrası benimsenen sistem ile, kısmen de olsa Batı demokrasilerinde benimsenen ve yasama organlarına rol tanıyan

¹²² Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 63.

¹²³ Aybay / Yağlı, s. 369-370.

sisteme, dolayısıyla da 1961 Anayasası ile belirlenene sisteme geri dönmüştür. Gören de bu görüştedir.¹²⁴ Kaboğlu'na göre 2010 ve 2017 Anayasa Değişiklikleri ile benimsenen sistem, yürütmeyle birlikte yargı ile yasama arasında paylaştırılmış yetki şeklinde olup mevcut Anayasal sistemde parti genel başkanı olabilen Cumhurbaşkanı'nın üye belirlenmesinde doğrudan ve dolaylı şekildeki ağırlığı sebebiyle Avrupa'daki uygulamalardan farklıdır.¹²⁵ Tanör ve Yüzbaşıoğlu ile Gönenç'e göre, 2010 değişiklikleriyle Mahkeme'ye üye belirlenmesinde yasama organına seçmek üzere, belli bir kontenjan tanınması dolayısıyla kısmen de olsa 1961 Anayasası ile benimsenen karma sisteme geri dönmüştür.¹²⁶ Atar'a göre, her ne kadar 2010 değişiklikleri ile yasama organına belli bir kontenjan ayrılrsa da, benimsenen sistem, yasamanın üye belirlenmesindeki rolü bakımından yetersiz ve Avrupa'daki ortak uygulamaya halen uzak ve farklıdır.¹²⁷ Kılıç ve İba'ya göre, 1982 Anayasası'nda 2010 ve 2017 yılındaki değişikliklerle, Cumhurbaşkanı'nın ağırlığı korunmak kaydıyla, üyelerin belirlenmesinde yetkinin yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırıldığı karma sistem benimsenmiştir.¹²⁸

Mahkeme'ye üye belirlenmesinde 1961 Anayasası ile belirlenmiş sistemin karma sistem olduğu muhakkak olmakla birlikte, 1982 Anayasası'nın ilk halinde benimsenen sistem kesinlikle *sui generis* nitelik taşımaktadır. Çünkü benimsenen bu sistem, Avrupa'da benimsenen hiçbir sisteme hatta ülkeye uymamaktadır. İlk bakışta, her ne kadar karma sistem içinde ayrıksı bir durum teşkil eden Belçika ve Slovakya Anayasa mahkemeleri'ne üye seçiminde benimsenen sisteme uygun gibi

¹²⁴ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 386; Gören, Anayasa Hukuku, s. 321-322.

¹²⁵ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 338-339.

¹²⁶ Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 490; Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 20.

¹²⁷ Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 328.

¹²⁸ İba / Kılıç, s. 187.

gözüke, bu iki ülkede Mahkemelerin tüm üyeleri için önce tek organda (yasama) aday belirleme seçimi yapılmakta; sonrasında devlet başkanı yine üyelerin tamamını seçimle önüne gelen adaylar arasından atamaktadır. Hâlbuki 1981 Anayasası'nın ilk halinde, Cumhurbaşkanı'nca atanmak üzere bazı adaylar, çeşitli yargı organlarının yapılacak seçimle Cumhurbaşkanı'nın önüne gelmekte, bazı üyeler ise doğrudan Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. Her ne kadar bazı ülkelerde (Örneğin Finlandiya, İrlanda, İsveç ve Malta) Yüksek Mahkeme yahut Anayasa Mahkemesi'ne üye atama yapacak yürütme organına başka makamlarca aday gösterilse de bunlar seçimle gösterilen adaylar olmamaktadır ve genellikle istişâridir.¹²⁹

1982 Anayasası'nda 2010 yılında yapılan değişiklikle birlikte, 2017 yılındaki değişiklikle de devam etmek üzere, Mahkeme'ye üye belirlenmesinde karma sistemin benimsendiğinin kabulü daha yerinde olacaktır. Ancak bu kabul, karma sistemin üye belirleme yetkisinin yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılmış olduğu modelinin değil yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılmış olduğu modelinin benimsendiği şeklinde olmalıdır. Zira yürütme organının tek kanadı olan Cumhurbaşkanı, halen kendisine seçilerek gönderilen adaylar arasında dilediği gibi tercih yapabilmekte; Avrupa'daki sistemlerdeki bazı teamüllerde olduğu gibi (Örneğin Avusturya, Belçika ve İspanya) en yüksek oyu alan adayı atamayabilmektedir. Diğer yandan, yürütme organına üye belirlenmesinde doğrudan atama yapmak üzere belli bir kontenjan da tanınmıştır. Bir başka deyişle mevcut durum, yürütme organının atama usulü ağırlıklı olmakla birlikte yasama organının seçimi usulünün de yer aldığı bir karma sistem modeli ortaya koymaktadır.

¹²⁹ Korkein oikeus, Members and Staff; Högsta Domstolen- The Supreme Court, Justices; The Supreme Court of Ireland, Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court; Relations between the Constitutional Court and the Supreme Court from the viewpoint of Malta, s. 3.

IV. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAN ÖRNEKLER: AVRUPA MODELİ

ANAYASA YARGISI ORGANLARININ KURULUŞU,

KOMPOZİSYONLARI, YAPILARI VE BUNLARA YÖNELİK BAZI

GÖRÜŞLER

A. Kıta Avrupası Ülkelerinden Örnekler

1. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi

Almanya Federal Cumhuriyeti Federal Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, II. Dünya Savaşı sonrası Müttefik Devletler güdümünde kurulan Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya)'nda 1949 tarihli Bonn Anayasası ile öngörülmüştür. Federal yargı hiyerarşisinde en üstte yer alan bir mahkeme ve bir Anayasa Yargısı organı olan Almanya Federal Anayasa Mahkemesi (*Bundesverfassungsgericht*), Mahkeme'nin kompozisyonu, yapısı, üyelerin belirlenme prosedürleri ve görev sürelerini düzenleyen Federal Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun¹³⁰,un 1951 yılında çıkarılması akabinde kurularak 9 Eylül 1951'de göreve başlamıştır.¹³¹

¹³⁰ 12 Mart 1951 tarihli Kanun'un, 1993 yılında revize edilmiş ve en son 2019 yılında tadil edilmiş İngilizce metni için bkz. Act on the Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG), Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=19, Erişim Tarihi: 05.04.2023.

¹³¹ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 22; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 73; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189, aynı sayfa 4 Numaralı Dipnot; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 22; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 130; Azrak, A. Ü.: “*Almanya ve Avusturya’da Anayasa Yargısının Esasları*”, İÜSBFD, Y.1992, S. 2, s. 8 vd.; Zeidler, W.: “*Some Remarks On The Role Of The Federal Constitutional Court*”, Anayasa Yargısı, C.4, Y.1987, s. 45; Kommers, D. P. / Russell A. M.: “*Chapter 1: The Federal Constitutional Court*”, The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, Third edition Revised and Expanded, Duke University Press, 2012, s. 17, Bağlantı: <https://doi.org/10.1215/9780822395386-002>, Erişim Tarihi: 07.04.2023; Grimm, D.: “*Federal Constitutional Court of Germany (Bundesverfassungsgericht)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 528, August 2017, Para. 1-2, Bağlantı: <https://oxcon.oupplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e528#>, Erişim Tarihi: 08.04.2023; Benz, A.: “*7 The Federal Constitutional Court of Germany:*

Federal Anayasa Mahkemesi sekizer üyeli iki Senatolu (*Senate*)¹³² yapıdadır. Mahkeme'nin her iki Senato'sundaki toplam on altı üyesi de Federal Almanya Yasama Organı tarafından seçilir. Her iki Senato'nun da, üyelerinin yarısı (dörder üye) Federal Meclis (*Bundestag*), diğer yarısı ise Federal Konsey (*Bundesrat*) tarafından seçilmektedir. Federal Konsey kontenjanındaki Mahkeme üyelerini doğrudan seçerken; Federal Meclis'in kontenjanındaki üyeler, kompozisyonundaki siyasi partilerin ağırlıkları oranında temsil edildiği on iki üyeden müteşekkil bir Adli Seçim Komisyonu (*Wahlmännerausschuss*) tarafından seçilir. Seçimin ardından resmi atama işlemleri Federal Almanya Cumhurbaşkanı tarafından tamamlanır.¹³³ Ayrıca Federal Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun uyarınca her Senato'nun üçer üyesi Almanya'nın Federal Yüksek Mahkemeleri'nde en az üç sene görev yapmış yargıçlar arasından seçilmektedir. Her Senato'nun Federal Yüksek Mahkemeler'den seçilecek üyelerinin biri yasama organının bir kanadı; diğer ikisi ise diğer kanadı

Guardian of Unitarism and Federalism", Courts in Federal Countries: Federalists or Unitarists? (Edited by Nicholas Aroney and John Kincaid), University of Toronto Press, 2017, s. 202, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt1whm97c.11>, Erişim Tarihi: 07.04.2023; Mavčić, A. M.: Constitutional Review Systems Around The World, Vandepas Publishing, April 2018, s. 264-265; Schönberger, C.: "Karlsruhe: Notes on a Court", The German Federal Constitutional Court: The Court Without Limits (Edited by Matthias Jestaedt, Oliver Lepsius, Christoph Möllers, Christoph Schönberger), Oxford University Press, 2020, s. 4, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198793540.003.0001>, Erişim Tarihi: 08.04.2023; Aung, N. N.: "Composition Of The German Federal Constitutional Court", Lex et Scientia, Vol.XXVII, Iss. 2, 2020, s. 102, Bağlantı: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/composition-german-federal-constitutional-court/docview/2473441602/se-2>, Erişim Tarihi: 06.04.2023; The Federal Ministry of Justice and the Federal Office of Justice, Basic Law for the Federal Republic of Germany, Bağlantı: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2023; Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, History, Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Zeitstrahl/zeitstrahl_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

¹³² Mahkeme'nin yapısındaki bu oluşum, ileriki paragraflarda detaylıca açıklanacağı üzere Federal Anayasa Mahkemesi'nin muadillerine göre nevi şahsına münhasır bir oluşumdur. Özellikleri, yetkileri ve kompozisyonu değerlendirildiğinde ve Mahkeme'de yine ileriki paragraflarda açıklanacağı üzere ayrıca daire oluşumu da öngörüldüğünden bu oluşum için Türkçe olarak 'Senato' tabirinin kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatiyle bu tabir tercih edilmiştir.

¹³³ Act on the Federal Constitutional Court, Article 2, 5, 6, 7, 10; Kirath, M.: Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963, s. 17-18; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 75; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 131; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s.55, aynı sayfada 204 Numaralı Dipnot; Kommers / Russell, s. 23; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para. 10-11; Benz, s. 203; Aung, s. 105-106.

tarafından dönüşümlü olarak seçilir. Federal Yüksek Mahkemelerin yargıçları arasından, hangi kanadın bir hangi kanadın iki üye seçeceği, Federal Konsey ile Federal Meclis arasında yazılı olmayan bir tür centilmenlik anlaşmasına göre dönüşümlü olarak belirlenir.¹³⁴ Bir başka deyişle Senatolardan birine Federal Meclis'in bir, Federal Konsey'in iki üye seçtiği kombinasyon sonrasında, görev süresi dolan üyeler yerine Federal Meclis'in iki, Federal Konsey'in bir üye seçtiği kombinasyon uygulanır ve bu dönüşüm her iki Senato için de geçerlidir. Benzer şekilde Mahkeme Başkanı ve Başkan Yardımcısı'nın seçimleri de Federal Meclis ile Federal Konsey arasında dönüşümlü olarak gerçekleştirilir. Bu kapsamda Federal Anayasa Mahkemesi'nin ilk Başkanı'nı Federal Meclis, ilk Başkan Yardımcısı'nı ise Federal Konsey seçmiştir.¹³⁵

Üyeler, yasama organının her iki kanadında da en az üçte iki çoğunlukla seçilmektedir. Üye seçim sürecinde adayların yasama organının her iki kanadına da sunulmasında Federal Adalet ve Tüketicinin Korunması Bakanlığı yetkilidir. Bakanlık hem Federal Meclis'e hem de Federal Konsey'e ikişer liste sunar. Bu listelerden ilki, Federal Yüksek Mahkemelerin üyeleri arasından seçilecek kontenjan için gerekli koşulları sağlayan tüm Federal Yüksek Mahkeme üyelerini içeren aday listesidir. İkinci liste ise Federal Meclis'teki siyasi parti grupları, Federal Hükümet ile Eyalet Hükümetleri tarafından önerilen adayları içeren listedir.¹³⁶ Ayrıca

¹³⁴ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 17-18; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 75; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 20; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 131; Kommers / Russell, s. 23; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para. 10; Aung, s. 106.

¹³⁵ Act on the Federal Constitutional Court, Article 9; Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 18; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 21; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 131; Kommers / Russell, s. 23; Act on the Federal Constitutional Court, Article 5.

¹³⁶ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 17; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 75; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 20-21; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 131; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 56; Giegerich, T.: "Anayasa mahkemelerinde

uygulamada Federal Konsey’de, tıpkı Eyalet Başkanları ve Adli Seçim Komisyonu üyeleri gibi muhtemel Federal Anayasa Mahkemesi namzetleri olan Eyalet Adalet Bakanlarından müteşekkil bir İstişarî Komisyon oluşturulmakta ve bu Komisyon, seçilmesi muhtemel adayları içeren kısa bir listeyi Federal Konsey’e sunmaktadır. Bu Komisyon çalışmalarından farklı eyaletlerin hangi müstakbel adayları hangi sıralama ile tercih edeceği hususunda gayrı resmî mutabakatlar çıkmaktadır. Aynı zamanda bu Komisyon, yukarıda zikredilen Federal Yüksek Mahkeme yargıçlarından Senatolara seçilecek üyelerin kombinasyonunu belirleme hususunda Federal Meclis Adli Seçim Komisyonu ile koordineli olarak çalışır.¹³⁷

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Federal Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun, görev süresi dolan Mahkeme üyesinin yerine, sürenin dolmasından itibaren iki ay içinde Federal Konsey yahut Federal Meclis tarafından üye seçilememesi durumunda Mahkeme’ye üye seçimi için aday belirlemede önemli ve istisnai bir yetki tanımaktadır. Buna göre, yasama organının üye seçimini gerçekleştiremeyen kanadı Federal Meclis ise Adli Seçim Komitesi’nin en yaşlı üyesi, Federal Konsey ise Konsey Başkanı yahut Başkanvekili, Mahkeme’den gecikmeksizin ilgili yasama organı kanadına üyelik için aday sunmasını ister. Federal Anayasa Mahkemesi, seçilemeyen üyelik tek ise üç, birden fazla ise her üyelik için ikişer adayı Genel Kurulu’nun basit çoğunluğu ile seçer ve gönderir. Ancak sunulan adaylar ilgili yasama organı kanadının üye seçmedeki takdir yetkisine halel getirmez ve bu yetkiyi

Üyelerin Atannası ve Üyeliğin Sona Ermesi: Meşruiyet, Kalite, Bağımsızlık ve Tarafsızlık Taleplerinin Uzlaştırılması İçin Benimsenen Usuller”, AYD, C.27, Y.2010, s. 129; Kommers / Russell, s. 23; Act on the Federal Constitutional Court, Article 6, 8.

¹³⁷ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 56, aynı sayfada 206 ve 207 Numaralı Dipnot; Kommers / Russell, s. 24; Benz, s. 203

sınırlandırmaz.¹³⁸ Başka bir deyişle Mahkeme’ce aday sunulma yetkisi etkili ve önemli ancak istişarîdir.¹³⁹

Mahkeme, daha önce belirtildiği gibi kuruluşundan günümüze yetkileri ayrılmış ve birbirinden bağımsız görünümlü iki senatolu bir yapıdadır.¹⁴⁰ Hatta Mahkemenin yapısındaki Senatoların her biri, yetkileri ve kararları itibariyle ayrı birer Anayasa Mahkemesi görünümünde olduğundan ve her Senato’nun kararı Federal Anayasa Mahkemesi kararı olarak hüküm doğurduğundan, doktrinde Federal Almanya Anayasa Mahkemesi için ‘ikiz mahkeme’ (*Zwillingsgericht*) tabiri kullanılmaktadır.¹⁴¹ Bu iki başlı görünüm, Mahkeme’nin ilk kurulduğu yıllarda çok daha keskin şekilde ayrılmışken; günümüzde Mahkeme Senatoları arasında daha hafif bir iki başlı görünüm vardır.¹⁴² Nitekim Senatolar, her birinin üye tamsayısının en az üçte ikisinin hazır bulunduğu ‘*Plenum*’ adı verilen birleşik toplantı yahut genel kurul toplantılarında aralarında doğan içtihat farklılıklarını giderebilecekleri gibi; Senatoların iş yükündeki farklılıkları gözeterek bazı yetkilerin geçici olarak bir Senato’dan diğerine devrine karar verebilmektedir.¹⁴³

¹³⁸ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 17-18; Giegerich, s. 131; Kommers / Russell, s. 23; Barczak, T.: BVerfGG: Mitarbeiterkommentar zum Bundesverfassungsgerichtsgesetz, De Gruyter, 2018, s. 197 vd. Act on the Federal Constitutional Court, Article 7a; Yasama organları tarafından Federal Anayasa Mahkemesi’nden aday talebine ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz. Barczak, s. 197-209.

¹³⁹ Barczak, s. 208-209.

¹⁴⁰ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 21; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 73-74; Azrak, Almanya ve Avusturya’da Anayasa Yargısının Esasları, s. 20; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 131-132; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 55; Act on the Federal Constitutional Court, Article 2; Zeidler, s. 45; Kommers / Russell, s. 18; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para. 10, 12; Schönberger, s. 5; Aung, s. 103

¹⁴¹ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 21; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 73-74; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 132; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s.55, 203 Numaralı Dipnot; Kommers / Russell, s. 18-19; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para. 12; Benz, s. 202; Schönberger, s. 5; Aung, s. 103-104;

¹⁴² Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 21-22; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 132; Kommers / Russell, s. 18-19.

¹⁴³ Act on the Federal Constitutional Court, Article 14, 16; Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, Court and constitutional organ, Bağlantı:

Senatolar, Mahkeme ilk kurulduğunda birine Başkan ve diğerine Başkan Yardımcısı dâhil olmak üzere on ikişer üyeden teşekkül ederken daha sonra, Senatoların üye sayısı 1956'da ona, 1963'te ise günümüzde olduğu hali ile sekize indirilmiştir.¹⁴⁴ Günümüzde sekizer üyeden oluşan Senatolardan Birinci Senato'ya Federal Anayasa Mahkemesi Başkanı; İkinci Senato'ya ise Mahkeme Başkan Yardımcısı başkanlık etmektedir. Her Senato'nun toplantı yeter sayısı en az altı; karar yeter sayısı ise, Federal Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un münhasıran üçte iki çoğunluk öngördüğü kararlar haricinde toplanan üyelerin salt çoğunluğudur. Ancak eğer üyeler arasında salt çoğunluk sağlanamaz ve oylar dörde dört bölünür ise ilgili konuda Anayasaya aykırılık kararı verilememektedir.¹⁴⁵

Senatolar, 1956 yılından itibaren kendi içlerinde, üçer üyeden müteşekkil, üç veya daha fazla sayıda 'Ön İnceleme Komiteleri' oluşturmaya başladılar. Mahkeme'nin isteği üzerine Federal Meclis, 1986 yılında bu komitelerin yetkilerini arttırarak bunları Daire (Chambers / Kammern) olarak tanımladı. Günümüzde Senatolar, kompozisyonları en fazla üç yıl aynı kalmak kaydıyla, üçer Senato üyesinden müteşekkil bir veya daha fazla sayıda Daireler oluşturmaktadır. Bu daireler üç üyenin oy birliği ile anayasa şikâyetleri hakkında nihai karar verme yetkisine de sahiptir.¹⁴⁶ Daire sistemi, bazı olumsuz yönleri bulunsu da Senatolar ve

https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Gericht-und-Verfassungsorgan/gericht-und-verfassungsorgan_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 132; Kommers / Russell, s. 19; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para. 12; Aung, s. 104.

¹⁴⁴ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 17; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 71; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 20; Kommers / Russell, s. 19; Schönberger, s. 6 vd..

¹⁴⁵ Act on the Federal Constitutional Court, Article 14, 16; Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 32; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 20; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 132; Schönberger, s. 5.

¹⁴⁶ Act on the Federal Constitutional Court, Article 15a; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 132; Kommers / Russell, s. 20; Dairelerin yetkileri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Act on the Federal Constitutional Court, Article 81a, 93b-c-d.

dolayısıyla Federal Anayasa Mahkemesi'nin dosya yükünü oldukça hafifletmektedir.¹⁴⁷

Federal Anayasa Mahkemesi üyeleri, Anayasa'daki yargıç bağımsızlığı güvencelerinden yararlanırlar. Ayrıca üyelik görevi, hukuk fakültesi öğretim üyeliği ile bağdaşmaktadır. Üyeler için uymaları gereken etik değer ve kurallar belirlenmiştir ve üyeler bunlara uymakla mükelleftir. Üyelik, normal yollar haricinde bağımsızlık ve tarafsızlıklarını yitirdiklerine ilişkin Mahkeme'ce yürütülecek ve Federal Cumhurbaşkanı'nın azil sürecindeki usullerin geçerli olduğu disiplin soruşturması sonucunda veya altı aydan daha fazla hapis cezası gerektiren bir suçtan hüküm giymeleri halinde düşer. Mahkeme'nin bir üyenin üyeliğinin düşürülmesi veya bir süreliğine askıya alınması kararı Mahkeme Genel Kurulu'nun üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğunun bu yöndeki kararına bağlıdır.¹⁴⁸

Almanya Federal Anayasa Mahkemesi, doktrinde Avrupa'da ve hatta tüm dünyada en etkili ve aktivist Anayasa Mahkemesi olarak görülmekte ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nde hukuki ve siyasi hayatta çok önemli bir yerde konumlanmakta; Anayasanın (*Grundgesetz*), temel hak ve özgürlükler ile demokrasinin koruyucusu ve federal düzenin sağlayıcısı olarak addedilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Kommers / Russell, s. 21; Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, Court and constitutional organ; Daire sisteminin olumsuz yönleri hakkında ayrıca bkz. Kommers / Russell, s. 21-22.

¹⁴⁸ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 97-98; Act on the Federal Constitutional Court, Article 54, 55, 101, 105; Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, Code of Conduct for the Justices of the Federal Constitutional Court, Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/Verhaltensleitlinie/Verhaltensleitlinien_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

¹⁴⁹ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 9; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 81; Zeidler, s. 45; Kommers / Russell, s. 1, 40-41; Grimm, Federal Constitutional Court of Germany, Para 1, 25-28; Benz, s. 220-222; Schönberger, s. 27-28; Aung, s. 102.

Mahkeme üye kompozisyonuyla ilgili olarak, Mahkeme'ye üye seçilmesinin tamamen siyasi organların tekelinde bulunması ve özellikle Federal Meclis tarafından yapılacak seçimlerde siyasi partilerin büyük ağırlığının bulunması; partilerin bir tür centilmenlik anlaşması ile kontenjanları bölüşmesi ile seçim sürecinin şeffaf olmaması doktrinde eleştirilmektedir. Bu eleştirilere, siyasal organların işlemlerinin Anayasallık denetimini yapacak Mahkeme üyelerinin, önemli kamu görevlilerinin de atanmasında rol oynayan yasama organı ve dolayısıyla siyasi partilerce seçilmesinin Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini sağlamlaştıracacağı; Mahkeme'yi siyasallaştırmayacağı ve seçim için öngörülen üçte iki oy çoğunluğunun siyasi organları adil bir konsensusa iteceği argümanlarıyla muhalefet edilmektedir.¹⁵⁰

2. Fransa Anayasa Konseyi

Fransa'da anayasallık denetimi yapan bir anayasa yargısı organı¹⁵¹ olarak Anayasa Konseyi, ilk olarak Beşinci Cumhuriyet Anayasası olarak da bilinen 1958

¹⁵⁰ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 775; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 56-57; Giegerich, s. 129-131; Kommers / Russell, s. 23-24; Schönberger, s. 6, 27-31; Aung, s. 105-109.

¹⁵¹ Her ne kadar Dördüncü Cumhuriyet Anayasası olarak kabul edilen 1946 Anayasası, kanunların Anayasaya uygunluk denetimi için Cumhurbaşkanı başkanlığında Millet Meclisi ve Cumhuriyet Şûrası (1946 Anayasasında Senato, Cumhuriyet Şûrası ismiyle düzenlenmişti.) Başkanları ile yedisi Millet Meclisi dördü Cumhuriyet Şûrasınca seçilecek on üye olmak üzere toplam on üç üyeden müteşkil bir 'Anayasa Komitesi' kurulmasını öngörmüşse de; bu Komite'nin gerek teşekkülü, gerekse yetkilerinin çok kısıtlı ve sembolik olması ile etkili çalışmaması sebebiyle Komite, Fransa'da işlevsel bir Anayasa Yargısı organı olarak kabul edilmemektedir. (Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36; Pariente, A.: "Fransa'da Demokrasinin Pekişmesinde Anayasa Konseyi'nin Rolü", Demokrasi ve Yargı (Editör Dr. Ozan Ergül), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Aralık 2005, s. 199; Karaman, E.: "Fransız Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi Dönemi", Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S. 2, Aralık 2015, s. 67, 4 Numaralı Dipnot; Tınç, M. R.: Fransız Anayasa Hukuku Tarihçe & Kurumlar, Legal Yayıncılık, Temmuz 2020, s. 378. Tusseau, G.: "Constitutional Council of France (Conseil Constitutionnel)", Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 527, July 2016, Para. 1, Bağlantı: <https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e527#law-mpeccol-e527>, Erişim Tarihi: 08.04.2023; Levush, R.: "The Constitutional Council and Judicial Review in France", Library of Congress Blogs, 4 November 2020, Bağlantı: <https://blogs.loc.gov/law/2020/11/the-constitutional-council-and-judicial-review-in-france/>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.) Bu Komite'nin yetkileriyle ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36; Levush.

Anayasası ile öngörülmüştür.¹⁵² Yasama organlarının aşırılıklarını dizginlemek ve yürütme organını yasama organı karşısında avantajlı ve güçlü bir pozisyona yerleştirmek amacıyla, ‘kamu iktidarlarının normatif aktivitesinin düzenleyicisi’¹⁵³ sıfatıyla anayasallık denetimi yapan, yargı hiyerarşisi dışında yer alan ve mahkeme niteliğini haiz olmayan bir kurum olarak kurulan Fransa Anayasa Konseyi’nin kompozisyonu; üyelerinin belirlenme prosedürleri ve genel hatlarıyla yetkileri 1958 Anayasasında münhasıran düzenlenmiştir.¹⁵⁴ Konsey, organizasyonu, işleyişi ve yetkilerinin detaylarını düzenleyen Anayasa Konseyi Hakkında Organik Kanun¹⁵⁵, un Nisan 1958’de çıkarılmasının akabinde Mart 1959’da kurularak göreve başlamıştır.¹⁵⁶

İlk öngörüldüğü şekli ve ardından 1958 Anayasası’nın 2008 yılındaki Anayasa Reformu neticesindeki son haline göre Konsey, atama ile göreve gelen ve üçü Fransa Cumhurbaşkanı tarafından; üçü yasama organının üst kanadı olan Senato’nun Başkanı; diğer üçü ise yasama organının alt kanadı olan Millet

¹⁵² Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 59; Onar, s. 125; Karaman, s. 67; Tınç, s. 378; Pariente, s. 199-200; Tusseau, Para.2; Mavčić, s. 249; Levush; Conseil Constitutionnel, The Institution, General Overview, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/general-overview>, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

¹⁵³ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189, Favoreu’dan naklen.

¹⁵⁴ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189, 191; Karaman, s. 67; Tınç, s. 378-379; Pariente, s. 202; Tusseau, Para.2, 8, 21; Dyevre, A.: “8 - *The French Constitutional Council*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 324-326, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781316084281.011>, Erişim Tarihi: 08.04.2023; Mavčić, s. 249-250; Levush; Conseil Constitutionnel, The Institution, General Overview; CODICES, FRANCE Constitutional Council, Bağlantı: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/FRA?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$sup=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/FRA?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$sup=1), Erişim Tarihi: 08.04.2023. 1958 Anayasasında Anayasa Konseyi 56 ilâ 63. maddeler arasında düzenlenmiştir. (Ambassade De France En Turquie, 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası (Çeviri: Aslıhan Öztezel – Dr. Ceren Zeynep Pirim), DuMat Ofset Matbaacılık, Ankara, Ekim 2001).

¹⁵⁵ Bu Kanun’un güncel İngilizce metni için bkz. Conseil Constitutionnel, Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/fondements-textuels/ordinance-no-58-1067-constituting-an-institutional-act-on-the-constitutional-council>, Erişim Tarihi: 08.04.2023

¹⁵⁶ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36-37; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 59; Jozeau-Marigné, L.: “*Fransız Anayasa Mahkemesi*”, AYD, C.4, Y.1987, s. 54; Tusseau, Para. 3.

Meclisi'nin Başkanı tarafından atanarak belirlenen dokuz üyeden müteşekkildir. Ayrıca görev süresini tamamlamış eski Fransa Cumhurbaşkanı da, kaydı hayat şartıyla Konsey'in tabii üyesidir.¹⁵⁷ Konsey Başkanı ise Cumhurbaşkanı tarafından mevcut üyeler arasından atanır. Cumhurbaşkanı, Konsey Başkanı'nı kendi kontenjanından atadığı üyelerden birisi olarak belirleyebileceği gibi, Senato Başkanı yahut Millet Meclisi Başkanı'nın kontenjanlarından atanmış bir üyeyi de Konsey Başkanı olarak belirleyip atayabilir. Hatta tabii üyelerden biri de Konsey Başkanı olarak atanabilir.¹⁵⁸

Konsey, Başkanı, Başkan bulunmadığında ise en yaşlı üyesi başkanlığında usulüne uygun olarak tutanağa kaydedilen mücbir sebepler hariç olmak üzere, en az yedi üyeyle toplanır ve katılan üyelerin salt çoğunluğu ile verir.¹⁵⁹ Ancak Konsey, Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığına veya Cumhurbaşkanı'nın görevini yerine getirmesine kesin bir engelin varlığına üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verebilir.¹⁶⁰ Konsey kararlarında oyların eşitliği durumunda Başkan'ın katıldığı yönde karar verilmiş olur.¹⁶¹ Fransız Anayasa Konseyi ayrıca, gerekli durumlarda toplanarak Konsey üyeliği ile bağdaşmayan bir görev veya mesleği sürdüren; yine üyelikle bağdaşmayacak şekilde seçimle gelinen bir makamda görev alan; medeni ve siyasal hakları kısıtlanan yahut sürekli fiziksel bir engel sebebiyle görevini

¹⁵⁷ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36-37; Çağlar, B.: “‘Anayasal Yargı’ Yerlerinin Kamu Hukukuna Katkısı, Bir Örnek-Olay Araştırması: Fransız Anayasa Konseyi”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.2, S. 2, Y.1981, s. 59; Onar, s. 125; Karaman, s. 72; 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 56; Tusseau, Para.4; Dyevre, s. 329; Levush; Conseil Constitutionnel, Members, Council Organisation, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/council-organisation>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

¹⁵⁸ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 37; Karaman, s. 72; Tınç, s. 380-381; 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 56; Tusseau, Para.4; Dyevre, s. 329; Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Section 1, Subparagraph 2.

¹⁵⁹ Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Section 13-14.

¹⁶⁰ 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 7; Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Section 31.

¹⁶¹ Karaman, s. 72; 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 56.

sürdüremeyeceği anlaşılan bir üyenin üyeliğinin düştüğünü¹⁶² ilan eder ve yeni üye sekiz gün içerisinde seçilir.¹⁶³

Atamalar ayrıca onaya tabi olmamakla birlikte, 2008 Anayasa Reformu'na kadar Cumhurbaşkanı Konsey üyelerinin belirlenmesinde sınırsız bir takdir yetkisine sahipti. Benzer şekilde Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı da yapacakları atamalarda, Parlamentonun her türlü etkisinden azade ve sınırsız bir takdir yetkisine sahipti. Hatta bu atama şekli doktrinde otoriter olarak da değerlendirilmekteydi. Ancak 2008 Anayasa Reformu sonrasında her iki Başkan da yapacakları atamaları, ihtiyarî görüşünü almak üzere Parlamento kanatlarının Anayasa Hukuku Komitesi olarak adlandırılan ilgili daimi komitesine sunmaktadır. İlgili daimi komite, kendisine ihtiyarî görüşü için sunulan adayı en az beşte üç çoğunluğunun olumsuz oyu ile veto yetkisine sahiptir. Bu durumda ilgili aday Başkan tarafından Konsey üyeliğine atanamamaktadır. Benzer şekilde Cumhurbaşkanı'nın atayacağı aday da her iki kanadın ilgili daimi komitesine ayrı ayrı sunulmaktadır. Her iki daimi komitede kullanılan toplam oyların en az beşte üç çoğunluğunun olumsuz oyu ile sunulan aday veto edilebilmekte ve bu durumda ilgili aday Cumhurbaşkanı tarafından Konsey üyesi yahut Konsey Başkanı olarak atanamamaktadır.¹⁶⁴ Bununla birlikte Konsey üyelerinin üçte biri her üç yılda bir yenilenmektedir. Bu yenilemede

¹⁶² Anayasa Konseyi Hakkında Organik Kanun'un Konsey'in resmi sitesinde yer alan İngilizce çevirisinde ilgili maddede bu durum için otomatik istifa (*automatic resignation*) terimini kullanılsa da bu durumun, üyeliğin düşmesi olarak tanımlanması anlamını daha iyi karşılamaktadır.

¹⁶³ Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Section 10-11.

¹⁶⁴ Karaman, s. 72; Tınç, s. 382; Tusseau, Para.4; Dyevre, s. 329; Levush; CODICES, FRANCE Constitutional Council; Conseil Constitutionnel, Members, Council Organisation; 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 13, 56.

atanacak üç üye, kontenjanı Cumhurbaşkanı ile Senato ve Millet Meclisi Başkanlarına birer üye atama yetkisi verilmek suretiyle paylaştırılmıştır.¹⁶⁵

Konsey'in tabii üyelerine ilişkin olarak, Konsey tarihinde eski Cumhurbaşkanlarının Konsey üyeliğine devam etmeleri nadir görülen bir durumdur. Nitekim Konseyin ilk kurulduğu yıllarda Dördüncü Cumhuriyet döneminin iki eski cumhurbaşkanı çok kısa süre görev yapmıştır. Bu cumhurbaşkanlarından ilki olan Vincent Auriol 1959-1960 yılları; René Coty 1959-1962 yılları arasında Konsey'de yer almıştır. 1962 sonrasında uzun bir aradan sonra 2004 yılında Valéry Giscard d'Estaing, aktif politikadan çekilmesiyle birlikte Konsey üyeliğine bir engel kalmadığından, Konsey'de göreve başlamış ve bu görevi 2020 yılındaki ölümüne kadar devam ettirmiştir. 2007 yılında Jacques Chirac da Cumhurbaşkanlığından ayrıldıktan sonra Konsey üyeliğine başlamış ancak 2010 yılında kendi isteği ile Konsey üyeliğinden ayrılmıştır. Benzer şekilde Nicolas Sarkozy de 2012 yılında Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdikten sonra Konsey'de göreve başlamış ancak yaklaşık bir yıl sonra 2013 yılında kendi isteği ile Konsey üyeliğinden ayrılmıştır. Sonrasında göreve gelen Cumhurbaşkanı François Hollande kendi isteğiyle Konsey'de hiç yer almamış ve mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da 2019 yılında, görev süresini tamamlamasının ardından Konsey'de yer almayacağını açıklamıştır.¹⁶⁶ Neticede Konsey'de üyelik şartlarını sağlamasının ardından göreve

¹⁶⁵ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36; Karaman, s. 72; 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası, Madde 56; Tusseau, Para.4; Levush; CODICES, FRANCE Constitutional Council; Conseil Constitutionnel, Members, Council Organisation; Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Section 2.

¹⁶⁶ Onar, s. 125-126, 310 Numaralı Dipnot; Dyevre, s. 329; Levush; Elzas, S. : “*What is the Constitutional Council and can it strike down France's pensions bill?*”, RFI Justice, 13.04.2023, Bağlantı: <https://www.rfi.fr/en/france/20230413-what-is-france-s-constitutional-council-and-can-it-strike-down-pensions-bill>, Erişim Tarihi: 15.04.2023; Lieurade, T.: “*Entrée des ex-présidents au Conseil constitutionnel : la fin d'une 'absurdité'*”, France24, 08.01.2013, Bağlantı: <https://www.france24.com/fr/20130108-entree-automatique-ex-presidents-conseil-constitutionnel-fin>

başlayan ve kaydı hayat koşulunu yerine getirerek Konsey’de görev alan tek eski cumhurbaşkanı Valéry Giscard d’Estaing’dır.¹⁶⁷

Esasında Fransız Anayasa Konseyi, ilk öngörüldüğü şekli ile yetkileri oldukça kısıtlı, Fransız hukuki ve siyasi yaşamında zayıf ve etkisiz bir Anayasal organdı. Bir yargı organı değildi ve ancak önleyici denetim yapabiliyordu. Bu denetimi harekete geçirebilecek makamlar ise oldukça kısıtlı olarak, yalnızca Cumhurbaşkanı, Parlamentonun her iki kanadının başkanları ve Başbakanı. Bu sebeple bazı hukukçular tarafından mahkeme yahut anayasa yargısı organı sayılmamaktaydı.¹⁶⁸ Ayrıca Konsey üyeleri birer anayasa yargıcısı değil, üye statüsündelerdi.¹⁶⁹ Buna rağmen Konsey, 1971 tarihindeki meşhur ‘Örgütlenme Özgürlüğü’ kararında Anayasanın başlangıç kısmını yorumlayarak geniş bir Anayasallık bloku oluşturmuş ve bir anlamda ‘*Hukuk İhtilali/Devrimi*’ ile ‘*uzun yürüyüşünü*’¹⁷⁰ başlatarak Fransız anayasa yargısı’nda aktif ve etkin bir rol almaya başlamıştır. Sonrasında, 1974 yılındaki anayasa reformu ile güçlendirilen ve Fransız Anayasal Sisteminde yeri sağlamlaşan Konsey’e, anayasallık denetimi için başvurabilecekler genişletilmiş ve bununla birlikte Konsey’e başvurular ve

une-absurdite-droit-hollande-renovation-sarkozy-chirac, Erişim Tarihi: 15.04.2023; ÉLYSÉE, Valéry-Giscard d’Estaing, Bağlantı: <https://www.elysee.fr/en/valery-giscard-destaing>, Erişim Tarihi: 15.04.2023; CVCE.EU, Jacques Chirac, Bağlantı: https://www.cvce.eu/en/obj/jacques_chirac-en-13bdfc92-f83f-4e62-aba8-2800aa9bde2f.html, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

¹⁶⁷ Conseil Constitutionnel, Members, Council Organisation; ÉLYSÉE, Valéry-Giscard d’Estaing,

¹⁶⁸ Kıratlı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, s. 9; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 38; Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 38, 59; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 59-60; Onar, s. 127-128; Karaman, s. 67; Tınç, s. 379; Jozeau-Marigné, s. 54; Pariente, s. 202; Tusseau, Para. 2, 21; Ferejohn, J. / Pasquino, P.: “*Constitutional Adjudication: Lessons from Europe*”, Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 76, aynı sayfa 12 Numaralı Dipnot; Dyevre, s. 324, 326; Levush. Mahkemenin siyasi kurum sayılıp sayılmayacağına dair Fransız doktrinindeki temel görüşlere ilişkin kaynaklar için ayrıca bkz. Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 59, 43 Numaralı Dipnot.

¹⁶⁹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 36; Dyevre, s. 329.

¹⁷⁰ Her iki benzetme de Çağlar’a aittir. (Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 51’den ve Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189-190, 8 Numaralı Dipnottan naklen.)

Konsey'in Anayasa Yargısına ilişkin kararları oldukça artarak siyaset adeta Konsey tarafından '*hukuk kıskacına*'¹⁷¹ alınmıştır.¹⁷²

Yakın tarihte ise, Konsey'in üyelerinin belirlenme şekilleri ile yetkilerine ilişkin 2008 tarihli Anayasa reformu çok önemli değişiklikler getirmiş ve Konsey, soyut norm denetimi yanında somut norm denetimi de yapmaya başlamıştır. 1971 yılındaki kararı sonrasında ve bu reformla birlikte, ilk başta 1958 tarihli Beşinci Cumhuriyet Anayasasında öngörülen güçlü yürütme organının anayasal imtiyazlarını yasama organının müdahale ve tacizlerine karşı korumak amacıyla kurulmuş olan; hatta Parlamentonun üçüncü kanadı olmakla itham edilen Fransız Anayasa Konseyi, çoğunluğun azınlığa tahakkümünün engelleyicisi; temel hak ve özgürlüklerin; demokrasinin; hukuk devletinin ve Fransız Anayasası'nın koruyucusu olarak, çağdaş muadili olan Avrupa'daki Anayasa mahkemelerine yaklaşmıştır. Böylelikle hukuken (*de jure*) bir Anayasa Mahkemesi olmasa da fiilen (*de facto*) bir Anayasa Mahkemesi haline geldiği söylenebilir. Nihayetinde özellikle son yıllarda, anayasallık denetimine ilişkin sergilediği aktivist tutum ve verdiği çokça karar ile Fransız Anayasa Konseyi'nin, Fransa'nın hukuki ve siyasi arenasında etkili bir aktör ve bir Anayasa Yargısı organı statüsüne kavuştuğu ifade edilmektedir.¹⁷³ Konsey de hâlihazırda

¹⁷¹ Bu benzetme Çağlar'a aittir. (Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 190'dan naklen).

¹⁷² Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 46-47, 50-52; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 189-191, aynı sayfalarda 8 Numaralı Dipnot; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 60-61; Onar, s. 127-129; Karaman, s. 67-68; Tınç, s. 379; Jozeau-Marigné, s. 54-55; Pariente, s. 200; Tusseau, Para. 21; Ferejohn / Pasquino, s. 76, 12 Numaralı Dipnot; Dyeve, s. 326-327, 333; Levush; CODICES, FRANCE Constitutional Council.

¹⁷³ Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 54,61; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 191-192; Onar, s. 128-131;130 ve 131. sayfalarda 324 Numaralı Dipnot; Karaman, s. 74 vd.; Tınç, s. 383, 389; Jozeau-Marigné, s. 56-58; Pariente, s. 202 vd.; Tusseau, Para. 15-21; Ferejohn / Pasquino, s. 76, 86, 76. sayfada 12 Numaralı Dipnot; Dyeve, s. 327-328, 353-354; Levush; Elzas; CODICES, FRANCE Constitutional Council. Ulusal ve uluslararası doktrinde benzer görüşteki yazarlara ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz. Onar, s. 130-131, 324 Numaralı Dipnot.

kendisini, Fransız Yargıtay ve Danıştay'ının hiyerarşik olarak üstünde olmamakla birlikte çeşitli Anayasal yetkilere sahip bir mahkeme olarak görmektedir.¹⁷⁴

Doktrinde Konsey'in kompozisyonuna ilişkin olarak, doğrudan yapılan atamalarda ilgili siyasi organlara tanınan takdir yetkisinin genişliği ve Konsey üyelerinin niteliklerindeki belirsizliğin, bağımsız ve tarafsız olamayacak, hukuki kimliğinin aksine siyasi kimliği ağır basan ve Anayasa Yargısı alanında ehlileşmemiş üyelerin seçilmesine yol açması eleştirilmektedir. Fakat bu eleştiriye, tarih içinde seçilen üyelerin, böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen çoğunluğunun hukuk formasyonuna sahip kişilerden seçilmiş olması ve Cumhurbaşkanı, Senato ve Millet Meclisi seçimlerinin birbirinden farklı tarihlerde yapılması ile üyelerin üç yılda bir üçte birinin yenilenmesi sebebiyle üye atanmasında çoğulcu ve farklı siyasi aktörlerin devreye girdiği siyasi azınlık-çoğunluk dengesine sahip bir sistemin benimsenmesi argümanlarıyla ile muhalefet edilmektedir. Ayrıca hem Konsey Başkanı hem de üyelerin üçte birini atayan; kendisinin veya mensubu olduğu siyasal iktidarın işlemleri denetlenen ve anayasallık denetiminde yetkin olmayan bir siyasi aktör olan Fransız Cumhurbaşkanlarının Konsey'de kaydı hayat şartıyla görev yapabilecek olması da Konsey'in bağımsızlığı ve tarafsızlığı açısından bir diğer eleştiri konusudur.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Conseil Constitutionnel, The Institution, General Overview.

¹⁷⁵ Çağlar, Fransız Anayasa Konseyi, s. 59-60; Onar, s. 127, aynı sayfada 314 Numaralı Dipnot; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 45-46; Karaman, s. 72-73; Tınç, s. 381-382; Pariente, s. 209; Tusseau, Para.4; Dyevre, s. 329-330; Levush.

3. Avusturya Anayasa Mahkemesi

Kendisinden birkaç ay önce kurulan ancak etkisiz ve kısa süreli bir örnek teşkil eden Çekoslovakya Anayasa Mahkemesi bir kenara bırakılırsa; Avrupa yahut Avusturya Modeli olarak adlandırılan, Anayasa Yargısına münhasır Anayasa mahkemelerinin babası ve öncüsü sayılan Avusturya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (*Verfassungsgerichtshof*), Anayasa Hukuku doktrininin kurucularından sayılan Hans Kelsen'in öncülüğü ve önemli katkılarıyla, 1920 Anayasası olarak anılan 1 Ekim 1920 tarihli Federal Anayasa Kanunu'nda düzenlenerek kurulmuştur. Ülkede federe devletlerin ayrı Anayasa mahkemeleri bulunmadığından hem federal devlet hem de federe devletler düzeyinde Anayasa Yargısı organı ve genel yargı hiyerarşisinden ayrı bir üst mahkeme olan Avusturya Anayasa Mahkemesi, 1920 Anayasasındaki 1925 ve 1929 değişiklikleriyle güçlenerek 1934 yılına kadar görevine devam etmiş; otoriterleşen rejimin kabul ettiği 1934 yılındaki Korporatif Otoriter Anayasa ile kaldırılmıştır. Nazi Almanyası işgali ve II. Dünya Savaşı akabinde 1920 Anayasasının 1925 ve 1929'da tadil edilmiş halinde yapılan ve modern anlamda Avusturya Cumhuriyetini kuran 1945 Reformu ile Avusturya Anayasa Mahkemesi'nin yeniden kurulması öngörülmüş ve Mahkeme 1946 yılında tekrar göreve başlamıştır.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Feyzioğlu, T.: "Avusturya Anayasa Mahkemesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.4, S. 1, Y.1949, s. 85; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 56-58; Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 188-189; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 119-120; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 18-19; Machacek, R.: "Avusturya Anayasa Mahkemesi", AYD, C.4, Y.1987, s. 17-19; Bezemek, C.: "A Kelsenian Model of Constitutional Adjudication: The Austrian Constitutional Court", Zeitschrift für Öffentliches Recht (ZoR): Journal of Public Law, Vol.67, No.1, March 2012, s. 117, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/zorcht2012&i=120>, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Ferejohn / Pasquino, s. 77; Lachmayer, K.: "2 - The Austrian Constitutional Court", Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 75-76, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.005>, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Hinghofer-Szalkay, S. G.: "The Austrian Constitutional Court: Kelsen's Creation and Federalism's Contribution?", Fédéralisme Régionalisme, Vol.17: Les juridictions constitutionnelles suprêmes dans les États fédéraux: créatures et créateurs de fédéralisme, 2017, Bağlantı:

Avusturya Anayasa Mahkemesi bir Başkan, bir Başkanvekili, on iki asıl ve altı yedek olmak üzere toplam yirmi üyeden müteşekkildir. 1929 yılındaki Anayasa Değişikliğine kadar Başkan, Başkanvekili ve kalan üyelerin yarısı yasama organının ilk kanadı olan Millet Meclisi; üyelerin diğer yarısı ise yasama organının ikinci kanadı olan Federal Konsey tarafından seçilmekteydi. Parlamento karşısında bir denge unsuru olarak Federal Cumhurbaşkanı'nın konumunu güçlendirmek ve Anayasa Mahkemesi'ni Parlamento'nun kompozisyonundan kaynaklı politizasyondan kurtarmak amacıyla gerçekleştirilen 1929 değişiklikleri ile Mahkeme'nin kompozisyonu ve üye belirlenme usulleri değiştirildi.¹⁷⁷

1929 değişiklikleri 1945 Anayasa Reformu ile de korundu. 1920 Anayasasının 1929 sonrasındaki hali ve Anayasanın 1945 Anayasa Reformu sonrasındaki mevcut haline göre Avusturya Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamı Federal Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ancak bu atamalar tamamen Federal Cumhurbaşkanı'nın takdirinde değildir. Başkan, Başkanvekili, altı asıl ve üç yedek üye Federal Hükümet'in; üç asıl ve iki yedek üyesi Millet Meclisi, üç asıl ve bir yedek üyesi Federal Konsey tarafından seçilmek üzere toplam altı asıl üç yedek üye ise Parlamento'nun, her boş yer için gösterecekleri aday yahut adaylar arasından

<https://popups. uliege.be/1374-3864/index.php?id=1671>, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Bertel, M. / Happacher, E.: “*Constitutional Court of Austria (Verfassungsgerichtshof)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 520, December 2018, Para 1-2; Bağlantı: <https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e520>, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The History of the Constitutional Court, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/history_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Verfassungsgerichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), 2018, s. 29-31, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/downloads/VfGH_Broschuere_eng_barrierefrei_Final.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2023; CODICES, AUSTRIA Constitutional Court, Bağlantı: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/AUT?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$up=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/AUT?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$up=1), Erişim Tarihi: 10.04.2023.

¹⁷⁷ Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 88; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 18-19; Bertel / Happacher, Para. 2; Hinghofer-Szalkay; Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The History of the Constitutional Court.

atanmak zorundadır. Federal Hükümet, kontenjanındaki adayı yahut adayları hâkimler, idari kamu görevlileri ve üniversitelerin hukuk kürsülerinde görev yapan profesörler arasından belirlemek zorundadır. Parlamento tarafından gösterilen aday yahut adaylar ise, bu grup haricinde avukatlar yahut Hukuk ve Siyaset Bilimi Fakültesi'nden hukuk derecesi ile mezunlar arasından da belirlenebilir. 1994 öncesinde Millet Meclisi ve Federal Konsey'in her boş üyelik için mutlaka üç aday gösterme yükümlülüğü vardı. 1994 Anayasa Değişiklikleri ile bu yükümlülük kaldırıldı ve yasama organının her iki kanadının hem de Federal Hükümet'in Mahkeme'ye atanmak üzere tek aday sunmasına izin verildi. Ayrıca federal yapı neticesinde bölgesel dağılımı korumaya yönelik olarak Mahkeme'nin en az üç yedek ve iki asıl üyesinin ikametgâhı federal başkent olan Viyana dışında bulunmalıdır. Ayrıca Mahkeme Başkanı, Başkanvekili ile en az iki asil ve iki yedek üyenin ikametgâhı Viyana'da olmalıdır.¹⁷⁸

Mahkeme ekseriyetle genel kurul halinde çalışır. Mahkeme Genel Kurulu Başkan veya onun bulunmaması halinde Başkan Yardımcısı, her ikisinin de bulunmaması halinde ise Viyana'da ikamet eden en kıdemli üye başkanlığında en az sekiz üye ile toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Yalnızca bir Mahkeme üyesi veya yedek üyenin çeşitli hallerde üyelik sıfat ve görevini sona erdiren Genel Kurul kararları üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır. Mahkeme

¹⁷⁸ Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 88; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 59-60; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 121; Machacek, s. 20; Bezemek, s. 118; Lachmayer, s. 85-86; Bertel / Happacher, Para. 5-6; Hinghofer-Szalkay; Verfassungsgesetzshof Österreich (Vfgh), About The Court, The History of the Constitutional Court; Verfassungsgesetzshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgesetzshof/organisation/the_courts_bench.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgesetzshofgesetz 1953 – VfGG), § 1-2, Bağlantı: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1953_85/ERV_1953_85.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2023; Federal Constitutional Law (Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG), Article 147, Bağlantı: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

uygulamada az da olsa kamuya açık toplanabilir ancak her halde müzakereler kapalı şekilde gerçekleştirilerek kararlar gizli olarak alınır. Müzakerelerde oturuma Başkanlık eden Mahkeme Başkanı veya Başkanvekili oylamaya katılmaz. Ancak, Mahkeme Başkanı'nın başkanlık ettiği müzakerelerde Başkanvekili oylamaya katılır. Sadece oyların eşitliği durumunda, toplantıya başkanlık eden Başkan veya Başkanvekili, kararı belirlemek üzere oyunu açıklar. Oturumu yöneten Başkan veya Başkanvekili, oyları eşit olan görüşler arasındaki tek farkın miktarlar olduğu durumlarda bu miktarların ortalamasını alarak kararı belirleyebilir. Eğer herhangi bir görüş toplananların salt çoğunluğuna ulaşamaz veya iki görüş tüm üyeler arasında eşit şekilde dağılmazsa müzakere tekrarlanır. Tekrarlanan müzakere yine aynı durum söz konusu olursa yeniden müzakere için ayrı bir toplantı ayarlanır ve bu toplantıda ilgili uyuşmazlık üzerindeki karar önerileri birden çok alt soruya bölünebilir. Nihayetinde Mahkeme kararlarını kolejyal olarak alır ve açıklar. Karara muhalefet şerhi veya farklı gerekçe ile katılmak mümkün değildir.¹⁷⁹

Mahkeme'nin Genel Kurul halinde çalışmasının istisnası olarak, eğer bir hukuki sorun daha önce Mahkeme tarafından açıklığa kavuşturulmuş; Mahkeme'nin yeni bir içtihat oluşturmaya gerek yok ve ilgili hukuki mesele için Mahkeme'nin kararı açıkça belli ise; karar, Başkan başkanlığında Başkanvekili ve dört üyenin katılımı ile toplanan kısmi heyet / küçük kurul tarafından müzakere edilerek

¹⁷⁹ Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 88; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 59-60; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 122; Machacek, s. 21; Bezemek, s. 118; Lachmayer, s. 84, 109; Bertel / Happacher, Para. 11; Verfassungsgesichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), s. 15; Verfassungsgesichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity; CODICES, AUSTRIA Constitutional Court; Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgesichtshofgesetz 1953 – VfGG), § 7, 19, 30, 31; Mahkeme'nin tüm organizasyonu, çalışma ve yargılama usullerine ilişkin Anayasa Mahkemesi Hakkındaki Federal Yasa 1953 yılında çıkarılmıştır. Mahkemenin kuruluşundan 1953 yılına kadar geçen sürede benzer düzenlemeler öngören 1930 tarihli eski federal kanun uygulanmıştır. 1953 tarihli federal yasanın en son 2022 yılında tadil edilmiş güncel İngilizce metni için ayrıca bkz. Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgesichtshofgesetz 1953 – VfGG).

verilebilir. Bu kararlar incelemeleri için tüm üyelere dağıtılır ve her üyenin ilgili kararın Genel Kurulda müzakere edilmesini isteme hakkı mahfuzdur. Kısmi heyet / küçük kurul uygulaması yoğun başvuru ve davalar altındaki mahkeme için gerekli ve sık kullanılan bir uygulamadır.¹⁸⁰ Ayrıca Mahkeme Genel Kurulu, üç yıllığına, bir dosyanın ilk incelemesini yapmak; ilgili raporları ve Genel Kurula sunulacak karar taslaklarını hazırlamak üzere, üyeleri arasından kendi takdirindeki muayyen sayıda daimi raportör üye seçer. Başkanvekili de daimi raportör üye seçilebilir. Daimi raportör üyeler yeniden seçilebilir ve bir dosya, raportör üyeye verildikten sonra geri alınarak başka raportör üyeye devredilemez. Dosyaların daimi raportör üyelere dağılımına Mahkeme Başkanı karar verir. Ekim 2020 itibariyle Başkanvekili ve tüm üyeler daimi raportör üye olarak görev almaktadır.¹⁸¹

Avusturya Anayasa Mahkemesi, hâlihazırda yıl boyunca sürekli oturum halinde çalışmaz. Genel Kurul, Mahkeme Başkanı'nın resmî olarak ilan edilen çağrısı ile genellikle Mart, Haziran, Ekim ve Aralık aylarında gerçekleşen üç haftalık periyotlar halinde toplanır ve seri şekilde muhakeme ve müzakere yapar. Önemli ve gerekli hallede Başkan, bir veya iki günlük ara oturumlar düzenleme yetkisini de haizdir. Yedek üyeler, Başkan ve Başkanvekili haricindeki asil üyelerin oturum tarihleri öncesinde oturumlara katılamayacaklarını bildirmesi veya herhangi bir nedenle ilgili asil üyeliğin boşalması üzerine toplantılara çağırılır. Toplantılara katılacak yedek üyenin, yerine katılacakları asil üyeyi öneren organın

¹⁸⁰ Machacek, s. 21; Bezemek, s. 119; Lachmayer, s. 84; Bertel / Happacher, Para. 10; Verfassungsgesichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity; Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgesichtshofgesetz 1953 – VfGG), § 7 (2).

¹⁸¹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 60; Machacek, s. 21; Bezemek, s. 119; Lachmayer, s. 84; Bertel / Happacher, Para. 10; Verfassungsgesichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), s. 15; Verfassungsgesichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity; Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgesichtshofgesetz 1953 – VfGG), § 2, 16-20, 25, 30, 87.

kontenjanlarından belirlenen yedek üyelerden biri olması gerekir. Oturum periyotları arasındaki sürelerde tüm Mahkeme üyeleri bireysel olarak çalışırlar. Daimi raportör üyeler bu sürelerde ilgili dosyanın ilk incelemesini yapar; dosya hakkında rapor hazırlar; Genel Kurul'a sunulacak karar taslakları ve gerekçeleri hazırlar.¹⁸²

Avusturya Anayasa Mahkemesi üyeleri Anayasa'da öngörülen bağımsızlık güvencelerinden ve geniş ekonomik ayrıcalıklardan yararlanır. Üyelik, siyasi organ ve partilerde olmamak kaydıyla çeşitli profesyonel işler ve öğretim üyeliği ile bağdaşır. Üyelikten düşürülme yalnızca Anayasa'da öngörülen belli yasakların çiğnenmesi veya Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda sayılan belli hallerde gerçekleşebilir. İlgili disiplin ön soruşturması Mahkeme Başkanı veya onun görevlendireceği bir üye tarafından gerçekleştirilir. Ön soruşturma sonucunda soruşturma Genel Kurulca gerçekleştirilir ve karar, Başsavcı'nın mütalaası alındıktan sonra Mahkeme Genel Kurulu'nun gizli oyu ile alınır. Soruşturma boyunca bir üyenin üyeliği geçici süre askıya alınabileceği gibi soruşturma sonunda üyelik tamamen düşürülebilir. Üyelik düşürülmesi kararı ancak Mahkeme üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğu ile alınabilir.¹⁸³

Yüz yılı aşkın geçmişiyle Avusturya Anayasa Mahkemesi'nin, Avrupa modeli anayasa yargısının prototipini oluşturan ve anayasa yargısının gelişiminde takdire şayan şekilde öncü rol alan en eski, geleneksel ve köklü anayasa mahkemesi olduğu söylenebilir. Özellikle 1964 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf

¹⁸² Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 88; Machacek, s. 21; Bezemek, s. 119; Lachmayer, s. 84; Bertel / Happacher, Para. 10 Verfassungsgerichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), s. 15; Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity; Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgerichtshofgesetz 1953 – VfGG), § 6, 22, 25.

¹⁸³ Federal Constitutional Law (Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG), Article 87, 88, 147, Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgerichtshofgesetz 1953 – VfGG), § 5-5i, 10, 11.

olunması ve 1974 yılında Mahkeme'nin yetkileri ile Mahkeme'ye başvurabileceklerin genişletilmesiyle birlikte insan hakları alanında profesyonelleşmeye başlayan Mahkeme'nin, yetkileri ve yargılama alanının genişlemesi 1981, 1991, 1994, 2008 ve 2014 değişiklikleri ile de devam etmiştir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nden farklı olarak Mahkeme, hak yaratma stratejisinden ziyade; haklara ilişkin olarak yargı yetkisini genişletecek şekilde yeni ilkeler geliştirmek suretiyle, eşitlik ilkesini, insan onurunu, usuli ve ekonomik hakları ve hukuk devleti ilkesini yorumlama yoluna gitmektedir. Doktrinde Mahkeme'nin, federe devletlerin ayrı Anayasa Yargısı organlarının bulunmamasının da katkısıyla federal Anayasal düzenin ve federe devletlerin Anayasal konumunun; Federal devlet organları arasındaki istikrar ve dengenin; bazı özel yetkileriyle idarenin keyfiyetinin önlenmesinin; demokrasinin; eşitlik ilkesinin; hukukun üstünlüğünün, insan hakları ve özgürlüklerin koruyucusu olarak Avusturya'nın hukuki ve siyasi sisteminde aktivist ve vazgeçilmez bir aktör olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁴

Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, üyelerin sadece siyasi organlar tarafından seçilmesi; ilk halinde yasama organının kanatlarına birbirine yakın şekilde tam yetki verilmesine rağmen 1929 sonrasında Mahkeme'nin kompozisyonunun belirlenmesinde yürütme organına yasama organına kıyasla ağırlık verilmesi; yürütme organındaki siyasi grubun yasama organında da çoğunluğa sahip olması sonucu Mahkeme üyelerinin büyük ekseriyetinin siyasi çoğunluk tarafından seçilmesi eleştirilmektedir. Bununla birlikte, kontenjanların

¹⁸⁴ Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 84, 95; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 66; Azrak, Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları, s. 6, 16; Machacek, s. 23-25; Bezemek, s. 127-128; Ferejohn / Pasquino, s. 78; Lachmayer, s. 82, 101 vd.; Hinghofer-Szalkay; Bertel / Happacher, Para. 4, 14 vd.; Verfassungsgerichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), s. 5; Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Constitutional Court: Overview, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/constitutional_court_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023; CODICES, AUSTRIA Constitutional Court.

dağılımında federal yapıya çok az bir kota ayrılması sonucunda yargısal federalizmin ve devletin federal ve federe seviyeleri arasındaki kilit rolün Mahkeme’ce yansıtılamaması ve Federal Başkent dışından seçilecek minimum üye kontenjanının azlığına ilişkin eleştiriler de yapılmaktadır. Bu eleştirilere, Anayasa Mahkemesi yargıçlarının özlük hakları ve bağımsızlıklarına ilişkin önemli Anayasal ve yasal hükümlerin bulunması; Mahkeme’ye seçilecek üyelerin, idari kamu görevlileri de dahil olmak üzere, tamamının hukuk formasyonuna sahip olması ve Federal Cumhurbaşkanı’nın üye atanmasında takdir yetkisinin son derece kısıtlı olması argümanları ile muhalefet edilmektedir.¹⁸⁵

4. İtalya Anayasa Mahkemesi

İtalya’da Aralık 1947’de kabul edilen ancak 15 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girdiğinden 1948 Anayasası olarak ifade edilen Anayasa ile faşist yasama faaliyetlerini engellemek ve Anayasal sınırların erkler üstü bekçisi olması amacıyla, sınırlı ve minimalist yetkilere sahip, yargı hiyerarşisi ve diğer yüksek yargı organlarından ayrı ve Anayasa’nın ‘Anayasal Güvenceler’ kısmında düzenlenmiş bir yüksek mahkeme olarak İtalya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (La Corte Costituzionale) kurulması öngörülmüştür.¹⁸⁶ Akabinde 1948 Anayasasını

¹⁸⁵ Feyzioğlu, Avusturya Anayasa Mahkemesi, s. 88; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 52-53; Ferejohn / Pasquino, s. 77, Hinghofer-Szalkay; Bertel / Happacher, Para. 5, 8; Verfassungsgeschichte Österreich, The Constitutional Court (Brochure), s. 13; Verfassungsgeschichte Österreich (Vfgh), About The Court, Members of the Constitutional Court: Overview, https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgeschichte/verfassungsrichter/members_of_the_constitutional_court_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

¹⁸⁶ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 107-108; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 46-47; Özay, İ. H.: “Yargının Sorunlarına Yaklaşımda Bir Örnek Olarak Geçmiş ve Geleceğiyle ‘İtalyan Anayasa Mahkemesi’”, AYD, C.6, Y.1989, s. 215-216; Cassandro, G.: “The Constitutional Court of Italy”, The American Journal of Comparative Law, Vol.8, No.1, 1959, s. 1, JSTOR, Bağlantı: <https://doi.org/10.2307/837161>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Vigoriti, V.: “Italy: The Constitutional Court”, The American Journal of Comparative Law, Vol.20, No.3 Summer, 1972, s.

hazırlamakla görevli Kurucu Meclis, 1948 Şubatı'nda Anayasa Mahkemesi'nin anayasallık denetimine ilişkin usulleri ve bağımsızlığına ilişkin kısa bir anayasal kanun çıkarmışsa da Mahkeme'ye ilişkin Anayasa hükümlerine ek düzenlemeler getiren anayasal kanun¹⁸⁷ ile Anayasa Mahkemesi'nin Mahkeme'nin kuruluş ve yargılama usullerine ilişkin genel kanun¹⁸⁸, Parlamento içindeki derin ayrışmalar sebebiyle ancak beş yıl sonra Mart 1953'te tamamlanarak çıkarılabilmektedir. Bu iki kanun akabindeki 1953 seçimleri sonrasında oluşan yeni İtalyan Parlamentosu, birleşik toplantılarında hiçbir aday Anayasada öngörülen çoğunluğu sağlayamadığı için, kendi kontenjanındaki Mahkeme üyelerini bir türlü seçememiştir. Nihayet Mahkeme'nin tüm üyelerinin belirlenmesi 1955 yılında tamamlanmış ve İtalyan

404, Bağlantı: <https://doi.org/10.2307/839312>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Dengler, D. S. : “*The Italian Constitutional Court: Safeguard of the Constitution*”, Penn State International Law Review, Vol.19, No. 2, 2001, s. 364-365, Bağlantı: <http://elibrary.law.psu.edu/psilr/vol19/iss2/6>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Groppi, T. / Spigno, I.: “*13- The Constitutional Court of Italy*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 516, 518-519, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.016>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Frosini, J. O.: “*Constitutional Court of Italy (La Corte Costituzionale Della Repubblica Italiana)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 532, March 2017, Para. 1-2, Bağlantı: <https://oxcon.oupilaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e532>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Bifulco, R. / Paris, D.: “*9 The Italian Constitutional Court*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 452-453, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0009>, Erişim Tarihi: 14.04.2023; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), 6th Edition, Italy, May 2019, s. 16-17; Bağlantı:

https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Italian_Constitutional_Court.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023; The Constitution Of The Italian Republic, Article 134 vd., Bağlantı: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Constitution_of_the_Italian_Republic.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

¹⁸⁷ Anayasa Mahkemesine ilişkin Anayasa Hükümlerine Ek Hükümler Getiren Anayasal Kanun'un güncel İtalyanca metni için bkz. LEGGE COSTITUZIONALE 11 marzo 1953, n. 1 Norme integrative della Costituzione concernenti la Corte costituzionale, Bağlantı: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/CC_SS_fonti_lc_11031953_n_1_rev.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

¹⁸⁸ Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Kanun'un en son 2003 yılında tadil edilmiş İtalyanca metni için bkz. LEGGE 11 marzo 1953, n. 87 Norme sulla costituzione e sul funzionamento della Corte costituzionale, Bağlantı: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/CC_SS_fonti_lc_11031953_n_1_rev.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın yürürlüğe girmesinden ancak sekiz yıl sonra, 1956 yılının başında kurularak göreve başlayabilmiştir.¹⁸⁹

1948 Anayasasının 135. maddesine göre İtalyan Anayasa Mahkemesi, beşi Cumhurbaşkanı tarafından atanmak; beşi Parlamento'nun birleşik toplantısında; kalan beşi de Yüksek Mahkemeler tarafından seçilmek suretiyle belirlenen on beş üyeden müteşekkildir. Yüksek Mahkemelerin seçeceği beş kişilik kontenjan, üçü İtalyan Yargıtayı; biri İtalyan Danıştay ve biri de İtalyan Sayıştay tarafından seçilmek suretiyle dağılmıştır. Mahkemeye atanacak yahut seçilecek adaylar yalnızca avukatlar; tam zamanlı kadrolu hukuk profesörleri ve görevde yahut emekli yüksek mahkeme hâkimleri arasından belirlenebilir. Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan Parlamento'nun birleşik toplantısındaki gizli oylamalarda adayın üye seçilmesi için ilk üç oylamada üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu, dördüncü oylama ve gerekirse devam eden oylamalarda ise üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyu gereklidir. Yüksek Mahkemeler de seçecekleri üyeyi, kendi genel kurullarındaki üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile seçer. Genel kurullardaki her üyenin yalnızca bir adaya oy verebildiği oylamada herhangi bir aday salt çoğunluğa ulaşamazsa en çok oy alan iki aday arasında ikinci oylama yapılır. Cumhurbaşkanı'nın ise kontenjanındaki üyeleri atamakta takdir yetkisi vardır ancak üyelerin atanmasına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Başbakan'ın karşı imzasına tâbidir. Üye belirleyen organlar için yukarıda zikredilen üç kategoriden herhangi biri veya birkaçından belirleme koşulu öngörülmemesine rağmen,

¹⁸⁹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 46-47; Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 216, 219, 216. sayfa 5 Numaralı Dipnot ve 219. sayfa 16 Numaralı Dipnot; Cassandro, s. 1, 2 Numaralı Dipnot; Vigoriti, s. 404, 2 Numaralı Dipnot; Dengler, s. 364; Frosini, Para. 3; Bifulco / Paris, s. 453; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 17. Mahkeme'nin çalışmasındaki gecikmeye ilişkin çeşitli nedenler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 219-220, 16 Numaralı Dipnot.

Mahkemenin tarihindeki uygulama göstermiştir ki; genellikle Parlamento'nun siyasi hassasiyetlere sahip ve ekseriyetle kendi üyelerinden akademisyenleri ve avukatları; Cumhurbaşkanı'nın Parlamento'nun seçimleriyle denge gözetecek şekilde akademisyen profesörleri; Yüksek Mahkemeler'in ise kendi üyesi olan yargıçları Mahkeme'ye üye olarak belirlediği bir tür centilmenlik anlaşmasının varlığından söz edilebilir.¹⁹⁰

Mahkeme Başkanı, yeniden seçilebilmek mümkün olmak üzere, üç yıl için Mahkeme Genel Kurulu tarafından gizli oylamayla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk turda salt çoğunluk sağlanamadığı takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ikinci tur yapılır. Başkan, Mahkeme üyelerine talimat veremeyeceği gibi; idari ve yargısal anlamda üstün yetkilere sahip değil; yalnızca eşitler arası birinci (*primus inter pares*) konumdadır ve uygulamada genellikle, Mahkeme'nin üyelik süresi sona ermeye yakın olan en kıdemli ve yaşlı üyeleri; üyelik sürelerinin son yılında yahut yıllarında, bir çeşit taltif anlamında Başkan seçilmektedir. Hatta Mahkeme tarihindeki pek çok Başkan, Mahkeme'deki üyelik görev süresi dolduğundan, üç yıllık Başkanlık görev süresini tamamlayamadan Mahkeme'den ayrılmıştır. Başkan seçildikten sonra, yalnızca Mahkeme'nin kendi başkanlık edemeyeceği oturumlarını yönetmek üzere yerine bir vekil belirler. Başkan, ilgili davanın ön incelemesini yapmak, Genel Kurul'a sunulacak dava dosyasını hazırlamak ve nihai sonuca ilişkin önerileriyle birlikte karar taslağını hazırlamak üzere Mahkeme üyeleri arasından bir raportör üye tayin eder; devlet

¹⁹⁰ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 108; Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 48; Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 219-220, aynı sayfa 20 Numaralı Dipnot; Cassandro, s. 12-13; Dengler, s. 365-366; Ferejohn / Pasquino, s. 82-83, Groppi / Spigno, s. 524; Frosini, Para. 6; Bifulco / Paris, s. 456-457; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 20-22; The Constitution Of The Italian Republic, Article 135; LEGGE 11 marzo 1953, n. 87 Norme sulla costituzione e sul funzionamento della Corte costituzionale, Article 2-4.

protokolünde Mahkeme'yi temsil eder; Mahkeme'nin gündemini ve toplantılarının zamanını belirler ve Genel Kurul toplantılarının düzenini sağlar.¹⁹¹

Mahkeme, yalnızca genel kurul halinde çalışır. Mahkeme Genel Kurulu, Başkan veya onun yokluğunda vekil olarak belirlediği üye başkanlığında en az on üye ile toplanır. Kararlar toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınır. Ancak, çeşitli nedenlerle bir üyenin görevinin son bulduğuna ilişkin verilecek karar, Mahkeme üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile alınabilir. Kararlarda sadece oyların eşitliği durumunda Mahkeme Başkanı'nın veya onun belirlediği vekilin oyunun bulunduğu tarafa üstünlük tanınır. Oylamalar genellikle açık yapılır ancak gerekli görülen hallerde gizli oylama yapılabilir. Mahkeme toplantılarının oturumları kamuya açık yapılabileceği gibi kamuya kapalı da gerçekleşebilir ancak her halde, müzakere ve oylama oturumu kamuya kapalı gerçekleşmektedir. Kararlar müzakere edilmesine rağmen kolejyal olarak, tüm Mahkeme adına alınır; Mahkeme'nin, ideal olarak görülen bütünleşik ve kişiselleşmelerden azade insanüstü yargısal görüşünü¹⁹² ortaya koymak amacıyla herhangi bir muhalefet şerhi ya da farklı gerekçe söz konusu olmayacağı gibi kararlarda üyelerin kullandıkları oyların yönü de yer almaz. Bu sebeple uygulamada müzakereler, oylamada yüksek oranlı bir konsensüse ulaşılabilmesi için uzayabilmekte veya çoğunluk; azınlığın talepleri doğrultusunda bazı hususlardaki kararlarında revizeye¹⁹³ gidebilmektedir. Genellikle ilgili davaya özgü olarak Başkan tarafından tayin edilen raportör üyenin sunumu dinlenmekte ve raporu ile karar taslağı veya sunduğu çeşitli karar opsiyonları müzakere edilerek

¹⁹¹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 48; Dengler, s. 366; Groppi / Spigno, s. 525; Frosini, Para. 6; Mavčič, s. 318; Bifulco / Paris, s. 459, aynı sayfa 43 Numaralı Dipnot; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 24; The Constitution Of The Italian Republic, Article 135.

¹⁹² Yargısal görüşün bu özellikleri bizzat Mahkeme tarafından benimsenmektedir. (Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 49.

¹⁹³ Bu konuda dikkat çekici bir örnek ayrıca için bkz. Ferejohn / Pasquino, s. 94-95, 98 Numaralı Dipnot.

oylanmaktadır. Fakat raportör üyenin karar taslağı her zaman karar halini almayabilmekte; üyeler çeşitli ekleme ve çıkarımlar talep edebilmekte yahut karar taslağı tamamen değiştirilerek, önerilenden farklı yönde bir karar alınabilmektedir. Ancak uygulamada raportör üyeler, Mahkeme Başkanı tarafından genellikle uzmanlaşmış veya üzerine çok eğildiği konu/davalara özgülenmek üzere belirlendiğinden Genel Kurul müzakere ve kararlarında da raportör üyelerin ilgili görüşleri ile rapor ve karar taslakları yönlendirici olmaktadır. Ayrıca raportör üye Başkan'dan ilgili dosyanın kendisine verilmemesini isteyebileceği gibi; kendisine yardımcı olmak üzere bir üyenin daha kendisini desteklemek üzere belirlenmesini talep edebilir.¹⁹⁴

Mahkeme üyeleri, muadili olan Avrupa'daki diğer Anayasa mahkemeleri üyelerinden farklı olarak 1948 Anayasası'nda parlamenterlere tanınmış olan hak ve dokunulmazlıklara benzer şekilde hak, ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar. Mahkeme üyelerine karşı işlenen suçlar sıradan suçlardan ayrı cezai rejime sahiptir. Ayrıca Mahkeme'nin özel ödenekleri ve üyelerin yüksek ekonomik hakları vardır. Bu durum da Mahkeme'nin bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamanın en önemli unsuru olarak görülmektedir.¹⁹⁵

İtalyan Anayasa Mahkemesi, ilk başta oldukça kısıtlı yetkilerle ve epey meşakkatli bir sürecin ardından kurulabilmiş ise de Mahkeme'nin yetmiş yıla yakın süre zarfında kendini kabul ettirdiği ve her ne kadar Mahkeme'nin yüksek seviyedeki

¹⁹⁴ Dengler, s. 366-367; Ferejohn / Pasquino, s. 94-98; Groppi / Spigno, s. 525; Frosini, Para. 6; Bifulco / Paris, s. 459-460; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 22-23, 40-46.

¹⁹⁵ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 48; Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 218; Cassandro, s. 13-14; Dengler, s. 367-368; Bifulco / Paris, s. 458; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 23-24; LEGGE COSTITUZIONALE 11 marzo 1953, n. 1 Norme integrative della Costituzione concernenti la Corte costituzionale, Article 5-7; LEGGE 11 marzo 1953, n. 87 Norme sulla costituzione e sul funzionamento della Corte costituzionale, Article 9, 12, 14.

yorumlayıcı takdir yetkisi kullanımı bir tür suistimale yol açabilme ihtimali barındırsa da oldukça büyük bir gelişme, aktivizm ve yargısal yaratıcılık göstermiş olduğu ifade edilebilir. Doktrinde, Faşizm sonrası İtalya'nın demokratik konsolidasyonuna; totaliterleşmenin önlenmesine; 1948 Anayasasının üstünlüğünün ve öngördüğü yönetim sisteminin sağlanmasına; Anayasa Yargısı'nın tesisine oldukça büyük katkı sağladığı belirtilmektedir. Bu kapsamda Mahkeme, ilk yıllarında otoritesini ve meşruluğunu sağlamlaştırmaya ve hukuki ve siyasi alanda 1948 Anayasası'nın uygulamasını oturtmaya çalışmış; sonrasında sosyal ve siyasi hakların gelişiminde önemli bir rol oynamış¹⁹⁶; Soğuk Savaş sonrası ülkedeki siyasi ve hukuki dönüşüm yıllarında etkili olmuş; daha sonrasında, özellikle 2001 yılındaki Anayasal Reformla birlikte devlet yapısındaki bölgesel otonominin güç kazanması neticesinde bölgesel otoritelerle merkezi devlet otoriteleri arasındaki uyuşmazlıklarda hakemlik görevi ve Avrupa Birliği entegrasyonunda etkin bir rol üstlenmiştir. Nitekim Mahkeme doktrinde, yalnızca uzmanları ilgilendiren kararlar veren siyasi bir heyet yahut toplumdan soyutlanmış hukukçu teknokrat bir grup olmaktan uzak; demokrasinin, siyasetin, hukuk camiasının ve toplumun istikrarı ile güvenilirliğini sağlayan; devletin tüm erkleri arasında denetim ve denge kurarak yasama erkinin takdir marjını Anayasal ilkelerle kısıtlayan; yasama yürütme ve yargı erklerinin devlet düzenindeki rollerini belirleyen ve anayasallık denetimi haricinde pek çok önemli yetkilere sahip bir anayasal organ olarak görülmektedir. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin, adaletin, hukuk devletinin üstünlüğünün, çoğunluk ve azınlıkların haklarının, bölgesel ve merkezi yönetimler arasındaki dengenin, ülkenin

¹⁹⁶ Mahkeme'nin ilk yıllarına ilişkin ayrıntılı bir inceleme için ayrıca bkz. Vigoriti, s. 405 vd.; Evans, M.: *"The Italian Constitutional Court"*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol.17, No.3, 1968, s. 603 vd., JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/757013>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

üniter yapısı ile hükûmet sisteminin ve anayasal düzenin koruyucusu olarak addedilmektedir.¹⁹⁷

Hatta bazı yazarlar Mahkeme'yi, *'geleneksel anayasal güçlerin dışında ve üstünde, Cumhurbaşkanı'na eş konum ve düzeyde, buna karşılık her türlü politik kirlenmeden arındırılmış'* bir kurum olarak görmekte ve *'Anayasanın ve politiko-jüridik sistemde saygı gösterilmesini istediği kurumların taraflar üstü bekçisi ve güvencesi; düzenin ve ülkenin koruyucusu'* olarak ifade etmektedir.¹⁹⁸

Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, belirlenecek tüm üyelerin hukuk kariyeri ağır basan ve siyasi kimliğe neredeyse hiç sahip olmayan uzman hukukçulardan oluşması; Parlamento'nun dahi ancak eski politikacılardan uzman hukukçuları seçebilmesinin Mahkeme'de politik değil teknokrat bir kompozisyon oluşumunu zorunlu kılması; seçildikleri çevrenin ve seçen organların çeşitliliğinin, siyasi, hukuki ve kültürel anlamda çoğulcu ve farklı bakış açısı ile hukuki altyapılara sahip bir kompozisyon sağlaması; üye belirlenmesinde devletin yasama, yürütme ve yargı erklerine eşit kontenjan tanınmasının tüm erkler üzerinde eşit derecede etkili ve meşruiyetini devletin tüm erklerinden alan bir Mahkeme oluşumunu sağlaması son derece takdire şayan görülmektedir. Ayrıca yargı ve özellikle yasama organının üye seçimlerinde öngörülen nitelikli çoğunluğun ve Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisini kullanabileceği aday kümesinin kısıtlılığı ile uygulamada üye atarken Parlamento ile Yüksek Mahkeme'lerin üye seçmediği kümeden üye seçmesinin, Mahkeme'yi adeta tüm hukuki ve siyasi otoritelerin saygı

¹⁹⁷ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 55; Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 215 vd.; Cassandro, s. 14; Vigoriti, s. 413; Evans, s. 605-616; Dengler, s. 383-384; Groppi / Spigno, s. 552 vd.; Frosini, Para. 59 vd.; Bifulco / Paris, s. 455-456, 482 vd.; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 54.

¹⁹⁸ Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 215-216, 218, 224; s. 216, 4 Numaralı Dipnot, Barile'den naklen; s. 219, 13 Numaralı Dipnot Massera'dan naklen; s. 224, Özay'dan naklen.

duyduğu, ideal ve büyük bir anayasal konsensüs organı haline getirdiği düşünülmektedir. Üyelerine tanınan hak ve güvencelerin de Mahkeme'nin saygınlık; bağımsızlık ve tarafsızlığına katkı sağladığı ifade edilmektedir. Mahkeme'nin kompozisyonu ile ilgili tek eleştiri, üyelerin tamamının hukukçulardan oluşmasının ve siyasal bilimler ile ekonomi alanlarından hiç üyeye yer verilmemesinin, Mahkeme'yi yargıçlar hükümetine benzer şekilde yalnızca teknik-hukuksal bir kompozisyonla sınırlı bırakmasıdır ki, teknik-politik ve teknik-ekonomik üyelere de yer verilerek bu durumun aşılabileceği belirtilmektedir.¹⁹⁹

5. İspanya Anayasa Mahkemesi

Merkezileşmiş Anayasa Yargısı (Avrupa) Modeli'nin öncülerinden biri ve Çekoslovakya ile Avusturya'dan sonra üçüncü örnek olan, İspanya'da bir Anayasa Mahkemesi kurulması, İkinci Cumhuriyet döneminde 1931 Anayasası ile gerçekleşmiştir. 'Anayasal Güvenceler Mahkemesi (Tribunal de Garantías Constitucionales)' adıyla, esasen kurulması planlanan cumhuriyetçi Senato'ya bir tür destek organı olması amaçlanarak bireylerin de şahsi olarak talep edebilmelerine cevaz verecek şekilde kanunların anayasallık denetimi, devlet ve özerk bölgeler arasındaki ihtilafları çözmeye, Anayasa ile getirilen ferdi güvencelere ilişkin bireysel başvuruları (amparo) karara bağlama, Yüce Divan görevi görme gibi çok önemli yetkilerle kurulan Mahkeme'nin, organik kanununun tamamlanmasıyla birlikte 1933 yılında başlayan çalışmaları, 1936'da başlayan İspanyol İç Savaşı ile kesintiye

¹⁹⁹ Özay, İtalyan Anayasa Mahkemesi, s. 218-220, 228; Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 54; Cassandro, s. 13-14; Dengler, s. 365-368; Ferejohn / Pasquino, s. 82-83; Groppi / Spigno, s. 524-525, 527; Bifulco / Paris, s. 453, 455-460, 485, 488; Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), s. 20-23.

uğramıştır. Aynı yıl üyelerinden bir kısmı istifa ettiğinden, bir kısmı da çalışmalara katılmamaya başladığından Mahkeme çalışamaz duruma gelmiştir. Hükümet tarafından bu istifaların bazıları kabul edilmiş ve akabinde üye kompozisyonu değiştirilerek azaltılmış olmasına rağmen uygulamada neredeyse hiç çalışmayan Mahkeme, farklı bir şehre naklinden kısa bir süre sonra, 1939 yılında kapatılmıştır.²⁰⁰

İç Savaş sonrası İspanya'ya uzun süre egemen olan otoriter Franco rejiminin sona ermesinin ardından yürürlüğe giren 1978 Anayasası ile, genel yargı organları ve hiyerarşisinden ayrı bir yüksek mahkeme ve Anayasa Hukuku meselelerinde tek yetkili organ olarak İspanya Anayasa Mahkemesi (Tribunal Constitucional)'nin kurulması öngörülmüş ve 1979 yılının sonunda Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun²⁰¹, un çıkarılması ve 1980 yılının başında üyelerinin seçilmesi akabinde 1980 yılının Temmuz ayında Anayasa Mahkemesi kurularak göreve başlamıştır.²⁰²

²⁰⁰ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi , s.95; Asmal, K.: “*Constitutional Courts - a Comparative Survey*”, The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol.24, No.3, 1991, s. 333-334, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/23248768>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Comella, V. F.: “*The Spanish Constitutional Court: Time for Reforms*”, Journal of Comparative Law, Vol.3, No.2, 2008, s. 23, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/jrnatila3&i=381>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Arzoz, X.: “*Constitutional Court of Spain (Tribunal Constitucional de España)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 537, January 2018, Para. 4, Bağlantı: <https://oxcon.oupilaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e537?prd=MPECCOL>, Erişim Tarihi: 17.04.23; Pagés, J. L. R.: “*14 The Spanish Constitutional Tribunal*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 721-723, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0014>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, The Court of Constitutional Guarantees, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-de-Garantias-Constitucionales.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

²⁰¹ Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun'un en son 2015 yılında tadil edilmiş güncel metni için bkz. Constitutional Court Of Spain, ORGANIC LAW 2/1979 On The Constiitutional Court, Of 3 October 1979, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-en.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

²⁰² Casey, J.: “*The Spanish Constitutional Court*”, Irish Jurist (1966-), Vol.25/27, 1990, s. 26-27, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/44026792>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Comella, The

İspanya Anayasa Mahkemesi'nin öncülü olan Anayasal Güvenceler Mahkemesi, ilk öngörüldüğü şekli ile Parlamento'nun kendi üyeleri dışından seçtiği bir başkan başkanlığında, Danıştay ve Sayıştay Başkanları, Parlamento tarafından seçilen iki milletvekili, her özerk bölgeden birer temsilci Barolar Birliğince seçilen iki avukat ve ülkedeki tüm hukuk fakültesi profesörlerinin kendi aralarından seçtiği profesörden müteşekkildi.²⁰³ 1978 Anayasası ile öngörülen İspanya Anayasa Mahkemesi, üyelerinin üçte biri üç yılda bir yenilenmek ve yalnızca görev süresinin bitimini müteakiben yeniden seçilememek koşuluyla, dördü Parlamento'nun alt kanadı olan Temsilciler Meclisi; dördü üst kanat olan Senato; ikisi Genel Yargı Konseyi; ikisi de Hükümet tarafından seçilen ve tamamı sembolik olarak olarak Kral tarafından atanan on iki üyeden müteşekkildir. Tüm üyeler hukukçu olmak kaydıyla, hâkimler, savcılar, üniversite profesörleri, kamu görevlileri ve avukatlar arasından seçilir. Parlamento'nun her iki kanadı da seçimini, beşte üç çoğunluk ile gerçekleştirir. 2007 yılında Kanun'daki değişikliklerle Senato, seçimini her boş yer için ikişer aday olmak üzere on yedi özerk topluluğun gösterdiği adaylar arasından gerçekleştirmektedir. Ancak Senato, özerk toplulukların gösterdiği tahdidi adaylarla bağlı olmayıp gerekli koşulları sağlayan başka adayları da seçebilmektedir. Genel

Spanish Constitutional Court, s. 22-23; Ruiz, M. A.: "15 - The Spanish Constitutional Court", Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s.604-605, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.018>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Arzoz, Para. 1, 3-5; Pagés, s. 723-724, 728-729; CODICES, SPAIN Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, Spanish Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-Constitucional-de-Espania.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

²⁰³ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 95; Pagés, s. 721; Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, The Court of Constitutional Guarantees.

Yargı Konseyi de, kontenjanındaki üyeleri en az beşte üç çoğunluk ile seçebilmektedir.²⁰⁴

Mahkeme Başkanı, Genel Kurul tarafından, yapılan gizli oylamada bir kere daha seçilebilmek mümkün olmak üzere üç yıllığına seçilir ve Kral tarafından atanır. İkinci kere seçimde, Mahkemedeki üyelik görev süresinin bitimine üç yıldan az kalan üye Başkan olarak seçilemez. İlk oylamada, oylamaya katılanların en az salt çoğunluğu ile Başkan seçilir. Eğer bu çoğunluk sağlanamazsa gidilecek ikinci oylamada en çok oyu alan kişi Başkan seçilir. Bu oylamada en çok oy alan iki adayın oylarının eşitliği durumunda gidilecek son oylamada en çok oy alan aday seçilmiş olur. Bu son oylamada da oyların eşitliği halinde daha kıdemli ve yaşlı olan üye seçilmiş olur. Mahkeme Başkanvekili de aynı şekilde seçilir. Başkan veya Başkanvekili'nin seçimi Mahkeme'nin dört üyesinin üç yılda bir yenilenmesinden sonra gerçekleştirilir. Ancak, herhangi bir nedenle Başkan ve Başkanvekili'nin görev süresinin bitimi bu kısmi yenilenmeye denk gelmezse, görev süresi kısmi yenilenmeye kadar uzamış kabul edilir. İspanya Anayasa Mahkemesi Başkanı, Mahkeme üyeleri arasında fazla yetkiye sahip olmayan ve hiyerarşik olarak üyelerin üstünde yer almayan eşitler arası birinci (*primus inter pares*) konumdadır. Mahkeme Başkanı, Mahkeme'yi devlet protokolünde temsil eder; Genel Kurul ve başkanı olduğu daire çalışmalarını organize eder; üyelikten istifaları kabul eder;

²⁰⁴ Casey, s. 32-33; Asmal, s. 334; Comella, The Spanish Constitutional Court, s. 23-24, Aynı sayfada 8 Numaralı Dipnot; Ruiz, s. 606, 616-617; Arzoz, Para. 7-8, 10; Pagés, s. 729-730; CODICES, SPAIN Constitutional Court; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Composition, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/composicion/Paginas/default.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; The Spanish Constitution, Article 159, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/Normativa/ConstitucionINGLES.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; ORGANIC LAW 2/1979 On The Constiitutional Court, Of 3 October 1979, Article 5, 16.

Mahkeme'nin hukuki müşavirleri ve idari personellerindeki açık pozisyonları tespit ederek ilan eder ve Mahkeme'nin tüm idari yapısı ve personelinin amirliğini yürütür. İspanya Anayasa Mahkemesi'nde Genel Sekreter, Mali Denetçi ve hukuk müşavirlerinin seçimleri Genel Kurul tarafından gerçekleştirilir ve bunlar yalnızca Başkan'a değil, kolejyal olarak Genel Kurul'a karşı sorumludur. Ayrıca Mahkeme Genel Kurulu, kolejyal olarak bütçesini hazırlar; Mahkeme'nin idari kadrolarını ve münhalleri belirler.²⁰⁵

Mahkeme, Genel Kurul, iki daire²⁰⁶ ve bu iki dairenin altında ikişer adet olmak üzere dört bölüm²⁰⁷ halinde çalışır. Mahkeme Genel Kurulu tarafından kompozisyonu ve ilgileneceği dava ve dosyaların türü belirlenen Daireler altı; Dairelerin içinden, Mahkeme Genel Kurulu tarafından kompozisyonu ve ilgileneceği dava ve dosyaların türü belirlenen bölümler üçer üyeden oluşur. Tüm organlar, üye tam sayısının en az üçte ikisi ile toplanır ve kural olarak toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Genel Kurul'un bir üyenin üyeliğinin düşürülmesine ilişkin alacağı karar, üye tamsayısının dörde üç çoğunluğu ile alınabilir. Oyların eşitliği durumunda, Mahkeme Başkanı yahut Başkanvekili veya daire ile bölümlerde oturuma başkanlık

²⁰⁵ Casey, s. 34, 56; Comella, The Spanish Constitutional Court, s. 24-25; Ruiz, s. 616; Arzoz, Para. 13-15; Pagés, s. 730-731, 759; CODICES, SPAIN Constitutional Court; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, President, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Presidente.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Administrative Plenary, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno-Gubernativo.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; The Spanish Constitution, Article 160; ORGANIC LAW 2/1979 On The Constitutional Court, Of 3 October 1979, Article 6, 9-10, 12, 15-16, 23, 90, 96-99.

²⁰⁶ İspanyol Anayasa Mahkemesi'nin resmi sitesinde ve bu sitede yer alan Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun'da bu oluşum için '*chamber*' ibaresi geçtiğinden ve bu oluşum niteliği itibarıyla Federal Alman Anayasa Mahkemesi Senato'larından farklı olduğundan, aynı zamanda Mahkeme içerisinden bu oluşumun altında bir oluşum daha bulunduğundan bu ibarenin Türkçe karşılığı olarak 'Daire' ifadesi daha uygun bulunmaktadır.

²⁰⁷ İspanyol Anayasa Mahkemesi'nin resmi sitesinde ve bu sitede yer alan Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun'da bu oluşum için '*section*' ibaresi geçtiğinden ve bu oluşum niteliği itibarıyla az önce zikredilen dairelerden farklı ve bunların hiyerarşik olarak altında olduğundan, bu ibarenin Türkçe karşılığı olarak 'Bölüm' ifadesi daha uygun bulunmaktadır.

eden üyenin görüşü yönünde karar alınmış sayılır. Tüm kararlara muhalefet şerhi yahut ek/farklı gerekçe ile katılmak mümkün olup bunlar kararla birlikte yayımlanır. Ayrıca Genel Kurul önündeki her dosya ve dava için, ön incelemeleri yapmak; rapor ve karar taslakları hazırlamak üzere, çalıştığı konular ve kişisel özellikleri dikkate alınarak Mahkeme Başkanı tarafından bir raportör üye atanır. İlgili dosya ve davanın önemi ve hacmine göre ikinci raportör üye de atanabilir.²⁰⁸

Mahkeme üyelerinin bağımsız ve tarafsızlıkları, Anayasa ve mezkûr kanun tarafından teminat altına alınmıştır. Görev süresi sabittir ve iki defa üstüste seçilmek mümkün değildir. Üyelik görevi neredeyse hiçbir diğer profesyonel faaliyetle bağdaşmaz. Üyeler, Genel Kurul kararı olmadıkça sorgulanamaz ve yargılanamaz. Yine üyelikten düşürülmeye Genel Kurul'un bu konuya münhasır toplantısında salt çoğunluk ile; üyeliğin askıya alınmasına ise toplantıdaki üyelerin dörtte üçünün çoğunluğu ile karar verilebilmektedir. Üyelere ilişkin ceza muhakemesi sadece Yüksek Mahkeme'nin Ceza Dairesi'nde gerçekleştirilebilir.²⁰⁹

İlk kurulan halinde bile oldukça dikkatleri çeken İspanya Anayasa Mahkemesi doktrinde, General Franco'nun çok uzun süren (1939-1975) otoriter rejiminin ardından demokratik konsolidasyonun, parlamenter monarşi rejiminin,

²⁰⁸ Casey, s. 32-33; Comella, The Spanish Constitutional Court, s. 24; Arzo, Para. 11-12, 16-20; Pagés, s. 730-732; CODICES, SPAIN Constitutional Court; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Plenary, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Chambers, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Salas.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Sections, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Secciones.aspx>, Erişim Tarihi: 17.04.2023; ORGANIC LAW 2/1979 On The Constitutional Court, Of 3 October 1979, Article 2, 6-15, 23-24, 48, 50, 85, 90.

²⁰⁹ Casey, s. 33-34; Pagés, s. 729; Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Composition; The Spanish Constitution, Article 159/5; ORGANIC LAW 2/1979 On The Constitutional Court, Of 3 October 1979, Article 19-26.

devletin özerk bölgele anayasal düzeninin, hukukun üstünlüğü ilkesinin, anayasal merkezi ve yerel yönetim ve organlar arasındaki denge ve denetimin sağlayıcısı; Anayasanın, temel hak ve özgürlüklerin, özerk topluluklar ve azınlıkların haklarının koruyucusu; oldukça geniş yetkilere sahip ve bu yetkilerden özellikle amparo başvurusuyla dikkati çeken; hem İspanya hem de Avrupa’da, siyaset ve hukuk camiasında meşruiyetini kanıtlamış, tanınır ve saygın bir anayasal organ olarak görölmektedir.²¹⁰

Mahkeme’nin üye kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, çoğunluğun Parlamento’nun iki kanadınca seçiliyor olmasına rağmen hem Parlamento hem de Genel Yargı Konseyince gerçekleştirilecek seçimde aranan yüksek çoğunluğun Mahkeme üyelerinin bağımsızlığını ve büyük bir konsensusla, siyasi ideoloji ve ayrışmalardan uzak olarak belirlenmesini garanti altına aldığı ifade edilmektedir. Fakat buna doktrinde, Parlamento kanatlarındaki iki büyük siyasi partinin Parlamento kontenjanlarını bir tür zımnî anlaşma ile bölüşmesi; hükümete ayrılan kontenjanın doğrudan siyasal çoğunluğun kontrolünde olması; Genel Yargı Konseyi üyelerinin yasama organınca seçilmesi nedeniyle Mahkeme’ye seçeceği üyelerin dolaylı olarak yasama organındaki siyasi yapıdan etkileniyor olması ve Mahkeme üyeliğinin seçimden önce siyasi parti üyeliğiyle değil yalnızca siyasi partide yönetici pozisyonunda yer almakla bağdaşmıyor olmasının Mahkeme kompozisyonunu partizanlaştırarak siyasallaştırdığı argümanlarıyla muhalefet edilmektedir. Kompozisyona ilişkin olarak ayrıca son yıllarda Genel Yargı Konseyi’nin de kontenjanlarını Yüksek Mahkeme üyelerinden doldurma eğilimini terk etmesiyle,

²¹⁰ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 96; Casey, s. 26, 55; Comella, The Spanish Constitutional Court, s. 36-37; Ruiz, s. 633 vd.; Arzo, Para. 23, 45-50, 63-70, 73-74; Pagés, s. 750-752, 766-769, 776-777; Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, Spanish Constitutional Court.

kuruluşundan günümüze Mahkeme üye kompozisyonunun büyük çoğunlukla hukukçu profesörlerden oluşması doktrinde oldukça olumlu karşılanmaktadır.²¹¹

6. Belçika Anayasa Mahkemesi

Belçika'nın üniter devlet yapısından federal devlet yapısına geçişinin başladığı 1970 Anayasa Değişikliklerinin akabinde, Belçika Anayasa Mahkemesi (*Cour Constitutionnelle / Grondwettelijk Hof*)'nin kuruluşu, bu geçişi güçlendiren kapsamlı 1980 Anayasa Değişiklikleri ile öngörülmüştür. 1980 Anayasa Değişiklikleri ile sadece federal yasama organı ile topluluklar ve bölgelerin yasama organları arasındaki yetki uyuşmazlıklarına hakemlik etme yetkisini haiz olarak Belçika Hakem Mahkemesi (*Cour d'Arbitrage / Arbitragehof*) adıyla kurulması öngörülen Mahkeme, ilk Organik Kanunu'nun Haziran 1983'ye çıkarılması akabinde Ekim 1984'te kurularak göreve başlamıştır. 1988 yılındaki Anayasa Değişiklikleri ile yetkileri artan Mahkeme, kuruluşu, organizasyonu ve yargılama usullerine ilişkin 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Özel Kanun²¹²,un çıkarılmasıyla yeniden düzenlenmiştir. 2003 yılındaki Özel Kanun ile yetkileri biraz daha arttırılan Mahkeme'nin adı, 1994 yılında federal devlet yapısına göre konsolide edilen Belçika Anayasası'ndaki 2007 değişiklikleri ile Anayasa Mahkemesi olarak değiştirilmiş ve 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Özel Kanun'u tadil eden 2014 yılındaki

²¹¹ Casey, s. 55; Comella, The Spanish Constitutional Court, s. 37-38; Ruiz, s. 617; Arzoz, Para. 8; Pagés, s. 729, 757-758, 770.

²¹² 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Özel Kanun'un en son 2017 yılında tadil edilen güncel İngilizce metni için bkz. Cour Constitutionnelle, Organic Law, Special act of 6 January 1989 on the Constitutional court, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#2-legislation-organique>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Özel Kanun ile yetkileri daha da artan Mahkeme, günümüzdeki yapısı ve yetkilerine kavuşmuştur.²¹³

Belçika Anayasa Mahkemesi, en az kırk yaşında olmak kaydıyla Federal Parlamento'nun her iki kanadı olan Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından dönüşümlü olarak seçilen ikişer aday arasından tamamı Kral tarafından atanan on iki üyeden müteşekkildir. On iki üyeli bu kompozisyon ayrıca karmaşık şekilde alt kotalara dağılmıştır. Mahkeme'ye seçilen on iki üyenin yarısı Fransız, diğer yarısı da Flaman topluluğundan olmalıdır. Hem Fransız hem de Flaman topluluklardan olan üye grubunun yarısı Yargıtay ve Danıştay hâkimleri, hukuk profesörü, avukat veya diğer hukukçular arasından, diğer yarısı ise en az beş yıl deneyime sahip Federal, bölgesel yahut topluluk düzeyindeki eski Parlamento üyeleri arasından seçilmelidir. Yani toplam on iki üyeden altısı hukukçu, altısı da eski parlamenter olmalıdır. Ayrıca

²¹³ Popelier, P.: “*BELGIUM: The Belgian Constitutional Court as Positive Legislator: In Search of a Balance Between Rights Protection and Respect for Acts of Parliament*”, Constitutional Courts as Positive Legislators: A Comparative Law Study (Edited by Allan R. Brewer-Carías), Cambridge University Press, 2011, s. 265–266, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/CBO9780511994760.012>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; Peeters, P. / Mosselmans, J.: “*3 The Constitutional Court of Belgium: Safeguard of the Autonomy of the Communities and Regions*”, Courts in Federal Countries: Federalists or Unitarists? (Edited by Nicholas Aroney and John Kincaid), University of Toronto Press, 2017, s. 71, 82, 89-91, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt1whm97c.7>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; Popelier, P. / Bielen, S.: “*How Courts Decide Federalism Disputes: Legal Merit, Attitudinal Effects, and Strategic Considerations in the Jurisprudence of the Belgian Constitutional Court*”, Publius: The Journal of Federalism, Vol.49, Iss.4, Fall 2019, s. 592-593, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/publius/pjy033>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; Maes, E.: “*Chapter 2 The Independence of the Belgian Constitutional Court*”, European Yearbook of Constitutional Law 2019 Judicial Power: Safeguards and Limits in a Democratic Society (Edited by Ernst Hirsch Ballin, Gerhard van der Schyff, Maarten Stremler), T.M.C. Asser Press, The Hague, 2020, s. 20-21, Bağlantı: https://doi.org/10.1007/978-94-6265-359-7_2, Erişim Tarihi: 27.04.2023; Behrendt, C.: “*3 The Belgian Constitutional Court*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 77-78, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0003>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), 2014, s. 5-7, Bağlantı: <https://www.const-court.be/public/brbr/e/brbr-2014-001e.pdf>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; CODICES, BELGIUM Constitutional Court, Bağlantı: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/BEL?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$sup=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/BEL?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$sup=1), Erişim Tarihi: 27.04.2023; Cour Constitutionnelle, The Constitution of Federal Belgium- March 2021, Article 142, <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#1-the-constitution-of-federal-belgium>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

hukukçu olması gereken altı üyeden en az biri Danıştay yahut Yargıtay hâkimlerinden, biri üniversitelerdeki hukuk profesörlerinden ve biri Anayasa Mahkemesi'nin hukuki danışmanlarından seçilmelidir. Yine altı hukukçu üyeden en az biri iyi derecede Almanca biliyor olmalıdır. Bir diğer yandan, Mahkeme kompozisyonunda cinsiyet çeşitliliğine de dikkat edilmelidir. Hem hukukçu hem de eski parlamenter kontenjanlarının en az üçte biri birbirinden farklı cinsiyetten (kadın veya erkek) oluşmalıdır. Tüm üye seçimleri, Senato'da veya Temsilciler Meclisi'ndeki ilgili oylamada kullanılan oyların en az üçte iki çoğunluğu ile gerçekleştirilir.²¹⁴

Mahkemedeki Fransız ve Flaman topluluklar kendi içinden bir başkan seçer. Mahkeme Başkanlığı, her adli yıl için görev yapmak üzere dönüşümlü olarak yürütülür. Eğer Mahkeme'nin ilgili oturumunda Başkanın ait olmadığı topluluğu ilgilendiren yahut o topluluğun dilinde görüşülmesi gereken bir dosya ve dava söz konusu ise Başkanlık görevi diğer topluluğun Başkanı'na devredilir. Belçika Anayasa Mahkemesi'nde Mahkeme Başkanı oldukça sembolik yetkilere sahip ve üyeler arasında *primus inter pares* konumdadır. Görevdeki Başkan, oturumları yönetir ve gerekli gördüğü davaların Mahkeme Genel Kurulu'na naklini gerçekleştirir. Başkanın bulunmadığı hallerde diğer Başkan veya Başkan'ın ait olduğu topluluktan olmak üzere en kıdemli üye Başkanlık görevini yerine getirir. Mahkeme'nin idari ve organizasyonel işlemleri kolejyal olarak Genel Kurul tarafından gerçekleştirilir. Genel Kurul, bütçeyi hazırlar; Mahkeme hukuki

²¹⁴ TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Karşılaştırmalı Ülke Örneklerinde Anayasa mahkemeleri, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Hukuk Bölümü Bilgi Notu, Ekim 2020, s.22; Peeters / Mosselmans, s. 82, 85; Popelier / Bielen, s. 593; Maes, s.28, 31, aynı sayfada 84 Numaralı Dipnot; Behrendt, s. 80; Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), s. 9; CODICES, BELGIUM Constitutional Court; Special act of 6 january 1989 on the Constitutional court, Article 31-34.

danışmanları ile tüm idari personeli atar; Mahkeme'nin iki topluluktan seçilecek iki Genel Sekreteri için Kral tarafından atanmak üzere ikişer aday seçer; Mahkeme'nin organizasyonel hiyerarşisini ve üyeler dışındaki tüm Mahkeme personelinin görev ve yetkilerini belirler; Mahkeme İçtüzüğü'nü hazırlayarak yürürlüğe sokar ve tüm Mahkeme personelinin idari amirliğini yürütür. Gerekli görülen hallerde Genel Kurul'un bu kolejyal yetkisi, iki başkan ile birlikte her topluluktan Genel Kurul tarafından dört yıllığına seçilen ikişer üye olmak üzere toplam altı üyeden müteşekkil bir İdari Komite'ye devredilebilir.²¹⁵

Belçika Anayasa Mahkemesi, tüm heyet veya kısmi heyet²¹⁶ şeklinde toplanan Genel Kurul ve sınırlı yetkilere sahip komisyonlar halinde çalışır. Tüm heyet halindeki Genel Kurul görevdeki Başkan başkanlığında toplam on veya daha fazla üyeyle toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde Başkan'ın görüşü yönünde karar verilmiş olur. Mahkeme'nin tüm heyetin aksine daimi olarak görev yapan ve çoğu önemli dosya ve davaları gören kısmi heyet, kompozisyonu dönüşümlü olarak her adli yıl için Genel Kurulca belirlenen ve her iki başkan ile beşer üyeden oluşmak üzere toplam yedi üyeden müteşekkildir. Yedi üyeli bu kısmi heyete, görevdeki Başkan başkanlık eder ve görevdeki başkan, diğer başkan haricindeki beş üyeden üçünü kendi listesinden; kalan ikisini de diğer başkanın ait olduğu topluluğa ait olan üyelerden belirlediği listeden seçerek kısmi heyeti oluşturur. Kısmi heyet üyelerinin en az ikisi Mahkeme'nin hukukçu üyelerinden; en az ikisi de parlamenter üyelerden olmalıdır. Kısmi heyet üye tam

²¹⁵ Peeters / Mosselmans, s. 82; Maes, s. 21-23; Behrendt, s. 81-83; Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), s. 9, 17; CODICES, BELGIUM Constitutional Court; Special act of 6 january 1989 on the Constitutional court, Article 35-44, 54-60.

²¹⁶ Mahkeme Genel Kurulu'nun bu çalışma heyeti Belçika Anayasa Mahkemesi'nin resmi sitesinde ve sitede yer alan mezkûr organik kanunun İngilizce metninde '*bences of seven judges*' olarak yer aldığından ve görevi ile oluşumu itibarıyla Genel Kurul adına dosyaları gördüğünden, Türkçe olarak 'kısmi heyet' ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir.

sayısının salt çoğunluğu ile karar alır. Kısmi heyetin Başkanı veya en az iki üyesinin talebi üzerine kısmi heyetçe görülmesi gereken dosya ve dava, tüm heyet halindeki Genel Kurul'a devredilebilir. Genel Kurul'un her iki çalışma heyetinde de kararlar kolejyal olarak alınır ve karara muhalefet şerhi veya ek/farklı gerekçe ile katılmak mümkün değildir. Genel Kurul'un her iki çalışma stiline de biri Fransız diğeri Flaman kontenjanından iki üye, ön incelemeleri yapmak, rapor ve karar taslaklarını hazırlamak üzere raportör üye olarak görevlendirilir. Bazı tahdidi yetkilere sahip Komisyon'lar ise, görevdeki Başkan ve az önce zikredilen iki raportör üyeden müteşekkildir ve oy birliği ile karar verir.²¹⁷

Mahkeme üyelerinin tarafsızlık ve bağımsızlığı mezkûr organik kanun ile güvence altına alınmıştır. Öğretim faaliyeti haricinde herhangi bir faaliyet Mahkeme üyeliği ile bağdaşmaz. Ayrıca herhangi bir üyenin veya hukuki danışmanın eş ve üçüncü dereceye kadar akrabaları Mahkeme'de üyelik yahut hukuki danışmanlık yapamaz. Yalnızca Kral, bazı özel şartlarda bu kısıtlamayı kaldırabilir. Mahkeme'nin hukuki, operasyonel ve finansal anlamda tam kolejyal özerkliği vardır. Mahkeme üyeleri ömür boyu (emeklilik yaşına kadar) görev yaparlar ve azledilemezler. Mahkeme üyelerinin cezai yargılama haricinde herhangi bir şekilde görevden uzaklaştırılması yahut üyeliğinin düşürülmesi Mahkeme'nin tüm heyet halindeki Genel Kurul kararına bağlıdır.²¹⁸

²¹⁷ Peeters / Mosselmans, s. 82; Popelier / Bielen, s. 593; Maes, s. 35; Behrendt, s. 83, 107-108; Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), s. 17-19; CODICES, BELGIUM Constitutional Court; Special act of 6 january 1989 on the Constitutional court, Article 55-56, 59, 69, 71, 100.

²¹⁸ Karşılaştırmalı Ülke Örneklerinde Anayasa mahkemeleri, s. 22; Peeters / Mosselmans, s. 86; Maes, s. 21-23, 27, 34-35; Behrendt, s. 81; Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), s. 9; Cour Constitutionnelle, The Court, Organisation, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/organization>, Erişim Tarihi: 27.04.2023; CODICES, BELGIUM Constitutional Court; Special act of 6 january 1989 on the Constitutional court, Article 44-53.

Belçika Anayasa Mahkemesi doktrinde, kuruluşundan günümüze sürekli artan yetkileriyle ülkenin federal yapısı ve federal Anayasası'nın garantörü; federal, bölgesel ve topluluk yönetimler arasındaki siyasi stabilizatör; federal devletin, bölgeler ve toplulukların anayasal organlarının hakemi; etkili ve hukuki açıdan zengin kararlarıyla yasama faaliyetine katkıda bulunan bir olumlu yasakoyucu; özellikle 2003'ten sonra temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu ve bağımsız, tarafsız, özerk ve demokratik meşruiyete sahip bir anayasal organ olarak görülmektedir.²¹⁹

Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, kompozisyonda her iki topluluğa (Fransız ve Flaman) eşit kontenjan tanınmasının Mahkeme'ye demokratik, toplumsal ve federal bir meşuriyet kattığı; Yasama organının her iki kanadında da Mahkeme'nin üye adaylarının seçiminde üçte iki nitelikli çoğunluk aranmasının Mahkeme kompozisyonunun demokratik meşruiyetini arttırdığı, siyasal çoğulculuğa uygun ve büyük bir konsensüs sonucu oluşmasına katkı sağladığı; kararların kolejyal olarak alınması ve oyların yönünün açıklanmamasının Mahkeme'nin daha bütüncül bir görünüme sahip olmasına ve üyelerin bireysel olarak siyasi aktörler tarafından baskı altında alınmasını önleyerek Mahkeme'nin bağımsızlığına katkı sağladığı; Başkanlığın ve yedi üyeli kısmi heyetin kompozisyonunun her yıl dönüşümlü olarak değişmesinin Mahkeme'deki topluluksal çoğunluğu önlediği; Mahkeme'nin yarısının hukukçu, yarısının siyasi üyelerden oluşmasının Mahkeme'nin yargısal faaliyetlerinde denge sağladığı, ayrıca Mahkeme'yi siyasi ve kurumsal gelişmelere uyarladığı ifade edilmektedir. Bu görüşlere, Fransız ve Flaman toplulukların eşit dağılımının Mahkeme'yi yargısal

²¹⁹ Popelier, s. 267-268, 274, 279-281; Peeters / Mosselmans, s. 69, 88, 90-91, 100 vd.; Popelier / Bielen, s. 595-599; Maes, s. 19-22, 37; Behrendt, s. 79, 83, aynı sayfada 69 Numaralı Dipnot, 94-96.

anlamda iki başlı bir mahiyete büründürdüğü ve bunun Mahkeme kararlarına karşı iki topluluk arasında görünür bir aleyhtarlığa yol açabileceğı; muhalefet şerhine veya ek/farklı gerekçe ile katılıma müsaade edilmesinin kararlardaki argümantasyonu, anayasal diyalogu ve Mahkeme'nin izlenebilirliğini arttıracacağı; Parlamento'daki aday seçim sürecinin şeffaf olmadığı; uygulamada yasama organının her iki kanadındaki siyasi partilerin üyelik kontenjanlarını nispi temsilli D'Hont sistemine göre paylaştığı, aynı zamanda siyasal partilerin aday belirleme sürecinin de şeffaf olmadığı ve bunların seçilecek adayı bağımsızlıktan uzaklaştırarak partizanlaştıracacağı argümanlarıyla muhalefet edilmektedir.²²⁰

7. Polonya Anayasa Mahkemesi

Merkezileşmiş Anayasa Yargısı (Avrupa) Modeli'nin üçüncü dalgasının ve sosyalist Doğu Bloku rejimlerinde kurulan Anayasa mahkemelerinin ilk örneğı olan Polonya Anayasa Mahkemesi (*Trybunał Konstytucyjny*)'nin kuruluşu ve Polonya'da modern anlamda Anayasa Yargısının Polonya'da başlangıcı, 1980-1981 arasındaki sosyal dayanışma hareketi sırasında fikir olarak ortaya sürülmüş, akabinde ilan edilen sıkıyönetim idaresi tarafından da reddedilmeyerek 1982 yılında 1952 Anayasası'nın tadil edilmesiyle gerçekleşmiştir. 1982 Anayasa Değışiklikleri ile Anayasa'da öngörülen Polonya Anayasa Mahkemesi, çok sınırlı yetkilere sahip ve bağımsız olmayan şekilde; hukuk normlarının anayasallık denetiminden ziyade bir anlamda yasama organını yürütmenin tecavüzlerinden kurtarmak ve mevcut sosyalist rejim ile yasama organının mutlak meşruiyetini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Öyle ki, Mahkeme'nin bir kanunun anayasallık denetimine ilişkin kararları Parlamento

²²⁰ Peeters / Mosselmans, s. 79, 82-83, 85; Popelier / Bielen, s. 593; Maes, s. 27-32, 35-26.

(Sejm)'nun üçte iki çoğunluğunun kararı ile reddedilebilmekteydi. Mahkeme 1982 yılında Anayasa'da öngörülmüş olmasına rağmen, siyasi ortam; ihtilaflar ve iç karışıklıklar sebebiyle Mahkeme'nin kuruluşuna ilişkin kanun 1985 yılına kadar çıkarılamadı. Sıkıyönetim idaresinin son bulması ve devamındaki gelişmeler akabinde 1985 yılının Nisan ayında Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun çıkarılarak Kasım ayında Mahkeme üyeleri seçildi ve Anayasa Mahkemesi 1986 yılının başında kurularak göreve başladı.²²¹

1986-1989 yılları arasında sosyalist totaliter rejimin içinde varlık gösteren Mahkeme, 1989 yılında rejimin sona ermesi ve aynı yılki Anayasa ile Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'daki değişikliklerle bağımsız ve daha etkili bir yargı organı haline gelmiş ve yetkileri arttırılmıştır. Anayasa Mahkemesi, 2 Nisan 1997 tarihli hazırlanan yeni Anayasa ile bir yüksek yargı organı olarak yeniden düzenlenmiş ve Ağustos 1997 tarihli yeni Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun ile yeni bir kompozisyona; yetkilere ve demokratik rejimdeki güçlü anayasal statüsüne

²²¹ Erdoğan, s. 10; Garlicki, L. “*Constitutional Court of Poland: 1982-2009*”, The Political Origins of Constitutional Courts: Italy, Germany, France, Poland, Canada, United Kingdom (Edited by Sujit Choudhry, Francesca Limana, Pasquale Pasquino, and Francesca Billi), Fondazione Adriano Olivetti, Rome 2009, s. 15-20; Jamróz, L.: The Constitutional Tribunal In Poland In The Context Of Constitutional Judiciary, Temida 2, Białystok 2014, s. 36-38; Derlatka, M.: “*Constitutional Court And The Constitutional Crisis In Poland*”, Torunskie studia polsko-wloskie / Studi polacco-italiani di Torun, 2019, s. 8, Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2019.001>, Erişim Tarihi: 21.04.2023; Tuleja, P.: “*12 The Polish Constitutional Tribunal*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 621-622, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0012>, Erişim Tarihi: 21.04.2023; 3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional Justice and Social Integration’, “Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland”, s. 1, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Poland_CC_reply_questionnaire_3WCCJ-E.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal, Bağlantı: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/POL?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$u=\\$x=\\$y=\\$z=\\$p=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/POL?f=templates$fn=document-frameset.htm$u=$x=$y=$z=$p=1), Erişim Tarihi: 25.04.2023; Trybunał Konstytucyjny, Public Information / Media, Members of The Constitutional Tribunal from 1985 to 1997, Bağlantı: <https://trybunal.gov.pl/informacja-publiczna-media/archiwum/czlonkowie-tk-w-latach-1985-1997>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

kavuşmuştur. Bu değişikliklerle Parlamento'nun üçte iki çoğunluğu ile Mahkeme kararlarını reddetme yetkisi de kaldırılmıştır.²²²

Polonya Anayasa Mahkemesi ilk kurulduğunda, 1952 Anayasası'ndaki 1982 değişiklikleri ve 1985 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun uyarınca üyelerinin yarısı dört yılda bir yenilenmek koşuluyla Parlamento (*Sejm*) tarafından seçilen on iki üyeden müteşekkildi. 1997 Anayasası ve aynı tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun, Mahkeme'nin tamamı sabit görev süresine sahip, Parlamento'nun alt kanadı haline gelen *Sejm* tarafından bireysel olarak seçilen on beş üyeden müteşekkil olduğunu düzenlemiştir. Hâlihazırda yürürlükte olan 2016 tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun²²³ ile aynı tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Teşkilatı ve Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Şekilleri Hakkında Kanun²²⁴ da bu düzenlemeyi korumuştur. Bu kapsamda Mahkeme üyeleri, Polonya Yüksek Mahkemesi (Yargıtay) ve kırk yaşını doldurmuş olmak şartıyla Polonya Yüksek İdare Mahkemesi (Danıştay) yargıçları ile ilgili hükümdeki nitelikleri haiz olmak kaydıyla hukuk derecesine sahip kişiler arasından seçilir. Sejm Adalet ve İnsan Hakları Komitesi'nin adaylarla ilgili raporunun

²²² Erdoğan, s. 10-11; Garlicki, s. 19-31; Jamróz, s. 38-49; Derlatka, s. 8-9; Tuleja, s. 621-625; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 1; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal; The Constitution Of The Republic Of Poland, Article 188-197, Bağlantı: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

²²³ 2016 tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun'un güncel İngilizce metni için bkz. Trybunał Konstytucyjny, The Act of 30 November 2016 on the Status of the Judges of the Constitutional Tribunal, Bağlantı: https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Akty_normatywne/The_Act_on_the_Status_of_the_Judges_of_the_Constitutional_Tribunal_as_amended_in_2017_en.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

²²⁴ 2016 tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Teşkilatı ve Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Şekilleri Hakkında Kanun'un güncel İngilizce metni için bkz. Trybunał Konstytucyjny, The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Bağlantı: https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Akty_normatywne/Am._in_force_6II2019_The_Act_on_the_Organisation_of_the_Constitutional_Tribunal_and_the_Mode_of_Proceedings_Before_the_Constitutional_Tribunal_en.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

akabinde Başkanlık Divanı veya en az elli milletvekili tarafından gösterilen adaylar arasından Parlamento üye seçimini, üye tam sayısının en az salt çoğunun hazır bulunduğu oturumda, oylamaya katılanların salt çoğunluğu ile gerçekleştirir. Seçimlerin ardından Mahkeme üyeleri, Polonya Cumhurbaşkanı'nın düzenleyeceği yemin töreni ile Cumhurbaşkanı önünde yemin ederek göreve başlarlar.²²⁵

1997 yılına kadar Mahkeme Başkanı ve Başkanvekili, Parlamento tarafından takdir yetkisi ile seçilmekteydi. 1997 yılından itibaren Başkan ve Başkanvekili, altı yıl veya Başkan seçilen üyenin Mahkeme'deki üyelik görev süresi bitimine altı yıldan az bir süre kaldıysa, kalan süre kadar görev yapmak üzere, Mahkeme Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından belirlenecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Başkan ve Başkanvekili'nin görev süresi beraber biter ve yeniden seçilmek mümkün değildir. Mahkeme Genel Kurulu, Başkan'ın görev süresi dolmadan önce, Başkan ve Başkanvekili'nin de katılımı mümkün olmak üzere, Başkan ve Başkanvekili haricindeki en kıdemli üye başkanlığında toplanarak aday gösterme müzakereleri ve oylamayı gerçekleştirir. Adaylar tek oylamada belirlenir. En az beş oya ulaşan üye-üyeler aday gösterilmiş olur. Eğer yalnızca bir aday en az beş oy koşulunu sağlarsa Mahkeme, beş oy veya daha fazla oy alan adaydan sonra en çok oy alan diğer adayı da Cumhurbaşkanı'na aday olarak sunar. Eğer, beş oy veya

²²⁵ Erdoğan, s. 10; Garlicki, s. 19, 27; Jamróz, s. 49-52; Tuleja, s. 625-626; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 2; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal; Trybunał Konstytucyjny, Public Information / Media, Members of The Constitutional Tribunal from 1985 to 1997; Trybunał Konstytucyjny, Public Information / Media, Judges of The Constitutional Court at Rest, Bağlantı: <https://trybunal.gov.pl/informacja-publiczna-media/archiwum/sedziowie-tk-w-stanie-spoczynku>, Erişim Tarihi: 21.04.2023; The Constitution Of The Republic Of Poland, Article 194; The Act of 30 November 2016 on the Status of the Judges of the Constitutional Tribunal, Article 2-4; The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Article 3, 6; Sejm, RESOLUTION of the Sejm of the Republic of Poland of 30 July 1992 The Standing Orders of the Sejm of the Republic of Poland, Article 10a, 26, 30-31, Bağlantı: http://oide.sejm.gov.pl/oide/en/index.php?option=com_content&view=article&id=14798:the-standing-orders-of-the-sejm-of-the-republic-of-poland&catid=7&Itemid=361, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

daha fazla oy alan adaydan sonra en çok oy alan aday birden çok ise; bu adaylar da beş oy veya daha fazla oy alan adayla birlikte aday gösterilmiş olur. Oylamada en az bir aday beş veya daha fazla oy alamaz ve dolayısıyla Genel Kurul tarafından Başkanlık pozisyonu için en az iki aday gösterilemez ise oylama bu koşul yerine getirilene kadar tekrarlanır. Başkanvekili için aday gösterme prosedürü de aynı şekilde işler.²²⁶

Mahkeme Başkanı, diğer Anayasa mahkemelerine kıyasla Mahkeme üyeleri arasında daha üst bir konuma ve üyelerden daha fazla yetkiye sahiptir. Başkan, Mahkeme'yi devlet protokolünde temsil eder; Mahkeme kararlarının Resmi Gazete'de yayım sürecini başlatır; Mahkeme'nin idari birimlerinin başıdır ve Mahkeme Genel Sekreterini atar. Başkan ayrıca, Genel Kurul toplantılarını yönetir; üyelerin kazanç ve malvarlığı bildirimlerini kabul eder; dosya ve davalarla ilgili ilk incelemeleri yapmak ve rapor ile karar taslakları sunmak üzere birer raportör üye tayin eder; benzer konulardaki dosya ve davaların birleştirilmesine karar verebilir; Mahkeme üyeleri hakkındaki disiplin işlemleri için soruşturmacı üye tayin eder ve bir Mahkeme üyesi hakkında üyeliğine son verilmesi talebiyle disiplin sürecini başlatarak bu hususta karar vermek üzere Mahkeme üyeleri arasından kurulacak disiplin mahkemesi üyelerini seçer; Genel Kurul haricinde çalışmak üzere belirlenecek alt yargılama heyetlerinin kompozisyonu ile başkanlık edecek üyelerini belirler; alt yargılama heyetlerince incelenen dosya ve görülen davanın Genel

²²⁶ Garlicki, s. 28; Jamróz, s. 56; Tuleja, s. 625, 627; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 2; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal; The Constitution Of The Republic Of Poland, Article 194; The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Article 10-11;

Kurul'a nakline karar verebilir. Başkanvekili, Başkan'ın bulunmadığı durumlarda Başkan'a vekâlet eder.²²⁷

Mahkeme kural olarak Genel Kurul halinde çalışır. Genel Kurul, Başkan veya Başkanvekili başkanlığında üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile (toplam on üye) toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Mahkeme daimi olarak bölümlere ayrılmamış olmakla birlikte; ayrıca ilgili dosya ve davaya özgü olarak (*ad hoc*) kurulan beşer ve üçer üyeli alt yargılama heyetleri²²⁸ ve çok sınırlı kararlar için tek yargıçlı şeklinde de çalışmaktadır. Bu alt yargılama heyetlerinin başkan ve üyeleri Mahkeme Başkanı tarafından belirlenir ve bu heyetler Anayasa Mahkemesi'nin Teşkilatı ve Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Şekilleri Hakkında Kanun'da belirtilen dosya ve davaları görür. Alt yargılama heyetleri üyelerinin salt çoğunluğu ile karar alır. Kanun'un cevaz verdiği durumlarda bu heyetlerdeki dosya ve dava Mahkeme Genel Kurulu tarafından görülebilir yahut birbirinden farklı alt yargılama heyetlerinin gördüğü dosya ve davalar birleştirilerek Genel Kurul'a nakledilebilir. Hem Genel Kurul hem de alt yargılama heyetlerinin kararlarında muhalefet şerhi yahut ek/farklı gerekçe ile katılmak mümkündür. Bunlar karar ile birlikte yayımlanır.²²⁹

²²⁷ Garlicki, s. 37; Jamróz, s. 56-57; Tuleja, s. 625; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 2-3; The Act of 30 November 2016 on the Status of the Judges of the Constitutional Tribunal, Article 5, 10, 13-14, 18, 22, 25-27, 33; The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Article 7-9, 12, 19, 37, 38, 41, 64.

²²⁸ Bu terim, Mahkeme'nin sitesinde yer alan Anayasa Mahkemesi'nin Teşkilatı ve Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Şekilleri Hakkında Kanun'un İngilizce metnindeki ilgili maddelerde yer alan '*adjudicating bench*' ifadesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. Yetkileri ve oluşum şekli incelendiğinde bu birimin, Mahkeme'nin tam bir bölümü yahut dairesi şeklinde olmadığı kanaatine varıldığından, bu ifadenin Türkçe karşılığı olarak mezkûr terim tercih edilmiştir.

²²⁹ Garlicki, s. 36; Jamróz, s. 55-56, 68-69, 106; Tuleja, s. 625-626, 640-643; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 3; CODICES, POLAND the Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Article 8, 37-38, 61-64, 106.

Polonya Anayasa Mahkemesi yargıçları bağımsız ve yalnızca Anayasaya riayet etmekle yükümlüdürler. Mahkeme üyeleri Yüksek Mahkeme (Yargıtay) üyelerinin statüsündedir. Üyelikten istifa; üyelikle bağdaşmayacak veya üye seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyilmesi ile üyeliğin düşürülmesi Genel Kurul kararı ile sonuç doğurur. Cumhuriyet Başsavcısı'nın talebi üzerine bir Mahkeme üyesi hakkında ceza soruşturması açılması, Genel Kurul'un toplananların salt çoğunluğu ile vereceği onaya bağlıdır. Mahkeme üyeliğinin herhangi bir sebeple düşürülmesi ise ön soruşturmacı üyenin raporunu Genel Kurul'a sunması akabinde, Genel Kurul'un oturuma katılan üyelerin salt çoğunluğu ile vereceği soruşturma iznini takiben Başkan tarafından Mahkeme üyeleri arasından tayin edilecek beş üyeli ilk derece disiplin mahkemesinin kararına bağlıdır. İlk derece disiplin mahkemesi kararına itiraz halinde Başkan tarafından ilk derece disiplin mahkemesi üyelerinden farklı üyelerden müteşekkil beş hâkimli bir ikinci derece disiplin mahkemesi kurulur ve bu mahkemenin kararları kesindir.²³⁰

Polonya'da Anayasa Mahkemesi, sosyalist rejim altındaki ilk yıllarında kanun dışı işlemleri, kanunlar ve Anayasa sınırları içerisinde tutmaya ve yasama organının üstünlüğünü korumaya çalışmış, 1989'daki Anayasa Değişiklikleri ve sosyalist rejimin sonra ermesinin ardından yasamanın üstünlüğünü koruma rolünden vazgeçerek, yeni rejimin ve demokrasinin konsolidasyonu ile hukuk devleti ilkesinin üstünlüğünü sağlamış ve *'hızla ülkenin anayasal politikasında anayasayı yapanların öngördüklerinin ötesine geçen bir konuma yükseldiği'*²³¹ gözlenmiştir. 1997

²³⁰ Jamróz, s. 52-55; Tuleja, s. 629-630; Questionnaire: Reply by the Constitutional Tribunal of Poland, s. 2; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal; The Constitution Of The Republic Of Poland, Article 195; The Act of 30 November 2016 on the Status of the Judges of the Constitutional Tribunal, Article 18-30.

²³¹ Erdoğan, s. 11, 50 Numaralı Dipnot, Prochazka'dan naklen.

Anayasası ile birlikte Mahkeme, Anayasa'nın; devlet düzeninin; yeni rejimin istikrarının ve anayasa şikâyetinin kabulüyle birlikte de insan haklarının ve sosyal hakların koruyucusu olarak görülmeye başlanmıştır. Ne var ki bu durum, aşağıda detaylıca açıklanmış olan, 2015 yılındaki anayasal krizler silsilesiyle birlikte Mahkeme aleyhine bozulmuştur. Doktrinde, Mahkeme'nin kompozisyonu; organizasyonu ve yargılama usullerini yürüneye oturtan bu krizler silsilesinin, Mahkeme'nin meşruiyeti; güvenilirliği ve saygın konumuna zarar verdiği; ülkedeki kuvvetler ayrılığı, yargı organlarının bağımsızlığı ve hukuk devleti ilkesinin sorgulanmasına yol açtığı; Anayasa Mahkemesi'nin belli ideolojiyi savunarak siyasi organların işlem ve kararlarına müdahale ediyor izlenimi yarattığı, buna mukabil siyasal çoğunluğun da doğrudan Mahkeme kompozisyonunu kendine yakın şekilde dizayn etmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Nihayetinde, anayasal krizler sonrasında Mahkeme'nin kararlarının oldukça azalmış olduğu; Mahkeme'nin karar alırken siyasal çoğunluktan çekindiği; Polonya Anayasa Mahkemesi'nin her anlamda ciddi bir geriye gidiş yaşadığı ve Anayasa Mahkemesi çevresinde cereyan eden her anayasal krizin, hem toplumda hem de uluslararası camiada infiale yol açmasının yadsınamaz bir gerçek haline geldiği ifade edilmektedir.²³²

²³² Erdoğan, s. 11-12; Garlicki, s. 21-39; Jamróz, s. 141-148; Stebelski, M.: *"Parliament versus Constitutional Court - Selected Issues Pertaining to the Constitutional Dispute in Poland"*, Hungarian Yearbook of International Law and European Law, 2016, s. 428 vd., HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/huyiel2016&id=425&collection=journals&index=#>, Erişim Tarihi: 22.04.2023; Derletka, s. 16 vd.; Tuleja, s. 649-658, 669 vd.; Wiącek, M.: *"Constitutional Crisis in Poland 2015–2016 in the Light of the Rule of Law Principle"*, Defending Checks and Balances in EU Member States (Edited by Armin von Bogdandy, Piotr Bogdanowicz, Iris Canor, Christoph Grabenwarter, Maciej Taborowski, Matthias Schmidt), Springer Berlin, Heidelberg, 2021, s. 30-31; Bağlantı: https://doi.org/10.1007/978-3-662-62317-6_2, Erişim Tarihi: 22.04.2023; CODICES, POLAND Constitutional Tribunal; European Commission, Commission Opinion on the Rule of Law in Poland and the Rule of Law Framework, 1 June 2016, Bağlantı: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_2017, Erişim Tarihi: 31.07.2023; European Commission - Press release, Rule of Law: Commission issues recommendation to Poland, 27 July 2016, Bağlantı: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2643, Erişim Tarihi: 31.07.2023; European Commission, Commission Recommendation regarding the Rule of Law

Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin doktrinde, uygulamada Mahkeme üyelerinin yüzde yetmişinden fazlasının profesör akademisyenlerden seçilmiş olmasının Mahkeme'nin hukuki saygınlığına ve içtihadî etkililiğine katkı sağladığı belirtilmektedir. Ancak doktrinde, tüm üyelerin Parlamento tarafından seçilmesinin Mahkeme'yi siyasallaştıracağı ve Parlamento'daki seçim usulünün tarafsız ve şeffaflıktan uzak ve siyasi çoğunluğa çok bağlı olduğu ifade edilmektedir. Buna göre üye seçiminin salt çoğunlukla gerçekleştirilmesi, Parlamento'daki siyasi çoğunluğun herhangi bir uzlaşmaya veya partiler arası iletişime gerek olmadan kendi belirlediği üyeleri Mahkeme'ye seçmesine ve yasama organının kompozisyonunun değiştiği her yasama döneminde Mahkeme'ye farklı bir siyasi çoğunluğun etkisi altındaki üyelerin seçilmesine sebep olmaktadır. Bu durumun da Mahkeme içinde, her genel seçim sonrası Parlamento'da oluşan siyasal çoğunluğa göre çeşitlenen bir kutuplaşmaya; derin görüş ayrılıklarına ve içtihadî değişikliklere sebep olduğu belirtilmektedir. Bunları önlemek için doktrinde, üye seçim usulünde siyasi partilerin rolünün azaltılması; fakülteler, Ulusal Yargı Konseyi, Yüksek Mahkemeler ve avukatların kendi yönetim organlarına aday göstermede rol verilmesi; zikredilen kurumlara doğrudan üye seçme kontenjanı verilmesi; sunulan adayların Parlamento'nun Adalet ve İnsan Hakları Komitesi'nde daha detaylı bir incelemeye tâbi tutulması veya Mahkeme'ye üyelik için gösterilecek adayların Anayasa Mahkemesi'nin olurunun ardından Parlamento'ya sunulması gibi öneriler dile getirilmektedir.²³³

in Poland, 21 December 2016, Bağlantı: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_4479, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

²³³ Garlicki, s. 32-38; Jamróz, s. 51-52; Tuleja, s. 626-627.

Ayrıca burada belirtmek zaruridir ki, Mahkeme kompozisyonuna ilişkin tartışmalar, 2007 yılındaki Parlamento seçimlerinden sonra iyice alevlenmiş²³⁴ ve alevlenen tartışmalar ile 2007'yi takip eden 2011 ve 2015 seçimleri sonrası siyasi gelişmeler 2015 yılında had safhaya ulaşmış; Mahkeme kompozisyonu, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun da dışarıdan dâhil olduğu içinden çıkılmaz anayasal krizler silsilesine²³⁵ konu olmuştur. Bu krizler

²³⁴ Bu alevlenme 2007 seçimlerinin ardından Parlamento çoğunluğu tarafından iflas yasasını çiğnediği gerekçesiyle iflas idareciliği yasaklanan bir adayın üye seçilmesi ve istifa beklentisiyle Cumhurbaşkanı'nın temin törenini geciktirmesi; bunlar akabinde yemin töreni gerçekleşmesine rağmen seçilen üyenin bir hafta sonra istifa etmesini sonrasında yaşanmıştır. (Tuleja, s. 626-627).

²³⁵ Bu anayasal krizler silsilesi ilk olarak, görevi 25 Ekim 2015'te bitecek *Sejm*'in yedinci dönemi Parlamento çoğunluğunca Anayasa Mahkemesi'nin de olumlu desteği ile çıkarılan Haziran 2015 tarihli yeni Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un 137. maddesinde, üyelik süresi 2015 yılının sonuna kadar bitecek Mahkeme yargıçlarının yerine seçilecek üyeler için adaylık başvurusunun Eylül 2015'in sonuna kadar yapılmasının öngörülmesiyle başlamıştır. Bu süre sonunda yedinci dönem 8 Ekim günü Mahkeme'ye, kendi dönemi bittikten sonra ancak sekizinci dönem başlamadan önce (6 Kasım 2015) görev süresi dolacak yargıçlar yerine üç; kendi dönemi dolduktan ve sekizinci dönem başladıktan sonra, ancak Kanun'un ilgili hükmü gereği 2015 yılının bitiminden önce (2 ve 8 Aralık) görev süresi dolacak yargıçlar yerine iki üye olmak üzere toplam beş üye seçmiştir. Ancak muhalefet destekli Cumhurbaşkanı, bu beş yargıcın yemin törenini yapmayı reddettiğinden bu beş yargıç göreve başlayamamıştır. Bu sırada yedinci dönem muhalefet milletvekilleri, Haziran 2015 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun aleyhine Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştır. 25 Ekim 2015 tarihli seçimlerin akabinde yedinci dönem Parlamento kompozisyonundaki çoğunluk sekizinci dönemde Parlamento'da çoğunluğu kaybetmiş ve yedinci dönemki muhalefet, Parlamento'da tek başına çoğunluğu elde etmiştir. Sekizinci dönem Parlamento çoğunluğu, 25 Kasım 2015 tarihinde bir önceki dönemin seçtiği beş üyenin seçimlerini teker teker geçersiz saymış ve 2 Aralık 2015 tarihinde Mahkeme'ye yeni beş üye seçmiştir. Bu yeni beş üyeden dördünün yemin töreni, Anayasa Mahkemesi'nin mezkûr kanun aleyhine açılan davayı göreceği 3 Aralık gününün ilk saatlerinde Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenmiştir. Akabinde 9 Aralıkta da sonuncu yeni üye yemin etmiştir. Anayasa Mahkemesi, 3 Aralık 2015 tarihinde verdiği kararda özetle, yedinci dönem Parlamento'nun, sekizinci dönemin göreve başlamasından önce görev süresi dolacak olan üç üyenin yerine seçtiği üç üyenin hukuka uygun seçildiğine; Yeni Kanun gereği yedinci dönem sona ermiş olmasına rağmen 2015 yılı sonuna kadar görev süresi dolacak olan iki üye yerine seçilen üyelerin hukuka uygun seçilmediğine; Yeni Kanun'un 137. maddesinin Anayasaya aykırılığına; sekizinci dönem Parlamento'nun seçtiği beş yeni üyeden sadece yeni dönem göreve başladıktan sonra görev süresi biten üyeler yerine seçilen ikisinin hukuka uygun seçildiğine ve geri kalan üç yeni üyenin seçiminin geçersiz olduğuna ve Cumhurbaşkanı'nın seçilen üyelerin yemin törenini erteleme gibi bir takdir yetkisinin bulunmadığı gerekçesiyle ivedilikle yemin törenini düzenlemesi gerektiğine hükmetmiştir. Bu karar uyarınca Başkan tarafından sekizinci dönem *Sejm* tarafından seçilen yeni iki üyenin göreve kabul edileceği; geri kalan üç üyelik için yedinci dönem *Sejm* tarafından seçilen üyelerin geçerli üye olduğu ve yemin töreninin ardından bu eski üç üyenin göreve başlayabileceği açıklanmıştır. Bu süreç yaşanırken sekizinci dönem Parlamentosu'nda, 2015 tarihli Kanun'u tadil eden ve ilgili değişiklikler uyarınca mevcut Başkan ve Başkanvekili'nin görev sürelerinin zamanından önce sona ereceği hükme bağlayan bir yasa teklifi verilmiş; bu teklifin Anayasa Mahkemesi önüne götürülmesi sonrası Mahkeme, 9 Aralık 2015'te bu değişiklik teklifinin Anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir. 3 Aralık ve 9 Aralıktaki Mahkeme kararlarının akabinde, Cumhurbaşkanı ve yeni Parlamento çoğunluğu, kararları tanımamış ve Parlamento'dan Anayasa Mahkemesi'nin çalışma usullerinde önemli değişiklikler içeren ve 2015 tarihli Kanun'u tadil eden 22 Aralık 2015 tarihli yeni

silsilesi içerisinde, Parlamento'daki siyasal çoğunluk tarafından Mahkeme'nin kompozisyonu, Başkanı'nın seçimi ve karar alma usulleriyle ilgili önemli düzenlemeler içeren beş tane Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun ve üç tane de bu kanunlara ilişkin temel değişiklikler çıkarılmış ve en son yukarıda zikredilen Kasım 2016 tarihli iki kanun ile krize sebep olan ve radikal değişiklikler içeren düzenlemelerden kısmen vazgeçilerek anayasal krizler silsilesi sona ermiştir. Nihayetinde doktrinde, bu anayasal krizler silsilesi içerisinde Polonya'da

bir kanun çıkarılarak Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu kanun uyarınca, Anayasa Mahkemesi'nin en az on üç üyeye toplanabileceği ve toplananların en az üçte iki çoğunluğu ile karar verebileceği; Mahkeme üyeliğinin düşürülmesi kararını Mahkeme Genel Kurulu yerine, Cumhurbaşkanı, Adalet Bakanı yahut Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun başvurusu üzerine Parlamento'nun vereceği; derdest dosyalara da uygulanmak üzere dosya ve davaların herhangi bir önem sıralaması yapılmaksızın Mahkeme önüne geldiği tarihe göre görüleceği hükme bağlanmıştır. Bu kanun uyarınca yeni seçilen üç yargıcı kabul etmediği ve eski seçilen üç yargıcı da yemin etmediği için on iki üyeye çalışmaya devam eden Anayasa Mahkemesi'nin toplantı için gerekli on üç üyeye ulaşamama tehlikesi doğmuştur. Nitekim, 22 Aralık tarihli bu kanun da Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi önüne götürülmüş ve Mahkeme 9 Mart 2016 tarihinde verdiği kararında, bu kanunun mevcut davanın Genel Kurulca görülmesi sırasında uygulanmayacağını belirterek on iki yargıcı ile bu kanunun da Anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Karar sonrası bu sefer de Başbakan, kararı Resmi Gazete'de yayımlamayı reddetmiştir. Bu karar ve akabindeki tartışmalar neticesinde Parlamento siyasal çoğunluğu, 22 Temmuz 2016 tarihinde yeni bir Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun çıkarmıştır. Bu kanunda iptal olan değişikliklere ek olarak, alt yargılama heyetleri tarafından görülen bir dosyanın en az üç yargıcı tarafından talep edilmesi halinde zorunlu olarak Genel Kurul'a nakli; bazı davalarda Cumhuriyet Başsavcısı'nın katılımı olmadan dosyanın görülemeyeceği de ayrıca hükme bağlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, 11 Ağustos 2016 tarihinde verdiği kararla, bu kanunu da çoğu maddesini Anayasaya aykırı bularak iptal etmiş ve benzer şekilde kararın Resmi Gazete'de yayımlanması Başbakan tarafından reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin çalışmalarının devamındaki bu belirsizlik bir süre daha sürmüş ve Aralık 2016'da görev süresi dolacak mevcut Mahkeme Başkanı'nın yerine aday gösterme prosedürüne ilişkin yeni bir anayasal kriz doğmuştur. Anayasa Mahkemesi 7 Kasım 2016'da; daha önce üzerinde karar vermediği Temmuz 2016 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un Mahkeme Başkanı'nın seçimine ilişkin olan hükmünü, Anayasa çerçevesinde yorumlayarak Anayasaya uygunluğuna hükmetmiştir. Bu kararın ardından kriz bir anlamda çözülmüş ve Parlamento, 30 Kasım 2016 tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun ve aynı tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Teşkilatı ve Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Şekilleri Hakkında Kanun'u çıkarmıştır. Sonrasında bu kanunlara ilişkin 13 Aralık 2016 tarihli Uygulama Kanunu çıkarılarak Mahkeme'nin yeni Başkanı seçilmiştir. Yeni Başkan, bu esnada Mahkeme'nin iki üyesinin daha görev süresinin dolmasının akabinde sekizinci dönem Parlamentosunca seçilen üç yeni yargıcın Mahkeme'de göreve başlamasını etkili kılmıştır. Bu kararda Mahkeme'nin eski kompozisyonundan üç üyenin seçimine ilişkin Adalet Bakanı'nın yaptığı itiraz sebebiyle bazı davalara katılamayacak olmasının Mahkeme Genel Kurulu'nun toplanmasını etkileyecek olması da etkili olmuştur. Nihayetinde Polonya'daki Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonuna ilişkin olan anayasal krizler silsilesi Parlamento çoğunluğu lehine çözülmüştür. (Starski P.: *"The Power of the Rule of Law: The Polish Constitutional Tribunal's Forceful Reaction"*, Verfassungsblog, 17.03.2016, Bağlantı: <https://verfassungsblog.de/the-power-of-the-rule-of-law-the-polish-constitutional-tribunals-forceful-reaction/>, Erişim Tarihi: 21.04.2023; Stebelski, s. 407-430; Derlatka, s. 9 vd.; Tuleja, s. 658-672; Wiącek, s. 16 vd.; Commission Opinion on the Rule of Law in Poland and the Rule of Law Framework, 1 June 2016.). Daha detaylı bilgi için bkz. Aynı yazarlar ve Avrupa Komisyonu Görüşü.

Mahkeme'nin, yalnızca yasama organınca salt çoğunluk ile seçilen üye kompozisyonunun tamamen siyasallaştığı; Mahkeme üyelerinin kendilerini seçen siyasal çoğunluğa göre topyekûn ayrıştığı; seçimler sonrasında çoğunluğu ele geçiren her Parlamento kompozisyonunun Mahkeme kompozisyonuna ilgili kanunlar vasıtasıyla doğrudan müdahaleye kalkıştığı ifade edilmiştir.²³⁶

8. Portekiz Anayasa Mahkemesi

Portekiz Anayasa Mahkemesi (*Tribunal Constitucional*), faşist Salazar rejimini deviren 1974 Devrimi sonrası hazırlanan 1976 Anayasası'nda Devrim Konseyi bünyesinde anayasallık denetimini gerçekleştirmek üzere kurulan Anayasa Konseyi'nin yerine, 1976 Anayasasında önemli bir reform gerçekleştiren ve Devrim Konseyi'ni fesheden 1982 Anayasa Değişiklikleri ile Konsey'e benzer yetkileri haiz, devletin temel organlarından biri ve genel mahkemelerden ayrı bir yargı organı olarak öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu hakkında uzun tartışmaların yaşandığı bu Anayasa Değişikliklerinin sonrasında, Kasım 1982'de Mahkeme'nin kuruluş; işleyiş ve yargılama usullerini düzenleyen Anayasa

²³⁶ Stebelski, s. 409 vd.; Derlatka, s. 9-15; Tuleja, s. 659-672; Commission Recommendation regarding the Rule of Law in Poland, 21 December 2016; Polonya'da yargı bağımsızlığı konusundaki eleştirilere yönelik çeşitli AİHM kararları için ayrıca bkz. European Court of Human Rights Press Release, Notification of 37 applications concerning judicial independence in Poland, 25.07.2022, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7392626-10111158&filename=Notification%20of%2037%20cases%20concerning%20judicial%20independence%20in%20Poland.pdf>, Erişim Tarihi: 31.07.2023. Doğrudan Anayasa Mahkemesi ile ilgili olmamasına rağmen Polonya'da siyasallaşan yargı ve zedelenen yargı bağımsızlığına ilişkin Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)'nın güncel kararı için ayrıca bkz. Court of Justice of the European Union – Press Release No:89/23, 5 June 2023, Judgment of the Court in Case C-204/21 | Commission v Poland (Independence and private life of judges), Bağlantı: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-06/cp230089en.pdf>, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

Mahkemesi Hakkında Kanun²³⁷ çıkarılmış, akabinde bu kanun çerçevesinde kuruluşu gerçekleşen ve üyelerinin seçim işlemleri tamamlanan Anayasa Mahkemesi, Nisan 1983'te kurularak göreve başlamıştır.²³⁸

1976 Anayasası'nın 1982'de tadil edilen halindeki 221. maddesine göre Portekiz Anayasa Mahkemesi, onu Portekiz Cumhuriyet Meclisi tarafından, üçü de kooptasyon usulüyle Cumhuriyet Meclisince seçilecek on üye tarafından seçilen toplam on üç üyeden müteşekkildir. Yasama organınca veya kooptasyon usulüyle seçilen üyelerden en az altısı halihazırda mahkemelerde görev yapan hâkimler arasından seçilmek zorundadır. Yasama organı ve kooptasyonu gerçekleştiren on üye, geri kalan yedi veya daha az sayıda üyeyi de hukukçular arasından seçmek zorundadır.²³⁹

²³⁷ Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un en son 2022 yılında tadil edilmiş Portekizce tam metni için bkz. Tribunal Constitucional Portugal, Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/legislacao01.html>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

²³⁸ Çağlar, Anayasa Bilimi, s. 191; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 155-156; Guedes, A. M. M.: "Portekiz Anayasa Mahkemesi", AYD, C.4, Y.1987, s. 85-86, 89; Asmal, s. 331; Amaral-Garcia, S. / Garoupa, N. / Grembi, V.: "Judicial Independence and Party Politics in the Kelsenian Constitutional Courts: The Case of Portugal", U Illinois Law & Economics Research Paper No. LE08-21, 7 July 2008, s. 5, aynı sayfada 14 Numaralı Dipnot, Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1156281>, Erişim Tarihi: 29.04.2023; Mavčić, s. 521; Amaral, M. L. / Pereira, R. A.: "13 The Portuguese Constitutional Court", The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 683-686, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0013>, Erişim Tarihi: 29.04.2023; Moniz, A. R. G.: "Constitutional Court of Portugal (Tribunal Constitucional)", Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 821, July 2020, Para. 5-9, Bağlantı: <https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e821>, Erişim Tarihi: 29.04.23; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 10, Bağlantı: http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/tc_ebook_guardiaodaconstituicao_2023_en/, Erişim Tarihi: 29.04.2023; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

²³⁹ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 156; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 35; Guedes, s. 88; Asmal, s. 331; Amaral-Garcia / Garoupa / Grembi, s. 6-7; Mavčić, s. 521; Amaral / Pereira, s. 687; Moniz, Para. 10-12; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 12; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Constitution Of The Portuguese Republic, Article 222, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>, Erişim Tarihi: 29.04.23; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art.12.

Cumhuriyet Meclisi seçimini, üye tam sayısının salt çoğunluğundan az olmamak kaydıyla, oylamaya katılan üyelerin en az üçte ikisinin çoğunluğuyla gerçekleştirir. Seçilecek üye sayısı kadar adayı içeren aday listeleri en az yirmi beş, en çok elli milletvekili tarafından Cumhuriyet Meclisi'ne sunulur. Her milletvekili ancak bir liste için imza verebilir. Meclis bu listeleri, her milletvekilinin ancak bir aday listesine oy verebilmesine cevaz verecek şekilde oylar. Birden çok liste işaretlenmiş pusulalar geçersiz sayılır. Gerekli çoğunluğa ulaşan listedeki adaylar seçilmiş olurlar.²⁴⁰

Mahkeme üyeleri tarafından kooptasyon usulüyle seçilecek üç üye de, seçimi gerçekleştirecek on üyeden en az yedisinin oyuyla belirlenir. Kooptasyon usulüyle seçilecek üye veya üyelerin seçimine yalnızca yasama organı tarafından seçilen üyeler katılır. Kooptasyon usulüyle gerçekleştirilecek seçim, ilgili üyeliğin boşalmasını takip eden on gün içinde; yasama organınca seçilen en yaşlı üyenin başkanlığında ve o üyenin belirleyeceği gün ve saatte gerçekleştirilir. Ön görüşmeden sonra, on yargıcın her biri, Mahkeme'de bulunması gereken en az altı hâkim kontenjanını da göz önünde bulundurarak, boş üyelik sayısı kadar veya daha fazla sayıda aday göstermek istediği ismi bir kağıda yazarak sandığa atar. Sonrasında tüm adayların alfabetik olarak isimlerinin yer aldığı pusula, kooptasyonu gerçekleştirecek on üyeye dağıtılır. Oylamada her üye, ancak ve mutlaka boş kontenjan kadar adaya karşısındaki kutucuğu işaretlemek suretiyle oy verebilir. Gereğinden fazla veya az oy işlenmiş pusula geçersiz sayılır. Mezkûr oylamada en az yedi üyenin oyunu alan

²⁴⁰ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 35; Guedes, s. 88; Asmal, s. 331; Amaral-Garcia / Garoupa / Grembi, s. 6-7; Amaral / Pereira, s. 687; Moniz, Para. 10; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 12; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art.14-16.

aday, üye olarak seçilmiş olur. İlk turda üye veya üyeler seçilememişse turlar tekrarlanır. Beşinci turda da halen seçilemeyen üye veya üyeler varsa kooptasyon usulüne ilişkin zikredilen aday gösterme ve oylama işlemleri tekrarlanır. Tüm boş kontenjanlar dolduğunda kooptasyon usulü tamamlanmış olur ve adayların tamamı usul tamamlandığında üye seçilmiş olurlar. Hem Cumhuriyet Meclisi hem de kooptasyon kontenjanlarındaki üyeliklerde münhaller olması halinde öncelikle Cumhuriyet Meclisi'nin kontenjanı doldurulur.²⁴¹

Mahkeme Başkanı ve Başkanvekili yeniden seçilmek mümkün olmakla birlikte Mahkeme üyeliği görev süresinin yarısı kadar görev yapmak üzere gizli oylama ile seçilir. Gizli oylamaya hâlihazırdaki Başkan yahut Başkanvekili katılamaz ve oylamaya en yaşlı üye başkanlık eder. Oylamada Başkan veya Başkanvekili'nin seçilebilmesi için ilk dört turda en az dokuz üyenin olumlu oyu gereklidir. İlk dört turda bu çoğunluğa ulaşamadığı takdirde dördüncü turda en çok oyu alan iki üye arasında daha sonraki bir tarihte tekrar oylama düzenlenir. Bu oylamadaki dört turda da üyelerden herhangi biri en az sekiz üyenin olumlu oyunu alamazsa aynı oylamada devam edilecek turlarda sekiz üyenin oyunu alan ilk üye seçilmiş olur. Başkan ve Başkanvekilliği makamlarının her ikisinin de boş olduğu durumlarda başkanlık seçimi önce yapılır. Başkan, Mahkeme üyelerine göre daha fazla yetkiye sahiptir. Örneğin, Mahkeme'yi devlet protokolünde temsil eder; Mahkeme Genel Kuruluna ve iki daireye başkanlık eder; Mahkeme gündemi ve oturumlarının ne zaman yapılacağını belirler; Mahkeme'nin idari teşkilatı ve sekreteryasının başındadır; Cumhurbaşkanlığı ve Avrupa Parlamentosu seçimlerine

²⁴¹ Amaral / Pereira, s. 687; Moniz, Para. 10; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art.17-19.

ilişkin çeşitli yetkileri haizdir ve Mahkeme kararları ile ilgili dosyaların basım ve yayım işlerini yürütür.²⁴²

Mahkeme bir Genel Kurul ve herhangi bir alanda ihtisaslaşmamış üç daire (*Secções*)²⁴³ şeklinde çalışır. Genel Kurul Mahkeme Başkanı yahut Başkanvekili başkanlığında en az Mahkeme üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile kadar verir. Genel Kurul ayrıca, kendi üyeleriyle ilgili disiplin işleri ile çeşitli nedenlerle üyeliğin sona ermesi hususlarını da aynı şekilde karara bağlar. İş bölümü Mahkeme Genel Kurulunca yapılan daireler, kendisine başkanlık eden Mahkeme Başkanı yahut Başkanvekili ile birlikte toplam beş üyeden müteşekkildir ve daire başkanı başkanlığında en az, daire üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Hem Genel Kurul'da hem de dairelerde, yalnızca oyların eşitliği durumunda oturuma başkanlık eden Mahkeme Başkanı veya Başkanvekili'nin katıldığı yönde karar verilmiş olur. Mahkeme Başkanı iki dairenin eşzamanlı başkanı iken Başkanvekili diğer üçüncü dairenin başkanlığını yürütür. Kanunun cevaz verdiği hallerde daire kararlarına karşı Mahkeme Genel Kurulu'na itiraz edilebilir. İtiraz halinde veya Mahkeme Başkanı'nın Mahkeme üyelerine de danışmak suretiyle vereceği kararla,

²⁴² Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 156; Guedes, s. 88; Asmal, s. 331; Amaral / Pereira, s. 687-689; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 12, 18; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art. 37-39.

²⁴³ Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un ilgili maddesindeki bu Portekizce ifadenin sözlük anlamı 'bölümler' şeklinde yer alsa da; Mahkeme'nin sitesinde yer alan; ilgili kanunun en son 2001 yılında tadil edilmiş eski halinin İngilizce çevirisinde bu ifade için 'section' kelimesi kullanılmasına rağmen Mahkeme'nin 2023 yılında yayınladığı resmi broşüründe mezkûr ifade için 'chamber' ifadesi kullanıldığından, 'daire' şeklindeki Türkçe ifade daha uygun görülerek burada ve ilerleyen cümlelerde 'daire' ifadesi kullanılmıştır. Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un Mahkeme sitesinde yer alan ve en son 2001 yılında tadil edilmiş eski halinin İngilizce metni için bkz. Law of the Constitutional Court Law no. 28/82, of 15 November, Bağlantı: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/en/lawoftheconstitutionalcourt.pdf>, Erişim Tarihi: 29.04.2023. Mahkemenin 2023 yılında yayınladığı resmi broşüründeki ifade için ayrıca bkz. Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 18.

dairelerce verilecek kararların içtihadî farklılıklara yol açacağı düşünülen hallerde; Genel Kurulca incelenmesi gereken öneme sahip konularda veya daha önce dairelerce benimsenen içtihatların birleştirilmesi gereken hallerde dosya ve dava Genel Kurulca görüşülerek karara bağlanır. Mahkeme'nin tüm kararları kolejyal olarak Mahkeme adına alınır ancak üyelerin muhalefet şerhleri yahut farklı veya ek gerekçelerine izin verilir.²⁴⁴

Mahkeme Genel Kurulu tarafından, herhangi bir dosya ve davayla ilgili olarak gerçekleşen ilk oturumda ilgili dosya ve davalar hakkında ön incelemeler yapmak; başvuru koşullarına ilişkin şekil ve esas incelemesi yapmak, rapor ve karar önerileri hazırlamak üzere bir raportör üye seçilir. Mahkeme Başkanı raportör seçilemez. Başkanvekili de yalnızca başvuru tipindeki davalarda, raportör seçilecek üye kalmadığında raportör olarak görevlendirilebilir. Raportör üyenin sunduğu rapor ve karar taslağı Genel Kurulca reddedilirse dosya yeni seçilecek başka bir raportöre tevdi edilir. Raportör üyeler ayrıca, başvurunun sonuçsuz veya takipsiz kaldığına karar vermek; başvurunun geri çekilmesine izin vermek; kanunun emrettiği koşullarda Mahkeme önünde derdest olan davanın durdurulmasına karar vermek; ilgili başvurunun usulî eksiklikler nedeniyle başvuruyu yapan mahkemeye iadesine karar vermek ve başvurudaki vakıalarla ilgili araştırma yapmak ve bilgi/belge temin etmek yetkilerini de haizdir. Raportör üyenin bu karar ve işlemlerine karşı konuyla

²⁴⁴ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 156-157; Guedes, s. 88; Amaral / Pereira, s. 688-689; Moniz, Para. 13; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 18-29; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art. 40-42, 69-79-D.

ilgili dairenin başkanı; ilgili daire tarafından kendi üyeleri arasından her yıl için seçilecek bir üye ve raportör yargıcın bulunduğu kurula itiraz edilebilir.²⁴⁵

Portekiz Anayasa Mahkemesi yargıçları, Portekiz Yargıtayı üyeleriyle aynı statüye ve özlük haklara sahiptir. Bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları kanunla güvence altına alınmıştır; bazı istisnalar hariç olmak üzere görev süreleri bitmeden görevden alınamazlar; en yüksek sosyal güvenlik rejiminden yararlanırlar; çeşitli sosyal ve ekonomik haklara sahiptirler; görev suçlarıyla ilgili soruşturma ve kovuşturma ancak Cumhuriyet Meclisi'nin bu yönde kararı ile yapılabilir ve haklarındaki disiplin işleri hususunda yalnızca Mahkeme Genel Kurulu yetkilidir.²⁴⁶

Yıllar içinde çeşitli Anayasal ve yasal değişikliklerle yetkileri genişleyen ve iş yükü ile kararları artan Portekiz Anayasa Mahkemesi; doktrindeki bazı yazarlarca Anayasa Yargısında 'Karma Model' olarak nitelendirilen modelin önemli bir örneği olarak gösterilmektedir. Ülkede olağan mahkemeler, davaya uygulanacak normun anayasallık denetimini de gerçekleştirdikleri için, bu mahkemelerin verdiği kararlardaki yalnızca uygulanan hukuk normunun anayasallık denetiminin veya ilgili normun uygulanmamasından kaynaklı anayasaya aykırılıkların temyiz edilebildiği bir tür temyiz mahkemesi ve tüm seçim uyuşmazlıkları ve siyasi partiler hukukunda yetkili bir tür seçim ve siyasi partiler hukuku mahkemesidir. Aynı zamanda Mahkeme, bölgelerdeki hukuk normlarının bölgenin kurucu belgesine aykırılıklarını

²⁴⁵ Amaral / Pereira, s. 691; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 24-29; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Jurisdiction and Procedure, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/jurisdiction.html#guarantee>, Erişim Tarihi: 30.04.2023; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art.50, 58-65, 78-A, 78-B.

²⁴⁶ Amaral / Pereira, s. 687; Moniz, Para. 9; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Status of the Court's Justices, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/justices-status.html>, Erişim Tarihi: 30.04.2023; CODICES, PORTUGAL Constitutional Court; Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Art.22-35.

da denetleme yetkisine sahiptir. Devlet erkleri arasındaki yahut merkezi yönetimle yerel veya bölgesel yönetimler arasındaki uyuşmazlıklara bakma ve temyizen verdiği kararların olağan mahkemelerce uygulanıp uygulanmadığını denetleme yetkileri olmayan Mahkeme, kamu otoritelerine karşı bireysel anlamda temel hak ve özgürlüklerin korunması alanında da yetkili mercii değildir. Buna rağmen Mahkeme, insan hakları, insanlık onuru, mülkiyet hakkı, sosyal haklar ve ekonomik haklarla ilgili önemli içtihatlarla imza atmış; Avrupa Birliği entegrasyonu ve diğer Anayasa mahkemeleri ile uluslararası ve yabancı hukuk doktrinleri ile oldukça yakından ilişki içine girmiştir. Bu aktivist ve yenilikçi tutumunu halen sürdürmektedir. Neticede doktrinde, Mahkeme olağan yargı organlarından ayrı ancak Anayasa gereği tüm mahkemeler arasında ilk sırada yer alan; yasama, yürütme ve yargı erklerinin işlem ve kararlarının ayrı ayrı anayasallık denetimlerini gerçekleştirdiğinden bu devlet erklerinin de üstünde sayılabilecek bir egemenlik organı; Portekiz Anayasası, devletin anayasal düzeni, hukuk devleti ilkesi ve temel hakların yorumlayıcısı ve koruyucusu; faşist eğilimlerin ve siyasal partilerin önleyicisi ve faşist rejimin ardından ülkenin demokratik konsolidasyonu ile siyasal stabilizasyonun sağlayıcısı; gerek siyasal gerekse yargısal organların içtihatlarına saygı duyarak itaat ettiği bir yüksek mahkeme olarak görülmektedir.²⁴⁷

²⁴⁷ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 159-160; Guedes, s. 86-87, 95-96; Martins, A. M. G. / Miguel P. R.: “18 Judicial Dialogue in a Multilevel Constitutional Network: The Role of the Portuguese Constitutional Court”, Courts and Comparative Law (Edited by Mads Andenas, and Duncan Fairgrieve), Oxford University Press, 2015, s. 327-328, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198735335.003.0018>, Erişim Tarihi: 29.04.23; Amaral / Pereira, s. 702 vd.; Moniz, Para. 26 vd.; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, s. 22-30; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, The Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-orgaoconst.html>, Erişim Tarihi: 30.04.2023; Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Brief history of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-historiaen.html>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, hem Cumhuriyet Meclisi'nce hem de kooptasyon usulüyle gerçekleştirilen seçimlerde aranan yüksek çoğunluk; kürsü hâkimlerine özgülünen yüksek kontenjan; kürsü hâkimleri haricinde kalan üyelerin de mutlaka hukukçulardan seçilmesi; Mahkeme'nin çok çeşitli yetkileri haiz olması sebebiyle kompozisyonuna özel ihtimam gösterilmesi ve Mahkeme üyelerinin sahip olduğu hak ve ayrıcalıkların çokluğu dolayısıyla Mahkeme'nin bağımsız, tarafsız, hem yasama hem de yargı erkinin saygı duyduğu, siyasi kimliklerden arınmış ve işinin ehli hukukçulardan oluşan, yüksek bir konsensüs eseri ve yargısal anlamda zengin bir kompozisyona sahip olduğu ifade edilmektedir. Ancak doktrinde bu görüşe, her ne kadar kürsü hâkimleri yalnızca yargıçlık mesleğini sürdürmekte ve tüm üyelerin seçim sonrasında herhangi bir siyasi faaliyetinin bulunması yasaklanmış ise de, uygulamada, yasama organınca seçilen üyelerin belli politik cenahlara sempati duyan ve yakın görüşlere sahip kişiler arasından seçiliyor olması; seçim için öngörülen yüksek çoğunluğun sağlanması amacıyla yasama organında siyasi partiler arasında kontenjanların partilere dağılımına ilişkin bir tür zımnî anlaşma yapılması ve hatta bu anlaşmanın yasama organınca seçilecek üyeler yoluyla kooptasyon usulüne de sirayet etmesi argümanlarıyla muhalefet edilmektedir. Bunlarla birlikte, Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'da öngörülen liste usulünün yetkiyi doğrudan siyasi parti yönetime bırakması ve milletvekillerinin seçim takdirini kısıtlıyor olması da öne sürülen karşı argümanlardandır.²⁴⁸

²⁴⁸ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 35; Amaral-Garcia / Garoupa / Grembi, s. 7-9, 18-19; Amaral / Pereira, s. 687-689, 702; Moniz, Para. 9, 11. Kuruluşundan 2007 yılına kadar siyasi cenah ve partilerin Mahkeme kompozisyonundaki etkisine ilişkin detaylı veri ve tablolar için ayrıca bkz. Amaral-Garcia / Garoupa / Grembi, s. 7 vd.

9. Macaristan Anayasa Mahkemesi

Totaliter sosyalist rejimin çökmesiyle birlikte Macaristan'da Macar Sosyalist Partisi, muhalefetle bir araya gelerek yeni rejimi oluşturacak görüşmelere başlamış, akabinde Anayasa niteliğinde olan 1949 Temel Kanunu'nda 1989 yılında yapılan ve adeta yeni bir Temel Kanun yaratan 1989 Reformu ile birlikte ülke, demokratik parlamenter bir rejime geçmiştir. Temel Kanun'u büyük ölçüde değiştiren 1989 Reformu'nun hazırlık aşamasında, eski yönetim ve siyasi rejim muhalifleri arasında uzun süren 'Yuvarlak Masa Müzakereleri'nin nihayetinde, ülkede yeni rejimle birlikte Temel Kanun'un öngördüğü aslî bir organ ve insan haklarının, demokrasi ile yeni Anayasal sistemin teminatı olarak büyük ölçüde Alman Anayasa Yargısı ve Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin modelinden esinlenilmiş ve bu modele benzer önemli yetkileri olan bir Anayasa Mahkemesi kurulması hususunda mutabık kalınmıştır. Polonya ile birlikte Avrupa modeli Anayasa Yargısı'nda Doğu Bloku'nun dağılması akabinde görülen üçüncü dalga'nın ilk temsilcisi sayılan ve Temel Kanun'daki reformun ve Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un 1989 yılının Ekim ayında yürürlüğe girmesi akabinde ilk üyelerinin bir kısmı eski rejim Parlamento'sunca Kasım 1989'da seçilen Macaristan Anayasa Mahkemesi (*Alkotmánybírósága*), Ocak 1990 yılında kurularak görevine başlamıştır. 1990 yılındaki ilk demokratik serbest seçimlerin akabinde oluşturulan yeni Parlamento, Haziran 1990'da Mahkeme üyelerinin çoğunluğunu oluşturacak şekilde bir kısmını daha seçmiştir.²⁴⁹

²⁴⁹ Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 385-386, Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 146-147; Erdoğan, M.: "Anayasa mahkemeleri Önemli Midir? Orta Avrupa'da Anayasa Yargısı ve Demokrasinin Pekişmesi", AÜHFD, C.54, S. 3, Y.2005, s. 61-62; Jakab, A. / Fröhlich, J.: "10- The Constitutional Court of Hungary", Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s.

Kuruluşunda Anayasa Mahkemesi'nin, 1989 Anayasal Reformu ve 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun uyarınca yalnızca ikinci kez seçilmek mümkün olmak koşuluyla, Millet Meclisince üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilecek on beş üyeden oluşması öngörülüyordu. Üyelerin seçilmesi parça parça, üç yasama periyodunda (1989 yılında hâlihazırdaki eski rejim Parlamentosu; 1990 seçimlerinin ardından oluşacak yeni rejimin ilk Parlamentosu; 1994 yılındaki seçimlerin ardından oluşacak yeni rejimin ikinci yasama dönemi) gerçekleşecekti. İlk beş üye 1989 yılında diğer beş üye ise 1990 yılında seçilmişlerdi. Kalan beş üyenin, 1994 yılındaki seçimler akabinde başlayan yeni yasama döneminde seçilmesi gerekirken Temel Kanun'da bir değişikliğe gidilmiş ve Anayasa Mahkemesi üye sayısı on bire indirilmiştir. Bunun akabinde Millet Meclisi, 1997 yılında yalnızca bir üye seçmiştir.²⁵⁰

1994-2010 yılları arasında on bir üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonu; yapısı ve yetkileri, görüşmeleri 2010 yılında başlanan ve 2011

394-395, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781316084281.013>, Erişim Tarihi: 02.05.2023; Mavčič, s. 298; Kelemen, K. / Steuer, M.: “*Constitutional Court of Hungary (Magyarország Alkotmánybírósága)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 802, July 2019, Para. 1, 9, Bağlantı: <https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e802?rskey=t20fJE&result=1&prd=OXCON>, Erişim Tarihi: 02.05.2023; Sólyom, L.: “*8 The Constitutional Court of Hungary*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 358-362, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0008>, Erişim Tarihi: 02.05.2023; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 7, Bağlantı: https://api.alkotmanybirosag.hu/en/wp-content/uploads/sites/3/2017/05/ab_ismerteto_200x260_en_web.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2023; Constitutional Court Of Hungary, History, Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/history/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023; CODICES, HUNGARY Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

²⁵⁰ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 34; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 151-152; Erdoğan, s. 5-6; Jakab / Fröhlich, s. 405; Kelemen / Steuer, Para. 9; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 396; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 7; Constitutional Court Of Hungary, History.

yılında yürürlüğe giren 2011 tarihli yeni Temel Kanun²⁵¹ ve akabinde hazırlanan aynı tarihli yeni Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun²⁵² ile önemli değişikliklere uğramıştır. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, tamamı Macaristan Millet Meclisi tarafından seçilecek on beş üyeden müteşekkildir. Millet Meclisi bu seçimini, üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğu ile gerçekleştirmek zorundadır. Adaylar, Millet Meclisi'nin Adaylık Komitesi tarafından Millet Meclisi'nin anayasal konularla ilgilenen daimi komisyonuna sunulmaktadır. Bu komisyon da raporu ile birlikte adayları oylaman yapılmak üzere Millet Meclisi Genel Kurulu'na sunmaktadır. 2011 yılına kadar Parlamentodaki Adaylık Komitesi, üye seçilecek adayların geniş bir konsensüs neticesinde ve tüm siyasi görüşlere eşit mesafede olarak seçilmesi amacıyla, temsil edilen tüm siyasi partilerin eşit oranda temsil edildiği bir kompozisyona sahipti. 2011 yılından sonra aynı tarihli yeni Temel Kanun ve yeni Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun uyarınca Adaylık Komitesi'nde nispi (orantılı) temsil sistemine geçilmiş olup Komite, Meclis'te temsil edilen her siyasi partinin en az bir temsilcisi yer almak koşuluyla, Millet Meclisi'ndeki siyasi partilerin ağırlıkları oranında temsil edildiği en az dokuz en çok on beş üyeden müteşekkildir. Adaylık Komitesi ve Meclis, seçimini 45 yaşını geçmiş olmak kaydıyla, yalnızca hukuk eğitimi almış hakim, akademisyen, avukat veya profesyonel olarak hukukla uğraşan kişiler arasından yapmak zorundadır.²⁵³

²⁵¹ 2011 tarihli Macaristan Temel Kanunu'nun güncel İngilizce tam metni için bkz. The Fundamental Law Of Hungary, Bağlantı: <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-4301-02-00>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

²⁵² 2011 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un güncel İngilizce tam metni için bkz. Constitutional Court Of Hungary, Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/act-on-the-cc/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

²⁵³ Kelemen / Steuer, Para. 9, 11; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 396-397; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 5; CODICES, HUNGARY Constitutional Court, The Fundamental Law Of Hungary, Article 24 (8); Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 6-8.

Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekili 2011'e kadar Mahkeme üyeleri arasından yeniden seçilmek mümkün olmak üzere üç yıllığına seçilmekteydi. 2011 yılından itibaren Başkan üyelerin seçilmesiyle aynı usulle Millet Meclisi tarafından; istifa yahut üyeliğin düşmesi istisnası haricinde Mahkeme'de üyelik süresi boyunca görev yapmak üzere seçilir. Başkanvekili ise, Başkan'ın önerisi üzerine, Başkan'ın görev yaptığı süre boyunca görevi sürdürmek üzere Mahkeme Genel Kurulu tarafından gizli oylamada, oylamaya katılanların salt çoğunluğu ile seçilir. Avrupa'daki ve hatta Avrupa dışındaki Anayasa mahkemeleri Başkanları ile kıyaslandığında Macaristan Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın, Mahkeme'nin diğer üyeleri karşısında daha üstün ve ayrıcalıklı konumda yer aldığı ve önemli ve güçlü yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Başkan, Mahkeme'nin tüm idari yapısının ve çalışanlarının amir olarak başındadır; Genel Kurul toplantılarına başkanlık eder; Mahkeme gündemini ve Genel Kurul oturumlarının zamanını belirler; devlet protokolünde Mahkeme'yi temsil eder; Mahkeme bütçesini yönetir ve Mahkeme Finansal Direktörü'nü atar ve görevden alır. Başkan ayrıca münhasıran, Mahkeme Genel Sekreterini; Mahkeme bölümlerinin ve Mahkeme içi komitelerin kompozisyonu; başkanlık edecek üyeleri ve *ad hoc* bölümlerin oluşumunu ve bir üyenin Mahkeme üyeliğinin düşürülmesine ilişkin keyfiyeti belirleyip Genel Kurul'a sunar ve ilgili dosya yahut davayla ilgilenecek raportör üyeyi tayin eder ve gerekli hallede değiştirir. 2011 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'da Başkan için çeşitli ayrıcalıklar da öngörülmüştür. Buna göre Başkan'a, Macaristan Yüksek Mahkemesi (*Curia*) Başkanı'na denk sayılır ve ondan yüzde yirmi daha fazla maaş alır. Başkan'a, başkanlık konutu; iki makam aracı; yurtiçi ve yurtdışı tüm faaliyetlerinde korumalar; özel telefon ve hükümete ait haberleşme ağını kullanma

hakkı; tüm seyahatlerinde birinci sınıf biletler tahsis edilir. Başkan, Mahkeme Başkanlığı sıfatını görevden ayrıldıktan sonra da kullanmaya devam eder; ayrıca sayılan tahsislerden görevden ayrılmasından sonra iki yıl daha yararlanmaya devam eder. Zikredilen ayrıcalıklara sahip olmayan Başkanvekili ise Başkan'ın görev süresine özgülenmiş olarak Başkan'a yardımcı olur ve yokluğunda göreve vekâlet eder.²⁵⁴

Mahkeme bir Genel Kurul, üç bölüm, çeşitli Mahkeme içi komiteler ve tek yargıç şeklinde çalışır. Genel Kurul, Başkan yahut Başkanvekili dâhil Mahkeme üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğu ile yani toplam on üye toplanır ve özel haller dışında açık oylama usulüyle, toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Oy hakkı bulunmamakla birlikte Mahkeme Genel Sekreteri de Genel Kurul toplantılarına katılmaktadır. Oyların eşitliği halinde Başkan yahut Başkanvekilinin katıldığı yönde karar verilmiş olur.²⁵⁵

Mahkeme, her yönüyle Başkan tarafından önerilen ve Genel Kurul kararıyla oluşturulan beşer üyeli bölümler halindeki çalışmalarında, bölüme başkanlık eden üye ile birlikte üye tam sayısının en az salt çoğunluğu ile yani üç üye ile toplanır. Bölüm, toplantılarında üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar alır ancak üç üye ile olan toplantılarında kararlar oybirliğiyle alınmak zorundadır. Oyların eşitliği durumunda başkanlık eden üyenin oyu yönünde karar alınmış kabul edilir. Hem

²⁵⁴ Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 151; Erdoğan, s. 5-6; Mavčič, s. 299; Kelemen / Steuer, Para. 14; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 398; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 5; The Fundamental Law Of Hungary, Article 24 (8); Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 17-21; Constitutional Court Of Hungary, The Constitutional Court's Rules of Procedure, Section 3-23; 33-56, Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/rules-of-procedure/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

²⁵⁵ Kelemen / Steuer, Para. 13; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 405-406; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 5; Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 47-48/A; The Constitutional Court's Rules of Procedure, Section 1-2.

Genel Kurul, hem de bölüm kararlarında muhalefet şerhi veya ek / farklı gerekçe ile katılım mümkündür ve bunlar ilgili karar ile birlikte yayımlanır. Bölüm kararlarına itiraz halinde; bölümlerde farklı içtihatların oluştuğu veya oluşma ihtimalinin varlığında veya Mahkeme üyelerinin çoğunluğu yahut Mahkeme Başkanı'nın bu yöndeki talebi halinde ilgili dosya veya dava Genel Kurul'a devredilebilir. Mahkeme ayrıca, Başkan'ın veya en az yedi üyenin teklifi üzerine, spesifik konulara özgülenmiş şekilde zikredilen özellik ve usullere sahip geçici bölümler oluşturabileceği gibi; Mahkeme'nin ilgilendiği bazı konulara özgülenmiş, yine Mahkeme üyelerinin bazılarında müteşekkil daimi ve geçici komiteler kurulabilir. Hâlihazırda üç daimi komite bulunur: Usulî İşler Komitesi, Mali İşler ve Personel İşleri Komitesi, Bilimsel ve Uluslararası İşler Komitesi. Mahkeme son olarak, Avrupa'daki muadillerinden ayrışan bir şekilde, Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'da ve Mahkeme İçtüzüğünde sayılan kararları vermek üzere tek yargıçlı şekilde de çalışır. Ayrıca her dosya ve dava için Mahkeme Başkanı tarafından bir raportör üye atanır ve bu raportör üye o dosya ve dava ile ilgili tüm işlemleri yürüterek; raporunu ve karar taslağı ile sonuç önerisini Genel Kurul'a veya bölüme sunar. Raportör üyenin çoğunluk kararı ile farklı yönde bulunması halinde raportör üye değiştirilerek dosya ve dava yeni bir raportör üyeye verilir.²⁵⁶

Mahkeme Başkanı, Macaristan Yüksek Mahkemesi Başkanı ile aynı statü ve ayrıcalıklara sahipken; Mahkeme üyeleri hükümet bakanları ile aynı statü ve ayrıcalıklara sahiptir. Mahkeme'nin tüm üyeleri görevlerini yerine getirirken bakanların sahip olduğu sorumsuzluğa sahiptir ve haklarındaki disiplin işlemleri ile

²⁵⁶ Kelemen / Steuer, Para. 13; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 396, 405-406; Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court, s. 5; Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 47-62; The Constitutional Court's Rules of Procedure, Section 5-11, 16, 30-34, 41, 50.

görevden düşürölme kararı, Mahkeme Genel Kurulu'nun karar yeter sayısı ile toplanan üyelerinin en az salt çoğunluğunun kararına bağlıdır.²⁵⁷

Doğu Bloku sosyalist rejimlerinin çökmesinin ardından Merkezileşmiş Anayasa Yargısı (Avrupa) Modeli'nin üçüncü dalgasının Polonya Anayasa Mahkemesi ile birlikte öncülerinden olan Macaristan Anayasa Mahkemesi doktrinde, ilk kurulduğu yıllarda, özellikle de halk davası (*actio popularis*) yetkisiyle, Avrupa'da Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nden sonra en güçlü, etkin ve aktivist Anayasa Mahkemesi olarak görölmekte; hatta Karlsruhe'nin (Alman Anayasa Mahkemesi) torunu sayılmakta ve ülkede yeni rejim ile anayasal sistemin kurulmasını sağlayan en önemli aktör ve hakem olarak kabul edilmekteydi. Başvurabileceklerin kümesinin *actio popularis* etkisiyle de oldukça geniş olması; yetkilerinin çeşitliliği ve üyelerinin ekseriyetle hukuk doktrininden seçilmesinin Mahkeme'yi, Avrupa'daki muadillerine eşdeğer, hukuk ve siyaset camiasına kolay etki eden ve demokrasinin gelişiminde ulaşılabilir bir niteliğe büründürdüğü ifade edilmekteydi. Nihayetinde Mahkeme, ilk on yılında bu özellikleri daha belirgin olmakla birlikte 2011 yılına kadar yenilikçi ve aktif; Anayasal düzen, demokrasi ve hukuk devleti ile temel hakların koruyucusu; devlet erkleri arasında bu erkler üstü bağımsız bir denge organı; iktidarı hukukileştirerek/yargısallaştırarak diktatörlüğü önleyen negatif yasama organının da ötesinde bir tür olumlu yasakoyucu ve 'Macaristan'ın hukuki ve sosyal dönüşümü sürecinin gerçek sürükleyici ortağı'²⁵⁸ olarak görölmekteydi.²⁵⁹

²⁵⁷ Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 15; The Constitutional Court's Rules of Procedure, Section 18.

²⁵⁸ Erdoğan, s. 5, Prochazka, Paczolay ve Sadurski'den naklen.

²⁵⁹ Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları, s. 395-401; Erdoğan, s. 5; Sólyom, L.: "Macaristan Anayasa Mahkemesinin Toplumsal Sistem Değişikliği İçerisindeki Rolü", AYD, C.9,

2011 Anayasal Reformu sonrası Macaristan Anayasa Mahkemesi'nin hızla siyasallaştığı; yukarıda zikredilen özelliklerinden uzaklaştığı; aktivizmi ile etkisini kaybettiği ve hızla düşüşe geçtiği ifade edilmektedir. Özellikle halk davasının da kaldırılarak yerine anayasa şikayetinin getirilmesi, yetkilerinin sınırlandırılması ve değişen kompozisyonla aşağıda açıklanacağı üzere siyasal çoğunluğun egemenliğine girilmesiyle Mahkeme'nin, norm denetimi ve devlet erkleri arasındaki hakemlik işlevinden hızla uzaklaşmakta olduğu ve temel hak ve özgürlüklerin bireysel olarak korunması işlevini daha çok üstlendiği belirtilmektedir.²⁶⁰

Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, her ne kadar 2011 öncesi sistemde de üçte iki çoğunluğa ulaşmadaki güçlük sebebiyle siyasi partilerin kontenjanları kendi aralarındaki bir zımni anlaşma ile paylaşımları söz konusu olabilse de, 2011 sonrasında benimsenen sistemle, Mahkeme'nin bağımsız, tarafsız ve dengeli bir kompozisyona sahip olmaktan uzaklaştığı ifade edilmektedir. Partilerin Adaylık Komitesi'nde eşit temsili, Mahkeme kompozisyonunun oluşumunda tekel tanınmış olan Parlamento'nun bunu mümkün olduğunca yüksek konsensüsle gerçekleştirmesine yönelik yerinde bir düzenleme olarak görülmektedir. Nitekim 1989 ve 1990 yıllarında seçilen beşer üye, Komite'de temsil edilen tüm partilerin oybirliğiyle aday gösterilmiş ve seçilmişlerdir. Doktrinde bu görüşe, bu adil kompozisyona istisna olarak, bir koalisyon hükümeti söz konusu olduğunda, iktidarı oluşturan partilerin sayısının diğer muhalefet partilerin sayısına eş veya fazla

Y.1992, s. 289 vd.; Jakab / Fröhlich, s. 400-405, 425-430; Kelemen / Steuer, Para. 4-5, 16-23; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 394-396, 425 vd.

²⁶⁰ Jakab / Fröhlich, s. 430 vd.; Kelemen / Steuer, Para. 24-26, 31; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 378-384, 439-441; 3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice 'Constitutional Justice and Social Integration', "Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Hungary", s. 5-7, Bağlantı:

https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Hungary_CC_reply_questionnaire_3WCCJ-E.pdf,

Erişim Tarihi: 02.05.2023.

olması durumunda Komite'de ve seçilecek üyelerde, siyasal çoğunluğun ağırlığa sahip olarak aday ve üyeleri belirleme imkânına sahip olması ve Adaylık Komitesi kompozisyonunun çoğunluğu ile Parlamento kompozisyonunun çoğunluğunun aynı siyasi blokta olmamasının daha önce yaşanan üye seçimindeki gecikmelerin ve hatta Mahkeme Genel Kurulu'nun toplantı ve karar yeter sayısına neredeyse ulaşmayacak hale gelmesi argümanlarıyla muhalefet edilmektedir. Doktrinde ayrıca, 2011 sonrası benimsenen sistemin, kompozisyonu tamamen siyasal çoğunluğun belirleyecek olması ve bunun Mahkeme'nin tamamen siyasallaşması sonucunu doğurması sebebiyle, Mahkeme'nin bağımsız; tarafsız ve dengeli kompozisyonunun sağlanmasında önemli bir geriye gidiş mahiyetinde olduğu savunulmaktadır. Nitekim Mahkeme'ye son seçilen üyelerin tamamının hâlihazırda hükümeti oluşturan siyasal çoğunluğun, Komite'deki ağırlığı dolayısıyla gösterdiği adaylar arasından seçildiği de buna örnek olarak gösterilebilir.²⁶¹

Üyelerin tamamının yasama organı tarafından seçimine ilişkin olarak ise, bu seçimin Mahkeme'nin siyasallaşması sonucunu doğuracağı ifade edilse de yuvarlak masa müzakerelerinde bu tercihin, eski rejimin etkisi dolayısıyla Anayasa yargısı bulunmayan ve anayasal kültürü zayıf olan sosyalist bir rejimden demokratik parlamenter sisteme geçişte, toplum gözünde Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini sağlamada ve demokrasinin konsolidasyonundaki rolünü arttırmada etkili olacağı sebebiyle kabul edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca, yasama organının birinci dereceden önemli olduğu bir siyasal kültürden de gelen bir ülkede, çoğunlukla Parlamento'nun işlemlerini denetleyen bir yargı organının kompozisyonuna

²⁶¹ Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıcıları, s. 388; Aynı yazar, Anayasa Yargısı, s. 35-36; Jakab / Fröhlich, s. 405, 430-431; Kelemen / Steuer, Para. 9-11; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 396-401.

egemenliğin sahibi halkın yasama organı eliyle katılımının Anayasa Yargısına demokratik meşruiyet kazandıracağı belirtilmektedir.²⁶²

Doktrinde benzer şekilde, Mahkeme Başkanı'nın diğer üyelere kıyasla münhasır ve oldukça fazla yetkili ve ayrıcalıklı konumda bulunması ile Parlamento tarafından üyelik süresi haricinde süre sınırı bulunmaksızın seçilmesi, Mahkeme'nin bağımsızlığına zarar veren ve Mahkeme iç dinamiklerini siyasal çoğunluk lehine bozan bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Başkan, yukarıda zikredilen yetkileri sebebiyle Mahkeme çalışmaları ve organizasyonu içerisinde üyelere oldukça yüksek ve ağırlıklı bir konumdadır. Hatta Genel Kurul'a kendi seçtiği raportör üyenin karar taslağının haricinde tamamen kendi görüşü doğrultusunda ayrı bir karar taslağı ve sonuç önerisi de sunabilmek; istediği dosyaların raportörlüğünü doğrudan kendi üzerine alabilmek; üyelerin disiplin ve üyelikten düşürülme işlemlerini bu hususta karar verilmek üzere Genel Kurul'a sunma hususlarında takdir yetkisine de sahiptir.²⁶³

B. Kıta Avrupası Dışından Bazı Örnekler

1. Şili Anayasa Mahkemesi

Latin Amerika'daki ilk Anayasa Mahkemesi olan Şili Anayasa Mahkemesi (*Tribunal Constitucional*), Fransız Anayasa Konseyi'nden esinlenilerek, esasen o yıllarda ihtilaflar yaşayan yasama ve yürütme organlarının arasında bir arabulucu

²⁶² Kaboğlu, Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıları, s. 388; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 396-397, 438-439.

²⁶³ Kelemen / Steuer, Para. 14; Sólyom, The Constitutional Court of Hungary, s. 398, 405-406, aynı sayfada 198 Numaralı Dipnot, 439; The Fundamental Law Of Hungary, Article 24 (8); Act CLI of 2011 on the Constitutional Court, Section 17-21.

rolü üstlenmek ve kanunlar ile kararnamelerin genel olarak anayasallık denetimini gerçekleştirmek amacıyla; olağan yargı organları hiyerarşisinin dışında özerk bir organ olarak; 1925 Anayasası'ndaki 1970 Anayasa Değişiklikleri ile kuruldu. Ne var ki Mahkeme ancak 1973 yılına kadar çok sınırlı olarak görev yapabildi. 1973 yılındaki askeri darbe ile başlayan General Pinochet iktidarı, 1973 yılında Mahkeme'yi kapattı.²⁶⁴ Pinochet Askeri Cunta Rejiminin, kendi meşruiyetini ve devamlılığını sağlamak amacıyla hazırlattığı 1980 Anayasası'nda, yetkileri ve kompozisyonu genişletilmiş olarak düzenlenen ve esasında yürütme organının yasama organının tecavüzlerinden korunmasını sağlaması ve rejimin devamlılığını koruması amaçlanan Anayasa Mahkemesi, Mart 1981'de Anayasanın yürürlüğe girmesinin akabinde tekrar kurularak göreve başladı. 1989 yılında Pinochet Askeri Cunta Rejiminin çökmesinin ve demokratik rejime geçişin akabinde 1980 Anayasası'nda önemli değişiklikler yapıldı. 1990 yılından itibaren uygulanan bu değişikliklerden Anayasa Mahkemesi de önemli ölçüde etkilenmişti. Bu değişikliklerle birlikte büyük ölçüde demokratik rejime geçişin ardından, 1997 yılında 'Anayasa Mahkemesi Hakkında Anayasal Organik Kanun' çıkarılmış ve

²⁶⁴ Yolcu, S. / Işık, S.: "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bir Vaka İncelemesi: Şili'de Yargı Denetimi", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl: 5, S.9, Haziran 2017. s. 261-263; Couso, J.: "Models of Democracy and Models of Constitutionalism: The Case of Chile's Constitutional Court, 1970-2010", Texas Law Review, Vol.89, Iss.7, June 2011, s. 1528-1529, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tlr89&i=1535>, Erişim Tarihi: 12.05.2023; Pino, G. G.: "Şili Anayasa Mahkemesi Üyesinin Konuşması", AYD, C.29, Y.2012, s. 567; Scribner, D. L.: "4-Distributing Political Power: The Constitutional Tribunal in Post-Authoritarian Chile", Consequential Courts: Judicial Roles in Global Perspective (Edited by Diana Kapiszewski, Gordon Silverstein, Robert A. Kagan), Cambridge University Press, 2013, s. 116, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/CBO9781139207843.006>, Erişim Tarihi: 12.05.2023; Figueroa, D.: "Constitutional Review in Chile Revisited: A Revolution in the Making", *Duquesne Law Review*, Vol.51, No.2, Spring 2013, s. 396-397, Bağlantı: : <https://dsc.duq.edu/dlr/vol51/iss2/6>, Erişim Tarihi: 12.05.2023; Quesada-Alpizar, T: Informal Mandates & Judicial Power The Constitutional Courts of Costa Rica, Chile, And Uruguay (1990-2016) , PhD thesis, University of Oxford, 2017, s. 183-184; Tiede, L.: "4- The Chilean Constitutional Tribunal in Political Context", *Judicial Vetoes: Decision-making on Mixed Selection Constitutional Courts*, Cambridge University Press, 2022, s. 64-65, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781009058254.004>, Erişim Tarihi: 12.05.2023; CODICES, CHILE Constitutional Tribunal, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 12.05.2023; Tribunal Constitucional Chile, History.

Mahkeme bu kanunda detaylıca düzenlenmiştir.²⁶⁵ Otoriter rejimden demokratik rejime geçen Şili’de 2005 yılında 1980 Anayasası’nı adeta yenileyerek çok önemli reformlar öneren bir anayasa değişikliği yapılmıştır. 2005 anayasa reformu, Anayasa Mahkemesi’nin kompozisyonu, organizasyonu, yetkileri ve yargılama usullerine ilişkin de önemli değişiklikler içermiş ve bunu müteakip 1997 tarihli ‘Anayasa Mahkemesi Hakkında Anayasal Organik Kanun’²⁶⁶ da tadil edilerek Mahkeme, günümüzdeki yapısına kavuşmuştur.²⁶⁷

Şili Anayasa Mahkemesi, ilk kurulduğu 1970 yılında üçü Senato’nun onayını almak üzere Devlet Başkanı tarafından atanan; ikisi ise Yüksek Mahkeme tarafından kendi üyeleri arasından seçilen toplam beş üyeden müteşekkildi. Mahkeme, 1980 Anayasasının ilk halinde ise, tekrar atanma mümkün olmamak ve dört yılda bir yarısı yenilenmek üzere, üçü Yüksek Mahkeme’nin kendi üyeleri arasından seçilen; biri Devlet Başkanı, biri askeri cunta yönetimi, ikisi ise Devlet Başkanı, Yüksek Mahkeme Başkanı, Senato ve Parlamento’nun alt kanadı olan Temsilciler Meclisi Başkanları, Kuvvet Komutanları ve Şili Mali İşler Genel Müdürü (*The Comptroller General of Chile*)’nden müteşekkil Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan toplam yedi üyeden müteşekkildi. 1989 yılındaki Anayasa Değişiklikleri akabinde kompozisyonu, üçü Yüksek Mahkeme tarafından kendi yargıçları arasından, biri Senato tarafından üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilen; biri Devlet Başkanı, ikisi Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan üyelerden müteşekkil olacak şekilde

²⁶⁵ Yolcu / Işık, s. 265-269; Couso, s. 1530-1534; Scribner, s. 116-118, 126-128; Figueroa, s. 399-402; Quesada-Alpizar, s. 184-186; Aguilar, C. L.: “*Anayasal Denetimin Anayasal Demokrasideki Rolü*”, AYD, C.34, Y.2017, s. 268; Tiede, s. 85-89.

²⁶⁶ 1997 tarihli bu kanunun, en son 2016 yılında tadil edilen en güncel İspanyolca metni için bkz. Fija El Texto Refundido, Coordinado Y Sistematizado De La Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Bağlantı: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1016103&idVersion=>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

²⁶⁷ Yolcu / Işık, s. 269; Couso, s. 1530-1534; Scribner, s. 129-132; Figueroa, s. 403; Quesada-Alpizar, s. 187-194; Tiede, s. 89 vd.; CODICES, CHILE Constitutional Tribunal.

tadil edildi.²⁶⁸ 2005 Anayasa Reformu sonrasında Mahkeme'nin kompozisyonu değiştirilerek üye sayısı artırıldı.²⁶⁹

Hâlihazırdaki Şili Anayasa Mahkemesi, yeniden seçilme mümkün olmamak koşuluyla, üçü Cumhurbaşkanı tarafından atanan; üçü Yüksek Mahkeme, ikisi Senato, ikisi de Senato'nun onayını almak koşuluyla Temsilciler Meclisi tarafından seçilen ve her üç yılda bir kısmen yenilenen on üyeden müteşekkildir. Tüm üyeler, hukuk derecesine sahip ve mesleki, akademik veya kamusal kariyerinde başarılı olan kişiler arasından seçilir. Senato, seçimini oylamaya katılanların en az üçte iki çoğunluğu ile seçer. Temsilciler Meclisi de Senato'ya sunacağı adayları aynı çoğunlukla seçer. Senato, Temsilciler Meclisi tarafından seçilen adayları yine üçte iki çoğunluğu ile onaylar yahut reddeder. Yüksek Mahkeme seçimini kendi üyeleri dışından olmak üzere gizli oylama ile gerçekleştirir.²⁷⁰ Mahkeme'ye ayrıca, üç yıllığına görev yapmak üzere, Anayasa'da zikredilmeyen iki yedek üye de seçilir. Bu iki yedek üye, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından her yargıcın en fazla beş adaya oy kullanabildiği tek oylama ile belirlenecek yedi aday arasından atanır. Atama, Senato'nun oy kullananların üçte iki çoğunluğu tarafından onayına bağlıdır. Eğer Senato, Cumhurbaşkanı tarafından atanan bir adayı reddederse, Mahkeme Genel Kurulu, Cumhurbaşkanı'na az önce zikredilen usulle iki adaylık yeni bir liste sunar. Bu listeden atanan aday, Senato'da

²⁶⁸ Yolcu / Işık, s. 264-266; Couso, s. 1533; Scribner, s. 129, aynı sayfada 24 Numaralı Dipnot; Tiede, s. 86-89; Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones, Bağlantı: <https://www2.tribunalconstitucional.cl/integracion-actual/atribuciones/>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

²⁶⁹ Bu Anayasa Reformu öncesinde Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonuna ilişkin öneriler ve tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Tiede, s. 95-97.

²⁷⁰ Yolcu / Işık, s. 269; Scribner, s. 129, 131-132; Quesada-Alpizar, s. 187-189, 195-197; Tiede, s. 97; CODICES, CHILE Constitutional Tribunal; Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones; Constitute Project, Constitution of Chile 1980 (rev. 2021), Article 92, Bağlantı: https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021?lang=en, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

onaylanmak üzere aynı usulle oylanır. Bu yargıç, ihtiyaç olduğu durumlarda, Mahkeme Başkanı'nın çağrısı ile Mahkeme çalışmalarına katılır.²⁷¹

Mahkeme Başkanı, iki kere üstüste seçilmek mümkün olmamak koşuluyla, iki yıllığına Mahkeme Genel Kurulu tarafından kullanılan oyların salt çoğunluğu ile tek turda seçilir. İlk turda salt çoğunluk sağlanamazsa, en çok oy alan iki aday arasında ikinci tur gerçekleştirilir. Mahkeme Başkanı, Genel Kurul ve başkanlık ettiği daire oturumlarının yönetimini gerçekleştirir; Genel Kurul önündeki dava ve dosyalarda ön hazırlıkları yapmak üzere raportör üyeyi seçer; dosya ve davaların özelliklerini ve dairelerin iş yükünü de dikkate alarak, dosya ve davaları adil biçimde dairelere dağıtır; Mahkeme'yi devlet protokolünde temsil eder ve Mahkeme'nin karar ve faaliyetlerinin yayımlanmasını sağlar. Başkan'ın bulunmadığı hallede en kıdemli üye, Başkan'ın görevlerini yerine getirir. Muadillerindeki genel uygulamanın aksine, Şili Anayasa Mahkemesi'nin idari teşkilatı Başkan tarafından değil; kolejyal olarak Genel Kurul tarafından idare edilir; Genel Sekreter, raportör hakimler ve destek personelleri, kolejyal olarak atanır.²⁷²

Şili Anayasa Mahkemesi, Genel Kurul ve iki daire şeklinde çalışır. Genel Kurul, en az sekiz üyenin katılımı ile toplanır ve kural olarak toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Bir Mahkeme üyesinin üyeliğinin sona ermesi, Mahkeme üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karara bağlanabilirken; daha önce somut norm denetimi sırasında hakkında 'uygulanamazlık kararı' verilmiş bir hukuk normunun anayasaya aykırılığı sebebiyle iptali kararı toplantıya katılan üyelerin en az beşte dört

²⁷¹ Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones; Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Article 18.

²⁷² Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones; Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Article 3, 5-6, 8-10, 68, 146-147.

çoğunluğu ile verilebilir. Oyların eşitliği durumunda Başkan'ın görüşü yönünde karar verilmiş olur. Mahkeme kararlarına muhalefet şerhi, ek/farklı gerekçe ile katılmak mümkündür ve bunlar kararla birlikte yayımlanır. Mahkeme'nin iki dairesinin kompozisyonu, her yılın Aralık ayında, bir sonraki yılın Mart ayından itibaren geçerli olmak üzere Mahkeme Başkanı ve en kıdemli iki üyeden müteşekkil bir komite tarafından belirlenir. Daireler, Mahkeme Başkanı yahut dairenin en kıdemli üyesi başkanlığında toplam beş üyeden müteşekkildir ve başkan dâhil en az dört üye ile toplanarak toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde başkanlık eden üyenin görüşü yönünde karar verilmiş olur.²⁷³

Şili Anayasa Mahkemesi üyeleri, hâkimlerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin Anayasa'da yer alan hükümlerden faydalanırlar ve Mahkeme üyeliği haricinde onursal görevler dahil, neredeyse hiçbir faaliyet alanında bulunmalarına izin verilmez. Bir Mahkeme üyesinin göreviyle ilgili bir suçtan soruşturma ve kovuşturması Mahkeme Genel Kurulu'nun bu konuyu ilişkin yapacağı gizli oturumda Mahkeme üyelerinin salt çoğunluğu ile vereceği izne bağlıdır. Bu izin akabinde ilgili üye, halin gerektirdiği yetkili mahkeme önünde yargılanır. Bir üyenin, üye olduktan sonra üye olma gerek ve yükümlülüklerini yerine getirmediği veya üyelik için gerekli şartları artık sağlamadığı gerçeğiyle üyeliğinin düşürülmesine aynı usulle Mahkeme Genel Kurulunca karar verilir. Mahkeme üyeleri ayrıca Hükümet bakanlarının ekonomik haklarından yararlanırlar.²⁷⁴

²⁷³ Yolcu / Işık, s. 269-270; Tiede, s. 99; CODICES, CHILE Constitutional Tribunal; Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones; Constitution of Chile, Article 92-93; Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Article 15-16, 30.

²⁷⁴ Tribunal Constitucional Chile, History; Constitution of Chile, Article 92; Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Article 14-15, 25, 149.

Şili Anayasa Mahkemesi'nin bir anayasa mahkemesi olarak esas kuruluşunun çok kısa ve etkisiz görev yaptığı 1970 yılı değil, 1980 Anayasası ile olduğu doktrinde kabul edilmektedir. Fakat göreve başladığı 1981 yılından 1989 Anayasa Değişikliklerine kadar yetkileri çok kısıtlı olduğundan, üyelerinin tamamı Pinochet rejimi tarafından atandığından ve ülkede askeri cunta yönetiminde olduğundan pek etkili olamamış; yalnızca kanunlar ile kararnamelerin dengesini gözetmiş ve yasama ile yürütmenin kararlarını 'tasdik makamı' olarak görülmüştür. Bir başka deyişle Mahkeme, Anayasayı katı bir pozitivist yaklaşımla yorumlayarak, siyasi olarak ihtilaflı meselelere çok girmemiş ve çoğunluk karşıtı bir tutumla hakların korunmasına çabalamamıştır. 1989 yılı ve sonrasında ise, Pinochet'nin otoriter rejiminin son bulmasıyla rejimin demokratik bir sisteme dönüşümünde etkin bir rol oynayarak limitli de olsa aktivist bir tutum içerisine girmiş ve temel hakların korunmasını ve içtihatlarını geliştirmiştir.²⁷⁵ 2005 yılındaki büyük anayasal reformdan sonra kompozisyonu değişen, üye sayısı ve yetkileri artan Mahkeme, adeta Avrupa'daki muadillerine yaklaşmış ve yoğun aktivizmi ile anayasal sistem içindeki gücünü genişletmiştir. 2005 sonrası Şili Anayasa Mahkemesi doktrinde, ülkede ve Latin Amerika ülkelerinde Avrupa modeli Anayasa Yargısı'nın öncüsü; toplumun yeni rejime entegrasyonunun sağlayıcısı; siyaset ve hukuk camiasında meşruiyetini ve saygınlığını kazanmış; Anayasal üstünlüğün, temel hak ve özgürlüklerin, devlet erkleri ve siyasal çoğunluk ile azınlıklar arasındaki dengelerin

²⁷⁵ Yolcu / Işık, s. 262-269; Couso, s. 1528-1534; Pino, G. G.: "*Şili Anayasa Mahkemesi Üyesinin Konuşması*", AYD, C.29, Y.2012, s. 569-570; Scribner, s. 127-130; Figueroa, s. 398-403; Quesada-Alpizar, s. 184-186, 206, 241; Tiede, s. 85-89.

ve düzenin, demokratik rejimin koruyucusu ve hatta bazen siyasal çoğunluk karşıtı bir Anayasal organ olarak görülmektedir.²⁷⁶

Doktrine benzer olarak, Mahkeme'nin en uzun süre görev yapan üyelerinden biri olan Pino, Türkiye'de katıldığı Anayasa Yargısı Sempozyumu'nda, Mahkeme'nin rolünü şu şekilde ifade etmiştir: *“Şu anda fırsatlarının, özgürlüklerinin ve sosyal haklarının genişletilmesi sürecinde olan Şili toplumunun kritik ruh hali içerisindeyiz. Anayasa Mahkemesi sahip olduğu geniş yetkilerle bu sürecin tam orta yerinde yer almakta ve toplumsal çatışmalara hukuk içinde çözümler aramakta.”*²⁷⁷

Doktrinde, Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin 2005 öncesinde Yüksek Mahkeme'nin büyük ağırlığı, anayasa hukukundan ziyade yargıçlardan kaynaklı özel hukuk anlayışının hakim olması; şekilci, legalist, kurumsal ve ideolojik muhafazakar bir tutuma sebebiyet vermesi; Mahkeme'nin, yetkisinin niteliğine rağmen tamamen apolitik bir yargısal anlayış içinde bulunması ve seçilen üç Yüksek Mahkeme üyesinin aynı zamanda Yüksek Mahkeme'de görevlerine devam ediyor olmasının Anayasa Mahkemesi'nin bağımsızlığına gölge düşürüyor olması sebepleriyle eleştirilmekteydi.²⁷⁸ Nitekim, kompozisyonda kontenjanı bulunan diğer organlar da genellikle eski Yüksek Mahkeme yargıçlarını tercih ettiğinden, 2005 anayasal reformunun kompozisyonda etkileri görülmeye başlandığı 2010 yılına kadar üyelerin neredeyse yüzde yetmişi Yüksek Mahkeme yargıçları veya eski

²⁷⁶ Yolcu / Işık, s. 272 vd.; Couso, s. 1534 vd.; Pino, s. 569 vd.; Scribner, s. 131 vd.; Figueroa, s. 403 vd.; Quesada-Alpizar, s. 227-243; Aguilar, s. 268 vd.; Tiede, s. 89-95.

²⁷⁷ Pino, s. 571'den naklen.

²⁷⁸ Yolcu / Işık, s. 267-268, 270-271; Scribner, s. 129-130; Quesada-Alpizar, s. 194, 227 vd.; Tiede, s. 89.

yargıçlarından seçilmişti.²⁷⁹ 2005 sonrası Mahkeme kompozisyonunda Yüksek Mahkeme'nin tekelinin kırılması ve Yüksek Mahkeme'nin kendi kontenjanındaki üyeleri kendi üyeleri dışından seçiyor olması doktrinde olumlu bulunmakta ve Mahkeme'nin, legalist ve muhafazakâr tutumundan ayrılarak yarı yargısal yarı siyasi bir bakış açısıyla, daha aktivist; yenilikçi ve yeni anayasacılık (*neoconstitutionalism*) anlayışına uygun hareket etmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir.²⁸⁰

Mahkeme kompozisyonunda kontenjanların devlet organlarına dağılımına ilişkin olarak ise; yasama, yürütme ve yargı organlarına dengeli dağılımın Mahkeme'ye gerçek bir adalet ve kurumsal bağımsızlık getirdiği; yasama organlarının nitelikli çoğunlukla üye seçmesinin siyasal aktörleri bir konsensusa mecbur bıraktığı ve seçilecek üyelerin siyasi çoğunluğun etkisinden kurtardığı; kontenjarın yüzde yetmişinin halk tarafından seçilen organlara ait olmasının demokratik meşruiyet sağladığı ifade edilmektedir. Ancak, uygulamada Parlamento'nun iki kanadının da üye belirlemede siyasi anlaşmalara gitmesi ve Parlamento üyelerinin, Mahkeme'ye üye belirlerken partizanca hareket etmesi eleştirilmektedir.²⁸¹

2. Kore Anayasa Mahkemesi

Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)'nde Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, 1987'deki geniş toplumsal olaylar akabinde otoriter rejimden demokratik rejime geçişi sağlayan Kore Anayasasındaki dokuzuncu değişiklik olan 1987 Reformu ile

²⁷⁹ Yolcu / Işık, s. 267, aynı sayfada 65 Numaralı Dipnot; Scribner, s. 129, 24 Numaralı Dipnot; Quesada-Alpizar, s. 194-195; Tiede, s. 89.

²⁸⁰ Yolcu / Işık, s. 271; Couso, s. 1534-1535; Scribner, s. 131-132; Quesada-Alpizar, s. 227, 241-243; Tiede, s. 97.

²⁸¹ Yolcu / Işık, s. 270; Scribner, s. 131-132; Quesada-Alpizar, s. 233-236; Tiede, s. 95-99.

öngörülmüştür. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nden esinlenilerek öngörülen Mahkeme, 1988 Ağustosunda Anayasa Mahkemesi Kanunu²⁸²,nun tamamlanması akabinde Eylül 1988'de kurularak göreve başlamıştır.²⁸³

Kore Anayasa Mahkemesi, yeniden seçilebilmek mümkün olmak üzere²⁸⁴ Cumhurbaşkanı tarafından, üçü yine Millet Meclisince seçilmek; üçü Yüksek Mahkeme Başkanınca, üçü de Cumhurbaşkanı'nın takdirince belirlenmek üzere atanan toplam dokuz üyeden müteşekkildir. Cumhurbaşkanı bu atamaları, belirlenen tüm üyeler için Millet Meclisi'nce düzenlenen tasdik oturumunun ardından gerçekleştirir. Tüm organlar kontenjanlarını, tamamı hukuk derecesine sahip olmak ve en az kırk yaşını doldurmak kaydıyla, hâkimler, savcılar, avukatlar, kamu

²⁸² Anayasa Mahkemesi Kanunu (CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018)'nun en son 2018 yılında tadil edilmiş güncel İngilizce metni için bkz. Constitutional Court of Korea, Constitution and Constitutional Court Act, Seoul, 2019, Bağlantı: https://solarsviewer.court.go.kr:8081/DG_viewer/viewer/document/docviewer.do, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

²⁸³ Tunç, H.: "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açından Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa mahkemelerinin Karşılaştırılması", AYD, C.12, Y.1995, s. 290; Kang-Kook, L.: "Political and Social Changes of Korea in the 21st Century and Challenges of the Korean Constitutional Court", AYD, C.29, Y.2012, s. 404; Guichard, J.: "Chapter 9 The Role of the Constitutional Court of Korea in the Transition from Authoritarian to Democratic Rule", The Spirit of Korean Law Korean Legal History in Context (Edited by Marie Seong-Hak Kim), Brill | Nijhoff, Leiden, 2016, s. 203, 207-208, Brill, Bağlantı: https://doi.org/10.1163/9789004306011_010, Erişim Tarihi: 09.05.2023; Hahm, C.: "6- Constitutional Court of Korea: Guardian of the Constitution or Mouthpiece of the Government?", Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective (Edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, 2018, s. 141-143, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781108163903.007>, Erişim Tarihi: 09.05.2023; Hong, J. S.: "Signaling the Turn: The Supermajority Requirement and Judicial Power on the Constitutional Court of Korea", American Journal of Comparative Law, Vol.67, Iss.1, 2019, s. 180-181, 184, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/amcomp67&i=181>, Erişim Tarihi: 09.05.2023; Shin, Y. J.: "Constitutional Court of Korea", Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 536, June 2022, Para. 2, Bağlantı: <https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e536?rskey=L1REJM&result=1&prd=MPECCOL>, Erişim Tarihi: 09.05.2023; 3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice 'Constitutional Justice and Social Integration', Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Korea, s. 1, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Korea_CC_reply_questionnaire_3WCCJ-E.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2023; Constitutional Court of Korea, Constitutional Court of Korea (Brochure), Seoul, May 2021, s. 17; CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

²⁸⁴ Fakat buna rağmen uygulamada Mahkeme'nin ilk kurulduğu yıllardaki birkaç üye haricinde neredeyse hiçbir üye yeniden seçilmemiştir. (Hahm, s. 144, 7 Numaralı Dipnot; Shin, Para. 3; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 58-59).

görevlileri, kamu kurum ve kuruluşları çalışanları ve üniversitelerde doçentlik ve üzeri akademik ünvana sahip kişiler arasından belirler.²⁸⁵

Mahkeme Başkanı, Mahkeme üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından Millet Meclisi'nin tasdik oturumunun ardından hâlihazırda üye ise Mahkeme'deki üyelik süresinin sonuna kadar, yeni seçilmişse üyelik görev süresi kadar görev yapmak üzere atanır. Yüksek Mahkeme Başkanı'na denk sayılan Mahkeme Başkanı, diğer üyeler arasında oldukça az yetkili ve *primus inter pares* konumdadır. Mahkeme'yi devlet protokolünde temsil eder; Genel Kurul oturumlarını düzenler ve başkanlık eder; üç üyeli komisyon üyelerini tayin eder; Mahkeme'nin Genel Kurul'un yetkisine girmeyen kamu görevlilerini atar; insan kaynakları ve Mahkeme'nin idari teşkilatındaki tüm görevlilerin amirliğini yürütür.²⁸⁶ Kore Anayasa Mahkemesi'nde diğer muadillerinden farklı olarak Mahkeme'nin tüm idari teşkilatı kolejyal olarak Mahkeme Genel Kurulu tarafından yönetilir. İdari işlemlerde Hâkimler Konseyi sıfatıyla toplanan Genel Kurul, Mahkeme Genel Sekreteri ve Genel Sekreter Yardımcısını, Raportör Hakimleri, Mahkeme'deki yüksek kademeli kamu görevlilerini ve Anayasa Araştırmaları Enstitüsü Başkanı'nı atar; Mahkeme bütçesini hazırlar ve mali denetimini gerçekleştirir; Mahkeme İçtüzüğünü hazırlar ve Mahkemeyeyle ilgili mevzuat hakkında Millet Meclisi'ne görüş sunar.²⁸⁷

²⁸⁵ Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 292; Guichard, s. 207, aynı sayfa 15 ve 16 Numaralı Dipnotlar; Hahm, s. 143; Hong, s. 185; Shin, Para. 3; Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Korea, s. 1; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 12; CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court; The Constitution of The Republic of Korea, Article 111; CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018, Article 3, 5-7.

²⁸⁶ Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 293; Guichard, s. 207-208, aynı sayfa 17 Numaralı Dipnot; Hahm, s. 143; Hong, s. 185-186; Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Korea, s. 1; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 12; The Constitution of The Republic of Korea, Article 111/4; CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018, Article 12, 15-22, 72.

²⁸⁷ Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 13; Constitutional Court of Korea, Organisation, Council of Justices, Bağlantı: <https://english.ccourt.go.kr/site/eng/01/10102020000002020081101.jsp>,

Anayasa Mahkemesi Genel Kurul ve üçer Mahkeme üyesinden müteşekkil üç komisyon²⁸⁸ halinde çalışır. Mahkeme Genel Kurulu Başkan başkanlığında en az yedi üyeyle toplanır ve kural olarak toplananların salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak Mahkeme'nin esas çalışmalarında nitelikli çoğunluk gereklidir. Bu kapsamda, kanunların Anayasaya aykırılığı; Yüce Divan'da görevden azil; siyasi parti kapatma; önemli anayasal içtihatlardan dönme veya anayasa şikâyetinin kabulü kararlarının alınmasında yani Mahkeme kararlarının büyük ekseriyetinde en az altı üyenin olumlu oyu gerekmektedir. Mahkeme kararlarına muhalefet şerhi yahut ek/farklı gerekçeyle katılmak mümkündür. Anayasa şikâyetlerinin ön incelemesini yapmak ve yalnızca kabul edilemezlik ile başvurunun reddi hakkında karar vermek yetkilerini haiz olan üçer üyeli komisyonlar, oy birliği ile karar verir. Eğer kararda ikiye karşı bir üye şeklinde bölünme olursa söz konusu anayasa şikâyeti, tıpkı esas hakkında karar verilme durumunda olduğu gibi Genel Kurul'da görülür.²⁸⁹

Kore Anayasa Mahkemesi'nin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hem Anayasada hem de mezkûr kanunla güvence altına alınmıştır. Mahkeme üyeleri, hak ve ayrıcalıklar açısından Yüksek Mahkeme üyelerine denktir ve Mahkeme üyeliği ile başka hiçbir faaliyet bağdaşmaz. Mahkeme üyeleri, Mahkeme'nin Yüce Divan

Erişim Tarihi: 09.05.2023; CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018, Article 16, 19, 19-2, 19-4.

²⁸⁸ Bu oluşumlar, Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun Kore Anayasa Mahkemesi sitesinde yer alan İngilizce metninde ve Mahkeme sitesindeki diğer alanlarda '*panel*' olarak ifade edilmiştir. Ancak yetkileri ve yapısı incelendiğinde bu oluşumların Mahkeme'nin muadillerinde yer alan daire yahut bölümlere benzemediği dikkate alınarak bu oluşumlar için Türk Anayasa Mahkemesi'ndeki oluşuma da benzer şekilde 'komisyon' ifadesi tercih edilmiştir.

²⁸⁹ Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 303; Guichard, s. 212, aynı sayfada 32 Numaralı Dipnot; Hahm, s. 144; Hong, s. 191-192; Shin, Para. 13; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 38-39; CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court; The Constitution of The Republic of Korea, Article 113; CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018, Article 22-23; 72-73.

sıfatıyla yaptığı yargılama prosedürü sonunda verilecek azil kararı veya hapis cezasını gerektirecek bir suçtan hüküm giymedikçe görevden alınamaz.²⁹⁰

Kore Anayasa Mahkemesi doktrinde, otoriter rejimden demokratik rejime geçişin, ülkede demokrasi ve adaletin konsolidasyonu ile sosyal ve siyasi entegrasyonun sağlayıcısı; 1987 Anayasa Reformu ile getirilen anayasal düzenin, merkezi ve yerel organlar arasındaki dengenin ve sosyal haklar ağırlıklı olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu olan bir anayasal organ olarak görülmektedir. Ayrıca doktrinde Mahkeme'nin, ülkedeki siyasi, hukuki ve sosyal camiada çok aktif, etkili ve saygın bir konumda olduğu; hatta pek çok kamuoyu araştırmasında toplumdaki en güvenilir kurum olarak kabul edildiğinin görüldüğü; hem Asya Kıtasında hem de dünyada Anayasa Yargısı alanında ve Anayasa mahkemeleri arasında dikkatleri çeken; oldukça aktif; öncü ve işbirliğine açık bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır.²⁹¹

Aynı zamanda doktrinde, Mahkeme'nin önemli bütün kararları için en az altı üyenin olumlu oyunu içeren nitelikli çoğunluk öngörülmesinin, Mahkeme'nin anayasal düzenin koruyucusu ve devlet organlarının otoriterleşmesinin önleyicisi olma fonksiyonlarını zayıflattığı; Mahkeme içinde beşe karşı dört veya örneğin Genel Kurul'un yedi üyeyle toplandığı bir durumda beşe karşı iki şeklindeki bir bölünmede azınlığın, çoğunluğa hükmetmesi sonucunu doğurduğu; diğer anayasal organları Mahkeme karşısında eli daha güçlü bir pozisyona yerleştirdiği ve

²⁹⁰ Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 297; Hahm, s. 144; Hong, s. 186; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 12; CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court; The Constitution of The Republic of Korea, Article 112; CONSTITUTIONAL COURT ACT Act No. 15495, Mar. 20, 2018, Article 4, 8-11.

²⁹¹ Kang-Kook, s. 405 vd.; Guichard, s. 214 vd.; Hahm, s. 146-149, 165-167; Hong, s. 186-207, 216-217; Shin, Para. 1, 24-26; Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Korea, s. 3 vd.; Constitutional Court of Korea (Brochure), s. 4, 7, 46, 54-55; CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court.

Mahkeme'yi ayrıştırarak kolaylıkla çalışamaz ve karar alamaz hale getirdiği ifade edilmektedir. Bu eleştirilere, kararlardaki nitelikli çoğunluğun sebep olduğu konsensusun, hukuki ve siyasi camiada Mahkeme'nin meşruiyetini, kararlarının etkisini ve saygınlığını arttırdığı; Mahkeme kararlarının hukuki statükoyu önlemedeki ağırlığını yansıttığı; müzakerelerde üyeler arası diyalogu arttırarak Mahkeme'ye çoğunlukçuluktan ziyade çoğulculuğu egemen kıldığı; Mahkeme'nin ihtilafli ve hassas konulara ilişkin kararlarını anayasal sistemde rolünü tehlikeye atmadan verebilmesine olanak sağladığı argümanları ile muhalefet edilmiştir.²⁹²

Kore Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, yasama, yürütme ve yargı organına eşit kontenjan paylaşımı yapılması olumlu bulunmaktadır. Ancak doktrinde, Mahkeme kompozisyonunun belirlenmesi usulünün tamamen siyasallaşmış olduğu eleştirileri yapılmaktadır. Buna göre Millet Meclisi kontenjanından seçilen üyelerin belirlenmesinde siyasi partiler arasında bir tür centilmenlik anlaşması gereği kontenjanların partilere paylaştırılması; Yüksek Mahkeme Başkanı'nı Cumhurbaşkanı'nın Meclis onayıyla seçmesinin Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlenmesinde Cumhurbaşkanı'na dolaylı bir ağırlık katması; Cumhurbaşkanı'nın Meclisteki siyasi çoğunluğa mensup olması halinde, muhalefete tanınan kontenjan haricinde neredeyse tüm üyelerin doğrudan yahut dolaylı şekilde siyasal çoğunluk tarafından belirleniyor olması ve siyasi organlara ayrılan altı üyelik kontenjanın Mahkeme'nin neredeyse tüm kararlarında aranan nitelikli çoğunluk sayısına eşit olması bu siyasallaşmaya gerekçe olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte Mahkeme Başkanı'nın seçiminin de Meclis onayına bağlı olmasının Mahkeme Başkanlığı pozisyonunu partizanlaştırdığı savunulmaktadır. Ayrıca

²⁹² Guichard, s. 212, 232; Hahm, s. 151-152; Hong, s. 192-196, 200-206; Shin, Para. 13.

Mahkeme'nin tüm üyelerinin hukuk formasyonuna sahip olması olumlu bulunmakla birlikte, tarihsel süreçte Mahkeme'ye seçilen üyelerin büyük çoğunluğunun kıdemli hâkimlerden oluşmasının Mahkeme'nin aktivizmi ve içtihatlarına kısıtlılık getireceği ifade edilmektedir.²⁹³

3. Endonezya Anayasa Mahkemesi

Çalışmanın mevcut bölümünde işlenen diğer muadillerine göre oldukça yeni sayılan Endonezya Anayasa Mahkemesi (*Mahkamah Konstitusi*)'nin kuruluşu, otoriter Soeharto rejiminin 1998 yılında sona ermesi akabinde tartışılmaya başlanmış; anayasal demokrasiye geçişi sağlayan 1945 Anayasası'ndaki anayasal reformlar sırasındaki 2001 yılındaki üçüncü Anayasa Değişiklikleri ile sadece kanunların anayasallık denetimi, Anayasa'da tanımlanmış devlet organları arasındaki uyumalıkları ile seçim ve siyasi partiler hukuku uyumsuzluklarını çözme ve sonucu Halk Temsilcileri Meclisi'nin onayına bağlı olmak şartıyla Yüce Divan yargılaması yapma yetkilerini haiz bir Anayasa Mahkemesi kurulması öngörülmüştür. Halk Temsilcileri Meclisi (DPR)'deki ciddi tartışmalar akabinde Mahkeme'nin kuruluş, organizasyon ve yargılama usullerini düzenleyen Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun²⁹⁴, nihayet 2003 yılında kabul edilmiş ve Mahkeme Ağustos 2003'te kurularak Ekim 2003'te göreve başlamıştır.²⁹⁵

²⁹³ Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 294-295; Guichard, s. 208; Hahm, s. 144, 166; Hong, s. 186, 193; Shin, Para. 3.

²⁹⁴ 2003 tarihli Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun 2011 yılında tadil edilmiş İngilizce metni için bkz. The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court, Bağlantı: https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_2_1625426527_5513ffab79ee0e68cd8d.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023. Burada belirtmek gerekir ki, mezkûr kanunun en son 2020 yılındaki kanunla tadil edilen metni kanuna henüz entegre edilmediğinden, bu tadillerin yer aldığı bazı güncel maddeler için 2020 tarihli Değişiklik Kanunu'nun İngilizce metni için ayrıca bkz. The Constitutional

Endonezya Anayasa Mahkemesi, en fazla on beş yıl görevde kalmak koşuluyla yetmiş yaşına kadar görev yapmak üzere, üçü Halk Temsilcileri Meclisi, üçü Yüksek Mahkeme arafından seçilmek ve üçü de Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmek üzere tamamı Cumhurbaşkanı tarafından atanan dokuz üyeden müteşekkildir. Mahkeme üyeleri, elli beş yaşından küçük olmamak kaydıyla, anayasa ve devlet idaresi alanında uzmanlaşmış ve tamamı hukuk alanında en az doktora derecesine sahip olan, akademisyen; avukat; kamu görevlisi; mahkemelerde yüksek derecede hâkim veya Yüksek Mahkeme hâkimleri arasından seçilerek atanmaktadır. Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun, üye seçimini gerçekleştirecek erklerin bu seçimi nasıl gerçekleştireceklerini şeffaf ve katılımcı şekilde gerçekleştirmek

Court of the Republic of Indonesia, Law Number 7 of 2020 on the Third Amendment to Law No. 24 of 2003 on Constitutional Court, Bağlantı: https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_3_1625426560_c247b005cca7d9978af9.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

²⁹⁵ Mahfoud, M.: “*Separation Of Powers And Independence Of Constitutional Court In Indonesia*”, 2nd Congress of the World Conference on Constitutional Justice in Rio de Janeiro, Brazil on 16-18 January 2011 Papers, 2011, s. 2-6, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Rio/Papers/INA_Mahfud_E.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Sodiki, A.: “*Vatandaşların Anayasal Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesi’nin Rolü (Endonezya Anayasası’na Dayalı Bir Değerlendirme)*”, AYD, C.29, Y.2012, s. 259-260; Butt, S.: *The Constitutional Court and Democracy in Indonesia*, Brill | Nijhoff, Leiden, 2015, s. 16-17, 30-32, Brill, Bağlantı: <https://doi.org/10.1163/9789004250598>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Eddyono, L. W.: “*Independence of the Indonesian Constitutional Court in Norms and Practices*”, Constitutional Review (Published by Constitutional Court of the Republic of Indonesia), Vol.3, No.1, 2017, s. 71-72, Bağlantı: <https://consrev.mkri.id/index.php/const-rev/article/view/314/311>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Butt, S.: “*9- Indonesia’s Constitutional Court and Indonesia’s Electoral Systems*”, Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective (Edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, 2018, s. 214–217, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781108163903.010>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Rudy / Meylina, U. / Ritonga, R.: “*From State Sovereignty to People Sovereignty: A Case Study of Indonesia’s Constitutional Court*”, Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Vol.24, No. Special 4, 2021, s. 2, 5, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/jnlolletl2424&i=559>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Wiratraman, H. P.: “*Constitutional Struggles and the Court in Indonesia’s Turn to Authoritarian Politics*”, Federal Law Review, Vol.50, Iss.3, 2022, s. 314-315, Bağlantı: <https://doi.org/10.1177/0067205X221107404>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Nurbaningsih, E.: “*The Indonesian Constitutional Court’s Interpretation of the Constitution Related to the Protection of Fundamental Rights And Freedoms*”, AYD, C.39, S.1, Y.2022, s.381-383; The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, History, Bağlantı: <https://en.mkri.id/profile/history>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; CODICES, INDONESIA Constitutional Court, Bağlantı: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; The 1945 Constitution of the Republic of Indonesia, Article 24/C, Bağlantı: https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_1_1625426222_4c1e13f466840d7ed721.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

kaydıyla, bu erklerin kendi iç düzenlemelerine bırakmış ve herhangi bir koşul öngörmemiştir.²⁹⁶

Mahkeme Başkanı ve Başkanvekili, ikinci defa seçilmek mümkün olmak üzere beş yıllığına Mahkeme Genel Kurulu tarafından gizli oylama ile seçilir. Kural olarak üyelerin tamamıyla Başkan veya Başkanvekili haricindeki en yaşlı üye başkanlığında toplanan Genel Kurul'da Başkan seçilebilmesi için ilk oylamada oyların salt çoğunluğu gerekir. Hiçbir üye oyların salt çoğunluğunu kazanamazsa en çok oy alan iki üyeyle gidilecek ikinci oylamada oyların salt çoğunluğunu alan üye seçilmiş olur. Bu oylamada da çoğunluk sağlanamazsa gidilecek üçüncü oylamada salt çoğunluğu sağlama koşulu aranmaksızın en çok oyu alan aday Başkan seçilmiş olur. Bu oylamada iki aday da eşit oy alırsa, adayların biri çekilmediği takdirde Başkan kura ile belirlenir. Aynı usul Başkanvekili seçimi için de uygulanır. Mahkeme Genel Kurulu tarafından gerçekleştirilen bu oylamalarda en az yedi üye hazır bulunmalıdır. Yedi üyenin hazır bulunamadığı durumda oylama iki saate kadar ertelenir. Bu ertelemeden sonra da en az yedi üye bulunmazsa toplanan üyeler ile oylama gerçekleştirilir ve kural olarak oybirliği ile karar alınmaya çalışılır. Eğer karar oy birliği ile alınamıyorsa; oylama sonucu karar alınabilmesi için yukarıda bahsedilen tüm oylamalar için geçerli olmak üzere, hazır bulunanların salt çoğunluğunun oyu gereklidir. Mahkeme Başkanının yetkileri Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'da münhasıran sayılmamıştır. Mahkeme'nin İngilizce sitesinden anlaşıldığı üzere Başkan, Mahkeme oturumlarını yönetmek haricinde

²⁹⁶ Mahfoud, s. 9-11; Butt, The Constitutional Court and Democracy in Indonesia, s. 34-36; Eddyono, s. 90-91; Butt, 9- Indonesia's Constitutional Court, s. 214; CODICES, INDONESIA Constitutional Court; The 1945 Constitution of the Republic of Indonesia, Article 24/C; Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court, Article 4, 15, 18-20, 87 (2020 tarihli Kanunla değişik).

Mahkeme idari yapısının başında yer alır ve tüm idari yapı ile üyelerin amirliğini yürütür. Mahkeme, kolejyal olarak kendi iç yapısını, organizasyonunu ve yargılama usullerini çıkaracağı yönetmeliklerle düzenleyebilmekte; idari personelini belirleyebilmekte ve Parlamento'nun onayına sunulmak üzere kendi bütçesini hazırlayabilmektedir. Ayrıca Mahkeme, Genel Sekreter ve Yazı İşleri Müdürü'nü kendi seçmekte ve atama işlemi Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır.²⁹⁷

Mahkeme yalnızca Genel Kurul halinde çalışmaktadır. Genel Kurul, Başkan yahut Başkanvekili Başkanlığında en az yedi üye ile toplanır. Kural olarak kararların oybirliği ile alınması gerekmektedir ve Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun, ilgili kararın oybirliği ile alınması için müzakerelerde gerekli eforun sarfedilmesi gerekliliğine atıf yapmaktadır. Eğer ilgili müzakerelerde oybirliğine ulaşılamazsa, dosya ve dava hakkındaki karar, Mahkeme'nin müteakip oturumunda tekrar müzakere edilir. Müteakip oturumdaki ilgili müzakerede karar toplananların salt çoğunluğu ile alınır. Karara muhalefet şerhi yahut ek/farklı gerekçe ile katılmak mümkündür. Genel Kurul tarafından ayrıca, ilgili dosya ve dava Genel Kurul önüne gelmeden önce, ön incelemeler yapmak; ön rapor hazırlamak veya gerekli hallerde ilgili başvurunun çekildiğine karar vermek ve üzere en az üç Mahkeme üyesinden müteşekkil bir komisyon kurulabilir.²⁹⁸

²⁹⁷ Mahfoud, s. 9; Butt, *The Constitutional Court and Democracy in Indonesia*, s. 35; Eddyono, s. 78, 81-82; *The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, History; The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, Organizational Structure*, Bağlantı: <https://en.mkri.id/profile/organization>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; CODICES, *INDONESIA Constitutional Court; Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court*, Article 4, 7/A, 27/A (2020 tarihli Kanunla değişik), 7/B, 9, 28, *The Constitutional Court of the Republic of Indonesia*, PMK Number 6 of 2023 Regarding the Procedures for the Election of the Chairperson and Deputy Chairperson of the Constitutional Court (PMK Nomor 6 Tahun 2023 Tentang Tata Cara Pemilihan Ketua Dan Wakil Ketua Mahkamah Konstitusi), Bağlantı: https://www.mkri.id/public/content/pmk/439_230310065043.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

²⁹⁸ Butt, *The Constitutional Court and Democracy in Indonesia*, s. 67; *Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court*, Article 28, 45.

Endonezya Anayasa Mahkemesi üyeleri, devlet görevlilerinin hak ve ayrıcalıklarından faydalanırlar. Ayrıca Mahkeme üyelerinin bağımsız, tarafsız, adil ve bir ‘devlet adamı’ olma özelliklerini haiz olması gerekmektedir. Üyelerin bu özelliklere uygun görev yapması için Mahkeme tarafından çıkarılan ve detaylı düzenlemeler içeren Etik Kurallar Yönetmeliği²⁹⁹ bulunmaktadır. Üyelerin davranış, tutum ve faaliyetlerinin mezkûr kanunda ve Etik Kurallar Yönetmeliği’nde sayıldığı şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, ilgili Seçim Komitesi tarafından seçilen bir eski Anayasa Mahkemesi üyesi, bir hukukçu akademisyen profesör ve bir toplum kanaat önderinden müteşekkil Etik Kurul tarafından denetlenmektedir. Etik Kurul, ilgili üyenin üyeliğinin askıya alınması yahut düşürülmesi yönünde bir kanaate varırsa soruşturma ve kovuşturma yapmak üzere konuyu Anayasa Mahkemesi Onur Kurulu’na havale eder. Anayasa Mahkemesi Onur Kurulu, tamamı Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından seçilen bir Anayasa Mahkemesi üyesi, bir Yargı Komisyonu üyesi ve bir hukukçu akademisyenden müteşekkildir. Mahkeme üyelerinin tüm disiplin işleri ve uygulanacak yaptırımlara Onur Kurulu karar verir. Onur Kurulu’nun üyeliğin düşürülmesi yönündeki kararı Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanan ilgili kararname ile hüküm doğurur.³⁰⁰

²⁹⁹ Bu yönetmeliğin Endonezce metni için bkz. The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Code Of Ethics And Conduct Of Constitutional Judges Republic Of Indonesia (Kode Etik Dan Perilaku Hakim Konstitusi Republik Indonesia), <https://www.mkri.id/public/content/dewanetik/kode%20etik.pdf>, Bağlantı: 20.05.2023.

³⁰⁰ Mahfud, s. 9; Butt, The Constitutional Court and Democracy in Indonesia, s. 41-45; Eddyono, s. 71, 92-94; Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court, Article 6, 27/A (2020 tarihli Kanunla değişik); The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile Of The Ethics Council (Profil Dewan Etik), Bağlantı: <https://www.mkri.id/index.php?page=web.ProfilDewanEtik&menu=2>, Erişim Tarihi: 20.05.2023; The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Constitutional Court Regulation Number 1 of 2023 Honorary Council of the Constitutional Court (Peraturan Mahkamah Konstitusi Nomor 1 Tahun 2023 Majelis Kehormatan Mahkamah Konstitusi), Bağlantı: https://www.mkri.id/public/content/mkmmk/439_230206021702-2.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Endonezya Anayasa Mahkemesi doktrinde, özellikle kurulduğu ilk yıllarda Güney Kore Anayasa Mahkemesi ile birlikte Asya kıtasındaki en aktivist Anayasa mahkemelerinden biri olarak görülmekte; Endonezya’da otoriter rejim sonrası anayasal demokrasinin konsolidasyonunun, devlet düzeninin ve Anayasanın korunmasının, devlet erkleri arasında dengenin, sosyal ve ekonomik haklar başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin gelişmesinin ve hukuk devleti ilkesinin yaygınlaşmasının sağlayıcısı olarak addedilmekteydi. Ayrıca seçim ve siyasi partiler hukuku alanındaki içtihatları da takdirle karşılanmaktaydı. Fakat son yıllarda doktrinde, özellikle üçüncü Mahkeme Başkanı’nın yolsuzluk sebebiyle görev başındayken yargılanması ve üyeliğinin düşürülmesi, bazı Mahkeme üyeleri hakkında disiplin işlemlerinin başlatılması ile yeni seçilen Cumhurbaşkanı’nın otoriterleşme eğilimleriyle birlikte Mahkeme’yi etkilemeye çalışması akabinde, Mahkeme’nin bu aktivist tutumunun giderek zayıfladığı; Mahkeme’nin yasama organı karşısında anayasallık denetimini sınırlandırdığı, hatta geliştirdiği yorumlu ret benzeri kararlarla iptallerden kaçındığı; Anayasal bir gerileme yaşadığı ve meşruiyeti ile saygınlığının zarar gördüğü ifade edilmektedir. Buna rağmen Mahkeme’nin, eski özelliklerine kavuşma noktasında geri dönülemez bir noktada bulunmadığı ifade edilmektedir.³⁰¹ Ayrıca Mahkeme ile ilgili doktrinde getirilen bir diğer eleştiri de,

³⁰¹ Mahfud, s. 6-7, 16-17; Sodiki, s. 270 vd.; Butt, *The Constitutional Court and Democracy in Indonesia*, s. 72-73; Eddyono, s.92 vd.; Satrio, A.: “*Constitutional Retrogression in Indonesia Under President Joko Widodo’s Government: What Can the Constitutional Court Do?*”, *Constitutional Review* (Published by Constitutional Court of the Republic of Indonesia), Vol.4, No.2, 2018, s. 289 vd. Bağlantı: <https://consrev.mkri.id/index.php/const-rev/article/view/425>, Erişim Tarihi: 15.05.2023; Butt, 9- *Indonesia’s Constitutional Court*, s. 222-226, 238-239; Rudy / Meylina / Ritonga, s. 6 vd.; Wiratraman, s. 328-329; Nurbaningsih, s. 383 vd.

Mahkeme Başkanlarının politize olduğu; diğer üyeler üzerindeki etkisinin çok yüksek olduğu ve Mahkeme kararları ile faaliyetlerini yönlendirdikleri şeklindedir.³⁰²

Endonezya Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonuna ilişkin olarak doktrinde, üç devlet erkine de eşit derecede kontenjan tanınması olumlu bulunmaktadır. Her erkin eşit sayıda ve Mahkeme çoğunluğunu oluşturamayacak şekilde üye seçmesinin, üye seçen erklerin diğer erklerin radikal seçimler yapmasından çekinerek daha tarafsız ve bağımsız üyeler seçmeyi tercih etmesine; Mahkeme'yi daha bağımsız ve tek yahut iki siyasal erkin etkisi altında kalmaya uzak kılmasına ve Mahkeme'nin devlet erkleri arasındaki denge ve fren mekanizması olma rolüne sahip olmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir. Her ne kadar üye seçen erklerin üyeleri belirleme usullerine ilişkin kanuni düzenleme bulunmaması eleştirilse de, seçim usulünün mezkûr kanundaki 'şeffaf ve katılımcı' şekilde gerçekleştirilmesi kaydına uygun olarak uygulamada, Halk Temsilcileri Meclisi'nin seçilecek adaylar için bir komisyon kurması ile Cumhurbaşkanı'nın, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde istişarî bir Aday Belirleme Komitesi kurması olumlu bulunmaktadır.³⁰³

³⁰² Butt, The Constitutional Court and Democracy in Indonesia, s. 61-64; Butt, 9- Indonesia's Constitutional Court, s. 226-228.

³⁰³ Mahfud, s. 9; Butt, The Constitutional Court and Democracy in Indonesia, s. 37-41; Satrio, s. 289; CODICES, INDONESIA Constitutional Court; The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, History.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ANAYASA MAHKEMESİ’NİN ÜYE KOMPOZİSYONU, KURUMSAL ÖNERİLER VE TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİNDEN GÖRÜŞLER

I. T.C. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN KURULUŞUNDAN

GÜNÜMÜZE KADARKİ KOMPOZİSYONLARI

Çalışmanın bu bölümünde, T.C. Anayasa Mahkemesi’nin günümüze kadarki kompozisyonları, 1961 ve 1982 Anayasalarının hazırlık aşamalarındaki resmi görüşler, ilgili Meclis görüşmeleri ve Anayasa Değişiklikleri sonucu Mahkeme’nin değişen kompozisyonları bağlamında gerekçeleri ile birlikte ele alınacaktır. Bu kapsamda ilk olarak 1961 Anayasası’nın hazırlık dönemindeki öneriler ile resmi görüşmeler ve 1961 Anayasası’nın halkoylamasında kabul edildikten sonraki hali; ikinci olarak Anayasa Mahkemesi’nin ilk üyelerinin seçilmeleri ve göreve başlamaları; üçüncü olarak 1982 Anayasası’nın hazırlık dönemindeki öneriler ile resmi görüşmeler ve 1982 Anayasası’nın halkoylamasında kabul edildikten sonraki hali gerekçeleri ile birlikte ele alınacaktır. Dördüncü olarak Mahkeme’nin üye kompozisyonunun değiştiği, 1982 Anayasası’nda 2010 yılındaki anayasa değişikliğine ilişkin TBMM Anayasa Komisyonu ve Genel Kurul aşamalarındaki öneriler ile resmi görüşmeler ve 2017 anayasa değişikliği sonrası son durum gerekçeleriyle birlikte ele alınacaktır.

A. 1961 Anayasası'nın Hazırlık Aşamaları³⁰⁴

Bilindiği gibi Türkiye’de bir anayasa mahkemesi kurulmasına ilişkin tartışmalar Demokrat Parti iktidarının sonlarına doğru başlamış ve 1960 askeri müdahalesi sonrasında kurulan Kurucu Meclis, yeni bir anayasa için çalışmalara başladığında Anayasa Mahkemesi’nin kurulmasını gündemine almıştır. 1961 Anayasası’nın hazırlık aşamalarında ilk olarak Milli Birlik Komitesi (MBK)’nin 28 Mayıs 1960 yılında çıkardığı 13 No’lu Tebliğ ile dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında yedisi İstanbul Üniversitesi’nin profesörlerinden müteşekkil bir ‘Anayasa Komisyonu’ kurulmuş ve yeni anayasanın hazırlanması işi bu komisyona verilmişti.³⁰⁵ Bu komisyon derhal çalışmalara başlayarak ilk raporunu 28 Mayıs 1961 tarihinde MBK’ye sunmuştu.³⁰⁶ Daha sonrasında Komisyon’a Ankara Üniversitesi’nden öğretim üyeleri de eklenmiş ve Komisyon genişlemiştir. Bu Komisyon’un ‘Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonunca Hazırlana Anayasa Öntasarısı’ başlıklı anayasa önerisinin hazırlanıp 15 Ekim 1960 tarihinde MBK ile ardından da kamuoyuyla paylaşmasının akabinde başlayan tartışmalar neticesinde MBK, MBK ve Temsilciler Meclisi’nden oluşacak bir Kurucu Meclis kurulmasına dair kanun çıkarmıştır.³⁰⁷

Esas görevi anayasayı ve seçim kanununu hazırlamak olan ve daha geniş katılımlı üyelerden oluşan Temsilciler Meclisi 6 Ocak 1961’de göreve başlamıştır.

³⁰⁴ Çalışmamızın bu bölümünde, 1961 Anayasası’nın hazırlık aşamalarında kurumlar tarafından sunulmuş önerilerin Anayasa Mahkemesi’nin üye kompozisyonuna ilişkin hüküm içerenleri ile Temsilciler Meclisi’nin Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşuna ilişkin hazırlık aşamalarına yer verilecektir.

³⁰⁵ Onar, S. S: “Benim Anayasalarım”, İÜHFM, C.LXIX, S.1-2, 2011, s. 16; Öztürk, K: İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları İle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası C.I (Temel Metinler), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1966, s. XIX; 1961 Anayasası Genel Bilgiler, TBMM, Bağlantı: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/altmis-bir-anayasasi> , Erişim Tarihi: 06.01.2023.

³⁰⁶ Bu rapor için bkz. RG, T.01.07.1960, S.10540 ve devamı için RG, T.02.07.1960, S.10541.

³⁰⁷ Onar, s. 17; Kurucu Meclis’in kurulmasını doğuran sebepler için bkz, Onar, s. 17

Temsilciler Meclisi'nin teşekkülü sürecinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü bünyesinde kurulan bir komisyon tarafından 'Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkında Görüş' isimli anayasa önerisi Anayasa Komisyonu'na sunulmuş ve kamuoyu ve MBK'yle paylaşılmıştır.³⁰⁸

Temsilciler Meclisi'nin teşekkülünün ardından 'Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu' oluşturulmuş ve bu komisyonun çalışmalarında 'Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonunca Hazırlana Anayasa Öntasarısı' etüt metni, 'Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkında Görüş' ise yardımcı etüt metni olarak kullanılmıştır.³⁰⁹ Akabinde Temsilciler Meclisi'ndeki alt komisyonlarda hazırlanan öneriler Anayasa Komisyonu tarafından Temsilciler Meclisi'ne sunulmuş ve hazırlanan anayasa tasarısı, meclisin genel görüşmeleri sonucunda 27 Mayıs 1961'de Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesi'nden oluşan Kurucu Meclis toplantısında kabul edilerek halkoyuna sunulmuştur. Anayasanın 9 Temmuz 1961 tarihindeki halkoylaması sonucu kabulü ile 20 Temmuz 1961 tarihinde 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir.³¹⁰

1. Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonunca

Hazırlanan Anayasa Öntasarısı

MBK'nin 28 Mayıs 1961 tarihinde yayımladığı 13 Numaralı Tebliğ ile görevine başlayan Anayasa Komisyonu, ilk olarak Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Naci Şensoy, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet

³⁰⁸ Öztürk, C.I, s. XIX; 1961 Anayasası Genel Bilgiler.

³⁰⁹ Öztürk, C.I, s. XIX; 1961 Anayasası Genel Bilgiler.

³¹⁰ 1961 Anayasası Genel Bilgiler.

Giritli'den müteşekkildi.³¹¹ Daha sonra Komisyon üyelerinin Ankara'ya gelmesinin ardından komisyona Prof. Dr. İlhan Arsel, Prof. Dr. Bahri Savcı, Doç. Dr. Muammer Aksoy, Doç. Dr. Lütfi Duran, Doç. Dr. Vakur Versan dâhil olmuş ancak komisyonun çalışmalarını tamamlayarak 15 Ekim 1960 tarihinde MBK'ye gönderdiği Anayasa Öntasarısı'nda Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli'nin imzaları yer almamış ve Öntasarı toplam on üyenin imzasıyla sunulmuştur.³¹² Öntasarının 'Mahkemeler (Yargı)' başlıklı yedinci bölümünde 170 ilâ 179. maddeler arasında düzenlenen Anayasa Mahkemesi'nin, kuruluşunu düzenleyen 171. madde şu şekildedir:

II- Anayasa Mahkemesi

MADDE 171. - *Anayasa Mahkemesi, on beş üyeden kuruludur. Bunlardan dördü Yüksek Adliye Mahkemesi, üçü Yüksek İdare Mahkemesi, ikisi Yüksek Askerî Mahkeme Genel kurullarınca kendi üyeleri arasından, ve dördü Üniversiteler senatolarının bir arada toplanmasıyla meydana gelecek Kurulca, Hukuk, Siyasal Bilgiler ve İktisat fakülteleri öğretim üyeleri arasından, gizli oyla ve üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile seçilir.*

İki üye Cumhurbaşkanı'nca atanır.

Anayasa Mahkemesine üye olabilmek için kırk yaşını bitirmiş olmak ve yüksek mahkemelerden birinde en az beş yıl üyelik, veya üniversitelerde hukuk, siyaset ve iktisat bilimleri alanlarında en az beş yıl profesörlük veya en az yirmi yıl fiilen hukuk müşavirliği veya avukatlık yapmış olmak şarttır.

*Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.*³¹³

Onar başkanlığındaki komisyonun hazırladığı Anayasa Öntasarısı'nın açıklanan metni gerekçesiz olduğundan, her ne kadar Onar'ın MBK'ye gönderdiği

³¹¹ RG, T.30.05.1960, S.10515.

³¹² Öztürk, C.I, s. 82-83.

³¹³ Öztürk, C.I, s. 73-74.

tasarıyı takdim yazısından tasarıya ilişkin gerekçelerin ve raporların da bulunduğu anlaşılrsa da, bunlar kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

2. Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü'nün Gerekçeli Anayasa Tasarısı

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü'nün gerekçeli anayasa metni hakkındaki hazırlık çalışmalarına Yüksek Öğretim Üyelerinden Kurulu Anayasa Komisyonu'nun çeşitli kurum, kuruluşlara anket göndererek görüşlerini sorması akabinde başlanmıştır.³¹⁴ Enstitü, yeni bir anayasa çalışmasına sadece anket soruları ve görüşlerle katkıda bulunmanın yetersiz kalacağı düşüncesiyle topyekûn bir hazırlık çalışması başlatmış ve hazırlık çalışmalarına Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Süheyl Derbil, Kemal Galip Balkar, Doç. Dr. Arif T. Payaslıoğlu, Doç. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Doç. Dr. İbrahim Yasa, Dr. Bülent Dâver, Dr. Şeref Gözübüyük, Dr. Necat Erder, Dr. Türkkaya Ataöv, Dr. Cemal Aygen, Tamer Timur ve Özer Ozankaya katılmışlardır. Öneriye son şeklini ise Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. Bahri Savcı, Doç. Dr. Arif T. Payaslıoğlu, Dr. Bülent Dâver, Dr. Şeref Gözübüyük, Dr. Necat Erder ve Tamer Timur vermiş ve Enstitü'nün gerekçeli önerisi Enstitü Müdürü Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta tarafından Anayasa Komisyonu'na sunularak kamuoyu ve MBK ile paylaşılmıştır.³¹⁵ Enstitü'nün gerekçeli anayasa önerisinde Anayasa Mahkemesi, 'Yargılama' başlıklı beşinci bölümün ikinci alt başlığında düzenlenmiştir. İlgili 101. Madde şu şekildedir:

II Anayasa Mahkemesi

³¹⁴ Öztürk, C.I, s. 341.

³¹⁵ Öztürk, C.I, s. 341-342.

MADDE 101- *Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri, Anayasa Mahkemesi Özel Seçim Kurulu tarafından seçilir.*

Anayasa Mahkemesi Özel Seçim Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay başkan ve üyelerinden, Üniversitelerarası Kurul tarafından hukuk, iktisat ve siyasî ilim dallarındaki üniversite profesörleri arasından seçilecek 10 kişi ile, Barolar Birliği tarafından en az yirmi yıl hukuk mesleğinde tecrübe görmüş olan avukatlar arasından seçilecek 12 kişiden kurulur. Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan sonra bu Mahkeme'nin başkan ve üyeleri de Özel Seçim Kuruluna dahil olurlar. Seçim Kuruluna Cumhurbaşkanı'nın bulunmadığı hallerde Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Başkanlarından en kıdemlisi başkanlık eder.

*Anayasa Mahkemesi Özel Seçim Kurulunun teşekkülüne ve çalışmasına ait hususları kanun düzenler.*³¹⁶

Madde gerekçesinde Mahkeme'ye üye seçiminde her ne kadar ileri demokrasiye sahip ülkelerde siyasi organlara yetki tanınsa da, o günün koşullarındaki Türkiye'de siyasi organlara yetki tanımanın sakıncalı olabileceği gerekçesiyle bu yetkinin, objektif olacakları varsayılacak yetkin uzmanlardan müteşkil bir heyete verilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir.³¹⁷

3. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi Alt Komisyonu Raporu ve İlgili Madde Gerekçesi

Kurucu Meclis ve alt kanadı Temsilciler Meclisi'nin kurulmasının ardından Temsilciler Meclisi'nde anayasayı hazırlamak üzere bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuş bu komisyon da hazırlıkları yapmak üzere alt komisyonlar

³¹⁶ Öztürk, C.I, s. 381-382.

³¹⁷ Öztürk, C.I, s. 423.

oluşturmuştur. Anayasa Komisyonu bünyesinde yargı organları ve Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin çalışmalar yapmak üzere Nurettin Ardıçoğlu, Âmil Artus ve Abdülhak Kemal Yörük'ten müteşekkil bir Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi Alt Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon raporunu 16 Ocak 1961 tarihinde Anayasa Komisyonu'na sunmuş ve bu raporun Anayasa Komisyonu'nda müzakeresi sonrası alınan kararlara uygun olarak gerekçeleriyle birlikte düzenlenen ilgili maddeleri Anayasa Komisyonu Genel Kurulu'nda kesinleştirilmek üzere tekrar Anayasa Komisyonu'na sunmuştur.³¹⁸ Alt komisyonun Anayasa Komisyonu'na kesinleştirilmek üzere sunduğu madde ve gerekçelerden Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen 11. madde şu şekildedir:

*Anayasa Mahkemesi on beş asıl ve dört yedek üyeden kurulur. Asıl üyelerden üçü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi hâkimleriyle başsavcı veya başkanun sözcüleri arasından, üçü Hukuk, Siyasal Bilgiler ve İktisat fakülteleri profesörlerinin bir arada toplanmasıyla meydana gelecek kurulca, bu fakülteler profesörleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çokluğuyla seçilir. Dört üye Büyük Millet Meclisince seçilir. İki üye Cumhurbaşkanınca atanır. Yukardaki kurullar ve Büyük Millet Meclisi ayrıca birer de yedek üye seçerler. Bu mahkemeye üye olabilmek için 40 yaşını bitirmiş olmak yüksek mahkemelerden birinde en az beş yıl hâkimlik veya üniversitelerde Hukuk, Siyasal veya İktisat bilimleri alanında en az beş yıl profesörlük veya en az 20 yıl fiilen hukuk müşavirliği yahut avukatlık etmiş olmak şarttır. Anayasa mahkemeleri resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.*³¹⁹

Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi Alt Komisyonu'nun Anayasa Komisyonu'na sunduğu raporda ve madde gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunda çoğunluğun (dokuz üye) yargı organları tarafından seçilecek

³¹⁸ Öztürk, C.I, s. 559-566.

³¹⁹ Öztürk, C.I, s. 577-578.

hakimlerden ve üniversitelerin öğretim üyelerinden oluşmasının, adaletin ve Mahkeme hakimlerinin, dış etkilerden ve siyaset kurumunun etkisinden korunması amacıyla yerinde bir düzenleme olduğu belirtilmiştir. Yine ilgili düzenleme ile Mahkeme'nin siyasi organlar olan Yasama Meclisleri ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek altı üyesinin de, Anayasa Mahkemesi gibi önemli ve yüksek bir Mahkeme'ye üye olmaya uygun niteliklerin belirtildiği ikinci fıkradaki nitelikleri haiz olmak kaydıyla, politik olmayan kişilerden seçilebileceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Mahkeme'nin üyelerinin belirlenmesinde yasama organı yahut Cumhurbaşkanı'na çok geniş yetkiler tanımanın, Mahkeme'nin bağımsızlığını sarsma tehlikesi doğuracağından bahisle, ülkenin mevcut durumunda uygun düşmeyeceği vurgulanmıştır.³²⁰

4. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun Kurucu Meclis'e Sunduğu

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı

Anayasa Komisyonu, 9 Mart 1961 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu'nu Temsilciler Meclisi'ne sunmuş ve Meclis, 30 Mart 1961 tarihindeki 34. Birleşim'inde tasarıyı önce tümü ardından maddelerin tek tek görüşülmesi suretiyle görüşmeye başlamıştır.³²¹ Görüşmelere temel teşkil eden Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu'nda Anayasa Mahkemesi, 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümün 'Anayasa Mahkemesi' başlıklı D alt başlığında 146 ilâ 153. Maddeler arasında düzenlenmiştir.

³²⁰ Öztürk, C.I, s. 564-565, 577.

³²¹ Öztürk, C.I, s. 597; Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.2, B:34, 30.3.1961, O:1, s. 362 vd. Bağlantı: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM_/d00/c002/tm_00002034.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2023.

Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen 146. Maddenin Anayasa Komisyonu'nun Temsilciler Meclisi'ne sunduğu ve üzerinde değişiklikler yapılmamış olan ilk hali şu şekildedir:

MADDE 146. — *Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay genel kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.*

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğrenim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usûl uygulanır.

*Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.*³²²

Sunulan raporda Anayasa Tasarısı'nın genel gerekçelerine yer verilmiş olup Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin bir açıklama bulunmamakla birlikte Anayasa Tasarısı'nın 146. maddesinin gerekçesinde de yalnızca maddede yer alan ve Mahkeme'ye üye seçen organlar sayılmıştır.³²³

5. Temsilciler Meclisi'ndeki Görüşmeler

Mahkeme, Anayasa Tasarısı'nın Temsilciler Meclisi'ne sunulan halinde 146. maddede düzenlenmesine rağmen önceki maddelerin görüşülmesi sırasında bir maddenin çıkarılmasıyla 145. madde olarak düzeltilmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin hararetli tartışmalar yeni numarası ile 145. maddenin münhasıran görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. 145. madde ilk olarak Temsilciler Meclisi'nin 25.4.1961 tarihli 53. Birleşim'inde, ikinci olarak ise 4.5.1961 tarihli 60. Birleşim'inde görüşülmüş ve nihai şeklini almıştır.³²⁴

145. maddenin Temsilciler Meclisi'ndeki ilk görüşmelerinde, Mahkeme'ye üye seçiminde Mahkeme'nin yasama organının tasarruflarını denetleyecek olması sebebiyle yasama organına ve hatta Cumhurbaşkanı'nın kontenjanı da dahil olmak üzere siyasi organlara hiç kontenjan ayrılmaması ve bu kontenjanların yüksek mahkemelere verilmesi; Mahkeme'ye üniversitelerden seçilecek üyelerin tamamen

³²² Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.2, B:34, 30.3.1961, O:1, S. Sayısı:35, s. 82.

³²³ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.2, B:34, 30.3.1961, O:1, S. Sayısı:35, s. 1-8, 48.

³²⁴ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, B:53, 25.4.1961, O:1, s. 192-201, Bağlantı: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM_d00/c004/tm_00004053.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2023; Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, B:60, 4.5.1961, O:2, s. 638-640, Bağlantı: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM_d00/c004/tm_00004060.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2023.

hukukçulardan veya hukukçularla birlikte sadece siyaset bilimi alanındaki öğretim üyelerinden oluşması ve iktisat fakültesi ile Sayıştay'dan üye seçimine yer verilmemesi; avukatlar için meslekte aranacak hizmet süresinin daha fazla olması ile Mahkeme Başkanı'nın seçimi ve görev süresinin Anayasa hükmünde bulunması görüşleri ileri sürülmüştür.³²⁵

Bu görüşlere Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, sözcüleri³²⁶ vasıtasıyla cevap vermiştir. Sözcüler, yasama organına ve hatta Cumhurbaşkanı'nın kontenjanı da dahil olmak üzere siyasi organlara hiç kontenjan ayrılmaması ve bu kontenjanların yüksek mahkemelere verilmesi görüşüne, Avrupa'da o yıllarda Anayasa Mahkemesi bulunan Batı Almanya, Avusturya ve İtalya'da yasama organına ayrılan kontenjanlardan örnek vererek cevap vermiş, tasarıda Türkiye'de yasama organına toplam beş, Cumhurbaşkanı'nın kontenjanıyla siyasi organlara toplam yedi üye ayrıldığını; buna karşılık yüksek mahkemelere toplamda sekiz üye ile Mahkeme'nin çoğunluğunu oluşturacak sayıda üye kontenjanı ayrıldığının altını çizerek zaten ülkenin siyasi durumu dikkate alınarak yüksek mahkemelere dünyada örneği olmayan şekilde fazla kontenjan ayrıldığını belirtmiştir. Sözcüler ayrıca, siyasi organların üye seçiminde de sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığını ve hâkim niteliğini haiz kişilerden de üye seçilebileceğini, ancak üyelerin tamamen yüksek mahkemelerden veya hâkimlerden seçilmesinin “hâkimler devleti”

³²⁵ Özbudun, E: “Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri”, Liberal Düşünce, Yıl 17, Sayı 68, Güz 2012, s. 9-10; Öztürk, K: İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları İle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası C.III (Mad. 76-157), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1966, s. 3705-3725.

³²⁶ Komisyonun görüşlerini ilgili madde görüşmelerinde zikreden sözcüleri Nurettin Ardıçoğlu ve Muammer Aksoy’dur.

tartışmalarına yol açabilecek şekilde aşırı olduğu ve Anayasa Mahkemesi kurumunu ilk defa tedvin edecek bir ülke için tehlikeli olduğunu beyan etmiştir.³²⁷

Sözcüler, Mahkeme'ye üniversitelerden seçilecek üyelerin tamamen hukukçulardan veya hukukçularla birlikte sadece siyaset bilimi alanındaki öğretim üyelerinden oluşması ve iktisat fakültesi ile Sayıştay'dan üye seçimine yer verilmemesi görüşüne, başta İtalya olmak üzere Anayasa Mahkemesi bulunan bazı devletlerin üye kaynakları yelpazesini genişletme eğiliminde olduğunu ve Türkiye'nin de bu yeni görüşe uygun bir model seçtiğini; ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin önüne devletin ve siyasi iktidarın mali ve iktisadi tasarrufları ile vergilere ilişkin konuların da gelebileceğini ve bunların denetimi esnasında bu alanlarda uzman olan Sayıştay üyesi ve iktisatçı öğretim üyelerinin çok faydalı olacağını belirterek cevap vermiştir.³²⁸

Komisyon, Mahkeme Başkanı'nın seçimi ve görev süresinin Anayasa hükmünde bulunması görüşüne, bunun Mahkeme kurulduktan sonra çıkarılacak kanun ve Mahkeme İçtüzüğü'ne bırakılmasının yerinde olduğunu ve Anayasa'da münhasıran bir hükme gerek olmadığını savunmuştur. Daha sonra tasarı ile ilgili görüşler doğrultusunda sunulan önergeler oylamaya sunulmuş ve Komisyon, avukatlar için meslekte aranacak hizmet süresinin daha fazla olmasına ilişkin öneriye ilgili sürenin on beş yıla çıkarılması koşuluyla katılmış ve bu öneri kabul edilerek madde metni tadil edilmiştir. Diğer görüşler doğrultusunda verilen önerilerin hiçbirine Komisyon katılmamış ve öneriler oylamada kabul edilmemiştir.³²⁹

³²⁷ Öztürk, C.III, s. 3711-3725.

³²⁸ Öztürk, C.III, s. 3711-3725.

³²⁹ Öztürk, C.III, s. 3711-3725.

Temsilciler Meclisi'nde 145. maddenin ikinci görüşmelerinde, ilk görüşmelerde Mahkeme Başkanı'nın seçimi ve görev süresinin ilgili maddeye konulmasına ilişkin reddedilen önerilerden birinin sahibi olan dönemin Adalet Bakanı Ekrem Tüzemen, Yargıtay, Danıştay ve Askeri Yargıtay Başkanları'nın seçimi ve görev süresinin Anayasa hükmünde yer aldığını ve Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın da seçimi ve görev süresinin mutlaka Anayasada yer alması gerektiğini savunmuş, tasarının 69. maddesinde en az yedi yıl görev yapmış Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesi olmasının öngörülmesinin bu düzenlemeyi desteklediğini belirterek başkan ve başkanvekilinin üçte iki çoğunlukla üç yıl için seçilmesini içeren bir önerge vermiştir. Komisyon sözcüsü, Komisyonun fikir değiştirdiğini ve Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın seçimi ve görev süresinin Anayasada düzenlenmesinin ve kanuna bırakılmamasının diğer yüksek mahkemelerden daha önemli ve yerinde olacağını belirtmiş, ancak tasarının 69. maddesindeki yedi yıllık koşulun iki kere başkan seçilmekle sağlanmasına uygun olarak³³⁰ görev süresinin dört yıl olarak düzeltilmesini istemiştir. Neticede önerge kabul edilerek, 'Mahkeme Başkanı ve Başkanvekili'nin gizli oy ve üçte iki çoğunlukla dört yıl için seçileceği ve yeniden seçilmenin caiz olduğu' hükmü 145. maddeye eklenmiştir.³³¹

145. madde Milli Birlik Komitesi (MBK)'nde 15.05.1961 tarihindeki 86. Birleşimde görüşülmüş ve maddenin görüşmelerinde herhangi bir tartışma

³³⁰ Ancak tasarının 69. Maddesindeki bu hüküm daha sonra tasarıdan çıkarıldığından 1961 Anayasası'nda yer almamıştır.

³³¹ Öztürk, C.III, s. 3725-3732; Özbudun, Türkiye'de Anayasa Yargısının Doğuşu, s.10.

yaşanmamış, madde MBK tarafından Temsilciler Meclisi'nde kabul edildiği şekli ile aynen kabul edilmiştir.³³²

B. 1961 Anayasası'nın Halkoylamasında Kabul Edildikten Sonraki Hali

1961 Anayasası 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunulmuş ve Yüksek Seçim Kurulu'nun Anayasanın halkoylamasında kabul edildiğine ilişkin kararı ile eşzamanlı olarak 20 Temmuz 1961 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³³³ Buna göre Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 145. maddenin yürürlüğe giren şekli şekildedir:

D) ANAYASA MAHKEMESİ

I. Kuruluş.

a) Üyelerin Seçimi

MADDE 145 — *Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçilir Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay genel kurulunun üye tamsayısının «alt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte İki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir.*

³³² Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C.6, B:86, 15.5.1961, O:2, s. 18-19.

³³³ Öztürk, C.III, s. 3940-3941.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık Üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay İle Yasama Meclislerinin herbiri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usûl uygulanır.

*Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiç, bir görev alamazlar.*³³⁴

1961 Anayasası'nda 1971 yılında yapılan kapsamlı değişiklikler neticesinde Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 145. madde de değiştirilmiştir ancak bu değişiklik üye kompozisyonuna yönelik değildir. 145. maddedeki ilgili değişiklik, Yasama Meclislerince Mahkeme'ye yapılan üye seçiminde ilk iki oylamada aranan üçte iki çoğunluğun kaldırılarak oylama sayısı zikredilmeksizin sadece salt çoğunluğun aranması; her iki Yasama Meclisi'nin öğretim üyeleri arasından seçeceği üyeliklere aday gösterme yetkisinin üniversitelerin hukuk, siyaset bilimi ve iktisat fakülteleri öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin birlikte yapacağı toplantıdan alınması ve Meclislerin bu kontenjanlara doğrudan kendisinin seçim

³³⁴ Öztürk, C.I, s. LXII-LXIII.

yapması ile Mahkeme'nin başkan ve başkanvekilini üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu yerine üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçecek olmasının düzenlenmesiyle sınırlıdır.³³⁵

C. Anayasa Mahkemesi'nin İlk Üyeleri

Anayasa Mahkemesi'nin teşekkülüne, 1961 Anayasası'nın kabul edilmesi akabinde 44 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un müzakerelerinin akabinde 22 Nisan 1962'de Yasama Meclislerince kabul edilmesi ve 25 Nisan 1962 tarihinde Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle başlanmıştır. 44 Sayılı Kanun, Mahkeme'nin, bu kanunun yürürlüğe girmesinden en geç bir ay sonra yani 25 Mayıs 1962 tarihinde kurularak göreve başlayacağını öngörmekteydi.³³⁶

Bu kapsamda, ilk olarak yüksek yargı organlarınca seçimler gerçekleştirilmiştir. Yargıtay Büyük Genel Kurulu, 2 Mayıs 1962 tarihinde, asıl üyelik kontenjanına Sünuhi Arsan, Mustafa Ekrem Tüzemen, Salim Başol ve Ömer Lüfti Akadlı'yı; yedek üyelik kontenjanına ise Osman Yeten ve İhsan Keçecioğlu'nu seçmiştir.³³⁷

³³⁵ RG, T. 27.09.1971, S.13964; RG, T. 16.03.1973, S.14478, Anayasa Mahkemesine Yasama Meclislerinden Seçilecek Asıl ve Yedek Üyelikler İçin Adaylığa Başvurma, Seçim Esas ve Usulü Hakkında Kanun (Kanun No: 1697 Kabul tarihi: 7/3/1973).

³³⁶ Tikveş, Ö.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerhi ve Uygulaması (Anayasa Mahkemesi Kanunu İle Birlikte), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1969/XI, s. 284- 286; Yılmaz, F.: Türk Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşunun Kurucu Meclis ve TBMM'de Müzakeresi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 133; Güler, S. / Uzun, C. D.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (Tarihsel Perspektiften Olaylar, Kişiler, Kararlar), Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2020, s. 74-76.

³³⁷ Yılmaz, s. 149; Anayasa Mahkemesi, Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Nisan 2007, s. 97-99, 101, 104.

Danıştay Genel Kurulu, 24 Mayıs 1962 tarihinde³³⁸, asıl üyelik kontenjanına Tevfik Gerçeker, İsmail Hakkı Ülkümen ve İbrahim Hilmi Senil'i; yedek üyelik kontenjanına ise Avni Givda'yı seçmiştir. Benzer şekilde Sayıştay da, tek asıl üye kontenjanına 30 Nisan 1962 tarihinde Mühittin Gürün'ü seçmiştir.³³⁹

Cumhurbaşkanı Gürsel, Askeri Yargıtayca gösterilen adaylar arasından Ahmet Akar'ı Mahkeme'ye seçmiştir. Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği diğer üye kontenjanına seçilen üyenin Danıştay kökenli olduğu tespit edilmesine rağmen, Anayasa Mahkemesi'nin 45. Kuruluş Yıldönümü için yayımladığı kitapta, Mahkeme'nin resmi internet sitesinde, ilgili Resmi Gazete Sayılarında veya bu alt başlık hazırlanırken kullanılan akademik kaynaklarda Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atana üyeye ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Her ne kedar, Yılmaz, İbrahim Hilmi Senil'in Cumhurbaşkanınca seçildiğini iddia etse de Mahkeme'nin mezkûr kitapçığında ve resmi internet sitesinde Senil'in Danıştay Genel Kurulunca seçildiği yazmaktadır. Bu durumda, Danıştay kökenli olduğu belirtilen ancak Danıştay Genel Kurulunca seçildiğine ilişkin bir kayıt bulunmayan Rıfat Orhan Göksu'nun Cumhurbaşkanınca doğrudan seçilen üye olduğu kanaatindeyiz.³⁴⁰

Yasama Meclisleri'nin seçimine ilişkin olarak, 1961 Anayasası'nın 145. maddesi gereği her iki Yasama Meclisi'nin de seçeceği asil üyelere birinin,

³³⁸ Gerek Anayasa Mahkemesi'nin internet sitesinde gerekse 2007 tarihli kuruluşunun 45. Yılı kitabında bu üyelerin 24 Mayıs 1962 tarihinde Danıştay Genel Kurulu tarafından seçildiği kaydı bulunsa da, 24 Mayıs 1962 tarihinin Danıştay Genel Kurulu'nun seçimini yaptığı değil; Mahkeme'nin seçilen üyelerinin isimlerinin Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih olduğu görülmektedir.

³³⁹ Yılmaz, s. 149; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 97, 99-100, 102.

³⁴⁰ RG, T. 24.05.1962, S. 1110; Yılmaz, s. 149; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 98, 103; Anayasa Mahkemesi, Emekli ve Görev Süresi Dolan Üyeler, Bağlantı: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskanvekilleri-ve-uyeler/emekli-ve-gorev-suresi-dolan-uyeler/>, Erişim Tarihi: 02.07.2023.

üniversitelerin hukuk, siyasal bilimler ve iktisat alanlarındaki öğretim üyelerinden müteşekkil bir kurul tarafından gösterilecek üçer aday tarafından seçilmesi gerekmektedir. Bu hüküm gereği, Ankara Üniversitesi Rektörü'nün daveti üzerine, üniversitelerin ilgili öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin toplam yüz on bir üyesinin³⁴¹ Ankara Hukuk Fakültesi'nde toplantıya çağırıldığı; yetmiş altı öğretim üyesinin katılımıyla toplantının gerçekleştirildiği; Millet Meclisi için toplam beş, Cumhuriyet Senatosu'na sunulacak adaylar için toplam üç tur neticesinde her iki Meclis'e sunulmak üzere üçer adayın seçildiği TBMM'ye bildirilmişti. Öğretim üyelerinden müteşekkil heyet, Millet Meclisi'ne İsmail Hakkı Ülkümen (Danıştay üyesi), Hüseyin Nail Kubalı (İÜHF Anayasa Profesörü) ve Sami Arkan (Yargıtay); Cumhuriyet Senatosu'na Kamuran Erkmenoğlu (Danıştay üyesi), Bedia Yörük (Avukat) ve Ömer Lütfi Ömerbaş (Yargıtay üyesi)'ın isimlerini bildirmişti. Bu adaylardan Hüseyin Nail Kubalı haricinde hiçbirisi Heyet'te yer alan öğretim üyelerinden olmamakla birlikte Nail Kubalı da aday seçim toplantısına katılmadığından o da Heyette yer alan öğretim üyelerinden biri değildi.³⁴²

Nitekim bu husus 9 Mayıs 1962 tarihinde toplanan Cumhuriyet Senatosu'nda dikkati çekmiş ve Senato Başkanı S. Hayri Ürgüplü, ev sahibi olan Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne sunulacak adayların heyet üyeleri içerisinde seçilmesi gerektiğini ve aksi yöndeki tercihin Anayasa ve 44 Sayılı Kanun'a aykırı olduğunu bildiren ve seçimin Heyetçe tekrarlanmasını isteyen bir yazı göndermişti. Bu yazı, üye seçimi gündemiyle 10 Mayıs 1962 tarihinde toplanan Millet Meclisi'ne de

³⁴¹ Bunlardan ellisi Ankara; elli sekizi İstanbul; ikisi İstanbul Teknik Üniversitesi ve biri Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğretim üyesiydi.

³⁴² Tikveş, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerhi, s. 286; Onar, E.: Türk Parlamento Tarihi 12. Dönem I. Cilt, Henüz basım aşaması tamamlanarak yayımlanmamış cilt, s. 763-764. (Bu eser, aynı zamanda bu çalışmanın danışmanı olan eser yazarı Prof. Dr. Erdal Onar'ın çalışmanın aciliyeti dikkate alınarak verdiği özel izin üzerine kaynak olarak alıntılanmıştır.).

gönderilmiş ve neticede Millet Meclisi, öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin kararını beklemeye, bu süre zarfında da doğrudan seçeceği iki asıl ve bir yedek üyenin seçimine geçmeye karar vermiştir. Ancak Millet Meclisi'nce bu üyelerin seçilmesi için gerekli çoğunluk bir türlü sağlanamadığından oylamalar uzayarak devam etmekteydi. Bu esnada Ankara Üniversitesi Rektörü, ilgili aday gösterme seçiminde öğretim üyelerinin kendi aralarından bir adayı seçip seçmeme hususunu ele aldığını ve çoğunlukla Anayasa ile 44 Sayılı Kanun'da öngörülmüş böyle bir zorunluluk olmadığına karar vererek adayları kendileri dışından seçtiğini bildiren bir yazıyı TBMM'ye göndermiştir. Bu yazı Meclis'te çeşitli tartışmalara sebep olmuş ve meselede Meclis Anayasa Komisyonu'nun mütalaasına başvurulmuştur.³⁴³

Bu sırada Meclis diğer üyelerin seçimine devam ediyor ancak hiçbir oylamada yeterli çoğunluk sağlanamıyordu. Anayasa Komisyonu'nun öğretim üyelerince seçimin Anayasa ve mezkûr kanuna aykırı olmadığı yönündeki raporu³⁴⁴ Meclis'e ulaştıktan sonra Meclis, öncelikle doğrudan seçilecek üyelerin belirlenmesini, ardından Anayasa Komisyonu mütalaasının görüşülmesini karara bağlamışsa da tarihler 44 Sayılı Kanun'un Mahkeme'nin kurulmasını öngördüğü 25 Mayıs'ın iki gün öncesini göstermesine rağmen henüz doğrudan üyelerin dahi seçilememiş olduğu göz önüne alınarak, 23 Mayıs 1962 günkü oturumda iki grubun seçimi birleştirilmişti. Buna rağmen iki grup için ayrı ayrı yapılan oylamalarda yine sonuç alınamamıştı. 24 Mayıs 1962 günü olan oylamalardan öğretim üyelerinin adaylarına ilişkin olanda bir sorun daha çıkmış ve gösterilen adaylardan İsmail Hakkı Ülkümen'in hâlihazırda Danıştay kontenjanından Mahkeme'ye üye seçildiği ifade edilmişti. 24 Mayıs 1962 tarihindeki oturumda iki asıl üyelik için gidilen on

³⁴³ Onar, Türk Parlamento Tarihi, s. 768-770.

³⁴⁴ Bu raporun metni için ayrıca bkz. Onar, Türk Parlamento Tarihi, s. 772-775.

dördüncü ve öğretim üyelerinin adaylarından seçilecek bir asıl üyelik için gidilen dördüncü oylamada da sonuç çıkmamıştı. Bunun üzerine iki asıl üyelik için seçimler 28 Mayıs 1962 tarihine ertelenmiş ve öğretim üyelerince gösterilenlerden de azalan bir aday yerine yeniden aday seçimi yapılması talep edilmiştir.³⁴⁵

28 Mayıs 1962 tarihindeki on beşinci oylamada nihayet iki asıl üye İsmail Hakkı Ketenoglu (Emekli Yargıtay üyesi) ve Celalettin Kuralmen (Emekli Yargıtay üyesi) olarak seçilebilmişti. Bu seçimin akabinde aynı gün bir yedek üyenin seçimine geçilmişti. Nitekim bu üyenin seçiminde de turlar sonuçsuz kalmış ve yedek üye olan Ali Fazıl Uluocak (Yargıtay üyesi), ancak 1 Haziran 1962 tarihindeki beşinci oylamada seçilebilmişti. Bu esnada üniversitelerce gösterilen adaylardan Ülkümen haricindeki iki aday, adaylıktan çekilmiş ve öğretim üyelerinden müteşekkil heyet 10 Haziran 1962 tarihinde tekrar toplanarak, Abdülkadir Özoğuz (Yargıtay üyesi), Yekta Aytan (Danıştay üyesi) ve Fevzi Muhip Alperen (Yargıtay üyesi)’i aday olarak belirlemiş ve oluşan listeyi Millet Meclisi’ne sunmuştu. Bu liste üzerinden 11 Haziran 1962 günü Millet Meclisi oylamalara geçmiş ve üçüncü tur nihayetinde son asıl üye de Yekta Aytan olarak seçilebilmişti.³⁴⁶

Millet Meclisi’nde bunlar yaşanırken Cumhuriyet Senatosu’na gerçekleştirilen seçim daha sakin geçmiştir. Cumhuriyet Senatosu öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin cevabını beklerken doğrudan seçeceği bir asıl ve bir yedek üyenin seçimine geçmiştir. Bu kapsamda ilk asıl üye, 9 Mayıs 1962 tarihinde üçüncü oylamanın sonucunda Ekrem Korkut (Birinci Sınıf Hâkim) olarak

³⁴⁵ Tikveş, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerhi, s. 286; Onar, Türk Parlamento Tarihi, s. 766-779.

³⁴⁶ Onar, Türk Parlamento Tarihi, s. 779-786; Yılmaz, s. 142-144; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 105-106. Öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin aday seçimi ve bunun neticesinde Meclislerde ve kamuoyunda yaşanan tartışmalar ile hukuki meseleler hakkında oldukça detaylı bilgi için bkz. Aksoy, M.: Anayasa Mahkemesi Üyelerin Seçimi Konusundaki Tartışma, Sevinç Matbaası, Ankara, 1962.

seçilmiştir.³⁴⁷ Yedek üye ise, 22 Mayıs 1962 tarihinde, nispeten daha uzun bir süreç sonunda altıncı oylamada Mahmut Şemsettin Akçaoğlu (Birinci Sınıf Hakim) olarak seçilmiştir.³⁴⁸ Bu esnada üniversitelerden gelecek adaylar arasından seçime ilişkin tartışmalar cereyan etmiş ve Millet Meclisi Anayasa Komisyonu'nun mütalaası okunmuş; akabinde öğretim üyelerince seçilen adaylar arasından seçime geçilmesine ilişkin önerge kabul edilmiştir.³⁴⁹ Cumhuriyet Senatosu, önergenin kabulünün ardından Mahkeme'nin kurulması öngörülen 25 Mayıs 1962 gününü geçirmemek için acele etmiş ve ertesi gün (23 Mayıs 1962) üçüncü turda, öğretim üyelerinden müteşekkil heyetin gösterdiği adaylar arasından Ömer Lütfi Ömerbaş (Yargıtay üyesi) asıl üye olarak seçilmiştir.³⁵⁰

Millet Meclisi tarafından seçilmesi geciken üç asıl bir yedek üye haricindeki on iki asıl üç yedek üyenin seçildikleri, Cumhurbaşkanlığı tarafından 24 Mayıs 1962 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış ve bu üyeler 25 Mayıs 1962 tarihinde yemin ederek görevlerine başlamıştır. Millet Meclisindeki uzun turlar sonucu nihayet seçilen üç asıl ve bir yedek üyenin seçildikleri ise, Cumhurbaşkanlığı tarafından 11 Haziran 1962 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış ve bu üyeler 21 Haziran 1962 tarihinde yemin ederek görevlerine başlamıştır. Mahkeme ilk toplantısını 30 Mayıs 1962 tarihinde gerçekleştirmesine rağmen, Mahkeme üye sayısının tamamlanması ile birlikte ancak 22 Haziran 1962 tarihinde tüm üyeler toplanabilmiş ve bu toplantıda üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile Sünûhi Arsan Başkan, Tevfik Gerçek

³⁴⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:60, 09.05.1962, O:3, s. 105-106; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 102; Yılmaz, 147.

³⁴⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:63, 22.5.1962, O:1, s. 173; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 100; Yılmaz, 148.

³⁴⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:63, 22.5.1962, O:1, s. 173 vd.

³⁵⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:64, 23.5.1962, O:1, s. 193; Yılmaz, s. 147; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 104.

başkanvekilliğine seçilmiştir. Mahkeme'nin faaliyete geçmesi ise 28 Ağustos 1962 tarihinde gerçekleşmiştir.³⁵¹

D. 1982 Anayasası'nın Hazırlık Aşamaları³⁵²

12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin ardından Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından çıkarılan 29 Haziran 1981 tarihli ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla, askıya alınan 1961 Anayasası'nın yerine yeni anayasayı hazırlamak üzere, MGK'dan ve il valiliklerinin başvurular arasından seçecekleri ile MGK tarafından doğrudan seçilecek temsilcilerden kurulacak Danışma Meclisi'nden oluşan iki kanatlı bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur.³⁵³ Danışma Meclisi'nin 23 Ekim 1981 tarihinde çalışmalarına başlamasını müteakip 23 Kasım 1981 tarihinde, Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında Şener Akyol, Tevfik Fikret Alpaslan, Kemal Dal, Rafet İbrahimoğlu, Recep Meriç, Feridun Ergin, Feyyaz Gölcüklü, Feyzi Feyzioğlu, Teoman Özalp, Turgut Tan, İhsan Göksel, Muammer Yazar, Hikmet Altuğ, Mümin Kavalalı'dan müteşekkil on beş üyeli bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuştur.³⁵⁴

Komisyon ilk etapta, çeşitli kurum ve kuruluşlardan hazırlanacak anayasa tasarısı ile ilgili görüşlerini raporlar halinde iletmelerini istemiştir.³⁵⁵ Bu görüşlerin

³⁵¹ RG, T. 24.05.1962, S. 1110; RG, T. 19.06.1962, S. 11132; Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), s. 97; Yılmaz, s. 150; Gülener / Duran, s. 75-77;

³⁵² Çalışmamızın bu bölümünde, 1982 Anayasası'nın hazırlık aşamalarında kurumlar tarafından sunulmuş önerilerin Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin hüküm içerenleri ile Danışma Meclisi'yle MGK'nın Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşuna ilişkin hazırlık aşamalarına yer verilecektir.

³⁵³ Özsoy, Ş: 1982 Anayasası'nın Yapım Süreci, Birinci Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, Ekim 2009, s. 72-79, 1982 Anayasası Genel Bilgiler, TBMM, Bağlantı: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi>, Erişim Tarihi: 26.01.2023.

³⁵⁴ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.1, B:10, 23.11.1981, O:3, S.339-342.

³⁵⁵ Özsoy, s. 127.

iletilmesinin akabinde Komisyon çalışmalarına başlamıştır. Komisyon, anayasa tasarısı ile ilgili çalışmalarını 17 Temmuz 1982 tarihinde tamamlamış ve ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463)’ 30 Temmuz 1982 tarihinde Danışma Meclisi’ne sunulmuştur.³⁵⁶ Komisyon çalışmaları gizli yapıldığından ve tutanaklar kamuoyuna açıklanmadığından Anayasa Tasarısı ve Komisyon Raporu’nun komisyondaki görüşmeleri hakkında muhalefet şerhlerinden anlaşılanlar haricinde detaylı bilgiye erişilememektedir.³⁵⁷ Bu sebeple Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu çalışmalarında Anayasa Mahkemesi’nin üye kompozisyonuna ilişkin tartışmalar bilinmemekle birlikte Başkan Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı’nın Anayasa Tasarısı ve Komisyon Raporu’nun Danışma Meclisi’ndeki görüşmelerinde ifade ettiği görüşler çerçevesinde şekillendiği tahmin edilmektedir.

Sunulan Anayasa Tasarısı 23 Eylül 1982 tarihinde Danışma Meclisince kabul edilmiş ve 24 Eylül 1982’de MGK Genel Sekreterliğine sunulmuştur. Tasarının MGK’ye sunulması akabinde MGK bünyesinde Hâkim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak başkanlığında 6 üyeli bir Anayasa Komisyonu kurulmuş ve bu komisyon sunulan Anayasa Tasarısı üzerindeki çalışmalarını 17 Ekim 1982 tarihinde tamamlayarak ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu (D. Meclisi:1/463; M. G. Konseyi:1/397)’nu MGK Başkanlığına sunmuştur.³⁵⁸ MGK, Komisyonca sunulan rapor ve Anayasa Tasarısı’nı 18 Ekim 1982 günü 118. Birleşim’inde dört oturumda görüşerek son halini vermiş ve kabul etmiştir. Anayasa

³⁵⁶ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166, 166’ya 1 inci Ek, s. 3; 1982 Anayasası Genel Bilgiler.

³⁵⁷ Özsoy, s. 84-85.

³⁵⁸ 1982 Anayasası Genel Bilgiler; Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450.

tasarısının son hali 7 Kasım 1982 tarihinde halkoylamasına sunulmuş ve 9 Kasım 1982 tarihinde YSK'nın Anayasanın halkoylamasında kabul edildiğine ilişkin kararı ile birlikte Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁵⁹

1. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna Sunulan Görüşler

Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun oluşturulup çalışmalara başlamasını müteakip Komisyon, hazırlanacak olan anayasa tasarısı ile ilgili görüşler toplayacağını duyurmuş ve Komisyona üniversiteler, yüksek yargı organları, valilikler ve çeşitli kurum, kuruluşlardan raporlar ve görüşler gelmiştir.³⁶⁰ Bu görüşlerden bir kısmı hazırlanacak anayasa ilgili sadece genel esaslar ve değerlendirmeler içerirken bir kısmı ise yeni anayasada düzenlenmesi istenen hususları ve değerlendirmeleri ayrıntılı şekilde muhteva etmekteydi.³⁶¹ Bunlardan Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin ayrıntılar içerenleri şu şekilde sıralanabilir:

- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin sunduğu görüşte, Mahkeme'nin kompozisyonuna ilişkin sorunların çözülmesi için 'Anayasa Mahkemesi Hâkimi' kavramının öne çıkarılması ve bu 'hâkimlerin' toplumda sıkça rastlanılmadığı üzere, ülkenin en iyi hukukçuları arasından seçilen, *"sadece yetenekli, bilgili, tecrübeli, iyi hakimler olmakla kalmayıp aynı zamanda kültürlü, geniş ufuklu,*

³⁵⁹ 1982 Anayasası Genel Bilgiler.

³⁶⁰ Anayasa, Görüşler, Taslak (Hazırlayan: Prof. Dr. Yaşar Gürbüz), Araştırma Eğitim Ekin Yayınları, Temmuz 1982, s. V-VI, 14-15.

³⁶¹ Komisyona görüş sunan tüm üniversiteler, yüksek yargı organları, valilikler ve çeşitli kurum, kuruluşlar ile bunların görüşlerinin detaylı şekilde tasnifli dökümü için bkz. Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 28-85.

günlük çalkantıların üzerinde çıkabilen ve olaylara akli açıdan bakabilen, tam tarafsız ve gelecek endişesi taşımayan” kişilerden oluşması gerektiği belirtilmiştir.³⁶² Devamında, Mahkeme’nin çok üyeli olmasına gerek olmadığı ve üyeleri seçecek mercilerin sayısının çok olmasının Mahkeme’nin uyumlu çalışma ihtimalini azaltarak seçim kulislerini arttırması sebebiyle bu mercilerin çeşitli olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre Mahkeme, dokuz asil üç yedek toplam on iki üyeden oluşmalı ve üyelerin tamamı en az 20 yıl hukuk mesleğinde çalışmış kişiler ile Yargıtay, Danıştay üyeleri ve Hukuk Profesörlerinden Yüksek Hakimler Kurulunca gösterilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilmelidir. Ayrıca Mahkeme üyeleri, gelecek kaygısı taşımamaları ve Mahkeme’de istikrar sağlanması için yetmiş beş yaşına kadar görev yapmalıdır.³⁶³

- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin sunduğu görüşte, yasama organınca Mahkeme’ye üye seçiminin 1961 Anayasası döneminde olduğu gibi savsaklanmaması ve yasama organının belli bir süre içinde Mahkeme’ye üye seçmemesi durumunda kontenjanının yargı organları veya Cumhurbaşkanınca doldurulması önerilmiştir.³⁶⁴
- Anayasa Mahkemesi’nin sunduğu görüşte, Anayasa Mahkemesi’nin en üst hukuk kurumu olarak belirlenmesi ve Mahkeme Başkanı’nın protokolde Başbakan, üyelerin ise Bakanlar ile eşdeğer sayılması gerektiği vurgulanmıştır. Mahkeme’nin 1961 Anayasası’nda olduğu gibi toplam yirmi üyeden oluşması ancak en az on beş üye ile

³⁶² Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 136.

³⁶³ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 136.

³⁶⁴ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 177.

toplanması gerektiği; yedek-asıl üye ayrımının sakıncalarının giderilmesi amacıyla yedek üyelerin hangi kontenjandan seçilmişlerse o kuruluşun asıl üye kontenjanında oluşan ilk boşalmada asıl üyeliğe getirilmesi; böylece ilgili kuruluşça sonrasında hep yedek üye seçilerek bu üyelerin zamanla asıl üyeliğe geçebilmesinin önünün açılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne göre Mahkeme'ye üye seçiminde yasama organına tanınan beş asıl-iki yedek üye kontenjanı üç asıl-bir yedek üyeye indirilmeli ve iki asıl-bir yedek üye kontenjanı hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler fakülteleri öğretim üyeleri arasından seçilmek üzere Cumhurbaşkanı'na bırakılmalıdır. Ayrıca herhangi bir kuruluşça sahip olduğu kontenjana belli bir süre içerisinde üye seçimi yapılmazsa bu kontenjan Cumhurbaşkanı tarafından doldurulmalıdır.³⁶⁵

- TİSK'in sunduğu görüşte, Mahkeme'nin üye sayısının dar tutulması; üyeliğin belli bir süre ile değil yaş haddi ile sınırlandırılması; üyelerin seçilme niteliklerinde hukuk mesleğine ağırlık verilerek niteliklerin daha ayrıntılı düzenlenmesi ve Mahkeme'nin başkan ile üyelerinin emekli olduktan sonra hiçbir kamu görevi alamamaları, siyasi partiye üye olamamaları ve bağımsız olsa dahi hiçbir seçimde aday olamamalarının düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁶
- 1982 yılında ismi Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği olan Odalar Birliği sunduğu görüşte, Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde ve hatta Mahkeme'nin denetiminde

³⁶⁵ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 224-228.

³⁶⁶ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 241.

milletin iradesini yansıtan Cumhurbaşkanı, Birlik tarafından önerilen ve Birleşik Krallık'taki Lordlar Kamarası benzeri bir oluşum olan Cumhuriyet Konseyi³⁶⁷, Millet Meclisi Başkanlık Divanı gibi organların söz sahibi olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bunun sebebinin ise Mahkeme'nin kendi içine kapanık, dış etkilere ve denetime uzak ve korporatif bir yapıda olmasının önlenmesi olarak açıklanmıştır.³⁶⁸

- Anayasa Komisyonu'na Mahkeme'nin üye kompozisyonu ile ilgili görüş sunan bazı valilikler³⁶⁹, Mahkeme'ye yasama organından üye seçilmemesini ve bunun yerine Cumhurbaşkanı tarafından üye seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.³⁷⁰

2. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca Sunulan Öneri

Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun 30 Temmuz 1982 tarihinde Danışma Meclisi'ne sunduğu 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463)'nda Anayasa Mahkemesi, 'Cumhuriyetin Temel Organları' başlıklı üçüncü kısmın 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümünün 'Yüksek Mahkemeler' başlıklı ikinci alt başlığında 179 ilâ 187. maddeler arasında düzenlenmiştir.³⁷¹ Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen 179. madde şu şekildedir:

A. Anayasa Mahkemesi

³⁶⁷ Bu konseyin oluşumu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 276.

³⁶⁸ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 276, 278.

³⁶⁹ Bu valilikler Kocaeli, Nevşehir ve Manisa Valilikleridir.

³⁷⁰ Anayasa, Görüşler, Taslak, s. 80.

³⁷¹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek, s. 136-138.

1. Kuruluşu

MADDE 179. — *Anayasa Mahkemesi, onbeş üyeden kuruludur; üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.*

*Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekili, dört yıl için kendi üyeleri arasından gizli oyla ve salt çoğunlukla seçilirler.*³⁷²

Madde gerekçesinde, Mahkeme'nin boşalan üyeliklerine ilgili kurumlarca yapılacak seçimin uzun süre boyunca yapılamamasının ve Mahkeme toplantılarına katılacak hakim sayısının çokluğunun Mahkeme'nin gerektiğinde ivedilikle toplanmasına engel olduğu gerekçesiyle, örnek alınabilecek yabancı ülkelerdeki Anayasa mahkemelerinin de Türkiye'deki kadar çok üyeli olmadığına altı çizilerek, yirmiden on beşe indirilmesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte yedek üyeliğin, aynı niteliği taşıyan Mahkeme hâkimleri arasında bir ayrıma ve yedek üyelerin uzun süre işsiz bırakılmasına sebebiyet vermesinin sakıncalı olduğu ve bu sebeple yedek üyeliğin kaldırıldığı vurgulanmıştır. Devamında, Anayasa Mahkemesi'nin tarafsızlığını sağlamak amacıyla tüm üyelerin tarafsız ve yüce bir makam olan Cumhurbaşkanı tarafından seçilen hâkimlerden oluşmasının uygun görüldüğü, hatta Cumhurbaşkanına seçim kolaylığı getirmek için seçilecek üyenin en az kırk yaşında olma zorunluluğunun da kaldırıldığı belirtilmiştir.³⁷³ Komisyon raporunda, Mahkeme'ye üye seçiminde Cumhurbaşkanı haricinde başka kurum-organlara da yer verilmesi ve seçilecek üyelerin niteliklerinin Anayasada açıkça

³⁷² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek, s. 136.

³⁷³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek, s. 61.

düzenlenmesi gerektiğini belirten karşıoylar³⁷⁴ bulunsa da bu görüşlerin Komisyon çoğunluğu ve dolayısıyla tasarıya etki etmediği görülmektedir.³⁷⁵

3. Danışma Meclisi'ndeki Görüşmeler ve Öneriler

Tasarı, Danışma Meclisi'nin 4 Ağustos 1982 tarihli 120. Birleşim'inde görüşülmeye başlanmıştır. 179. maddenin birinci görüşmeleri Meclis'in 10 Eylül 1982 tarihli 148. Birleşim'inin üçüncü oturumunda başlamış ve aynı oturumda tamamlanmıştır.³⁷⁶

Madde görüşmelerinde 179. maddeye ilişkin on beş önerge verilmiştir. Bu önergelerden büyük çoğunluğu Mahkeme'nin üye kompozisyonu ve seçilecek üyelerin niteliklerinin açıkça düzenlenmesine ilişkindir.³⁷⁷ Çoğunluğu bu yöndeki önergeler hakkındaki görüşmelerin başında Anayasa Komisyonu'nun Başkan Orhan Aldıkaçtı tarafından ifade edilen görüşte, çeşitli organ ve kurumlara çeşitli kontenjanlar tayin edilmesinin bu organ ve kurumlar arasında kontenjanın sayısı itibarıyla bir öncelik tanıma anlamına geleceği; Komisyon'un tüm üyeleri seçme yetkisini koşulsuz olarak tarafsız ve devletin başı olan Cumhurbaşkanı'na vermesindeki amacının üyelerin çeşitli organ ve kurumlardan mecburen belirlenecek adaylar arasından seçilmesi değil; Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi'nin

³⁷⁴ Bu yöndeki karşıoylar Feyyaz Gölcüklü, Turgut Tan, Feyzi Feyzioğlu ve A. Mümin Kavalalı'ya aittir.

³⁷⁵ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek, s. 65-100.

³⁷⁶ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 149-172.

³⁷⁷ Verilen on beş önergeden sekizi Mahkeme için kurum ve organların kontenjanlarını da içerecek şekilde üye kompozisyonu ve seçilecek üyelerin niteliklerini içermekte, üçü ise yalnızca seçilecek üye niteliklerine ilişkin bulunmaktadır. Geri kalan önergeler Mahkeme'nin Anayasa sistematığında 'Yüksek Mahkemeler' alt başlığının ilk sırasında yer almamasına ve Mahkeme Başkanı'nın seçimine ilişkindir. Bu önergelerin detaylı metinleri için bkz. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 149-153.

fonksiyonunu en iyi yerine getirecek kişileri herhangi bir tahdide tâbi olmadan seçebilmesi olduğunu belirtmiştir. Üyelerin niteliklerine ilişkin ise Komisyon'un, Anayasa Mahkemesi'nin bir yargı organı olduğu, dolayısıyla yargı fonksiyonu icra eden üyelerinin hâkim statüsünde olduğu ve Cumhurbaşkanı'nın üyeleri, Mahkeme'nin görevini layıkıyla yapacak ihtisas sahibi hâkimlik mesleği mensuplarından herhangi bir yüksek yargı organı kontenjanına tâbi olmadan seçmesini amaçladığını belirtmiştir.³⁷⁸ Komisyonun bu görüşüne karşılık, gerektiğinde bizzat kendisi tarafından açılacak davalara da bakacak olan bir mahkemeye üye seçiminde Cumhurbaşkanı'na herhangi bir tahdit getirilmemesinin ve sınırsız takdir yetkisi tanınmasının yargı bağımsızlığı ile bağdaşmayacağı; demokratik olmayan bir yaklaşım olduğu; tamamen tarafsız olsa dahi Anayasa'da Cumhurbaşkanı'na bir yol çizilmesi gerektiği; kaldı ki Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığının aslında şekli olduğu ve pekala belli bir siyasi görüşün içinden gelerek seçilebileceği, bu durumda da Mahkeme'nin Cumhurbaşkanı'nın mensubu olduğu siyasi görüşün organına dönüşerek tarafsızlığına gölge düşeceği görüşleri dile getirilmiştir.³⁷⁹

Komisyon,³⁸⁰ bu görüşlere cevaben ilk olarak, Mahkeme üyelerinin hâkimler arasından seçilmesinin madde gerekçesinde yer aldığı ve 179. maddeye konulmasına gerek olmadığını çünkü Anayasa Tasarısı'nın 173. maddesinde yargı yetkisinin meslekten hâkimler eliyle yürütüldüğünü düzenleyen hükmün Anayasa Mahkemesi'ni de kendiliğinden kapsadığını, ancak tasarının 181. maddesinden

³⁷⁸ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 157-159.

³⁷⁹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 159-160.

³⁸⁰ Komisyon adına Başkan Orhan Aldıkaçtı açıklama yapmıştır.

çıkarmıla, meslekten hâkimlerden seçilme sisteminin özüne dokunmayacak şekilde bazı üniversite öğretim üyelerinin de bir istisna olarak seçilebileceğini belirtmiştir.³⁸¹

Devamında Komisyon, Mahkeme üyelerinin tasarının 171. maddesindeki hâkimlerin bağımsızlığına ilişkin hükme tâbi olduğu ve yine 172. maddedeki hâkimlik teminatına sahip olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın seçiminin ardından Mahkeme üyelerini azledememesi; üyelerin yaş haddine kadar görev yapması ve bir Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme'nin tüm üyelerini belirleyebilmesinin mümkün olmaması çünkü her Cumhurbaşkanı'nın ancak üyelikler boşaldıkça boşalan sayı kadar üye seçmesinin mümkün olması hususlarının,

³⁸¹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 160-161; Tasarının ilgili 173. ve 181. maddeleri şu şekildedir:

C. Hâkimlik mesleği

MADDE 173. — *Yargı yetkisi, meslekten hâkimler eliyle yürütülür.. Ancak, idare ve vergi mahkemelerinde nitelik ve özellikler, iş ve çocuk mahkemelerinde zorunluluk sebebiyle, meslekten olmayanların da görev almaları mümkündür.*

Hâkimler, ilk derece mahkemeleri, bölge mahkemeleri ve yüksek mahkemeler hâkimleri olarak görev ifa ederler. Bölge mahkemesi hâkimliğine atanma, ilk derece mahkemelerinde görevlendirilmeye engel değildir.

Hâkimler, görevlerinde ve özel hayatlarında tarafsızlıkları hakkında çevrenin inancını sarsacak davranışlardan kaçınmak ve davaları en az giderle en kısa sürede karara bağlamak zorundadırlar.

Her derecedeki hâkimlerin nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, halklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri, diğer özlük işleri ve meslek içi eğitimleri mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre kendi kanunlarında düzenlenir.

Hâkimler altmışyedi yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunla gösterilir.

Hâkimler, kanunda belirtilenlerden başka, genel ve özel hiçbir görev alamazlar.

Yüksek mahkemeler hâkimlerinin görevlerinin niteliklerinden doğan ödenek ve sosyal hakları saklıdır.

3. Üyelerin hakları ve yükümlülükleri

MADDE 181. — *Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.*

Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilen üniversite öğretim üyelerinin, kazanılmış hakları saklıdır; seçilen öğretim üyeleri, aynı zamanda üniversitedeki faaliyetlerini sürdürebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, üyelik görevinden ayrılmalarını izleyen iki yıl içinde kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yönetim ve denetim organlarında görev alamazlar; genel ve mahallî idareler seçimlerinde aday olamazlar ve seçilemezler.

(Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166, s. 42-45).

üyelerin Cumhurbaşkanı'nın etkisine tabi olmayacağının teminatı olduğunu vurgulamıştır.³⁸²

Son olarak Komisyon, Mahkeme'ye mesleklerinde ehlileşmiş üst kademe yöneticilerinden üye seçilmesinin mümkün olmadığını, Komisyon'un Mahkeme'nin yalnızca üniversite öğretim üyeleri istisna teşkil etmekle birlikte sadece kamu hukuku alanında yetişmiş ve ehlileşmiş hukukçulardan oluşmasını amaçladığını açıklamıştır.³⁸³

Devamında, çoğunluğu Mahkeme'nin üye kompozisyonunda çeşitli kurum ve organlara yer verilmesini öngören önergeler görüşülmüş ve Cumhurbaşkanı'na tek başına sınırsız bir takdir yetkisi verilmesinin sakıncaları, ayrıca üyelerin niteliklerinin de belirtilmemiş olmasının doğuracağı sorunlar dile getirilmiştir. Buna karşılık gerek önerge aleyhinde konuşan üyeler gerekse Komisyon, Devlet Başkanı sıfatını haiz bir Cumhurbaşkanı'nın, Mahkeme'nin gerekleri ve itibarını düşünerek, takdir yetkisini rasyonel ve istikrarlı şekilde kullanacağını ve Mahkeme üyelerinin belirlenmesinde Cumhurbaşkanı'na tahdidi bir yetki vererek kontenjanlar ile bağlamaya gerek olmadığını ısrarla vurgulanmıştır. Neticede önergelerin çoğunluğu

³⁸² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 160-161; Bu konuda tasarının ilgili 171. maddesi ve 172. maddesinin ilk fıkrası şu şekildedir:

A. Mahkemelerin bağımsızlığı

MADDE 171. — *Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.*

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dâva hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

B. Hâkimlik teminatı

MADDE 172. — *Hâkimler, meslekten çıkarılamaz. Kendileri istemedikçe, Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılabilir; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylıklarından yoksun kılınmaz.....*

(Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166, s. 4).

³⁸³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 162.

reddedilirken, bir kısmı da Genel Kurul ve Komisyon'un temayülünün belli olması gerekçesiyle sahipleri tarafından çekilmiştir.³⁸⁴

Görüşmelerin sonunda, hem 179. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen, Mahkeme'nin Başkan ve Başkanvekilini seçecek salt çoğunluğun toplanan üyelerin salt çoğunluğu olmayıp üye tamsayısının salt çoğunluğu olduğunun açıkça belirtilmesine ilişkin hem de Başkan ve Başkanvekilinin yeniden seçilebileceğinin açıkça belirtilmesine ilişkin birer bir önerge verilmiştir.³⁸⁵ İlk olan önerge Komisyonca kabul edilmiş ve ikinci fıkradaki '*salt çoğunluğu*' ibaresinin başına '*üye tamsayısının*' ibaresi eklenmiştir. İkinci önerge ise Komisyon'un maddenin yorumundan tekrar seçilebilmenin caiz olduğunun anlaşıldığı ve aksine bir hüküm de bulunmadığı görüşü neticesinde reddedilmiş ve madde, Meclis Genel Kurulunca bu haliyle kabul edilmiştir.³⁸⁶

Tasarının ilk görüşmelerindeki küçük değişikliğin ardından Anayasa Tasarısı maddelerinin numaraları değişmiş ve Anayasa Komisyonu'nun tasarıya yaptığı ekten sonra Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu 154. maddede yer almıştır.³⁸⁷ Anayasa Tasarısı'nın ikinci görüşmeleri sırasında 154. madde, Meclis'in 22 Eylül 1982 günündeki 155. Birleşim'inin dördüncü ve beşinci oturumlarında görüşülmüş ve herhangi bir değişikliğe uğramadan kabul edilmiştir.³⁸⁸ İkinci görüşmelerde maddede Cumhurbaşkanı'nın seçeceği üyelerin alt kontenjanlarını açıkça sayan bir önerge

³⁸⁴ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 163-170.

³⁸⁵ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 170-171.

³⁸⁶ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3, s. 171-172.

³⁸⁷ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:154, 21.09.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 4'üncü Ek, s. 37.

³⁸⁸ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:4-5, s. 733-740.

verilmiştir.³⁸⁹ Önergenin gerekçesinde, Komisyon önerisinin on beş üyenin tamamını Cumhurbaşkanı'nın seçmesini düzenleyen hükmüne katılmakla birlikte üyeler için yüksek mahkemelerden ve niteliği sayılan kişilerden kontenjanlar belirlenmesi gerektiği, maddenin mevcut haliyle Cumhurbaşkanı'na tehlikeli olabilecek sınırsız bir yetki tanındığı belirtilmiştir.³⁹⁰

Anayasa Komisyonu³⁹¹, ilk görüşmelerdeki görüşü ile aynı istikamette, 154. maddenin gerekçesinde Anayasa Mahkemesi'nin meslekten yetişme hâkimlerden oluşan bir yargı organı olduğunun belirtildiğini, yargı organlarının yargı fonksiyonunu tasarının 148. maddesinde belirtildiği gibi meslekten yetişen hâkimlerce yerine getireceğinin düzenlendiğini ve bu sebepten dolayı Cumhurbaşkanı'nın üye seçiminde hâkimlik niteliğini haiz adayların dışına çıkamayacağını savunmuştur. Komisyon ayrıca, yine ilk görüşmelerdeki görüşünü tekraren, kontenjan tanınmış organ ve kurumların üye seçiminde sorunlar çıktığını ve bu sebeple Cumhurbaşkanı'nın seçiminde de farklı organ ve kurumlara aday belirlemede alt kontenjan tanınması yerine Mahkeme heyetinin Cumhurbaşkanı'nın serbeste seçeceği kalifiye ve uzman hâkimlerden teşekkül etmesini uygun gördüklerini belirtmiştir.³⁹² Neticede Anayasa Tasarısı'nda Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen 154. madde Danışma Meclisi görüşmelerinde değişikliğe uğramadan kabul edilerek MGK'ye sunulmuştur.

³⁸⁹ Danışma Meclisi'nin üyelerinden Abbas Gökçe ve dokuz arkadaşının verdiği bu önergenin ardından 154. maddenin ilk fıkrasına ilişkin bir önerge daha verildiyse de sonradan önerge sahibi, önergesini geri çekerek ilk önergeye tümüyle katıldığını bildirmiştir. Bu hususta bkz. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:4, s. 734.

³⁹⁰ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:4, s. 734-735.

³⁹¹ Komisyon adına Başkan Orhan Aldıkaçtı açıklama yapmıştır.

³⁹² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:5, s. 736.

4. Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunca Sunulan Öneri

Danışma Meclisi'nin hazırladığı Anayasa Tasarısı'nın 24 Eylül 1982'de MGK Genel Sekreterliği'ne sunulmasının akabinde MGK Genel Sekreterlik Hukuk İşleri, Kanunlar ve Kararlar Dairesi bünyesinde, başkanı Hâkim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak olmak üzere hakim albaylar Zeki Güngör, İsmet Onur, İlhan Köseoğlu, Feridun Balatlıoğlu ve Ersin Eserol'dan müteşekkil altı üyeli bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuş ve bu Komisyon, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Necdet Üruğ'un da katılımıyla derhal çalışmalarına başlamıştır.³⁹³

MGK Anayasa Komisyonu Danışma Meclisince kabul edilen Anayasa Tasarısı üzerinde bazı değişiklikler³⁹⁴ yaparak tasarıya son şeklini vermiş ve yeni tasarı ile Komisyon Raporu, 17 Ekim 1982'de son görüşmeleri yapılmak üzere MGK Başkanlığı'na sunulmuştur. '1/397 Esas No'lu MGK Anayasa Komisyonu Raporu'nda, Danışma Meclisi'nin Anayasa Tasarısı'nın değiştirilen maddelerine ilişkin öncelikle değişiklik gerekçeleri açıklanmış, ardından Danışma Meclisi Anayasa Tasarısı ile MGK Anayasa Komisyonu'nun kabul ederek MGK Başkanlığı'na sunduğu madde metinleri karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.³⁹⁵ Komisyonun tasarısında Anayasa Mahkemesi, 'Cumhuriyetin Temel Organları' başlıklı üçüncü kısmın 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümünün, 'Yüksek Mahkemeler'

³⁹³ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450, s. 65, 93.

³⁹⁴ Bu değişiklikler beş grup halinde şu şekildedir:

1. Aynen kabul edilen maddeler,
2. Yalnızca madde numarası veya madde kenar başlığı değiştirilerek, aynen kabul edilen maddeler,
3. Danışma Meclisi metninde yer aldığı halde, Anayasa metninden çıkarılan maddeler,
4. Anayasa metnine eklenen maddeler,
5. Değiştirilen Maddeler.

Bu değişikliklerin madde numaralarına göre tasnif edilmiş detaylı dökümü için bkz. Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450, s. 66-93.

³⁹⁵ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450, s. 65-201.

başlıklı ikinci altbaşlığında 146 ilâ 163. maddeler arasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. madde şu şekildedir:

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

MADDE 146. — *Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.*

Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine 'asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, hukuk veya hukuk bilgisine programlarında yer veren siyasal bilimler, idarî bilimler, ekonomi ve maliye alanında yükseköğrenim görmüş veya bu öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl filen çalışmış veya en az onbeş yıl avukattık. yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkam ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yenliden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.³⁹⁶

³⁹⁶ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450, s. 171-173.

Komisyon raporunda yer alan Danışma Meclisi'nden gelen tasarının ilgili hükmünün değiştirilmesine ilişkin madde gerekçesinde, Mahkeme üyeliğine seçileceklerin nitelikleri, sayıları ile yüksek mahkemeler, Sayıştay ve yükseköğretim kurumlarından gösterilecek adayların sayısı ve seçim usullerinin gösterilerek maddenin yeniden düzenlendiği belirtilmiştir. Ayrıca devlet teşkilatı ve organlarının işleyişi ile uygulamalara hakim olmaları sebebiyle üst kademe yöneticileri ile yargı hizmetinde uzun süre görev almış avukatların da Mahkeme'ye seçilmelerinin uygun görüldüğünün altı çizilmiştir. Son olarak üyelerin aslî görevleri haricinde başka görev alamayacakları hükmünün Danışma Meclisi Anayasa Tasarısı'nda Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen maddeden bir sonraki maddede yer almasına karşın, mevcut maddeye çekildiği ve ayrıca bir maddede düzenlenmesinin gerek olmadığı belirtilmiştir.³⁹⁷

5. Milli Güvenlik Konseyi Görüşmeleri

MGK Anayasa Komisyonu'nun raporu ile çeşitli değişiklik ve düzeltmelere tabi tutularak Komisyonca MGK'nın müzakeresine sunulmuş Anayasa Tasarısı'nın MGK'daki gerek tümü üzerindeki gerekse maddelerin teker teker görüşmeleri 18 Ekim 1982 günü dört oturumda tamamlanmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. madde, 118. Birleşim'in üçüncü oturumunda görüşülmüştür.³⁹⁸ 146. maddenin görüşmelerinde, Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ve kontenjanlara ilişkin herhangi bir tartışma yaşanmamış olup yalnızca Cumhurbaşkanınca yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe

³⁹⁷ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450, s. 87.

³⁹⁸ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, s. 334-424.

yönetici arasından seçileceklerin 146. madde tasarısının üçüncü fıkrasında sayılan nitelikleri hususunda bir görüş ayrılığı oluşmuştur.

MGK Genel Sekreteri, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi bir organ olarak siyasi kararların Anayasaya ve idari uygunluğuna bakarak ülkenin yapısı ve yönetimine uygunluğunu denetleyecek olması sebebiyle, ilgili fıkradaki '*hukuk veya hukuk bilgisine programlarında yer veren siyasal bilimler, idarî bilimler, ekonomi ve maliye alanında yükseköğrenim görmüş*' olma niteliğinin çıkarılmasını ve Cumhurbaşkanı'nın tahsil kısıtlaması olmadan dilediği üst kademe yöneticilerini, üstün hizmetlerini değerlendirerek, Mahkeme'ye seçebilmesini istemiştir.³⁹⁹ MGK Anayasa Komisyonu Başkanı, Mahkeme'ye üye seçiminde hukuk tahsilinin önem taşıdığını ve buna ağırlık verilmesi amacıyla ilgili niteliğin konduğunu açıklamışsa da Konsey, kendini geliştirmiş ve belirli yetkinliğe ulaşmış olanların zikredilen niteliği taşımasa da Mahkeme'de üye olabilmesi gerektiğinden bahisle niteliğin herhangi bir tahsil zikretmeksizin yalnızca '*yükseköğrenim görmüş*' olma şeklinde düzeltilmesine karar vermiştir.⁴⁰⁰ MGK Anayasa Komisyonu Başkanı, ilgili fıkradaki niteliğin değiştirilmesinin üst kademe yöneticileri ile birlikte yükseköğretim kurumlarından seçilecek öğretim üyelerini de kapsayacağına dikkat çekse de, yükseköğretim kurumlarının Anayasa Mahkemesi'nin bir mahkeme olduğunu göz önüne alarak belirleyeceği adaylarda hukuk tahsili yapmış olanlara ağırlık vereceği ve bunlar için ayrıca nitelik belirtmeye gerek olmadığı sonucuna varılmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁹ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, O:3, s. 392-393.

⁴⁰⁰ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, O:3, s. 393-394.

⁴⁰¹ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, O:3, s. 394.

Neticede 146. madde, sadece üçüncü fıkrasında belirtilen küçük değişiklikle birlikte kabul edilmiştir.⁴⁰²

E. 1982 Anayasası'nın Halkoylamasında Kabul Edildikten Sonraki Hali

7 Kasım 1982 tarihindeki halkoylamasıyla kabul edilen 1982 Anayasası'nın 146. maddesinin halkoyunda kabul edildikten sonraki hali şu şekildedir:

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

MADDE 146. — *Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.*

Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

⁴⁰² Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, O:3, s. 394.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

*Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.*⁴⁰³

F. 1982 Anayasası'nda 2010 Yılındaki Değişiklik Ve Hazırlık Çalışmaları⁴⁰⁴

1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Anayasa Değişikliği Teklifi

2007 Yılında yaşanan ve '367 Krizi' olarak adlandırılan hukuki ve siyasi süreç ile akabinde gelen anayasa değişikliği ile başlayan ve Anayasa Mahkemesi çerçevesinde ilerleyen tartışmalar, 2008 yılında iktidar partisine karşı Mahkeme'ye açılan kapatma davası ile daha da alevlenmiş ve neticesinde iktidar partisi, ekseriyete yargı organında kapsamlı değişiklikler öngören bir anayasa değişikliği teklifi hazırlığına girişmiştir.⁴⁰⁵ İktidar partisince hazırlanan '7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi', 5 Nisan 2010 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur.⁴⁰⁶ Sunulan teklif, 1982 Anayasası'nda daha önceki değişikliklerden farklı olarak münhasıran yargı organına, ağırlıklı olarak da Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı, üye nitelikleri ile çalışma usul ve

⁴⁰³ Kocahanoğlu, O. S.: Gerekçeli ve Açıklamalı Anayasa Danışma Meclisinde Anayasa Görüşmelerinin Perde Arkası, Temel Yayınları, İstanbul, 1993, s. 196.

⁴⁰⁴ Çalışmamızın bu bölümünde, 1982 Anayasası'nda 2010 yılında yapılan değişikliklerin teklif, Komisyon ve Genel Kurul aşamalarında sunulmuş olan gerekçe, görüş ve önergelerin Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin hüküm içerenleri ile Anayasa Mahkemesi'nin bu husustaki kararına yer verilecektir.

⁴⁰⁵ Hakyemez, Y. Ş.: "2010 Anayasa Değişiklikleri Ve Demokratik Hukuk Devleti", GÜHFD, C. XIV, Y. 2010, S. 2, s. 387-390.

⁴⁰⁶ Kanun Teklifi Bilgileri, TBMM, Bağlantı: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=82348, Erişim Tarihi: 19.02.2023.

esaslarına yönelik düzenlemeler öngörmekteydi.⁴⁰⁷ Bu kapsamda, teklifin 1982 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. maddesinin değiştirilmesini öngören 17. maddesinde öngörülen 146. madde önerisi şu şekildedir:

MADDE 146 – Anayasa Mahkemesi onyediyeden kurulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarından, Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

⁴⁰⁷ Hakyemez, 2010 Anayasa Değişiklikleri, s. 388.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yüksek-öğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴⁰⁸

17. maddenin gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi'nin halen, üyelerinin tamamı tek bir mercii tarafından (Cumhurbaşkanı) seçilen ve on bir üyeli tek kurul halinde çalışan; Anayasa'da sayılan görevlerini yerine getirirken önemli bir iş yükü altında bulunan ve ilgili teklifte Mahkeme'ye bireysel başvuru yolunun da öngörülmesiyle iş yükünün daha da artacağı kesin olan bir yargı organı olduğu ve yapısının değiştirilmesinin kaçılmaz olduğunun altı çizilmiştir.⁴⁰⁹ Bu sebeple Mahkeme'nin yapısına ilişkin teklifte öngörülen değişiklikler hazırlanırken Anayasa Mahkemesi'nin 2003 yılında hazırladığı taslak başta olmak üzere, pek çok kurum, kuruluş ya da parti tarafından hazırlanan anayasa değişikliği önerilerinden yararlanıldığı ve bu önerilerdeki veriler göz önüne alınarak, Mahkeme'nin on bir asıl ve dört yedek olan üye sayısının yedek üyelik kaldırılarak on yediye çıkarıldığı; mevcut yedek üyelerin seçildikleri kontenjanlar gözetilerek asıl üye statüsüne

⁴⁰⁸ 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), TBMM, Bağlantı: <https://www.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>, Erişim Tarihi: 19.02.2023, s. 25.

⁴⁰⁹ 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), s. 10-11.

geçmelerinin sağlandığı ve üyelerin seçildikleri alanların genişletildiği belirtilmiştir.⁴¹⁰

Ardından, Avrupa’da anayasal denetim yapan organların büyük çoğunluğuna ile ABD’deki Federal Yüksek Mahkeme’ye yasama organlarınca üye seçiminin ortak bir uygulama olduğu belirtilmiş ve anayasal denetim yapan organlarına üyelerinin tamamını ve bir kısmını yasama organına seçtiren ülkeler tahdidi olarak sayılmıştır. Değişiklik teklifi ile mukayeseli hukuktaki bu ortak uygulamanın dikkate alınarak Anayasa Mahkemesi’nin oluşumunda yasama organı olan TBMM’ye üç üyelik bir kontenjan tanındığı ve bu kontenjanın uzlaşa sağlanması amacıyla önce nitelikli çoğunlukla, ardından üye tamsayısının salt çoğunluğu aranarak ancak üyenin seçilememesi halinde en çok oy alan iki aday ile yapılacak üçüncü oylamada oy çokluğu ile seçileceği belirtilmiştir.⁴¹¹

Devamında, 146. maddenin mevcut halinde on beş üyenin tamamını seçen Cumhurbaşkanı’nın bu yetkisinin, Mahkeme’nin üye tamsayısı on yedi üyeye çıkarılmasına rağmen on dörde indirildiği vurgulanmış ve Cumhurbaşkanı’nın doğrudan seçeceği dört üye kontenjanının kümesinin üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile Mahkeme raportörleri olmak üzere, genişletildiğinin altı çizilmiştir.⁴¹²

Sonrasında ise adaylıklara ilişkin olarak, Cumhurbaşkanı’na sunulacak adayların kurumlarınca aday gösterilmesinde çoğulcu demokratik bir usulün

⁴¹⁰ 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), s. 11.

⁴¹¹ 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), s. 11.

⁴¹² 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), s. 11.

benimsendiği ve ilgili kurumlarda seçimlerin tek turda tamamlanması, çalışmaların aksamaması ile seçmen iradesinin temsilde adalet ilkesine uygun olarak seçimlere yansımaları amacıyla her seçmenin ancak bir adaya oy verebilmesinin öngörüldüğünün altı çizilmiştir.⁴¹³

2. TBMM Anayasa Komisyonu Raporu

AKP'nin verdiği anayasa değişikliği hakkındaki kanun teklifinin TBMM'ye sunulmasının ardından TBMM Anayasa Komisyonu, 8-9-12 Nisan 2010 tarihlerinde ilgili teklifi görüşerek 14 Nisan 2010 tarihinde 'Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanı İstanbul Milletvekili Recep Tayyip Erdoğan ve 264 Milletvekilinin; 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/656)'nu TBMM Başkanlığı'na sunmuştur.⁴¹⁴ Teklifin 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. maddenin değiştirilmesini öngören 17. maddesine ilişkin, Komisyon görüşmelerinde öne sürülen görüşlerden Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin olan başlıcaları⁴¹⁵ şu şekildedir:

- Teklifte getirilen düzenleme ile, daha önce hazırlanmış pek çok anayasa taslağında yer alan ve münhasıran Anayasa Mahkemesi bulunan demokratik Avrupa ülkelerinin çoğuna benzer olan yasama organınca üye seçilmesi sistemi; yedek üyeliğin kaldırılması; üye

⁴¹³ 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), s. 12.

⁴¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 1, 24.

⁴¹⁵ Bu görüşlerden, aynı konuya değinen ve aynı yönde olanlar derlenerek aktarılmıştır.

sayısının arttırılması ve Mahkeme'nin Genel Kurul ile iki daire şeklinde çalışması, 2003 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından hazırlanan taslağa⁴¹⁶ da benzer şekilde olumlu bir gelişmedir.⁴¹⁷

- Mevcut değişiklikle Mahkeme'de, siyasal çoğunluğun ağırlıkta olduğu ve çoğunluğun hukukçu olmadığı bir kompozisyon ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bu şekildeki kompozisyon da anayasal denetimi ve Yüce Divan yargılamalarını tarafsız ve etkili şekilde gerçekleştirmeyi önleyecektir. Mahkeme'nin üye sayısı artarken özellikle Yargıtay ve Danıştay'ın kontenjanlarının azalması ve diğer kontenjanlardan seçileceklerin nitelikleri dikkate alındığında hukukçu üyelerin azınlıkta kalması ihtimali Mahkeme'nin bürokratlaşmasına sebep olacaktır. Mahkeme'nin üye kompozisyonu, çoğunluğu hukukçu olacak şekilde düzenlenmeli ve yüksek yargı organlarının kontenjanları arttırılarak aday göstermeksizin doğrudan üye seçmeleri sağlanmalıdır.⁴¹⁸
- 1982 Anayasası'nda sorumsuz olmasına rağmen yetkileri sebebiyle eleştirilen ve parlamenter bir sistemde olması gerekenden oldukça fazla yetkiye sahip olan Cumhurbaşkanı'na Mahkeme üyelerinin belirlenmesinde tanınan yetki daha da sınırlandırılmalıdır. TBMM'ye üye seçme yetkisi verilmesine rağmen yürütme organının başı Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu kontenjan halen Mahkeme'nin büyük çoğunluğunu oluşturacak kadardır. Gerektiğinde

⁴¹⁶ Anayasa Mahkemesi tarafından hazırlanan taslak hakkında detaylı bilgi, mevcut bölümün “Başlıca Anayasa Değişikliği Tekliflerinde Anayasa Mahkemesini Yeniden Yapılandırma Önerileri” başlıklı ikinci kısmının (e) alt başlığında yer almaktadır.

⁴¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 32-33.

⁴¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 32-34.

Cumhurbaşkanı'nın başında olduğu yürütme organının üyelerini veya Cumhurbaşkanı'nın kendisini Yüce Divan sıfatıyla yargılayacak bir mahkemeye yine yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı'nın bu kadar fazla üye seçmesi çelişki barındırmaktadır.⁴¹⁹

- Mahkeme'nin oluşumunda hâkim-savcı ve avukat temsili dengelenmeli; avukatlara ayrılacak kontenjan arttırılmalı ve arttırılacak avukat kontenjanları, Avukatlar Kanunu'nda yer almayan baro başkanları heyeti yerine sahip olduğu avukat sayısı farklı olan baroların süreçte adil şekilde temsiline imkân sağlayacak şekilde seçmelidir.⁴²⁰
- Yüksek yargı organlarından aday belirlemede üye tamsayısının salt çoğunluğunun aranmasının kaldırılması yerinde ve demokratiktir. Zira bu organlardaki üye seçimleri salt çoğunluk aranana kadar devam ettiğinden tıkanmakta ve uzamakta; mahkemelerin çalışmaları aksamakta; ayrıca üye tam sayısının salt çoğunluğu haricindeki üyelerin oy ve görüşlerinin hiçbir kıymeti kalmamaktadır.⁴²¹
- Mahkeme'ye üye seçiminde kaynaklar, nitelik ve eğitim çok önemlidir. Kalifikasyon arttırılmalıdır.⁴²²

İlgili maddenin Komisyon'daki görüşmeleri sırasında verilen önergelerden birinin kabulü ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından gösterilen adaylardan seçilecek üç üyeden en az ikisinin hukukçu olması öngörülmüş; Mahkeme raportörlerinden üye olarak atanabilmek için en az beş yıl raportörlük yapmış olma

⁴¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 33.

⁴²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 33-34.

⁴²¹ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 33.

⁴²² TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 34.

şartı getirilmiş ve tüm yüksek yargı organlarından gösterilecek adayların seçilmesine ilişkin prosedürün YÖK tarafından gösterilecek adaylar için de uygulanması esası benimsenerek teklifin 17. maddesi kabul edilmiştir.⁴²³ Bu tadillerin ardından Komisyon'un kabul ettiği Anayasanın 146. maddesinin, teklifin 17. maddesiyle öngörülen değişik hali şu şekildedir:

MADDE 146- *Anayasa Mahkemesi onyediyeden kurulur.*

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş

⁴²³ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 34.

üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴²⁴

3. TBMM Genel Kurul Görüşmeleri ve Öneriler

TBMM Anayasa Komisyonu'nun raporu ve anayasa değişikliği hakkındaki kanun teklifinin TBMM Başkanlığı'na sunulmasını müteakip teklif, TBMM Genel Kurulu'nda 19 Nisan 2010 tarihindeki 88. Birleşim'in üçüncü oturumunda görüşülmeye başlanmış ve 6 Mayıs 2010 tarihindeki 103. Birleşim'in altıncı oturumunda tümüyle kabul edilmiştir.⁴²⁵ Teklifin 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. maddenin değiştirilmesini öngören 17. maddesi, ilk olarak 25 Nisan 2010 tarihindeki 94. Birleşim'in yedinci, sekizinci ve

⁴²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497, s. 75-76.

⁴²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, O:3, s. 861-862; TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:103, 06.05.2010, O:6, s. 625.

dokuzunca oturumlarında; ikinci olarak ise 4 Mayıs 2010 tarihindeki 101. Birleşim'in üçüncü oturumunda görüşülmüş ve kabul edilmiştir.⁴²⁶

17. maddenin TBMM Genel Kurulu'ndaki birinci görüşmelerinin başında muhalefet partileri grupları adına konuşan milletvekilleri⁴²⁷, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunu büyük ölçüde Cumhurbaşkanı'nın şekillendirmesini eleştirmiş ve gerek iktidar partisi genel başkanı ve mensuplarının gerekse çok çeşitli çevrelerin de bu durumu tasvip etmeyen açıklamalarına rağmen, değişiklik teklifinde Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisinin daraltılmadığını belirterek çeşitli yüksek yargı organları ve kurumlara doğrudan üye seçmek üzere kontenjan tanınması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca yasama organının basit çoğunlukla üye seçebilmesinin, Mahkeme'ye belli siyasi görüşün etkisi altındaki üyelerin gönderilebilmesinin önünü açtığını belirtmişlerdir.⁴²⁸

Bunlara karşılık teklifi veren iktidar partisi grubu adına konuşan milletvekili⁴²⁹ teklifteki modelin, daha önce 2003 yılında Anayasa Mahkemesi'nin hazırladığı, iki defa olmak üzere TBB'nin ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile partilerin hazırladıkları modellerden esinlendiğini ve salt iktidar partisinin tasarrufu olmadığını belirtmiştir. Devamında Anayasa mahkemelerinin, topyekûn hukuk mahkemesi olmayan, siyaset kurumunun yasama işlevlerini nihayete erdirmesi dolayısıyla siyasi niteliği de haiz mahkemeler olması ve Anayasa'nın tarafı olan

⁴²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 121-122; TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:9, s. 180-181; TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 205, 229.

⁴²⁷ Bu milletvekilleri, mevcut dönemdeki CHP Grubu adına Şahin Mengü, MHP Grubu adına Faruk Bal ve BDP Grubu adına Hamit Geylani olup aynı zamanda teklifin Anayasa Komisyonu görüşmelerinde de yer almış ve muhalefet şerhi yazmışlardır. (TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 122-132; TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497)

⁴²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 122-132.

⁴²⁹ Bu milletvekili Ahmet İyimaya'dır.

milletin temsilcilerinin seçim yoluyla Mahkeme'ye üye göndermesinin demokratik meşruiyet sağlayacağı gerekçesiyle TBMM'ye üye seçme yetkisinin tanındığını açıklamıştır.⁴³⁰ Devamında sözcü, Mahkeme ile ilgili sorunun Cumhurbaşkanı'nın büyük çoğunlukta üye seçme yetkisinin Mahkeme'yi siyasallaştırması olmadığını ve önemli olanın Mahkeme'nin vesayetçi bir yapıdan ve yargısal aktivizmden korunması gerekliliği olduğunu belirterek, seçilen üyenin kimliği ve niteliğinin iyi olmasının esas olduğunu altını çizmiştir.⁴³¹

Gruplar adına konuşmalardan sonra 17. madde hakkında muhalefet partileri ve kamuoyundan gelen eleştirilere cevaben Anayasa Komisyonu'nun görüşünü bildirmek için Komisyon Başkanı⁴³² söz almıştır. Başkan, Anayasa Mahkemesi bulunan Avrupa ülkelerinde bu mahkemelere yasama organınca seçilen üye sayısını ve daha önce Anayasa Mahkemesi, ANAP, SHP, TBB, TOBB ve TÜSKON⁴³³ tarafından yapılmış çalışmalarda yasama organına öngörülen kontenjanları tahdidi olarak saymış ve mevcut teklifin bunlara paralel olduğunu söylemiştir. Hukukçu olmayan üye sayısının çokluğuna ilişkin olarak getirilen eleştirilere cevaben, Anayasa hükmünün daha çok hukukçu olmayan üye seçilmesine müsait olmasına rağmen Mahkeme'de mevcut on bir üyenin dokuzunun hukukçu olduğunu; getirilen teklifle on yedi üyeden on üçünün hukukçu olabileceğini hatta Danıştay'dan seçilecek üyeler çıkarıldığında dahi on yedi üyeden on birinin hukukçu olabilmesi

⁴³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 131.

⁴³¹ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 132.

⁴³² Anayasa Komisyonu adına açıklamalarda bulunan Komisyon Başkanı dönemin AKP Milletvekili Burhan Kuzu'dur.

⁴³³ Bu siyasi parti ve kuruluşlardan SHP, TBB, TOBB ile Anayasa Mahkemesi'nin önerileri hakkında detaylı bilgi, mevcut bölümün "Başlıca Anayasa Değişikliği Tekliflerinde Anayasa Mahkemesini Yeniden Yapılandırma Önerileri" başlıklı ikinci kısmının (e) alt başlığında yer almaktadır.

suretiyle çoğunluğun hukukçu olduğunu vurgulamıştır.⁴³⁴ Sonrasına TBB önerisinin gerekçesine atıf yaparak, halk tarafından seçilen yasama organının işlemlerini denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi'ne yine halk tarafından seçilen ve işlemleri denetlenecek organca tümüyle veya kısmen üye seçilmesinin demokratik meşruluğu arttıracığını hatta Türkiye'deki mevcut sistemde Cumhurbaşkanı da halk tarafından seçileceğinden bunun da demokratik meşruiyetle bir bağ kuracağını belirtmiştir.⁴³⁵

Komisyon Başkanı'nın açıklamalarının ardından teklifle ilgili şahsi görüş açıklamak üzere son sözü alan bir milletvekili⁴³⁶, dönemin Cumhurbaşkanı tarafından yapılan atamalarda seçilen adayların aldığı oylardan ve atanma vakitleriyle üyelerin kıdemleri üzerinde yapılan oynamalardan örnek vererek bir Cumhurbaşkanı'nın kendisine gösterilen adaylar arasından yapacağı seçimlerde adil ve tarafsız olmayabileceğini savunmuştur.⁴³⁷

Daha sonra⁴³⁸ görüşmede önergeler aşamasına geçilmiştir. 17. madde ile ilgili Başkanlığa on altı önerge verilmiş ancak bir madde hakkında sadece yedi önerge verilebildiğinden oturum başkanı kura ile belirlenmiş yedisini işleme koymuştur. Bunlardan biri⁴³⁹ Mahkeme'nin üye kompozisyonunu ve seçilecek üyelerin niteliklerini topyekûn değiştirmeyi öngören; bazıları TBMM'nin seçmesi öngörülen

⁴³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 134-135; Ancak bu açıklama sırasında bir milletvekilinden gelen yedi üyenin hukukçu olmadığı itirazına rağmen Başkan, hukukçu olmayan dört üyenin hangi kontenjanlara istinaden ortaya çıktığını açıklamamıştır.

⁴³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 136-137.

⁴³⁶ Bu milletvekili dönemin MHP milletvekili Faruk Bal'dır.

⁴³⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7, s. 139.

⁴³⁸ Faruk Bal'ın konuşması sırasında ve sonrasında uzun süren sataşmalar ve usul tartışmaları yaşanmış; bazı milletvekillerince madde görüşmelerinin devamına ilişkin önergeler verilmiş; devamında Anayasa Komisyonu'na madde ile ilgili olmayan sorular yöneltilmiş ve cevaplanmış; nihayetinde madde hakkındaki önergeler aşamasına ancak 94. Birleşim'in dokuzuncu oturumunun ortalarında geçilebilmiştir. Bunlara ilişkin detaylı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7-8-9, s. 140-166.

⁴³⁹ Bu önerge BDP Grubu adına bazı BDP milletvekillerince verilmiş olan önerge olup önergedeki 146. madde metni için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7-8-9, s. 168.

üye sayısını arttıran; bazıları ise teklifin 17. maddesinin tamamen tekliften çıkarılmasını öngören önergelerdir.⁴⁴⁰ Önergeler hakkındaki görüşmeler çok kısa sürmüş, Mahkeme'nin üye kompozisyonuna ilişkin herhangi bir somut görüş belirtilmemiş ve bazıları hakkında önerge sahiplerinden bir milletvekili açıklama yapmışken bazılarında kısa önerge gerekçesi okunarak önerge oylanmıştır. Anayasa Komisyonu ve Hükümet⁴⁴¹'in hiçbirine katılmadığı önergelerin tamamı reddedilmiş, bunu müteakiben yapılan oylamada teklifin 17. maddesi, Genel Kurul'a geldiği şekliyle kabul edilmiştir.⁴⁴²

17. maddenin TBMM Genel Kurulu'ndaki ikinci görüşmeleri, madde metninin ve madde hakkında verilen elli üç önergeden kura sonucu belirlenen yedisinin işleme alınıp okunmasıyla başlamıştır.⁴⁴³ 17.maddenin ilk görüşmelerindekilerle paralel şekilde, bunlardan biri⁴⁴⁴ Mahkeme'nin üye kompozisyonunu ve seçilecek üyelerin niteliklerini topyekûn değiştirmeyi öngören, bazıları TBMM'nin seçmesi öngörülen üye sayısını arttıran, bazıları ise teklifin 17. maddesinin tamamen tekliften çıkarılmasını öngören önergelerdir.⁴⁴⁵ Önergelerden

⁴⁴⁰ Mahkeme'nin üye kompozisyonunu topyekûn değiştirmeyi öngören önerge haricindeki altı önergeden üçü (AKP milletvekillerinden bazıları tarafından ayrı ayrı) Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği dört üye kontenjanının üçe indirilerek, TBMM'ye verilen üye kontenjanının bir üye arttırılmasıyla dörde çıkmasını amaçlamakta; diğer üçü ise (CHP milletvekillerinden bazıları, MHP milletvekillerinden bazıları ve DSP'nin bir milletvekili tarafından) 17. maddenin tamamen tekliften çıkarılmasını öngörmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:9, s. 167-169.

⁴⁴¹ Anayasa Komisyonu adına Başkan Burkan Kuzu, Hükümet adına Adalet Bakanı Sadullah Ergin görüş bildirmiştir.

⁴⁴² TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7-8-9, s. 167-181.

⁴⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 205-208.

⁴⁴⁴ Bu önerge BDP Grubu adına bazı BDP milletvekillerince verilmiş olan önerge olup, 17. maddenin ilk görüşmelerinde bu yönde verilen önergedekiyle birebir aynı olan 146. madde metni için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 206-207.

⁴⁴⁵ Mahkeme'nin üye kompozisyonunu topyekûn değiştirmeyi öngören önerge haricindeki altı önergeden ikisi (AKP milletvekillerinden bazıları tarafından ayrı ayrı) Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği dört üye kontenjanının üçe indirilerek, TBMM'ye verilen üye kontenjanının bir üye arttırılmasıyla dörde çıkmasını amaçlamakta; diğer dördü ise (ikisi CHP milletvekillerinden bazıları tarafından ayrı ayrı, ikisi MHP milletvekillerinden bazıları tarafından ayrı ayrı) 17. maddenin

ilk olarak 17. maddenin tekliften çıkarılmasını öngören önergeler, ardından Mahkeme'nin üye kompozisyonunu ve seçilecek üyelerin niteliklerini topyekûn değiştirmeyi öngören önerge ve son olarak TBMM'nin seçmesi öngörülen üye sayısını arttıran önergeler görüşülmüştür.

17. maddenin tekliften çıkarılmasını öngören önergelerin görüşmelerinde ilk olarak, Mahkeme'ye Meclis'in üye seçmesinin olumlu olduğu ancak Avrupa'daki örneklerin çoğunda üye seçilirken nitelikli çoğunluk arandığı, teklifteki gibi basit çoğunluğuna hiç inilmediği ve Türkiye'de de üyelerin üçte iki gibi bir nitelikli çoğunlukla ve milletvekillerinin konsensüsü içinde seçilmesi gerektiği; 17. madde ile Mahkeme'nin üye kompozisyonunda hukukçu olmayan on bir⁴⁴⁶ üyenin seçilmesi mümkün hale gelirken karşılaştırmalı örneklerde anayasa mahkemelerinde hukukçu olmayan üyeye pek rastlanılmadığı; Cumhurbaşkanı'nın kontenjanlarına gösterilecek adaylar için ilgili kurum-mahkemelerden aday belirlenirken her üyenin yalnızca bir adaya oy verecek olmasının bu üyelere eşit ve serbest oy hakkı tanınmadığı ve Mahkeme raportörlerinin görev tanımlarının üyelikten farklı olması sebebiyle Mahkeme'ye raportörlerden üye seçilmemesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴⁷

Devamında, Mahkeme raportörlerinin üyeliğe seçilmemesi yönündeki görüş, raportörlük görevinin Anayasa Mahkemesi üyeliği makamı için yeterli yetkinliğe ve tecrübeye kâfi gelmeyeceğinin altı çizilerek tekrarlanmış⁴⁴⁸; Anayasa Mahkemesi'nin yeniden yapılandırılmasının, 1999 ve 2001 yılındaki Anayasa Değişikliklerinde

tamamen tekliften çıkarılmasını öngörmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 206-208.

⁴⁴⁶ Bu görüşü savunan önerge sahibi dönemin CHP milletvekili Turgut Dibek, bu sayının hangi kontenjanlara istinaden oluştuğunu detaylı olarak açıklamamıştır.

⁴⁴⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 208-210.

⁴⁴⁸ Bu görüş, diğer önerge adına konuşan dönemin CHP milletvekili Şahin Mengü tarafından tekrarlanmıştır.

olduğu gibi, Meclis'te büyük bir konsensüsle gerçekleştirilmek üzere, daha sonraya bırakılması ve ilgili 17. maddenin tekliften çıkarılması gerektiği savunulmuştur.⁴⁴⁹

Anayasa Komisyonu Başkanı, 17. maddenin tekliften çıkarılmasını öngören önergelere istinaden Komisyon görüşünü açıklarken, Avrupa'daki otuz ülkenin yirmisinde Anayasa mahkemeleri'nin üyelerinin tamamının yasama organlarınca seçildiğini; TBB ve Anayasa Mahkemesi'nin önerilerinde TBMM'ye ayrılan kontenjan ile karar nisaplarının mevcut 17. madde ile benzer olduğunu ve 1982 Anayasası'nın ilk halinde Mahkeme'nin üyelerinin % 63'ünün, mevcut teklif ile ise % 76.47⁴⁵⁰,sinin hâkim kökenli olabileceğini belirterek önergelere katılmadıklarını ifade etmiştir.⁴⁵¹

Sonrasında Mahkeme'nin üye kompozisyonunu ve seçilecek üyelerin niteliklerini topyekûn değiştirmeyi öngören önerge görüşülmüş, Mahkeme'nin daha önce verdiği kararlarla bir hukuk mahkemesi olmayıp siyasi bir mahkeme olduğunu ortaya koyduğunu ve bu sebeple verilen önerge ile Mahkeme'nin üye sayısı ve kompozisyonunun değiştirildiği, seçilecek üyelerin niteliklerinin artırıldığı savunulmuştur.⁴⁵²

Son olarak TBMM'nin seçmesi öngörülen üye sayısını arttıran önergelerin görüşmelerinde, Avrupa'da Anayasa Mahkemesi bulunan ülkelere bazıları ve yasama organınca seçilen üye sayıları tahdidi olarak sayılarak bu ülkelerde, darbe sonrası hazırlanan 1961 Anayasası'nda, 1971'deki Anayasa Değişikliklerinde,

⁴⁴⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 212-218; Bu görüş, iki ayrı önergenin sahipleri dönemin MHP milletvekilleri Ertuğrul Kumcuoğlu ve Faruk Bal tarafından savunulmuştur.

⁴⁵⁰ Ancak Komisyon Başkanı Burhan Kuzu, bu oranların hangi kontenjanlara istinaden oluştuğunu detaylı olarak açıklamamıştır.

⁴⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 210-211.

⁴⁵² TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 219-220; Bu görüş, önerge sahibi dönemin BDP milletvekili Osman Özçelik tarafından dile getirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 2003 tarihli önerisinde Mahkeme'ye yasama organınca üye seçiminin öngörüldüğünün altı çizilmiştir.⁴⁵³ Devamında teklifin 17. maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nin önerisine paralel olarak, üye sayısı arttırılmasına rağmen Cumhurbaşkanı'nın kontenjanının 1982 Anayasası'nın mevcut 146. maddesine göre, hatta önergeler ile teklifin 17. maddesine göre dahi, azaltıldığının altı çizilmiş; Mahkeme'ye seçilecek üyelerin on beşinin, yüksek yargı organları, baro ve YÖK'ün Cumhurbaşkanı'na sunacağı kontenjanlar ile Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği kontenjan dikkate alındığında, hukukçu olabileceği belirtilmiştir. Son olarak Mahkeme'de hukukçu olmayan bir çoğunluk oluşacağı yönündeki görüşün Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi gibi bazı kontenjanları hukukçu saymayarak sayıları çarpıttığı savunulmuştur.⁴⁵⁴

Nihayetinde bu önergelerden hiçbirine Anayasa Komisyonu ve Hükümet⁴⁵⁵ katılmamış ve önergeler Genel Kurulca reddedilmiştir.⁴⁵⁶ Son olarak 17. maddenin oylaması yapılmış ve üzerindeki ikinci görüşmeler sonunda 17. madde herhangi bir değişikliğe uğramadan kabul edilmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Bu konuda söz alan dönemin CHP milletvekili İsa Gök, Avrupa'dan verilen örneklerden bazılarında Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan yetkisi olmaması sebebiyle emsal gösterilemeyeceğini ve önerge sahibinin yanlış bilgi verdiğini belirtmişse de önerge sahibi dönemin AKP milletvekili Bekir Bozdağ, beyanında Yüce Divan yetkisini zikretmeksizin örnekleri saydığını ifade etmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 224-225).

⁴⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 221-223; Bu görüş de önerge sahibi dönemin AKP milletvekili Bekir Bozdağ tarafından dile getirilmiştir.

⁴⁵⁵ Anayasa Komisyonu adına Başkan Burkan Kuzu, Hükümet adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek görüş bildirmiştir.

⁴⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 208-223.

⁴⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3, s. 225-229.

4. 1982 Anayasası'ndaki 2010 Değişikliğinin Halkoyunda Kabul Edildikten Sonraki ve Anayasa Mahkemesi'nin Kararı ile Değişik Hali

1982 Anayasası'ndaki 2010 Değişiklikleri hakkındaki '5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun', 7 Mayıs 2010 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek 13 Mayıs 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış ve ardından 12 Eylül 2010 tarihinde halkoyuna sunulmuştur.⁴⁵⁸ Halkoylaması sonucu kabul edilen Anayasa Değişiklikleri, 23 Eylül 2010 tarihinde YSK'nın '5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un halkoylamasında kabul edildiğine ilişkin kararı ile birlikte Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁵⁹

2010 Anayasa Değişiklikleri halkoyuna sunulmadan önce, '5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un anayasaya aykırılığı iddiası ile bazı milletvekillerince Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin bu davaya ilişkin kararında, 5982 Sayılı Kanun'un Anayasanın 146. maddesinde değişiklik öngören 16.⁴⁶⁰ maddesinin Mahkeme'nin üye kompozisyonu ve seçilecek üyelerin niteliklerini belirten ilk üç fıkrasının iptal istemini, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerle bakıldığında yasama organınca üye seçiminin Mahkeme'nin demokratik meşruiyeti açısından önemli olduğu kaydını düşerek, Mahkeme'nin yeniden düzenlenmesinin tali kurucu iktidarın yetkisi içinde kalması ve değişikliklerin hukuk

⁴⁵⁸ RG, T. 13.05.2010, S.27580, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. 5982, Kabul Tarihi: 7.5.2010)

⁴⁵⁹ RG, T. 23.09.2010, S.27708, Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

⁴⁶⁰ Kanun teklifi görüşmelerinde bir madde tekliften çıkarıldığından 17. madde 16. madde olarak teselsül etmiştir.

devleti ile kuvvetler ayrılığı ilkelerini ortadan kaldırmadığı gerekçeleriyle reddetmiştir. Mahkeme, 16. maddede yeniden düzenlenen 146. maddenin dördüncü fıkrasının birinci tümcesindeki *'bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir'* ve ikinci tümcesindeki *'de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve'* ibarelerinin iptaline karar vermiştir. Mahkeme iptal gerekçesinde, ilgili kurum ve yüksek yargı organlarının üyelerinin aday belirleme sürecinde tek adaya oy vermesinin diğer iki adaya oy kullanamamasına yol açtığını ve seçmenlerin bu adaylar açısından oy kullanma hakkını ortadan kaldırdığını belirtmiş; bu yöndeki hükmü, seçmen iradesinin gerçek anlamda oya yansımaları sınırlandıran, böylelikle seçmen iradesini olumsuz yönde etkileyen ve antidemokratik bir düzenleme olarak nitelemiş; bunun da *'hukuk devletinin temel temel unsuru olan bağımsız ve tarafsız bir yargının oluşmasını engelleyeceğinin'* altını çizmiştir. Mahkeme son olarak, 16. maddede yeniden düzenlenen 146. maddenin dördüncü fıkrasının geri kalan ibarelerinin iptal istemini, daha önce iptal edilen ibareler çıkarıldığında demokratik hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil edecek mahiyette olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir⁴⁶¹

Mahkemenin ilgili kararından⁴⁶² sonra 1982 Anayasası'nın 146. maddesinin halkoylamasına sunulan ve halkoylamasında kabul edilen 5982 Sayılı Kanun'la değişik hali şu şekildedir:

MADDE -146 Anayasa Mahkemesi onyedü üyeden kurulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday

⁴⁶¹ AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁴⁶² Bu karardaki Mahkeme kompozisyonuna ilişkin görüşler, bu bölümün 'Üye Kompozisyonuna İlişkin Doktrindeki Başlıca Görüşler' başlıklı üçüncü kısmında detaylıca ele alınmıştır.

içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, (...) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde (...) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

*Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.*⁴⁶³

G. 1982 Anayasası'nda 2017 Yılındaki Değişiklik Sonrası Mevcut Yapı

1982 Anayasası'ndaki 19. değişiklik, 2016 yılında tartışılmaya başlanmış, 2017 yılının Ocak ayında TBMM'de kabul edilerek halkoylamasına sunulan ve akabinde 16 Nisan 2017 tarihinde halkoylamasıyla kabul edilerek 27 Nisan 2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren '6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' ile gerçekleştirilmiştir.⁴⁶⁴ Türkiye'de yürütme organını çift kanatlı (düalist) bir yapı olmaktan çıkararak yalnızca Cumhurbaşkanı'ndan oluşan tek kanatlı(monist) bir yapıya dönüştüren ve yetkilerini son derece arttırarak hükûmet şeklini bir tür melez başkanlık sistemine kaydıran, aynı zamanda ülkenin idari yapısını da oldukça değiştiren kapsamlı Anayasa Değişiklikleri, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin de düzenleme barındırmaktadır. 6771 sayılı Kanun'un 16. maddesinin D bendine göre Askeri Yargı Teşkilatı kaldırıldığından Cumhurbaşkanı'nca Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin gösterdiği adaylar arasından seçilecek birer üye kontenjanı kaldırılmış ve 146.

⁴⁶³ RG, T. 13.05.2010, S.27580, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. 5982, Kabul Tarihi: 7.5.2010); AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁴⁶⁴ 1982 Anayasası Metin Ve Değişiklik Bilgileri, TBMM, Bağlantı: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik#>, Erişim Tarihi: 06.02.2023; RG, T. 11.02.2017, S.29976, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21.01.2017); RG, T. 27.04.2017, S.30050, Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

maddenin ilk fıkrasında düzenlenen Mahkeme'nin on yedi olan üye tamsayısı on beş olarak değiştirilmiştir. Ancak ilgili kanunun 20. maddesi ile Anayasaya Geçici 21. madde eklenmiş ve bu maddenin D bendine göre Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kontenjanlarından Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerin görevleri sona erene kadar Mahkeme üyeliğine devam edecekleri hükme bağlanmıştır.⁴⁶⁵ 1982 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen mevcut 146. maddesi şu şekildedir:

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

Madde 146 – (Değişik: 7/5/2010-5982/16 md.)

Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay (...)genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri

⁴⁶⁵ RG, T. 11.02.2017, S.29976, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21.01.2017).

arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay (...) ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, (...) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde (...) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında Resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşundan günümüze kadarki üye kompozisyonlarının karşılaştırma kolaylığı açısından üye seçilme koşullarının detayına girmeden, üye seçen organların kontenjanları açısından özetlenerek verilere dökülmüş şekildeki tabloları kronolojik olarak şu şekildedir⁴⁶⁶:

⁴⁶⁶ Anayasa Mahkemesi’nin üye kompozisyonuna ilişkin buradaki ve daha sonraki tabloların dizaynı yalnızca şahsıma aittir.; Aybay / Yağlı, s. 369-374.

TABLO 1: 1961 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	6 (4 Asıl 2 Yedek)	Doğrudan	-
Danıştay	4 (3 Asıl 1 Yedek)	Doğrudan	-
Sayıştay	1 Asıl	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	2 Asıl	Askeri Yargıtay'ın gösterdiği adaylar arasından	1 Asıl
		Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay üyeleri veya üniversitelerde görev yapan hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarındaki öğretim üyeleri veya avukatlar arasından doğrudan	1 Asıl
TBMM	7 (5 Asıl 2 Yedek)	Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin gösterecekleri adaylar arasından	1 Asıl – Millet Meclisi Kontenjanı
		Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay üyeleri veya üniversitelerde görev yapan hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarındaki öğretim üyeleri veya avukatlar arasından doğrudan	3 (2 Asıl 1 Yedek) – Millet Meclisi Kontenjanı
		Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin gösterecekleri adaylar arasından	1 Asıl – Cumhuriyet Senatosu Kontenjanı
		Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay üyeleri veya üniversitelerde görev yapan hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarındaki öğretim üyeleri veya avukatlar arasından doğrudan	2 (1 Asıl 1 Yedek) – Cumhuriyet Senatosu Kontenjanı
TOPLAM	20 (15 Asıl 5 Yedek)		

TABLO 2: 1982 Anayasası'nın İlk Halinde Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Cumhurbaşkanı	15 (11 Asıl 4 Yedek)	Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	4 (2 Asıl 2 Yedek)

		Danıştay'ın göstereceği adaylar arasından	3 (2 Asıl 1 Yedek)
		Sayıştay'ın göstereceği adaylar arasından	1 Asıl
		Askeri Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	1 Asıl
		Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin göstereceği adaylar arasından	1 Asıl
		Yükseköğretim Kurulu'nun göstereceği öğretim üyeleri içinden göstereceği adaylar arasından	1 Asıl
		Üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından doğrudan	4 (3 Asıl 1 Yedek)
TOPLAM		15 (11 Asıl 4 Yedek)	

TABLO 3: 1982 Anayasası'nda 2010 Yılındaki Değişiklikten Sonra Anayasa Mahkemesi Üye Kompozisyonu

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Cumhurbaşkanı	14	Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	3
		Danıştay'ın göstereceği adaylar arasından	2
		Askeri Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	1
		Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin göstereceği adaylar arasından	1
		Yükseköğretim Kurulu'nun en az ikisi hukukçu olmak şartıyla hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri içinden göstereceği adaylar arasından	3
		Üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından doğrudan	4
TBMM	3	Sayıştay'ın üyeleri arasından doğrudan	2
		Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından göstereceği adaylar arasından	1
TOPLAM		17	

TABLO 4: 1982 Anayasası'nda 2017 Yılındaki Değişiklikten Sonra Anayasa Mahkemesi'nin Mevcut Üye Kompozisyonu

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Cumhurbaşkanı	12	Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	3
		Danıştay'ın göstereceği adaylar arasından	2
		Yükseköğretim Kurulu'nun en az ikisi hukukçu olmak şartıyla hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri içinden göstereceği adaylar arasından	3
		Üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından doğrudan	3
TBMM	3	Sayıştay'ın üyeleri arasından doğrudan	1
		Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından göstereceği adaylar arasından	1
TOPLAM	15		

II. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TEKLİFLERİNDE ANAYASA MAHKEMESİNİ YENİDEN YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ

Türk anayasa hukuku bağlamında siyasi tarihimize bakıldığında anayasa değişiklikleri ve değişiklik önerileri ekseriyetle önemli bir yer işgal etmektedir. Bu kapsamda pek çok kurum, kuruluş, siyasi parti ve meslek örgütü gerek topyekûn gerek kısmî birçok öneri hazırlanmış ve kamuoyuna açıklanmıştır. Şüphesiz bunların tamamını incelemek apayrı bir çalışma konusu olabilir. Ancak burada, bahsedilen önerilerden Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin günümüze yakın,

dikkat çekici ve tartışılmış olan başlıcaları, gerekçeleriyle birlikte işlenmeye çalışılacaktır.

A. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince

Hazırlanmış 1981 Tarihli Gerekçeli Anayasa Önerisi

1982 Anayasası hazırlanırken, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'na sundukları görüşler haricinde, iki fakültenin de öğretim üyelerinden müteşekkil, çoğunluğu Anayasa ve İdare Hukuku alanlarından olmak üzere yirmi üç üyeli bir Çalışma Grubu⁴⁶⁷ kurmuş; bu Grup, tıpkı 1961 Anayasası öncesindeki Anayasa Tasarısına benzer şekilde 'Gerekçeli Anayasa Önerisi' hazırlamıştır. Hazırlanan öneri 21 Aralık 1981 tarihinde basılarak kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁴⁶⁸

Bu iki fakültenin önerisinde Anayasa Mahkemesi, öneri Anayasa'nın ikinci kısmının 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümünün dördüncü (d) alt başlığında düzenlenmiştir. Fakültelerin önerisi 1961 Anayasası'nın öngördüğü Anayasa Mahkemesi kompozisyonunu kontenjanlar bağlamında tamamen⁴⁶⁹ korumuş, yalnızca üye seçimine ilişkin iki hususta değişiklik öngörmüştür.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Anayasa Önerisi hazırlamakla görevli bu Çalışma Grubu, Gerekçeli Anayasa Önerisi'nde yer aldıkları sırayla şu yirmi üç üyeden müteşekkildi:

Prof. Dr. Akın Düren, Prof. Dr. Münci Kapani, Prof. Dr. Metin Kıratlı, Prof. Bahri Savcı, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat, Prof. Dr. Rona Aybay, Prof. Dr. Cahit Talas, Doç. Dr. Oya Araslı, Doç. Dr. Cem Eroğul, Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu, Doç. Dr. Fazıl Sağlam, Doç. Dr. Yahya K. Zabunoğlu, Doç. Dr. Türker Alkan, Doç. Dr. Doğu Ergil, Doç. Dr. Mete Tunçay, Doç. Dr. Ahmet Yücekök, Dr. Tekin Akıllıoğlu, Dr. Metin Günday, Dr. Maksut Mumcuoğlu, Dr. Mehmet Turhan, Dr. Yıldırım Uler, Dr. Can Hamamcı. (Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. VI.).

⁴⁶⁸ Gerekçeli Anayasa Önerisi, s. V-VIII, 215.

⁴⁶⁹ Hazırlanan önerideki Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşuna ilişkin 145. madde şu şekildedir:

D) ANAYASA MAHKEMESİ

Bu hususlardan ilki, öneride Cumhuriyet Senatosu'nun kaldırılması sebebiyle, tek meclisli hale gelen TBMM'nin, 1961 Anayasası'nda yasama meclislerine ait kontenjan olan beş asil üyeyi herhangi bir kurum aday göstermeksizin doğrudan seçmesidir. Öneride, bu seçim için TBMM'deki oylamalarda gerekli bir nitelikli çoğunluk da öngörülmemiştir. İkincisi ise, TBMM'nin altı ay içerisinde kontenjanındaki üyeleri seçmemesi halinde, münhallerin Cumhurbaşkanıca doldurulacağının öngörülmesidir. Gerekçe'de, bu düzenleme ile 1961 Anayasası döneminde TBMM'nin Mahkeme'ye üye seçimini ıhlak etmesi ve bunun neticesinde Mahkeme'nin çalışmalarının aksamasının önüne geçilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.⁴⁷¹

I. Kuruluş.

a) Üyelerin seçimi.

MADDE 145 - Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi beş üye seçer. Cumhurbaşkanıca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayı sınırının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu seçimleri kendi üyeleri dışından ve gizli oyla yapar. Anayasa Mahkemesi üyeliğinin boşalma tarihinden başlayarak altı içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bu seçimi sonuçlandırmadığı takdirde, boş üyelikler Cumhurbaşkanıca doldurulur. Türkiye Büyük Millet Meclisince yapılacak seçimlerde, adaylığa başvurma ve seçim esas ve usulleri yasayla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla, dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Yargıtay ikişer, Danıştay bir yedek üye seçer. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki hükümler uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar. Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilen üniversite öğretim üyelerinin, öğretim üyeliği görevi devam edebilir. (Gerekçeli Anayasa Önerisi, s. 173-174.)

⁴⁷⁰ Gerekçeli Anayasa Önerisi, s. 173-175.

⁴⁷¹ Gerekçeli Anayasa Önerisi, s. 175, 215.

B. 1992’de Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) için

Hazırlanan Öneri

1991 Genel Seçimleri akabinde TBMM’de siyasi partilerin geniş bir yelpazede temsil edilmesi ve bu partilerin anayasa değişiklikleri konusunda tümenden istekli olmaları neticesinde Türkiye’de anayasa değişikliğine ilişkin tartışmalar gündemi işgal etmeye başlamıştır. Bu tartışmaların başlamasıyla birlikte TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Eczacıbaşı’nın daveti üzerinde 1991’in Kasım ayında anayasa değişikliği önerisi hazırlamak üzere Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Prof. Dr. Sait Güran, Prof. Dr. Yıldızhan Yayla, Prof. Dr. Köksal Bayraktar, Prof. Dr. Devrim Ulucan, Prof. Dr. Bülent Tanör, Doç. Dr. Fazıl Sağlam, Doç. Dr. Süheyl Batum ve Doç. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu’ndan müteşekkil bir ‘Çalışma Grubu’ oluşturulmuştur. Bu ‘Çalışma Grubu’, anayasa madde önerileri, gerekçeler ve görüşlerden oluşan ‘Yeni Bir Anayasa İçin’ isimli bir taslak hazırlamış ve bu taslak 17 Mart 1992’de kamuoyu ve TBMM ile paylaşılmıştır.⁴⁷² Bu taslakta Anayasa Mahkemesi, taslağın üçüncü kısmının ‘Yargı’ başlıklı üçüncü bölümünün ‘Anayasa Mahkemesi’ başlıklı ikinci alt başlığında münhasıran düzenlemiştir. Mahkemenin kuruluşuna ilişkin madde önerisi şu şekildedir:

Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi on bir asıl dört yedek üyeden kurulur. İki asıl ve bir yedek üye Yargıtay, iki asıl bir yedek üye Danıştay, birer asıl üye Askeri Yargıtay ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir asıl ve bir yedek üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi asıl

⁴⁷² TBMM Başkanlığı: TBMM Başkanlığı’na Bazı Kurum Ve Kuruluşlarca Verilmiş Ve TBMM’deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları Ve Taslak Metinler İle Anayasa Komisyonu Metni, TBMM Yayınları, Mart 1993, s. 5-11.

üyeyi, yedek üyeleri arasından; yedek üyeyi raportörleri arasından; asıl üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçer. Bir yedek üye, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından, üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. İki asıl üye TBMM tarafından Meclis üyeleri dışından, iki asıl üye Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Yükseköğretim Planlama, Koordinasyon ve Denetleme Kurulu'nun, kendi üyesi olmayan Yükseköğretim Kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; diğerini de Türkiye Barolar Birliği'nin göstereceği üç aday arasından seçer.

TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından yapılacak seçimlerde, adaylığa başvurma ve aday gösterilme ile seçim esas ve usulleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından, gizli oyla ve tüm üyeleri tamsayısının salt çoğunluğuyla dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler, yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴⁷³

Önerinin 'Yargı' bölümüne ilişkin genel gerekçesinde, Çalışma Grubu'nun, hazırlanan önerinin temelinde klasik parlamenter rejim doğrultusunda Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini sınırlı tutma ve yargı organını yürütme organından bağımsız kılma yönünde tercih kullanması sebebiyle mahkemelerin kuruluşunda da 1961 Anayasasına benzer şekilde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin sınırlı tutulduğu belirtilmiştir.⁴⁷⁴ Madde gerekçesinde ise, 1982 Anayasası'nın öngördüğü şekliyle mahkemenin 11 asıl 4 yedek üyeden oluşmasının uygulamada sorun doğurmaması sebebiyle mahkemenin üye sayısının 1982 Anayasası'nın mevcut şekliyle korunduğu belirtilmiş ancak üye seçimi açısından Cumhurbaşkanı'nın yetkisinin uygulamada tartışma ve kaygılara mahal verdiği vurgulanmıştır. Buna göre üye kompozisyonunda

⁴⁷³ İbid, s. 123-124.

⁴⁷⁴ İbid, s. 113

kontenjanlar daha dengeli belirlenmelidir. Önerilen anayasa taslağının bütününde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin 1982 Anayasası'nın mevcut şekline göre daha sınırlı olmasından dolayı Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimi konusunda da Cumhurbaşkanı'nın son karar verici merci olmasına gerek yoktur. Yüksek yargı organları, TBMM ve Cumhurbaşkanı arasındaki kontenjan dağılımı daha yerinde ve adildir. Bu kapsamda yüksek yargı organlarından doğrudan seçilecek ve mahkemenin çoğunluğunu oluşturacak yedi asil üye mahkemenin bağımsızlığını sağlayacaktır. Geri kalan 4 asil üyenin ise TBMM ve Cumhurbaşkanı'na ikiye kontenjan düşecek şekilde seçilmesi tercih edilebilir.⁴⁷⁵

C. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri

1991 seçimleri akabinde Anayasa Değişikliklerine ilişkin mecliste temsil edilen tüm partilerin istekli olmasıyla tartışmalar başlamış ve TBMM Başkanlığı, mecliste temsil edilen siyasi partilerden anayasa değişikliği önerilerini sunmalarını talep etmiştir. Bu kapsamda anayasanın tümünden değiştirilmesi görüşündeki SHP, muhtemelen bünyesinde daha önce hazırlanmış olan gerekçeli ve topyekûn bir anayasa değişikliği teklifini 1992 yılında TBMM Başkanlığı'na sunmuştur.⁴⁷⁶ Bunun akabinde koalisyon hükümetini oluşturan DYP ile SHP arasında da anayasa değişikliği gündemi ile ortak bir komisyon kurulmuş ve SHP'nin DYP ile kurduğu,

⁴⁷⁵ Ibid, s. 123.

⁴⁷⁶ Şentop, M.: “Anayasalarda ve Değişiklik Önerilerinde AYM ve HSYK” , SETA Analiz, Sa.23, Haziran 2010, s. 14; Gönenç, L.: “2011 Anayasa Yapım Sürecinde Yönteme İlişkin Bazı Sorunlar”, TEPAV Politika Notu, Temmuz 2011, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1309961816-7.2011_Anayasa_Yapim_Surecinde_Yonteme_Iliskin_Bazi_Sorunlar.pdf , Erişim Tarihi: 10.12.2022, s. 2-3; TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum Ve Kuruluşlarca Verilmiş Ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları Ve Taslak Metinler İle Anayasa Komisyonu Metni, s. 264.

grup başkanvekilleri ile Prof. Dr. Mümtaz Soysal'dan müteşekkil ortak komisyon çalışmaları neticesinde büyük çoğunluğu üzerinde uzlaşmış olan maddeler ile uzlaşmaya çalışıldığı halde uzlaşılammış olduğundan yalnızca SHP tarafından düzenlenen maddeleri içeren 'Anayasa Değişiklikleri İçin Uzlaşma Taslağı' başlıklı kısmi anayasa değişikliği önerisi, yalnızca SHP tarafından 1993'ün Mart ayında TBMM Başkanlığına sunulmuştur.⁴⁷⁷ Bu kapsamda, daha önce sunulmuş olan gerekçeli ve topyekûn öneride Anayasa Mahkemesi, üçüncü kısmın 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümünün 'Yüksek Mahkemeler' başlıklı ikinci alt başlığında 142 ila 149. maddelerinde düzenlenmiş olup mahkemenin kuruluşunu düzenleyen 142. madde şu şekildedir:

A- Anayasa Mahkemesi

Madde 142 – *Anayasa Mahkemesi on beş üyeden kuruludur. Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, biri Askeri Yargıtay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle başsavcı ve baş kanun sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üyeyi Sayıştay Genel Kurulu kendi başkan ve üyeleri arasından, bir üyeyi de Anayasa Mahkemesi kurul olarak kendi raportörleri arasından seçer. Cumhurbaşkanı dört üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden ikisini, Üniversitelerarası Kurulun, ikisini de Türkiye Barolar Birliğinin, üye sayılarının salt çoğunluklarıyla ve gizli oyla belirleyecekleri kurumlarına bağlı ve fakat kendi üyeleri dışında kalan, ikişer kat aday arasından seçer.*

Anayasa Mahkemesinde Anayasanın istediği koşuldan raportör bulunmaması durumunda bu üyeyi, Yargıtay Genel Kurulu yukarıdaki fıkrafta gösterilenler arasından seçer.

⁴⁷⁷ Şentop, s. 14; Gönenç, 2011 Anayasa Yapım Sürecinde.., s. 2; TBMM Başkanlığı: TBMM'de Temsil Edilen Siyasi Partilerce TBMM Başkanlığı'na Sunulan Anayasa Değişikliği Konusunda Görüş ve Öneriler, TBMM Yayınları, Mart 1993, s. 122-123.

Seçilme niteliği olan, Yargıtay ve Danıştay'dan Anayasa Mahkemesine gelmiş raportörler, boşalma durumunda, geldikleri yüksek mahkeme genel kurullarınca doğrudan Anayasa Mahkemesine üye seçilebilecekleri gibi, üniversitelerden gelmiş raportörler de Üniversitelerarası Kurulca kendi kontenjanları için aday olarak gösterilebilirler.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştayda başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler alanlarında en az on yıl öğretim üyeliği, Anayasa Mahkemesinde en az on yıl raportör olarak çalışmış veya baroya kayıtlı ve eylemli olarak en az on beş yıl avukatlık yapmış olmak gerekir.

Anayasa Mahkemesi gizli oyla üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; süresi dolanlar yeniden seçilebilirler. Başkan ve Başkanvekili seçimlerinde toplantı yeter sayısı en az on birdir.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, Anayasada belirtilenler dışında resmi veya özel hiç bir görev alamazlar, üniversite öğretim üyesi iken Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilenler, istedikleri takdirde öğretim üyeliği görevini sürdürebilirler. Bu durumda Anayasa Mahkemesi üyeliği görevi asıldır.⁴⁷⁸

Önerinin genel gerekçesinde, hukuk devletinin gerçekleştirilmesinde Anayasa Mahkemesi'nin önemli bir işleve sahip olduğu, üyelerin seçiminin bu işlevin gerçekleştirilmesinde katî bir ağırlığının bulunduğu ve bu sebeple üye kompozisyonunun tek merci tarafından sonuçlandırılması yerine diğer merciler lehine dengeli bir dağılım tercih edildiği belirtilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Yargıtay, Danıştay ve Askeri Yargıtay'ın kontenjanlarının öncelik taşımakla birlikte

⁴⁷⁸ TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum Ve Kuruluşlarca Verilmiş Ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları Ve Taslak Metinler İle Anayasa Komisyonu Metni, s. 362-363.

Anayasa Mahkemesi ve Sayıştay’a da kontenjan tanındığının altı çizilmiştir. Yine Cumhurbaşkanına, kendisine sunulacak adaylar arasından olmak üzere dört üye seçme yetkisinin verildiği de belirtilmiştir.⁴⁷⁹

Madde gerekçesinde, mahkemenin tıpkı 1961 ve 1982 Anayasalarında olduğu gibi on beş üyeden kurulacağı ancak huzursuzluk yarattığı düşünülen yedek üyeliğin kaldırıldığı belirtilmiş, bir yenilik olarak alanında yetkin olduğu takdir edilmiş bir Anayasa Mahkemesi raportörlerine gerek Anayasa Mahkemesi kontenjanından gerekse geldikleri kurumların kontenjanlarından mahkemeye üye seçilme veya aday gösterilebilme imkânı sağlandığı vurgulanmıştır. Ayrıca üniversitelerden mahkemeye üye seçilmeye engel teşkil eden durumların giderilmesinin sağlandığı ve bunun amacının mahkemenin kuruluşundan bu yana sıkıntısının çekildiği düşünülen gerçek bilim adamlarının mahkemede görev alması ve bilimsel ve yargısal içtihat birliğinin sağlanması olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸⁰

SHP tarafından daha sonra verilen kısmî öneride ise mevcut 1982 Anayasası’nın 146.maddesinin önerilen hali şu şekildedir:

Madde 146- Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur.

Bir üye Cumhurbaşkanınca, iki üye Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğuyla üyeleri dışından, dört üye Yargıtay, üç üye Danıştay, birer üye Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Sayıştay ve Türkiye Barolar Birliği genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunca, bir üye Üniversitelerarası Kurulca bütün üniversitelerdeki öğretim üyeleri arasından seçilir.

⁴⁷⁹ İbid, s. 268.

⁴⁸⁰ İbid, s. 363-364.

Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilebilmek için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş, kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesi, üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim görevleri dışında, resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴⁸¹

Kısmî öneride gerekçe ise bulunmamaktadır.

D. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB) Tarafından 2000 Yılında

Hazırlanan Anayasa Taslağı

Yeni yüzyıla girilirken Türkiye'deki siyasi ortam, 1999 depremi ve sonrası, gündemde olan 1999 Helsinki Zirvesi ile AB'ye tam üyelik sürecinden etkilenilerek TOBB tarafından 2000 yılının başında 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi Anayasa 2000' başlıklı bir anayasa önerisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu önerinin üçüncü kısmının üçüncü bölümü olan 'Yargı' bölümünün 'Yüksek Mahkemeler' başlıklı ikinci bölümünün A alt başlığı altında 146 ila 153. maddeleri arasında Anayasa Mahkemesi düzenlenmiştir.⁴⁸² Mahkemenin kuruluşunu düzenleyen 146. madde şu şekildedir:

Kuruluşu

⁴⁸¹ TBMM'de Temsil Edilen Siyasi Partilerce TBMM Başkanlığı'na Sunulan Anayasa Değişikliği Konusunda Görüş ve Öneriler, s. 164.

⁴⁸² TOBB, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Anayasa 2000, TOBB Yayınları, Ankara, Nisan 2000, s. 3-6; 11-12.

Madde 146– *Anayasa Mahkemesi onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Dört asıl ve bir yedek üye Yargıtay, üç asıl iki yedek üye Danıştay, birer asıl üye Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. İki asıl bir yedek üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi asıl üyelerden bir tanesini yedek üyeleri, diğerini ve yedek üyeyi birinci sınıfa ayrılmış hâkimler arasından asıl üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçer. Cumhurbaşkanı da üç asıl bir yedek üye seçilir. Cumhurbaşkanı asıl üyelerden birini Türkiye Barolar Birliği'nin göstereceği üç aday arasından, diğer asıl üyeleri ve yedek üyeyi ise yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilim alanlarında görev yapan öğretim üyeleri, üst kademe kamu görevlileri ile avukatlar arasından seçer. Bunların Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmeleri için, en az onbeş yıl öğretim üyeliği, kamu görevliliği ya da avukatlık yapmış olmaları şarttır.*

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Anayasa Mahkemesi asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.

Önerinin başındaki değişikliklerin özetinde, üye seçiminde Cumhurbaşkanı'nın tekeline son verilerek asıl ve yedek üyelerin çeşitli kurum ve kuruluşlarca doğrudan seçilmesi modeline geçildiği belirtilmiştir. Madde gerekçesinde öneride öngörülen anayasa şikâyeti nedeniyle mahkemenin iş yükü artacağı varsayımından hareketle asıl ve yedek üye sayısının arttırıldığı, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi Anayasa Mahkemesi üye kompozisyonunda yargı organları çoğunluğu oluşturacak şekilde

ağırlığının sağlanmasının amaçlandığı ve siyasal organlardan yalnızca Cumhurbaşkanı'nın az sayıda üye seçmesinin yeterli görüldüğü vurgulanmıştır.⁴⁸³

E. Türkiye Barolar Birliği (TBB) Tarafından 2001 ve 2007 Yıllarında

Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerileri

TBB tarafından topyekûn bir anayasa metni öngören değişiklik teklifi ilk olarak 2001 yılının Ocak ayındaki Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı'nın akabinde 2001 yılında hazırlanmış, daha sonrasında 2007 yılında anayasa değişikliği tartışmaları tekrar alevlendiğinde 2001 yılındaki öneri gözden geçirilip revize edilmiş ve yeni şekliyle kamuoyuna açıklanmıştır. Bu kapsamda 2001 yılında Prof. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu, Prof. Dr. Rona Aybay, Prof. Dr. Ülkü Azrak, Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu, Prof. Dr. İl Han Özay, Av. Yekta Güngör Özden, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu, Prof. Dr. Fazıl Sağlam, Av. Atilla Sav, Prof. Dr. Zafer Üskül ve Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu'ndan müteşekkil Anayasa Önerisi Hazırlama Komisyonunca hazırlanmış ve kamuoyuna sunulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'nde Anayasa Mahkemesi, üçüncü kısmın üçüncü bölümü olan 'Yargı' bölümünün 'Yüksek Mahkemeler' başlıklı ikinci bölümünün 'Anayasa Mahkemesi' başlıklı A alt başlığı altında 156 ilâ 168. maddeleri arasında düzenlenmiştir.⁴⁸⁴ Mahkemenin kuruluşu ilgili maddelerin ilki olan 156. maddede açıklanmıştır. Anılan madde metni şu şekildedir:

1. Kuruluşu

⁴⁸³ İbid, s. 104-105.

⁴⁸⁴ Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, TBB Yayınları, İkinci Basım, 2001, s. I-III, XII

Madde 156- *Anayasa Mahkemesi, 21 üyeden oluşur.*

Bu üyelerin üçü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Askeri Yargıtay, ikisi Sayıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir.

Bir üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi seçimi, raportörleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla yapar.

Türkiye Barolar Birliği Genel kurulu bir üyeyi avukatlar arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçer.

Cumhurbaşkanı; biri avukatlar, biri üst kademe kamu görevlileri arasından olmak üzere iki üye atar.

Yükseköğretim Kurulu, yükseköğrenim kurumlarının hukuk alanlarında görev yapan öğretim üyeleri arasından bir üyeyi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yedi üyeyi, yükseköğrenim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında görev yapan öğretim üyeleri, üst kademe kamu görevlileri ve avukatlar arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçer. İlk iki turda salt çoğunluğa ulaşılamazsa, toplantıya katılanların çoğunluk oyu yeterli sayılır.

Anayasa Mahkemesi Başkanı, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının 2/3 çoğunluğuyla gizli oyla seçilir. İlk iki turda bu çoğunluğun sağlanamaması durumunda üye tam sayısının salt çoğunluğu ile yetinilir.⁴⁸⁵

Maddenin gerekçesinde mahkemenin, üyelerinde asıl-yedek üye ayırımına son verecek şekilde toplam yirmi bir üyeden oluşacağı; üyeleri belirleyecek kurum ve organlar arasında dengeli bir dağıtım gözetilerek TBMM'ye üyelerin üçte birini (yedi üye) seçme imkânı tanındığı belirtilmiştir. Ayrıca mahkemenin yeni oluşum tarzının

⁴⁸⁵ İbid, s. 92-93.

Avrupa modeline uygun olduğu ve Avrupa modelinde kullanılan iki teknikten (Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının yasama organınca belirlenmesi veya mahkeme üyelerini belirleme yetkisinin yasama ve yargı organları arasında paylaşılmış olması) ‘karma sistem’ adı verilen ve 1961 Anayasası tarafından da öngörülmüş olan ikincisinin önem taşıdığı vurgulanarak, üyelerin tamamı veya bir kısmının kendi işlemlerini denetleyecek olan ve halk tarafından seçilen yasama organı tarafından seçilmesinin mahkemeye demokratik meşruiyet kazandırdığı belirtilmiştir.⁴⁸⁶

TBB, 2007 yılındaki kamuoyunda ‘367 Krizi’ olarak bilinen bir takım olaylar ve kararlar silsilesi ve akabinde esas olarak meclise, ardından da ekim ayında halkoyuna sunulan anayasa değişikliği teklifiyle birlikte alevlenen anayasa değişikliğine ilişkin tartışmalar neticesinde 2001 yılındaki önerisinde bir takım revizyon ve eklemelere giderek yeni bir anayasa önerisini kamuoyu ile paylaşmıştır. Prof. Dr. Rona Aybay, Prof. Dr. Fazıl Sağlam, Prof. Dr. Süheyl Batum, Prof. Dr. Oktay Uygun, Doç. Dr. Korkut Kanadoğlu, Yard. Doç. Dr. Ece Göztepe, Yard. Doç. Dr. Faruk Bilir ve koordinatör üye Av. Teoman Ergül’den müteşekkil kurulca hazırlanmış ve kamuoyuna sunulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi’nde Anayasa Mahkemesi, 2001 önerisiyle aynı şekilde üçüncü kısmının üçüncü bölümü olan ‘Yargı’ bölümünün ‘Yüksek Mahkemeler’ başlıklı ikinci bölümünün ‘Anayasa Mahkemesi’ başlıklı A alt başlığı altında 159 ila 168. maddeleri arasında

⁴⁸⁶ İbid, s. 93.

düzenlenmiştir.⁴⁸⁷ Mahkemenin kuruluşu ilgili maddelerin ilki olan 159. maddede açıklanmıştır. Anılan madde metni şu şekildedir:

1.Kuruluşu

Madde 159- Anayasa Mahkemesi genel kurul ve iki daire halinde çalışmak üzere on yedi üyeden oluşur.

Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, birer üye de Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca en az üç yıl üyelik görevinde bulunmak ve elli yaşını doldurmuş olmak koşuluyla kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyuyla seçilir.

İki üye, genel kamu hukuku, Anayasa, idare ve ceza hukuku alanlarında profesör olarak görev yapmış olanlardan Yüksek Öğretim Eşgüdüm Kurulunun her bir boş üyelik için göstereceği üçer aday arasından; bir üye en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış olanlardan Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca önerilecek üç aday arasından, biri en az üç yıl üyelikte bulunmuş Sayıştay başkan ve üyeleri arasından olmak üzere dört üye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyuyla seçilir.

İki üye, bu görevlerde en az üç yıl bulunmuş olan vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcılarının yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilim dallarından mezun olanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Bir üye elli yaşını doldurmuş ve Anayasa Mahkemesinde en az on yıl raportör hakimlik yapmış olanlar arasından Anayasa Mahkemesince üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir.

⁴⁸⁷ Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, 2. Baskı, TBB Yayınları, Kasım 2007, s. VIII-X, XIII.

Üyeler on iki yıllığına seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanınca seçilecek olan adayların elli yaşını bitirmiş olmaları gerekir. Türkiye Büyük Millet Meclisince yapılacak seçimlerin esas ve usulleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçer. Bu seçimlerde toplantı yetersayısı en az on üçtür. İlk turda seçilme için yeterli oyun sağlamaması durumunda en çok oy alan iki aday arasında oylama yapılır: bu oylamada en çok oy alan aday seçilmiş olur.

Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslı görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴⁸⁸

Maddenin gerekçesinde 2001 yılındaki önerinin Anayasa Mahkemesi tarafından açıklanan öneri doğrultusunda revize edildiği ve aynı öneride getirilmesi planlanan anayasa şikâyetiyle birlikte iş yükünün iyice artacağı gerekçesiyle iki daire ve bir genel kurul şeklinde çalışmasına imkân verecek şekilde mahkemenin üye sayısının arttırılarak on yediye çıkarıldığı belirtilmiştir. Üye seçiminde yargı bağımsızlığı ilkesi esas alınarak ulusal iradenin de mahkemeye yansıtılması amacıyla yüksek yargı organları, TBMM, Cumhurbaşkanı ve Anayasa Mahkemesi'nin kendisine seçme yetkisi verildiği, yüksek yargı organlarına mahkemenin çoğunluğunu oluşturacak şekilde toplam 10 üyeyi seçme yetkisi tanındığı ve TBMM'ye ayrılan kontenjana önceki öneriden farklı olarak TBB ve Yükseköğretim Kurulu'nun katkısının sağlandığı vurgulanmıştır. Yine gerekçeye göre bir üyenin de mahkemede görev yapan raportörler arasından mahkemenin kendisi tarafından

⁴⁸⁸ İbid, s. 275-276.

seçilmesi, raportörlüğü özendirmek ve deneyimlerini değerlendirmek açısından yararlı olacaktır.⁴⁸⁹

F. 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına

İlişkin Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan Değişiklik Önerisi

Anayasada kapsamlı değişiklikler yapılacağı yönündeki kamuoyu tartışmalarından sonra 2003 yılında Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından Anayasanın Anayasa Mahkemesi ile ilgili 146 ilâ 153. maddelerinde değişiklik önerisi hazırlanması yönünde çalışmalar yapmak üzere bir komisyon teşekkül ettirilmiş; bu komisyon çalışmaları nihayetindeki raporunu mahkeme genel kuruluna sunmuş; genel kuruldaki müzakere ve oylamalar nihayetinde ortaya çıkan metin, Anayasa Mahkemesi'nin görüşü olarak TBMM Başkanlığı, Hükümet ve Ana Muhalefet Partisi'ne sunulmuş ardından 2004 yılındaki Anayasa Mahkemesi'nin 42. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu'nda açıklanarak tartışılmıştır.⁴⁹⁰ Mahkemenin, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen mevcut 1982 Anayasası'nın 146.maddesine ilişkin değişiklik önerisi şu şekildedir:

Madde 146 - Anayasa Mahkemesi genel kurul ve iki daire halinde çalışmak üzere onyediyeden oluşur.

Üyelerden beşi Yargıtay, dördü Danıştay, birer üye de Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurullarınca en az üç yıl üyelik görevinde bulunmuş ve elli yaşını doldurmuş olmak koşuluyla kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. Kurullarda salt çoğunlukla sonuç alınamadığı takdirde üye tam

⁴⁸⁹ İbid, s. 277-280.

⁴⁹⁰ Bumin, M.: "42. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2004)", Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 286-287.

sayısının beşte ikisinden az olmamak üzere altıncı turdan sonra en çok oy alan seçilmiş sayılır.

Bir üye genel kamu hukuku, anayasa, idare ve ceza hukuku alanlarında profesör olarak görev yapmış olanlardan Yüksek Öğretim Kurumu Genel Kurulunun teklif edeceği üç aday arasından; bir üye en az 15 yıl fiilen avukatlık yapmış olanlardan Barolar Birliğince önerilecek üç aday arasından, iki üye de en az üç yıl üyelik yapmış Sayıştay başkan ve üyeleri arasından olmak üzere dört üye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. Salt çoğunlukla sonuç alınamadığı takdirde, üye tam sayısının beşte ikisinden az olmamak üzere altıncı turdan sonra en çok oy alan seçilmiş sayılır, iki üye vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcılığı görevlerinde en az üç yıl bulunan ve yüksek öğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilim dallarından mezun olanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Üyeler oniki yıllığına seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanınca seçileceklerde elli yaşını bitirmiş olmaları ve yüksek yargı organlarının başkan ve üyesi olmamaları koşulu aranır. Yasama organınca yapılacak seçimlerde adaylığa başvurma ile seçim esas ve usulleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Bu seçimlerde toplantı yetersayısı en az onüçtür.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.⁴⁹¹

⁴⁹¹ TBMM Araştırma Merkezi: 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Değişikliği Taslağı (Hazırlayan: Nezahat Yuca) [Buradan sonra ‘Anayasa Mahkemesi Taslağı’ olarak anılacaktır.], Kasım 2009, s. 14-15; Tülen, H.: “Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Değişikliği Taslağı üzerine Açıklamalar ve Birkaç Öneri”, E-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sa.26, Nisan 2006, <http://www.e-akademi.org/makaleler/htulen-1.htm> , Erişim Tarihi: 1 Aralık 2022.

Anayasa Mahkemesi'nin kendi üye kompozisyonuna ilişkin değişiklik önerisi ve gerekçeleri, önerinin 2003 yılında ilgili kurumlara gönderilmesinin akabinde mahkemenin 2004 yılındaki 42. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu'nda o sıradaki mevcut başkanvekili Haşim Kılıç tarafından kamuoyuna açıklanmıştır.⁴⁹² Önerinin gerekçesine göre, özellikle 2000'li yılların başından itibaren Mahkeme'nin önüne gelen davaların artması ve aynı öneride benimsenmesi öngörülen anayasa şikâyeti (bireysel başvuru) ile mahkemenin iş yükünün daha da artacak olması nedeniyle etkili ve verimli çalışmak ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin içtihatlar üretmek için iki daire ve bir genel kurul şeklinde yapılanması öngörülen mahkemenin üye sayısının on yediye çıkarılması elzem olmuştur. Üye sayısının on yediye çıkarılmasındaki bir diğer etken ise mahkemenin kompozisyonunu oluşturan kaynakların çeşitleri açısından ülke gereksinimini iyi yansıttığı varsayımıyla yeni kurulacak dairelere de adil şekilde yansımaları sağlamaktır. Kaynaklara tahsis edilen kontenjanlar da buna göre tayin edilmiştir.⁴⁹³

Asıl üye-yedek üye ayırımına son verildiğinden mahkemenin on bir asıl üyesindeki altı üye artışının, dördünün yedek üyelik kontenjanlarının asıl üyeliğe çevrilmesiyle, kalan ikisinin ise Yargıtay ve Sayıştay kontenjanlarına birer üye eklenmesiyle karşılandığı belirtilmiştir. Buna göre mahkemenin üye kompozisyonunda kontenjanlar, yargı bağımsızlığı ilkesi temelinde ve ulusal iradenin de katılımını sağlayacak şekilde yüksek yargı organları, TBMM ve Cumhurbaşkanı arasında paylaştırılmıştır.⁴⁹⁴ Bu dağılımda mahkemenin çoğunluğunu oluşturacak on bir üye doğrudan yüksek yargı organları (Yargıtay,

⁴⁹² Kılıç, H.: “*Türk Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri (Türkiye Raporu)*”, AYD, C.21, Y.2004, s. 80-81.

⁴⁹³ Kılıç, s. 84-85; Anayasa Mahkemesi Taslağı, s. 6, 15-16.

⁴⁹⁴ Kılıç, s. 84-85; Anayasa Mahkemesi Taslağı, s. 16.

Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) tarafından seçilecektir. Mahkemenin kompozisyonunda Cumhurbaşkanına ayrılan ve doğrudan seçim imkânı tanınan üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasından seçilecek üç asıl ve bir yedek üyeden oluşan dört üye kontenjanı öneride iki üyeliğe indirilmiş, seçim kümesi mahkeme kompozisyonuna uygun olmayan alanlardan mezun üst kademe yöneticilerinin seçilmelerine mani olmak amacıyla hukuk, siyasal bilimler veya iktisat alanlarından mezun olmuş yüksek yöneticiler olarak daraltılmıştır. Seçim kümesinden çıkarılan avukatlar için münhasıran bir üyelik kontenjan belirlenmiş ve bu kontenjan, TBMM için öngörülen kontenjana aktarılmıştır.⁴⁹⁵

Anayasa Mahkemesi'nin kendi önerisinde en dikkat çekici unsurun üye seçiminde yasama organına da kontenjan ayrılmasının olduğunun altı çizilmiştir. Yasama organına üye seçme imkânı tanınmasındaki amacın, her ne kadar anayasa yargısının meşruiyetinin koruduğu temel hak ve özgürlüklerden geldiği savunulsa da kullandığı egemenlik gücü üzerindeki tartışmaların en aza indirilmesi olduğu belirtilmiştir. Yasama organına kontenjan tahsis edilmesinin aslında Türk anayasa yargısı için yabancı olmadığı, 1961 Anayasası'nda da beş asıl ve iki yedek üye olmak üzere mahkemenin üçte biri oranındaki üyenin yasama organınca seçildiğinin altı çizilmiş, üye seçiminde yaşanan bazı tikanlıklar haricinde bu yöntemin doktrince fazla eleştirilmediği ve öneriyle bu oranın dörtte birin altına indirilerek ilgili kurum önerileriyle sınırlandırılmış bir yetki tanındığı vurgulanmıştır. Buna göre TBMM, kendisine tahsis edilen dört kontenjandan birini avukatlar, diğerini kamu hukukçusu öğretim üyeleri arasından TBB ve YÖK'ün sürece katılımıyla belirlenen

⁴⁹⁵ Kılıç, s. 89; Anayasa Mahkemesi Taslağı, s. 5, 16.

adaylar arasından, kalan ikisini de kendi adına denetim yapan Sayıştay üyeleri arasından doğrudan seçecektir.⁴⁹⁶

Mahkemenin önerisiyle, üye kompozisyonunda TBMM'ye kontenjan tahsis edilmesinde karşılaştırmalı anayasa yargısından da yararlanıldığı açıklanmıştır. Bu kapsamda dünyadaki pek çok ülkede yasama ve yürütme organı arasında bir denge gözetilmesinin amaçlandığı, Avrupa Anayasa mahkemelerinde gerek doğrudan gerek devlet başkanı tarafından yapılan seçimlerde yasama organlarına ciddi kontenjanlar tanındığı vurgulanmış ve tüm örneklerine rağmen parlamentoların üye seçiminin mahkemeleri siyasallaştıracağı eleştirilerinin, seçim yapılan her kontenjan için gündeme gelebileceği ve sorunun yargıcın kendi yorum ahlakı üzerinde çözüleceği belirtilmiştir.⁴⁹⁷

G. Adalet ve Kalkınma Partisi İçin Prof. Dr. Ergun Özbudun

Başkanlığındaki Komisyon Tarafından Hazırlanan 2007 Tarihli Öneri

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin siyasi hayatımızda '367 Krizi' olarak bilinen siyasi ve hukuki mahiyetteki tartışmalar ile akabinde gelen Anayasa Mahkemesi kararı neticesinde Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP) tarafından anayasa değişikliği gündeme getirilmiş ve AKP bünyesinde Prof. Dr. Ergun Özbudun başkanlığında Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Yavuz Atar, Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem, Prof. Dr. Levent Köker ve Doç. Dr. Serpil Yazıcı'dan müteşekkil bir komisyon kurulmuştur. Bilim Kurulu olarak da adlandırılan bu komisyon tarafından hazırlanan madde gerekçeli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi 29 Ağustos

⁴⁹⁶ Kılıç, s. 86; Anayasa Mahkemesi Taslağı, s. 5, 16.

⁴⁹⁷ Kılıç, s. 87-88; Anayasa Mahkemesi Taslağı, s. 5.

2007 tarihinde AKP'ye sunulmuş, akabinde de kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁴⁹⁸ Önerinin üçüncü kısmının 'Yargı' başlıklı üçüncü bölümünün 'Yüksek Mahkemeler' başlıklı ikinci alt bölümünde 112 ila 120. maddelerinde Anayasa Mahkemesi düzenlenmiştir. Mahkemenin kuruluşunu düzenleyen 112.madde şu şekildedir:

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu

Madde 112– (1) Anayasa Mahkemesi onyediden oluşur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi, en az üçü anayasa hukuku, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan profesörler arasından olmak üzere sekiz üyeyi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu ile seçer. Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, biri de Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

(3) Öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, hukuk, siyasal bilimler, iktisadî ve idarî bilimler alanlarından mezun olmuş ve öğretim elemanlığında veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmaları şarttır.

(4) Anayasa Mahkemesi, üyeleri arasından, gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Başkan ve başkanvekili en fazla iki kez seçilebilir.

(5) Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

*(6) Yasama organınca yapılacak seçimin esas ve usulleri kanunla düzenlenir.*⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ "Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (Getirdiği Yenilikler, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri ile Birlikte)", Legal Hukuk Dergisi, C.5, S.58, Y.2007, s. 3177.

⁴⁹⁹ İbid, s. 3254.

Önerinin genel gerekçesinde yargının bağımsızlığının yanında tarafsızlığının vurgulandığı, Cumhurbaşkanı'nın yüksek yargı organları ile ilgili atama yetkilerinin kaldırıldığı ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde demokratik ilkelere uygun ve anayasa yargısını benimseyen tüm Batı demokrasilerindeki uygulamalara benzer olan üyelerin bir kısmının meclis tarafından seçilmesi yönteminin benimsendiği belirtilmiştir.⁵⁰⁰

Madde gerekçesinde Mahkeme yeniden yapılandırılırken, 2004 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından açıklanan anayasa değişikliği önerisi ile farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan önerilerden ve karşılaştırmalı anayasa yargısından faydalandığı ve bu kapsamda asıl-yedek üye ayrımının kaldırılarak Avrupa ülkelerindeki ortalamaya yakın olacak şekilde üye sayısının artırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca üyelerin seçiminde Avrupa'da benimsenen yöntemlerden 1961 Anayasası'nda da olduğu gibi 'karma yöntem'in' benimsendiğinin ancak 1961 Anayasası'ndaki düzenlemeden farklı olarak yürütmenin sorumsuz kanadı olan Cumhurbaşkanı'nın iki üye seçme yetkisinin yasama organına devredildiğinin altı çizilmiştir. Buna göre mahkeme üyelerinin toplam dokuzunun yargı organları tarafından sekizinin ise yasama organı tarafından doğrudan seçileceği; karşılaştırmalı anayasa yargısı doğrultusunda Türk Anayasa Mahkemesi'nin ciddi bir akademisyen üye açığı yaşadığından bahisle mahkemeye yasama organı tarafından en az üç üyenin anayasa, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanlarından profesör olanlardan seçileceği vurgulanmıştır.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ İbid, s. 3186

⁵⁰¹ İbid, s. 3254-3255.

H. 2011 Yılında Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) İçin

Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi

2010 yılındaki Anayasa Değişikliklerinin akabinde anayasanın tümünden değiştirilmesine ilişkin tartışmalar başlamış ve 2011 seçimlerinden sonra TBMM’de temsil edilen partilerin yeni bir anayasa hazırlanması için uzlaşma arayışları çerçevesinde ve sonrasında uzlaşma komisyonu kurmasıyla yeni ve sivil bir anayasa hazırlığına ilişkin çalışmalar başlamıştır. Siyasi partilerin yeni bir anayasa yapımına ilişkin uzlaşma arayışlarına sivil toplumun da somut önerilerle destek vermesini gerektiğini düşünen MÜSİAD, ‘resmi ideolojiden azade; toplumu kucaklayan; özgürlükleri evrensel normlar seviyesine çıkaran; tam demokratik kurumsallaşmayı amaçlayan ve siyasal katılım kanallarını açan’ bir anayasaya ilişkin ortak beklentiyi karşılayacak bir anayasa önerisi hazırlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda öncelikle belli MÜSİAD üyelerinden müteşekkil bir ‘Anayasa Ön Çalışma Komisyonu’ oluşturulmuş, bu komisyonun çalışmaları sonucu bir ön çalışma taslağı hazırlamak üzere Doç. Dr. Abdurrahman Eren’e ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Taslak Metin’ başlıklı bir öneri hazırlattırılmıştır. Bu taslak metnin Ağustos 2011’de sunulmasının ardından daha geniş katılımlı bir ‘Yeni Anayasa Komisyonu’ oluşturulmuş ve bu komisyon kendi içindeki ve tüm MÜSİAD üyelerinden gelen değerlendirme ve görüşler doğrultusunda 78 maddelik gerekçeli anayasa önerisine nihai şeklini vererek Kasım 2011’de kamuoyu ile paylaşmıştır.⁵⁰² Bu öneride Anayasa Mahkemesi, üçüncü kısmın ‘Yargı’ başlıklı üçüncü bölümü altında 71 ilâ 77. maddeler arasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşunu düzenleyen 71. madde şu şekildedir:

⁵⁰² MÜSİAD, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (Hazırlayanlar: MÜSİAD Anayasa Çalışma Komitesi ve Abdurrahman Eren), MÜSİAD Yayınları, İstanbul, Kasım 2011, s. 8-10.

Madde 71 – Anayasa Mahkemesinin kuruluşu

(1) Anayasa Mahkemesi yirmiiki üyeden kurulur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi; en az üçü hukukçu olmak üzere beş üyeyi yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından; bir üyeyi ise baro başkanları arasından, gizli oylamayla seçer. İlk oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İlk oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için ikinci oylama yapılır; ikinci oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

(3) Cumhurbaşkanı; beş üyeyi üst kademe yöneticiler, serbest avukatlar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(4) Beş üye Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, dört üye Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca ve gizli oyla seçilir. İlk oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İlk oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için ikinci oylama yapılır; ikinci oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

(5) Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırk yaşını doldurulmuş olması› kaydıyla; yükseköğretim kurumları› öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

(6) Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

(7) Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

*(8) Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.*⁵⁰³

Önerinin genel gerekçesinde 2010 değişiklikleri ile Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi için Cumhurbaşkanı dışında TBMM'ye sınırlı bir kontenjan tanındığı ancak öneri ile yasama organının üye seçiminde etkin kılındığı, Cumhurbaşkanı belirli kontenjandan üye seçebilirken yargı organlarının doğrudan üye seçebildiği dolayısıyla da Mahkeme'nin oluşumunda çoğulcu bir temsil gözetildiği belirtilmiştir.⁵⁰⁴

Madde gerekçesinde ise 2010 yılındaki Anayasa Değişiklikleriyle birlikte kabul edilen anayasa şikâyeti yolunun Mahkeme'nin iş yükünü oldukça arttıracak olması sebebiyle üye sayısının yirmi ikiye çıkarıldığı ve bu şekilde daire sayısının arttırılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, hazırlanan anayasa önerisindeki genel yaklaşıma uygun ve daha önce hazırlanan TBB ve Özbudun Komisyonu'nun önerilerine benzer olarak TBMM'ye Mahkeme'nin çoğunluğunu seçme yetkisi verildiği, Cumhurbaşkanı'nın Yargıtay ve Danıştay'ca önerilen adaylar arasından üye seçmesi yerine bu yargı organlarına doğrudan üye seçme yetkisi verildiği ve öneriyle birlikte dipnotlarda örneklerinin verildiği şekilde farklı organların (TBMM, Cumhurbaşkanı, Yargıtay ve Danıştay) Mahkeme'ye üye seçebilmesine olanak verildiği vurgulanmıştır.⁵⁰⁵

⁵⁰³ İbid, s. 104.

⁵⁰⁴ İbid, s. 47.

⁵⁰⁵ İbid, s. 163.

İ. 2011 Yılında Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Tarafından Hazırlanan Yeni Anayasa Önerisi

SDE, 12 Eylül 2010 referandumunu sonrasında yeni bir anayasa taslağı oluşturmak amacıyla “Tematik Anayasa Çalıştayları” adı altında çeşitli hususları ele alan altı adet çalıştay düzenlemiştir. Bu çalıştaylarda ele alınan hususlar çerçevesinde Bekir Berat Özipek, Levent Korkut, Murat Yılmaz, Vahap Coşkun, Yusuf Şevki Hakyemez ve Yusuf Tekin’den müteşekkil “SDE Yeni Anayasa Çalışma Grubu”, Mayıs 2011 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan “Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin İnsanlık Onuruna Dayanan Yeni Anayasa” başlıklı bir anayasa önerisi hazırlamıştır.⁵⁰⁶ Bu önerinin ‘Hukukun Üstünlüğü’ başlıklı üçüncü bölümünün ‘Yargı’ alt başlığı altında yer Anayasa Mahkemesi’ne ilişkin öneri metni şu şekildedir:

Anayasa Mahkemesi yirmibir üyeden oluşur. Onbir üye Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçilir. Üç üye Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Üç üye Yargıtay, iki üye Danıştay ve bir üye Sayıştay Başkan ve üyeleri arasından, sayılan organların genel kurullarınca salt çoğunlukla doğrudan seçilir. Bir üye en az beş yıldır görev yapmakta olan Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından salt çoğunlukla seçilir.

TBMM’nin üçüncü turda beşte üç çoğunlukla üye seçememesi halinde bu üyeler belirtilen niteliklere sahip adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi en az sekiz üyeyi hukuk, siyaset bilimi, iktisat, maliye veya kamu yönetimi alanındaki öğretim üyeleri arasından seçer. Öğretim üyelerinden beşinin hukuk alanında çalışanlar arasından

⁵⁰⁶ SDE, Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin İnsanlık Onuruna Dayanan Yeni Anayasa (Hazırlayanlar: Bekir Berat Özipek, Levent Korkut, Murat Yılmaz, Vahap Coşkun, Yusuf Şevki Hakyemez ve Yusuf Tekin), Ankara, Mayıs 2011, s. 3-10.

seçilmesi gerekir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçeceği diğer üç üye ile Cumhurbaşkanının seçeceği üyeler kanunda şartları belirtilen onbeş yıllık mesleki deneyime sahip üst kademe yöneticileri ile hukuk alanında çalışan kişiler arasından seçilebilir.

Anayasa Mahkemesi üyeliği için kırk yaşını doldurmuş olmak, hukuk, iktisadi ve idari bilimler ya da siyasal bilgiler fakültesi mezunu olmak gerekir. Üyeler on yıllık bir görev süresi için ve bir kez seçilirler. Altmışbeş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar.⁵⁰⁷

Bu önerinin gerekçesinde, 2010 Anayasa Değişikliklerinin olumlu yenilikler getirmesine rağmen ideal bir mahkeme öngörmediği ve üye sayısı yirmi bire çıkarılarak Mahkeme'nin üye kompozisyonunun Mahkeme'nin insan haklarını korumasını ve özgürlükçü yorum yapmasını sağlayacak şekilde belirlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Devamında, Avrupa'da tüm üyelerin yasama organı tarafından seçildiği örnekler olsa da, çoğulculuğun sağlanması ve Mahkeme'nin belirli bir temayülün etkisi altında kalmaması için kompozisyonda karma yöntemin benimsenerek farklı kanallardan gelen üyelerin yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre Mahkeme üyelerinin çoğunluğu TBMM tarafından nitelikli çoğunluk ile seçilmeli, yüksek yargı organları olan Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay doğrudan üye seçmeli ve halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanına belli sayıda kontenjan ayrılmalıdır. Son olarak önerilen madde metninde de açıkça vurgulandığı üzere, üyelerin belirlenmesinde liyakati esas alan objektif koşullar aranmalıdır.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ İbid, s. 24.

⁵⁰⁸ İbid, s. 24-25.

J. 28 Kasım 2022’de Altı Muhalefet Partisi Tarafından Açıklanan

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Önerisi

2016 yılının ikinci yarısında hükümet sisteminin değiştirilmesine ilişkin tartışmalar başlamış ve akabinde iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi anayasada önemli ve kapsamlı değişiklikler öngören bir anayasa değişikliği teklifi sunmuş, teklif Milliyetçi Hareket Partisi’nin de desteği ile TBMM’den geçmiş ve 2017 yılının Nisan ayında referanduma sunulmuştur. Teklif, referandumda da yüzde 51,41 oyla kabul edilmiş, 2019 yılındaki seçimlerin 2018 yılına alınmasını ve seçimleri müteakiben anayasa değişikliği yürürlüğe girmiş ve Türkiye, ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ olarak adlandırılan bir tür başkanlık sistemine geçmiştir. Fakat anayasadaki söz konusu değişiklikler kamuoyunda tartışılmaya devam etmiş, altı muhalefet partisi (Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Demokrasi ve Atılım Partisi(DEVA), Demokrat Parti, Gelecek Partisi, İyi Parti ve Saadet Partisi) mevcut iktidara karşı birleşerek ‘Altılı Masa’ olarak da adlandırılan bir ittifak kurmuş ve bu ittifak, seçimleri kazanması halinde ‘güçlendirilmiş parlamenter sistem’ vurgusu ile anayasada yeniden kapsamlı değişiklikler yapılacağını açıklamıştır.

İttifak partileri, planladıkları Anayasa Değişikliklerinin detaylarını belirlemek üzere parti başkanları ve temsilcileri düzeyinde çeşitli müzakerelerde bulunmuş ve akabinde Muharrem Erkek(CHP), Mustafa Yeneroğlu(DEVA Partisi), Bülent Şahinalp(Demokrat Parti), Ayhan Sefer Üstün(Gelecek Partisi), Prof. Dr. Bahadır Erdem(İyi Parti) ve Bülent Kaya(Saadet Partisi)’dan müteşekkil ‘Güçlendirilmiş

Parlamenteer Sistem Çalışma Komisyonu' kurulmuştur.⁵⁰⁹ Komisyonun çalışmaları nihayetinde 28 Şubat 2022 tarihinde anayasa değişikliği önerisinin genel gerekçesi ve genel esasları 'Güçlendirilmiş Parlamenteer Sistem Mutabakat Metni' adıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁵¹⁰ Bununla birlikte, önerileri hazırlamak üzere Altılı Masa bünyesinde Muharrem Erkek(CHP), Mustafa Yeneroğlu(DEVA Partisi), Doç. Dr. Serhan Yücel(Demokrat Parti), Prof. Dr. Serap Yazıcı(Gelecek Partisi), Uğur Poyraz(İyi Parti) ve Bülent Kaya(Saadet Partisi)'dan müteşekkil 'Anayasal ve Yasal Reformlar Komisyonu' kurulmuştur.⁵¹¹

Bu sürecin devamında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin anayasada kısmi bir değişiklik önerisi ve akabinde iktidar partisinin ittifak ortağı Milliyetçi Hareket Partisi'nin tümenden bir anayasa değişikliği önerisi açıklaması akabinde Altılı Masa, 28 Kasım 2022 tarihinde karşı atak olarak, daha önce genel hatlarıyla açıklanan kapsamlı anayasa değişikliği önerisini, 'Güçlendirilmiş Parlamenteer Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi' başlıklı Anayasal ve Yasal Reformlar Komisyonu tarafından hazırlanan madde gerekçeli tam metin şekliyle kamuoyu ile paylaşmıştır.⁵¹² Anayasa değişikliği önerisinin, mevcut 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 146. maddesine ilişkin düzenlemesi şu şekildedir:

1. Kuruluşu

Madde 146 – Anayasa Mahkemesi, yirmi iki üyeden oluşur. Üyelerden yirmisini Türkiye Büyük Millet Meclisi, ikisini Cumhurbaşkanı seçer.

⁵⁰⁹Güçlendirilmiş Parlamenteer Sistem Çalışma Komisyonu, <https://www.altilimasa.biz/guclendirilmis-parlamenteer-sistem-calisma-komisyonu> , Erişim Tarihi: 14.12.2022.

⁵¹⁰Güçlendirilmiş Parlamenteer Sistem Mutabakat Metni 28 Şubat 2022, <https://www.altilimasa.biz/media/523pxaib/28-subat-metin-konusma-sunum.pdf> , Erişim Tarihi: 14.12.2022.

⁵¹¹ Anayasal Ve Yasal Reformlar Komisyonu, <https://www.altilimasa.biz/anayasal-ve-yasal-reformlar-komisyonu> , Erişim Tarihi: 14.12.2022.

⁵¹²Güçlendirilmiş Parlamenteer Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi 28 Kasım 2022, <https://www.altilimasa.biz/media/1lyjen1h/anayasa-teklifi-web.pdf> , Erişim Tarihi: 14.12.2022.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; altı üyeyi Yargıtay, dört üyeyi Danıştay, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurullarının kendi başkan ve üyeleri arasından her boş üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden; dört üyeyi serbest avukatlar arasından Türkiye Barolar Birliği genel kurulunun her boş üyelik için göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla hukuk fakülteleri öğretim üyeleri arasından Yükseköğretim Üst Kurulunun her boş üyelik için göstereceği üçer aday içinden en az üçte iki çoğunluğuyla ve gizli oyla seçer. İkinci turda hiçbir adayın üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun oyunu alamaması durumunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda ikinci oylamada en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulüyle üye seçilir.

Cumhurbaşkanı; bir üyeyi en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri, bir üyeyi hukuk, iktisat ve siyaset bilimi dallarında görev yapan profesör unvanlı öğretim üyeleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, (...) Sayıştay ve Türkiye Barolar Birliği genel kurulları ile Yükseköğretim Üst Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için her üye ancak bir aday için oy kullanabilir, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyelerinin en az beş yıl yüksek mahkeme üyesi olarak görev yapmış, yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış ve en az yirmi yıl çalışmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve dört başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında Resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.⁵¹³

⁵¹³ Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi 28 Kasım 2022, s. 117-118.

28 Şubat 2022 tarihinde açıklanan mutabakat metninin giriş bölümünde, “Anayasa Mahkemesi’nin iktidarın baskı ve tehdidi altında olması ve üyelerinin neredeyse tamamının doğrudan ve dolaylı olarak Cumhurbaşkanı tarafından atanmasının”, Mahkeme’nin bağımsızlığı ve tarafsızlığına gölge düşürdüğü ve bu atamaların yürütmeye bağlı bir mahkeme yaratmak amacıyla siyasi saiklerle yapıldığı belirtilmiştir.⁵¹⁴ Devamında metnin ‘Bağımsız ve Tarafsız Yargı’ başlığı altında Mahkeme’nin üye yapısına ilişkin planlanan değişiklikler açıklanmıştır. Buna göre, artan iş yükü nedeniyle Mahkeme’nin üye ve bölüm sayısı artırılması; Mahkeme’nin bağımsızlığını etkileyen önemli unsurlardan biri olan üye seçiminde, TBMM’nin Danıştay, Yargıtay, Sayıştay, Türkiye Barolar Birliği ve Üniversitelerarası Kurulca belirlenen adaylar arasından seçim yapması, üç üyenin üst düzey kamu görevlileri, öğretim üyeleri, en az 15 yıl mesleği icra etmiş serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az 5 yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri içinden doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi planlanmıştır. Ayrıca Mahkeme üyelerinin en az dörtte üçünün hukukçulardan oluşmasının zorunlu olacağı belirtilmiştir.⁵¹⁵

28 Kasım 2022 tarihinde açıklanan anayasa değişikliği önerisinin genel gerekçesinde Anayasa Mahkemesi’nin anayasa ve hukukun üstünlüğünün garantisi olduğu ve Mahkeme’nin kararlarının etkinliğini sağlamlaştırma amacıyla öneride Mahkeme’nin üye kompozisyonu, üyelerin seçiminde izlenecek yöntem ve üye sayısının yeniden belirlendiği belirtilmiştir.⁵¹⁶ Madde gerekçesinde ise, değişiklik önerilerinde Mahkeme’nin yetkilerinin artırılmasının ve bireysel başvuruda

⁵¹⁴ Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni 28 Şubat 2022, s. 13.

⁵¹⁵ Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni 28 Şubat 2022, s. 28.

⁵¹⁶ Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi 28 Kasım 2022, s. 12.

bulunabileceklerin kapsamının genişletilmesinin öngörülmesi neticesinde artacak iş yükünü karşılamak amacıyla üye sayısının arttırıldığı; demokratik meşruiyetini sağlamak amacı ile TBMM'ye mahkemenin büyük çoğunluğunu oluşturacak şekilde toplam yirmi üye seçme yetkisinin tanındığı; ancak TBMM'ye yirmi üye seçmek üzere sunulacak adayların geniş yelpazedeki kurum ve organlarca belirlenmesinin çoğulcu bir kompozisyon sağladığı vurgulanmıştır. Böylece halktan aldığı yetkiyle yasama tasarruflarında bulunan parlamentonun bu tasarruflarının, yine halk iradesinin tezahürü ile meşrulaştırılmış bir mahkeme tarafından denetleneceği belirtilmiştir.⁵¹⁷

Yukarıda zikredilen T.C. Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin kompozisyon önerilerinin, karşılaştırma kolaylığı açısından üye seçilme koşullarının detayına girmeden üye seçen organların kontenjanları açısından özetlenerek verilere dökülmüş şekildeki tabloları aşağıdaki gibidir:⁵¹⁸

TABLO 5: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerince Hazırlanmış 1981 Tarihli Gerekçeli Anayasa Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	4 Asil 2 Yedek	Doğrudan	-
Danıştay	3 Asil 1 Yedek	Doğrudan	-
Sayıştay	1 Asil	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	2 Asil + (TBMM'nin altı ay	Askeri Yargıtay tarafından gösterilecek adaylar	1

⁵¹⁷ Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi 28 Kasım 2022, s. 118.

⁵¹⁸ Kompozisyon önerilerine ilişkin tabloların dizaynı yalnızca şahsıma ait olup farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan önerilerdeki madde metinlerinin bazılarının karşılaştırmalı dökümü için şu eserlere bakılabilir: Erdem, F. H. / Heper, Y.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri, SETA Yayınları, Aralık 2011, s. 370-376; "1982 Anayasası ve Anayasa Değişiklik Önerileri", Hukuk ve Hayat Dergisi (HHD), S.6, Y.2008, s. 280-282.

	içerisinde seçmemesi halinde TBMM kontenjanlarındaki münhaller)	arasından	
		Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Askeri Yargıtay üyeleri; öğretim üyeleri veya avukatlar arasından doğrudan	1
TBMM	5 Asıl 2 Yedek (Altı ay içerisinde seçmemesi halinde münhaller Cumhurbaşkanı tarafından)	Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Askeri Yargıtay üyeleri; öğretim üyeleri veya avukatlar arasından doğrudan	-
TOPLAM	15 Asıl 5 Yedek		

TABLO 6: 1992’de Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) İçin Hazırlanan Öneri

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	3 (2 Asıl 1 yedek)	Doğrudan	-
Danıştay	3 (2 Asıl 1 yedek)	Doğrudan	-
Sayıştay	1 (Asıl)	Doğrudan	-
Anayasa Mahkemesi	2 (1 Asıl 1 yedek)	Kendi yedek üyeleri arasından	1 (Asıl)
		Kendi raportörleri arasından	1 (Yedek)
Askeri Yargıtay	1 (Asıl)	Doğrudan	-
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	1 (Yedek)	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	2 (Asıl)	Yükseköğretim Planlama, Koordinasyon ve Denetleme Kurulu’nun göstereceği öğretim üyeleri arasından	1 (Asıl)
		TBB’nin göstereceği adaylar arasından	1 (Asıl)
TBMM	2 (Asıl)	Doğrudan	-
TOPLAM	15 (11 Asıl 4 Yedek)		

TABLO 7: Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri (Topyekûn Öneri)

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	4	Doğrudan	-
Danıştay	4	Doğrudan	-
Sayıştay	1	Doğrudan	-
Anayasa Mahkemesi	1	Kendi raportörleri arasından	-
Askeri Yargıtay	1	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	4	Üniversitelerarası Kurul'un belirleyeceği öğretim üyeleri arasından	2
		TBB'nin belirleyeceği adaylar arasından	2
TOPLAM		15	

TABLO 8: Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Tarafından TBMM Başkanlığına Sunulan Yeni Anayasa Önerileri (Kısmi Öneri)

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	4	Doğrudan	-
Danıştay	3	Doğrudan	-
Sayıştay	1	Doğrudan	-
Askeri Yargıtay	1	Doğrudan	-
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	1	Doğrudan	-
TBB	1	Doğrudan	-
Üniversitelerarası Kurul	1	Tüm öğretim üyeleri arasından doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	1	Doğrudan	-
TBMM	2	Doğrudan	-
TOPLAM		15	

TABLO 9: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Tarafından 2000 Yılında Hazırlanan Anayasa Taslağı

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	5 (4 Asıl 1 yedek)	Doğrudan	-
Danıştay	5 (3 Asıl 2 yedek)	Doğrudan	-
Sayıştay	1 (Asıl)	Doğrudan	-
Anayasa Mahkemesi	3 (2 Asıl 1 yedek)	Kendi yedek üyeleri arasından	1 (Asıl)
		Birinci sınıfa ayrılmış	2 (1 Asıl 1 Yedek)

		hakimler arasından doğrudan	
Askeri Yargıtay	1 (Asıl)	Doğrudan	-
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	1 (Asıl)	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	4 (3 Asıl 1 Yedek)	TBB'nin belirleyeceği adaylar arasından	1 (Asıl)
		Öğretim üyeleri, üst kademe kamu görevlileri ve avukatlar arasından doğrudan	3 (2 Asıl 1 Yedek)
TOPLAM	20 (15 Asıl 5 Yedek)		

TABLO 10: Türkiye Barolar Birliği Tarafından 2001 Yılında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	3	Doğrudan	-
Danıştay	3	Doğrudan	-
Sayıştay	2	Doğrudan	-
Anayasa Mahkemesi	1	Kendi raportörleri arasından	-
Askeri Yargıtay	1	Doğrudan	-
TBB	1	Doğrudan	-
YÖK	1	Hukuk öğretim üyeleri arasından doğrudan	
Cumhurbaşkanı	2	Avukatlar arasından doğrudan	1
		Üst kademe kamu görevlileri arasından doğrudan	1
TBMM	7	Öğretim üyeleri, Üst kademe kamu görevlileri ve avukatlar arasından doğrudan	-
TOPLAM	21		

TABLO 11: Türkiye Barolar Birliği Tarafından 2007 Yılında Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	4	Doğrudan	
Danıştay	4	Doğrudan	
Askeri Yargıtay	1	Doğrudan	
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	1	Doğrudan	
Anayasa Mahkemesi	1	Kendi raportörleri arasından	-
Cumhurbaşkanı	2	Üst kademe kamu yöneticileri ve öğretim	-

		üyeleri arasından doğrudan	
TBMM	4	Kamu hukuku alanlarında görev yapan profesör öğretim üyeleri arasından Yükseköğretim Eşgüdüm Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından	2
		TBB tarafından gösterilen adaylar arasından	1
		Sayıştay üyeleri arasından doğrudan	1
TOPLAM		17	

TABLO 12: 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan Değişiklik Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	KONTENJAN
Yargıtay	5	Doğrudan	-
Danıştay	4	Doğrudan	-
Askeri Yargıtay	1	Doğrudan	-
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	1	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	2	Vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcıları arasından doğrudan	-
TBMM	4	Kamu hukuku alanlarında görev yapan profesör öğretim üyeleri arasından YÖK'ün göstereceği adaylar arasından	1
		Sayıştay üyeleri arasından doğrudan	2
		TBB'nin göstereceği adaylar arasından	1
TOPLAM		17	

TABLO 13: Adalet ve Kalkınma Partisi İçin Prof. Dr. Ergun Özbudun Başkanlığındaki Komisyon Tarafından Hazırlanan 2007 Tarihli Öneri

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	4	Doğrudan	-
Danıştay	4	Doğrudan	-
Sayıştay	1	Doğrudan	-
TBMM	8	En az üçü öğretim üyesi profesörlerden olmak üzere doğrudan	-

TOPLAM	17

TABLO 14: 2011 Yılında MÜSİAD İçin Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	KONTENJAN
Yargıtay	5	Doğrudan	-
Danıştay	4	Doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	5	Üst kademe yöneticileri, avukatlar ve Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından doğrudan	-
TBMM	8	En az üçü hukukçu olmak üzere öğretim üyeleri arasından doğrudan	5
		Sayıştay üyeleri arasından doğrudan	2
		Baro başkanları arasından doğrudan	1
TOPLAM	22		

TABLO 15: 2011 Yılında SDE Tarafından Hazırlanan Yeni Anayasa Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	KONTENJAN
Yargıtay	3	Doğrudan	-
Danıştay	2	Doğrudan	-
Sayıştay	1	Doğrudan	-
TBMM	11	Öğretim üyeleri arasından doğrudan	8
		Üst kademe yöneticileri ile hukuk alanında çalışan kişiler arasından doğrudan	3
Cumhurbaşkanı	3	Üst kademe yöneticileri ile hukuk alanında çalışan kişiler arasından doğrudan	-
TOPLAM	21		

TABLO 16: 28 Kasım 2022’de 6 Siyasi Parti Tarafından Açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Cumhurbaşkanı	2	Anayasa Mahkemesi Raportörleri arasından doğrudan	1
		Profesör öğretim üyeleri arasından doğrudan	1
TBMM	20	Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasından	6
		Danıştay'ın göstereceği adaylar arasından	4
		Sayıştay'ın göstereceği adaylar arasından	2
		TBB'nin göstereceği adaylar arasından	4
		Yükseköğretim Üst Kurulu'nun hukuk fakülteleri öğretim üyeleri içinden göstereceği adaylar arasından	4
TOPLAM			22

III. ÜYE KOMPOZİSYONUNA İLİŞKİN TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNDEKİ BAŞLICA GÖRÜŞLER

A. Mahkemeye Yasama Organının Üye Seçmesine İlişkin Görüşler

Türk anayasa hukuku doktrini incelendiğinde, her ne kadar kontenjan konusunda görüş ayrılıkları bulunsa da, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin olarak Parlamento'nun üye seçmesi görüşü oybirliğine yakın çoğunlukta savunulmaktadır. Bu kapsamda, başlıca görüşler aşağıda açıklanacaktır.

Feyzioğlu, Anayasa Mahkemesi'ne topyekûn olarak yasama organı veya hükümetçe üye belirlenmesinin Mahkeme'yi siyasi organların nüfuzu altında

bırakacağından bahisle; her organa eşit şekilde kontenjan dağıtan İtalyan Anayasa Mahkemesi kompozisyonunun isabetli olacağını belirtmiştir.⁵¹⁹

1961 Anayasası'nı hazırlayan Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu üyesi ve sözcüsü olan Aksoy'a göre, Anayasa mahkemeleri nev-i şahsına münhasır (*sui generis*) bir teşekkül olarak, bulundukları ülkelerin siyasi hayatının, hukuki ve toplumsal yapısının gereklerine göre şekillenmelidir. Bu sebeple, bazı ülkelerde anayasa mahkemelerinin kuruluşunda öngörülen yeterli derecedeki tarafsızlık ve objektiflik garantileri bazı ülkelerde geçerli ve etkin olmayabilir. İlgili ülkedeki siyasi teammüller, partilerin rejime karşı tutumları, siyasi ahlak ve etik değerleri o ülkedeki Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunda esaslı unsur olacaktır. Bu kapsamda, siyasi partilerin egemen olduğu yasama organında, Mahkeme'ye bağımsız ve tarafsız şekilde karar verecek, işinin ehli, şahsiyeti kuvvetli ve partizanca eğilim içinde olmayan üyelerin seçilmesini isteyen ezici bir çoğunluk var ise, bu ülkede Mahkeme'ye yasama organınca üye seçimi, Mahkeme'nin meşruiyetini sağlamada oldukça tercih edilebilir ve Mahkeme'ye yönelecek pek çok eleştiriyi bertaraf edebilir niteliktedir. Nitekim, millet iradesine dayanan bir organ tarafından, bu organın çıkaracağı kanunları denetleyecek olan Mahkeme'ye üye seçimi, Mahkeme'nin teşekkülüne dolaylı da olsa millet iradesini katacak ve demokratik düzene uygun olacaktır. Buna karşın, yasama organının üyeleri, memleketin geleceği ve demokratik rejimin devamlılığından önce kendi siyasi menfaatlerini ve partizanca hesaplarını ön planda tutuyorsa bu ülkede Mahkeme üyelerini yasama organına seçtirmek korkunç bir hatadır. Çünkü siyasetçilerin çoğunluğunun parti ve ait oldukları zümre menfaatlerini ön planda tutmaları Anayasa Mahkemesini partizan

⁵¹⁹ Feyzioğlu, Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, s. 51.

kişilerle doldurmaya heveslenmelerine ve Anayasa Yargısı müessesesinin amacından tamamen uzaklaşarak yozlaşmasına sebebiyet verecektir. Nitekim Aksoy’a göre, 1962 tarihinde kendilerine hasredilmiş kontenjanlara üye seçen Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Aksoy’un görüşlerini doğrulamıştır. Aksoy, bu durumun doğuracağı sonucu *“İktidar partisinin veya grubunun kuklası olan böyle bir Mahkemenin vereceği kararlarla, sistemli fiilî haksızlıklara, bir de <hukukilik> kisvesi giydirilecek, hürriyetlerin ve demokratik hakların ipi, bizzat Mahkemeye çektirilecek demektir. Bunun istibdatların en korkuncu olduğu şüphesizdir.”*⁵²⁰ ifadeleriyle açıklamaktadır. Aksoy, 1962 yılındaki eserinde üzülerek, ülkemizin ikinci gruptaki memleketlerden olduğunu ve açıklanan sebeplerle, Anayasa Mahkemesi kompozisyonunun ne tamamının ne de çoğunluğunun Parlamento tarafından üye seçimine uygun olduğunu belirtmektedir.⁵²¹

Aksoy’dan çok sonraki tarihli eserinde Hekimoğlu da Aksoy’un bu görüşü ile çok benzer görüşleri paylaşmaktadır.⁵²² Ayrıca Aksoy devamında, 1961 Anayasası’nın hazırlık aşamasında Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu’nda Mahkeme’nin kuruluşu tartışılırken, Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun siyasi organlarca seçilmesi yönünde çoğunluk temayülünün oluştuğunu, fakat daha sonra Komisyon sözcülüğünü de yapan bir üyenin⁵²³ bu temayüle şiddetle karşı çıkarak istifa ettiğini ve bu minvalde bir modelin benimsenmesinden vazgeçilene kadar Komisyon’a dönmeyeceğini bildirdiğini belirtmekte ve bu olay sonrasında yaşanan tartışmalar akabinde az oy farklı ile çoğunluk görüşü haline gelen bu

⁵²⁰ Aksoy, s. 81’den naklen.

⁵²¹ Aksoy, s. 78, 141 Numaralı Dipnot; 79-83.

⁵²² Hekimoğlu, s. 79, 85-86.

⁵²³ Bu üye Nurettin Ardıçoğlu’dur.

modelden vazgeçildiğini açıklamaktadır.⁵²⁴ Bunlarla birlikte Aksoy, esasında yasama organınca Mahkeme'ye üye seçimine tamamen karşı olmadığını; gerekli tüm tedbirler alınması halinde Mahkeme kompozisyonunda azınlığı oluşturacak şekilde yasama organınca seçilmek üzere kontenjan tanınabileceğinin; ancak ülkemizin mevcut şartlarında bunun kesinlikle mümkün olmadığını altını çizmektedir.⁵²⁵

Tunaya'ya göre, Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde siyasal organ olarak Parlamente'ye yetki verilmesi, Mahkeme'nin yargısal yapısı içinde siyasal kanaldan gelen bir bölüm oluşturmaktadır.⁵²⁶

Soysal'a göre, Anayasa Mahkemesi'ne siyasi organlardan olan yasama organınca üye seçimi, Anayasa Yargısı ile kurulacak denetim mekanizmasıyla halkın temel tercihleri arasında bir bağlantı kurmak ve siyasal çoğunlukların kendi eğilimlerine yakın üyeler seçmesi pek tabii olduğuna göre, anayasallık denetiminin Parlamento üstünde bir güç yaratma tehlikesini bir anlamda önlemek amacına hizmet etmektedir.⁵²⁷

Azrak'a göre Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde tüm erklere ve dolayısıyla yasama organına da yetki verilmesi, Mahkeme'nin teşekkülünde belli bir yöndeki etkilemeyi önlemek amacına hizmet eder. Ancak, her ne kadar üyeler milletvekilleri dışından kişiler arasından seçilse de, Parlamento tarafından yapılacak

⁵²⁴ Aksoy, s. 84, 150 Numaralı Dipnot.

⁵²⁵ Aksoy, s. 88-89, 160 Numaralı Dipnot.

⁵²⁶ Tunaya, T. Z.: Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, 4. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s. 148.

⁵²⁷ Soysal, M.: 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gözden Geçirilmiş Onbirinci Baskı, Gerçek Yayınevi, 1997, s. 253.

seçimin siyasi çoğunluk ve faktörlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Nitekim Türkiye’deki uygulama da bunu göstermektedir.⁵²⁸

Tikveş’e göre Anayasa mahkemelerinin kuruluşunda tamamen yüksek yargı organlarında görev yapmış hâkimler tercih edilmemelidir. Yasama organı tarafından da üye seçilmesi tercih edilmekte birlikte, Anayasa Mahkemesi siyasi iktidarı sınırlamak üzere kurulduğundan yasama organınca seçilecek üyelerin ‘siyasi partilerin adamı’ haline gelmemesi için çeşitli tedbirler alınmalıdır. Tikveş, 1961 Anayasası’nın yasama organının Mahkeme’ye üye seçimi konusunda kanun koyucunun takdir alanını oldukça daralttığını belirtmektedir.⁵²⁹ Tikveş ayrıca, kuruluşundan 1977 yılı sonuna kadar uygulamada, Mahkeme’ye hukukçu üye seçmek amacıyla yasama meclislerinin kontenjanlarına çoğunlukla Yargıtay üyelerinden seçim yapmasını eleştirmiştir.⁵³⁰

Mumcu’ya göre Anayasa Mahkemesi üyeliği ‘*bir hukukçunun ulaşacağı en yüksek doruk noktası*’dır. Bir Anayasa Mahkemesi üyesinin her türlü siyasi etkiden uzak olması ve üyenin siyasi yargılarla gölgelenmemesi için siyasi partilerin aktif olduğu parlamentolardan üye seçilmemelidir.⁵³¹

Anayasa Mahkemesi eski Başkanlarından Özden’e göre, TBMM’ye Cumhurbaşkanıyla eşit oranda ve Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğunu oluşturmayacak şekilde üye seçme yetkisi tanınmalıdır. 1961 Anayasası’nın bu

⁵²⁸ Azrak, A. Ü.: “*Türk Anayasa Mahkemesi Anayasa Düzenindeki Yeri- Teşkilatı- Fonksiyonları*”, İÜHFM, Yıl:1962, C.28, S. 3-4, s. 657, aynı sayfada 13 Numaralı Dipnot.

⁵²⁹ Tikveş, O.: “*Anayasa Mahkemesinin Teşkilat Ve Fonksiyonları (Mukayeseli Bir İnceleme)*”, İÜHFM, Yıl:1967, C.33, S.1-2, s. 98, 100.

⁵³⁰ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 213.

⁵³¹ Ünsal, A.: Siyaset ve Anayasa Mahkemesi (“Siyasal Sistem” Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi), Ankara Üniversitesi S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1980, s. 300, 71 Numaralı Dipnot, Mumcu’nun 13 Haziran 1978 tarihli yazısından naklen.

hususta öngördüğü düzenleme Özden tarafından daha gerçekçi ve uygun görülmektedir.⁵³²

Özbudun’a göre, Anayasa mahkemeleri’nin demokratik meşruluğunu güçlendirmek ve kamuoyundaki eğilimlerin bir ölçüde Mahkemelere yansımaları sağlamak amacıyla üye kompozisyonlarında siyasal organlara ve özellikle Parlamentolara ağırlık verilmelidir. Bu kapsamda 2010 Anayasa Değişikliği ile TBMM’ye ayrılan üç üye kontenjanı, Meclisin bu seçimi doğrudan yapamaması ve son oylamada nitelikli çoğunluk öngörülmemesi yönlerinden eleştiriye açık olsa da; Batı demokrasilerindeki yaygın modele uygun ve Mahkeme’nin çoğulcu ve temsili bir kompozisyona ulaşması açısından yerindedir. Ancak dolaylı da olsa Mahkeme’de halen yüksek yargı organlarının ağırlığının devam etmesi ve TBMM’nin rolünün oldukça sınırlı olması yerine, TBMM’ye kompozisyonun çoğunluğunu belirleme yetkisi verilmesi gerekmektedir. Gören de Özbudun ile aynı görüştedir.⁵³³

Anayasa Mahkemesi eski üyelerinden Aliefendioğlu’na göre, Mahkeme’nin esas işlevi olan yasaların anayasallık denetimi açısından üyelerinin bir kısmının yasama organınca seçilmesi Mahkeme’nin meşruiyetini sağlamak için tek yol olmamakla birlikte bununla bağlantılıdır. Burada, yasama organınca seçimin Mahkeme’yi siyasallaştırması eleştirisini bertaraf etmek için Mahkeme’ye fazla olmayacak şekilde birkaç üye seçilmelidir. Onar da bu görüşte olup buna ek olarak yasama organındaki siyasi çoğunluğun Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğunu oluşturacak şekilde üye seçmesinin Mahkeme’nin meşruiyetini sorgulatacağı

⁵³² Özden, Y. G.: “Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu”, Bahri Savcı’ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 377.

⁵³³ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 384-386; Gören, Z.: “Anayasa Mahkemesi ve Yasama Arasındaki Karşılıklı Etkileşim”, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:84, S.1, Ocak 2019, s. 288; Gören, Anayasa Hukuku, s. 320-321.

gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin kendi önerisindeki dört üye kontenjanını olumlu bulmakta ve öneride TBMM'nin seçimini doğrudan değil, çeşitli kurumlarca gösterilen adaylar arasından yapmasının Mahkeme'nin politizasyonunu engelleyeceğini ifade etmektedir. Yüzbaşıoğlu da bu görüşü desteklemektedir.⁵³⁴

Aliefendioğlu ayrıca, bu görüşüyle paralel şekilde, bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylıca açıklanan kompozisyon önerisinde on üç üyeden müteşekkil bir Mahkeme'nin iki üyesini TBMM'nin seçmesini önermiş; bahsedilen alt başlıkta detaylıca açıklanan 1997 tarihli kompozisyon önerisinde de on sekiz üyeden müteşekkil bir Mahkeme'nin yine iki üyesini TBMM'nin seçmesini önermiştir.⁵³⁵

Özay'a göre, kendi işlem ve kararlarını denetleme ve bazı üyelerini Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisini haiz bir Yüce Kurumun oluşumunda yasama organına üye seçim yetkisi verilmemesi, bu organı, kendisinin üstünde gördüğü ve esasında hiçbir zaman tamamıyla benimsemediği Anayasa Mahkemesi'ni benimsememeye devam etmeye ve her fırsatta haksız yere eleştirip yetkilerini kısıtlama eğilimine sürüklemektedir. Bu sebeple, Parlamentolara Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmını seçme yetkisi verilmesinin adeta bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Özay, yasama organına güvensizliğin çok yüksek olduğu 1961 Anayasası'nın hazırlık döneminde dahi, Mahkeme üyelerinin seçiminde üçte bir oranında kontenjan sağlanmasının bilinçli bir tercih olduğunu savunmakta ve yasama organının seçiminde İtalyan Anayasa Mahkemesi'nde olduğu gibi

⁵³⁴ Aliefendioğlu, A.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 119-120; Onar, E.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 110-112, 158-159; Yüzbaşıoğlu, N.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 106, 160-161.

⁵³⁵ Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 443; Aliefendioğlu, Y.: "Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi", AYD, C.14, Y.1997, s. 242.

gecikmeler yaşanması ihtimalinin bazı mekanizma ve yöntemlerle bertaraf edilebilir olduğunu ifade etmektedir.⁵³⁶ Özay ayrıca, bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylıca açıklanacak on beş üyeli kompozisyon önerisinde, ‘Yargı bağımsızlığı ve güvencesinin güvencesi’ olarak gördüğü İtalyan Anayasa Mahkemesi’ne benzer şekilde, yasama organının diğer devlet erkleriyle eşit şekilde beş üyeyi doğrudan seçmesini savunmakta ve bunun, Cumhuriyetin milli iradeye dayalı iki kurumu olan yasama organı ile Mahkeme’yi birbirine yaklaştırarak karşılıklı güven ve zorunlu saygı ortamını daha etkin şekilde gerçekleştireceğini ifade etmektedir.⁵³⁷

Kaboğlu’na göre Anayasa mahkemeleri üyelerinin belirlenmesinde yasama organındaki ‘siyasi partilerin oranlı payı’, mahkemelerin demokratik meşruiyeti ve denetlenen organların kendi denetleyicilerinin belirlenmesine dâhil olma duygusuna sahip olmaları bakımından önemlidir. Bu kapsamda yasama organına üye seçiminde rol verilmelidir. Ancak, siyasi uzlaşma ve Mahkeme’nin belli siyasi görüşlerin tekeline girmesini önlemek için üye seçiminde nitelikli çoğunluk öngörülmelidir.⁵³⁸

2024 yılının ilk yarısı itibariyle, Anayasa Mahkemesi’nin en uzun süre görev yapmış Başkanı unvanına sahip olacak Arslan’a göre, Mahkeme kompozisyonunda yasama organı kesinlikle dışlanmamalıdır. Doğası gereği siyasi nitelikte faaliyette bulunan ve kendi kararlarını denetleyecek bir Mahkeme’ye, üye seçilmesinde yasama organı ve dolayısıyla siyasi partilerin kompozisyonun çoğunluğunu belirleyecek şekildeki rolü, bu mahkemelerin demokratik meşruiyetini sağlamak için vazgeçilmez olup güçler ayrılığı ilkesinin tamamlayıcı unsuru olan kontrol ve denge

⁵³⁶ Özay, İ. H.: “Yasama-Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi”, AYD, C.13, Y.1996, s. 34-35, aynı sayfada 10 Numaralı Dipnot.

⁵³⁷ Özay, İ. H.: “Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi”, AYD, C.8, Y.1991, s. 113; Özay, İ. H.: “Yeni Bir Düzende Anayasa Mahkemesinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri”, AYD, C.12, Y.1995, s. 46; Özay, Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi, s. 36.

⁵³⁸ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 240; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 337.

mekanizmasının da gereğidir. Arslan, Meclis'in üye seçmesinin Anayasa Yargısını ve Mahkeme kompozisyonunu siyasallaştıracağı ve partizanlaştıracığı eleştirilerine de katılmamakta, Mahkeme kompozisyonunun belirlenmesinde siyaset korkusunun aşılması gerektiğini ve yasama organındaki siyasi partilerin *'ulusal iradenin taşıyıcıları ve temsilcileri olarak demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarından'* olması sebebiyle Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun belirli nitelikleri haiz olmak kaydıyla, siyasi partilerin etkili olduğu bir süreçle yasama organı tarafından seçilmesinde hiçbir mahzur bulunmadığını savunmaktadır. Hatta üyelerinin çoğunluğunun ulusal iradeye dayalı bir yöntemle seçildiği bir Anayasa Mahkemesi, *'ülkemizin gereksinimlerini en iyi biçimde yansıtacak'* olup ülkemizin kendine has şart ve gerçekleri buna mani teşkil etmeyecektir.⁵³⁹ Turhan da Arslan ile aynı görüştedir.⁵⁴⁰ Metin de, yasama organının Mahkeme'ye üye seçmesine ilişkin bu görüşe çok benzer bir görüş savunmakta, yalnız Parlamento'nun üyelerin çoğunluğunu değil üçte biri veya birkaç daha fazlasını, herhangi bir kurumun adaylarına bağlı olmaksızın doğrudan ve siyasi uzlaşayı, üyelerin tarafsızlığı ile Anayasa Mahkemesi'nin saygınlığını arttırmak amacıyla nitelikli çoğunlukla seçmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁴¹ Kuzu da Metin'in nitelikli çoğunluk gerekliliği

⁵³⁹ Arslan, Z.: Anayasa Teorisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 256-264. Arslan bu görüşlerini daha önceden, Anayasa Mahkemesi'nin kendi önerisinin tartışıldığı 2004 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumunda aynen ifade etmiştir. (Arslan, Z.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 129-138.).

⁵⁴⁰ Turhan, M.: *"Anayasa Yargısı'nın Demokratik Hukuk Devletindeki İşlevi ve Meşruluğu"*, Anayasa Yargısı İncelemeleri -1 (Ed. Mehmet Turhan / Hikmet Tülen), Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, s. 57-59.

⁵⁴¹ Metin, Y.: *"Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması"*, Uluslararası Anayasa Kongresi Metinler Kitabı 2 (Ed. Murat Yanık, Hüseyin Özcan, Ahmet Akcan), İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2012, s. 475-477; Metin, Anayasa Mahkemesinin Konumu, s. 104-105.

haricindeki görüşünü benimsemekte ancak nitelikli çoğunluk öngörülmesinin seçimde zorluk çıkaracağını ifade etmektedir.⁵⁴²

Türk, Anayasa Mahkemesi'nin kendi önerisinin tartışıldığı 2004 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumunda, TBMM'nin Mahkeme'ye üye seçmesinin demokratik meşruiyetinin önemli bir koşulu olduğunu; yasama organlarının üye seçmesinin Mahkemeleri siyasallaştıracağı eleştirilerine katılmadığını; hatta 1982 Anayasası'nın ilk halinde tarafsız olması öngörülen Cumhurbaşkanı tarafından üyelerin tümünün seçilmesinin Mahkeme'yi daha fazla siyasallaştırabileceğini ifade etmiş ve TBMM'nin üye kontenjanının artırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca yazar, TBMM'nin herhangi bir sınırlama olmadan kendine ayrılan kontenjanları doğrudan kendisinin seçmesi gerektiğini; ihtiyaç olursa TBMM bünyesindeki Anayasa Komisyonu tarafından önerilecek adaylar arasından TBMM Genel Kurulu'nun seçimini yapabileceğini belirtmiştir.⁵⁴³

İyimaya da, Mahkeme üyelerinin çoğunluğunu yasama organının seçmesi yerine yarısını seçmesi gerektiği yönündeki farklı görüşü haricinde, Arslan ve Metin'in tüm görüşlerine tamamıyla katılmakta ve bunların haricinde yasama organınca seçimin, Anayasa Mahkemesi'nin hâkimlerin ve bürokrasinin egemenliğinden kurtarılmasına katkıda bulunacağını ifade etmektedir. İyimaya yalnız, tali kurucu iktidarın üyelerin yarısını yasama organına seçtirmeyi tercih etmemesi ihtimaline karşın, bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylı olarak incelenecek kendi kompozisyon önerisinde, on yedi üyeden müteşekkil Mahkeme'ye

⁵⁴² Kuzu, B.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 141.

⁵⁴³ Türk, H. S.: "Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sorunlarının Tartışılması Paneli", AYD, C.21, Y.2004, s. 145-146.

TBMM'nin doğrudan seçmesini öngördüğü dört üyenin (çeşitli alanlardan üç öğretim üyesi ve bir avukat) ilk üç turda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile, bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde dördüncü turda üye tamsayısının beşte ikisinden az olmamak kaydıyla en çok oy alan adayın seçilmesini önermektedir. İyimaya, çalışmasının başlarında yasama organınca gerçekleşen seçimin süresi içinde gerçekleşmemesi halinde münhallerin Cumhurbaşkanınca doldurulması gerektiğini savunmuşsa da, çalışmasının sonundaki kompozisyon önerisinde, münhallerin TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin görüşü alınmak kaydıyla Meclis Başkanınca doldurulmasını önermiştir. Ayrıca İyimaya'ya göre TBMM'nin seçeceği üyelere ikisi en az bir dönem milletvekilliği yapmış olmalıdır ve bu üyeler yasama organındaki deneyimleriyle Mahkeme'ye yaklaşım zenginliği katacaktır.⁵⁴⁴

Gözler, günümüzde halkın temsilcilerinin ikinci seçmenler tarafından değil doğrudan halk tarafından seçilmesi dolayısıyla, Anayasa mahkemeleri üyelerinin bir kısmı veya hatta tamamının Parlamento tarafından seçilmesinin Mahkemelere meşruiyet kazandıramayacağı görüşündedir. Bununla birlikte Gözler, 2001 tarihli çalışmasında yasama organına Mahkeme kompozisyonunda diğer devlet erkleri ile eşit derecede kontenjan tanınması gerektiğini ifade etmiş ve bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylıca açıklanacak olan kendi kompozisyon önerisinde Mahkeme'nin on bir asıl üyesinden dördünü; yine bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylıca açıklanacak olan ve İyimaya'nın 2005 tarihli eserinde yer alan ve bu sebeple 2001 yılındaki önerisinden daha sonraki bir tarihte hazırlandığı anlaşılan kompozisyon

⁵⁴⁴ İyimaya, A.: “Anayasa Mahkemesinin Üyelik Yapısında Yasama Organının Rolü (Türk Modeline Eleştirel Bir Yaklaşım)”, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı (Ayrı Basım), Türk Hukuk Kurumu, Ankara, 2005, s. 16-22, 31-33, 40, 49-52.

önerisinde, on bir asıl dört yedek üyeden müteşekkil Mahkeme'nin dört asıl bir yedek üyesini TBMM'nin seçmesini öngörmüştür.⁵⁴⁵

Atar'a göre, hâlihazırdaki Anayasa Mahkemesi'ne üye belirlenme yöntemi Avrupa ülkelerinin ortak uygulamasından uzak ve antidemokratik bir yöntemdir. Bu sebeple her ne kadar 2010 Anayasa Değişikliği ile TBMM'ye üç üyelik kontenjan verilmiş olsa da bu yetersizdir ve Meclis'in kontenjanı arttırılmalıdır.⁵⁴⁶ Atar, bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylı incelenecek olan 2003 tarihindeki kompozisyon önerisinde, on beş üyeli Anayasa Mahkemesi'nin beş asıl iki yedek üyesinin, yedek üyeliğin kaldırılması halinde toplam yedi üyesinin, TBMM tarafından seçilmesini önermektedir. Atar, bunlardan altısının üniversitelerin hukuk, siyaset bilimi ve iktisat fakülteleri öğretim üyelerinden; birinin avukatlar arasından seçilmesini önermiştir.⁵⁴⁷

Odyakmaz, Mahkeme'ye TBMM tarafından üye seçilmesine şiddetle karşıdır. Yazara göre siyasi organlar üye seçimlerinde adayları kendi siyasi görüşlerine yakın olan kişilerden belirlemek eğiliminde olup seçilen adaylar da seçildikten sonra haksız olarak çeşitli siyasi görüşlerin temsilcisi olarak addedilmektedir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi gibi yüksek ve yüce bir mahkeme üyelerinin çeşitli siyasi parti mensubu veya taraftarı olarak addedilmelerindeki sakınca izahtan varestedir. Bu sebeple yargı

⁵⁴⁵ Gözler, K.: “*Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.61, S.3, Y.2006, s. 141; Gözler, K.: Anayasa Değişikliği Gerekli Mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 96-97; İyimaya, s. 46-47.

⁵⁴⁶ Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 328. Atar, 2008 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumu'nda da bu görüşünü yinelemiştir. (Atar, Y.: “*Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılması*”, AYD, C.25, Y.2008, s. 100-101.)

⁵⁴⁷ Atar, Y.: “*Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi*”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu (Hazırlayan: Prof. Dr. Zafer Gören), 22-24 Nisan 2003, TBMM Basımevi, Ankara, s. 268-269.

bağımsızlığı açısından Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından hiçbir üye seçilmemelidir.⁵⁴⁸

Kanadoğlu'na göre, karşılaştırmalı hukuktan örnekler de dikkate alındığında, kararlarıyla yasama organının siyasi faaliyetlerini etkileyecek olan Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini sağlamak amacıyla Parlamento'nun bir miktar üye seçmesi yerinde ve önemlidir. Tunç, Tülen ve Coşar da aynı yönde görüşe sahiptir.⁵⁴⁹ 2010 Anayasa Değişiklikleri aleyhine açılan iptal davasına ilişkin kararında, Anayasa Mahkemesi çoğunluğunun da bu görüşü benimsediği anlaşılmaktadır.⁵⁵⁰ Ancak Kanadoğlu'na göre, Mahkeme'nin meşruiyetini sağlayacak tek yol, tüm üyelerinin yasama organı tarafından seçilmesi değildir. Nitekim karşılaştırmalı hukuktaki muadillerine bakıldığında, büyük çoğunluğunda Anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenmesinde yasama organının rolü birbirinden farklıdır. Bu kapsamda, temel işlevi kanunların anayasallık denetimi olan Mahkeme'nin üye kompozisyonunda çoğunluğu oluşturacak şekilde yasama organına üye seçme yetkisi verilmesi, üyelerin hukuksal yeterlilik yerine siyasi kaygılarla seçilmesi ve dolayısıyla Mahkeme'nin tarafsızlığının siyasi partiler tarafından etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi'nin çoğunluğu oluşturmayacak

⁵⁴⁸ Odyakmaz, Z.: “Yeni Anayasa Çalışmalarında Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu İçin Üye Seçimleri ve Bazı Konular Hakkında Görüşler”, AYD, C.25, Y.2008, s. 185-186.

⁵⁴⁹ Kanadoğlu, O. K.: “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”, AYD, C.25, Y.2008, s. 69; Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 294; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 162-164; Tülen, H.: “Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları”, Anayasa Yargısı İncelemeleri -1 (Ed. Mehmet Turhan / Hikmet Tülen), Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, s. 179-180; Coşar, V. A.: Türkiye Barolar Birliği Başkanı Av. Vedat Ahsen Coşar'ın 2010-2011 Yargı Yılı Açılış Konuşması, TBB Yayınları, Ankara, 6 Eylül 2010, s. 11-12.

⁵⁵⁰ AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

şekilde belli sayıda üyesi, siyasi ve toplumsal uzlaşmayı sağlamak üzere TBMM tarafından yüksek bir nitelikli çoğunlukla seçilmelidir.⁵⁵¹

Tunç ayrıca, tüm devlet erklerine Mahkeme’de eşit kontenjan tanınması gerektiğini savunmuş ve Parlamento tarafından üye seçilmesine ilişkin kendi önerisinde, 1982 Anayasası’nın ilk halinde Cumhurbaşkanınca doğrudan seçilen dört (üç asıl bir yedek) üyenin, her boş yer için TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin göstereceği birer aday adayı arasından Meclis Başkanı’nın belirleyerek Cumhurbaşkanı’na sunacağı üç aday arasından seçilmesini tavsiye etmiştir. Tunç’a göre bu öneri ile hem TBMM, Mahkeme kompozisyonuna katılmış olacak; hem de TBMM’de üye seçilmesine ilişkin oylamalardan kaynaklı sorunlar yaşanmayacaktır.⁵⁵²

Göztepe’ye göre, Anayasa mahkemelerinin tek taraflı siyasal etki altında kalmaması ve üyelerinin tarafsızlığına gölge düşmemesi için üyelerinin belirlenmesi tamamıyla basit yasama çoğunluğuna bırakılmamalıdır. Ayrıca, mevcut anayasal sistemde TBMM’nin Mahkeme’ye üç üye seçim usulü, Mahkeme’nin bağımsızlık ve tarafsızlığını sağlamada tatmin edici olmaktan uzak; TBMM’deki siyasi partileri nitelikli bir çoğunlukta uzlaşmaya hiçbir şekilde teşvik etmeyen ve TBMM’deki çoğunluk partisinin ‘kendi’ adayını üye seçtirmesini engellemeyen mahiyettedir. Tahmazoğlu-Üzeltürk, Steinsdorff / Göztepe / Abad-Andrade / Petersen, Gülener ve yukarıda zikredilen 2010 tarihli Anayasa Mahkemesi kararının karşı oy yazılarında Paksüt ile Perktas da bu mahiyetin altını çizmektedirler.⁵⁵³ Paksüt, buna ilaveten

⁵⁵¹ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 67-70; Kanadoğlu, Yeni Anayasa Arayışları Bağlamında Anayasa Mahkemesi, s. 69-71.

⁵⁵² Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 163.

⁵⁵³ Göztepe, E.: “Anayasa Yargısının Meşruluğu”, Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler (Hazırlayanlar: Ece Göztepe ve Aykut Çelebi), Metis Yayınları, Nisan 2012, s. 412, 416-417;

TBMM'deki siyasi çoğunluğun, daha önce basit çoğunluk ile seçtiği Sayıştay üyeleri arasından yeniden Anayasa Mahkemesi'ne yine basit çoğunlukla üye seçmesinin dolaylı olarak Mahkeme'deki Sayıştay kontenjanını etkilediğini ifade etmektedir. Perktas, zikredilen mahiyete ilaveten, TBMM'nin üye seçim usulünün bağımsızlık ve tarafsızlığını, demokratik hukuk devleti ilkesini ve kuvvetler ayrılığını zedelediğini belirtmektedir.⁵⁵⁴

Öden, Anayasa mahkemelerinin demokratik meşruluğunun tüm diğer etkenlerden azade olarak öncelikle temel hak ve özgürlüklerin en etkili hukuki güvencesi olduklarına olan inançtan geldiğini ifade etmekte ve bununla birlikte yasama organının bir miktar üye seçmesinin bu inançla birlikte Mahkeme'nin demokratik meşruiyetinin temelini güçlendirebileceğinin altını çizmektedir. Öden bu kapsamda 2010 Anayasa Değişiklikleri ile TBMM'ye tanınan üç üye seçme yetkisinin 1961 Anayasası ile kıyaslandığında yetersiz olduğunu ve bu görüşünü savunduğu yılda on yedi olan üye tamsayısının beşi veya altısını TBMM'nin seçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Öden ayrıca, TBMM'nin üye seçimini geniş bir uzlaşa sağlanması için nitelikli çoğunlukla gerçekleştirmesi gerektiğini savunmakta ve mevcut seçim sistemi ile seçim barajı dikkate alındığında üye tamsayısının salt çoğunluğunun bile bu geniş uzlaşa zeminini tam oluşturmaya yetmediğini ifade etmektedir. Son olarak Öden, TBMM'nin Sayıştay kontenjanından iki üyeyi,

Tahmazoğlu-Üzeltürk, S.: "Yeni Anayasa Yapılırken Türk Anayasa Mahkemesi", 1982 Anayasası'nın 30. Yıl Bilançosu (Editörler: Nihan Yancı-Özalp, Sinem Şirin), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2014, s. 60-61; Steinsdorff / Göztepe / Abad-Andrade / Petersen, s. 45, 53-54; Gülenler, Türkiye'de Anayasa Yargısının Demokratik Meşruluğu, İkinci Baskı, On İki Levha Yayıncılık, Şubat 2017, s. 293, 297; AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁵⁵⁴ AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

doğrudan değil; Sayıştay'ın göstereceği adaylar arasından seçmesinin Meclis'in yetkisini sınırlandığı ve bunun yerinde olmadığı görüşündedir.⁵⁵⁵

Bu çalışma hazırlanırken hâlihazırda Anayasa Mahkemesi üyesi bulunan Hakyemez'e göre, 1982 Anayasası'nın ilk halinde, görevinin niteliği gereği siyaseti etkileyen ve yönlendiren bir aktör olarak siyasal çoğunluğun kararlarını denetleyen; siyasi iktidarın yanında aktif politika belirleyebilme işlevine sahip ve siyasal sonuçlar doğurabilecek kararlar verecek olan Mahkeme kompozisyonunda siyasi organların ve dolayısıyla yasama organının dışlanması, 'siyasal alanda aslında siyasal olmayanın üstünlüğü' sonucunu doğurmaktadır. Yasama organınca herhangi bir üye seçilmemesi ayrıca Mahkeme'nin kompozisyonunda bürokrasinin ağırlığı ve vesayetine sebep olmaktadır. Bu durumda da, Anayasa Yargısı'nın demokratik meşruiyetinin sağlanması mümkün olmamakta, Anayasa Yargısı siyasal denge sunamamakta ve Anayasa Mahkemesi Türk halkının siyasi ve sosyal duyarlılıklarına uzak kalarak, sağlıklı kararlar verememektedir. Bu kapsamda, hukuk ve siyaset ekseninde yargı organı olduğundan hukuki denetim yapmakla görevli bir Mahkeme'nin, tek bir kurum ya da organın tekelinden kurtulması; demokratik meşruiyetinin sağlanması; çoğulcu bir yapıya kavuşması; farklı siyasal eğilimlerin temsiline açık olması; heyetindeki çeşitlilik ve çoğulculuğun müzakere ve kararlarına isabetli bir şekilde yansması amaçlarıyla Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmının yasama organınca seçilmesi bir zorunluluktur. Burada yalnızca yasama

⁵⁵⁵ Öden, M.: “Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu Üzerine Notlar”, Türkiye'nin Anayasa Gündemi Sempozyumu (Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 92-96.

organınca üye seçiminin tek başına Mahkeme'ye demokratik meşruiyet kazandırmayacağı da eklenmelidir.⁵⁵⁶

Hakyemez, kendi işlemlerini denetleyecek bir Mahkeme'ye yasama organının kendisinin üye seçmesinin, Mahkeme'yi siyasallaştıracağı ve bağımsızlık ile tarafsızlığına zarar vereceği eleştirilerine katılmamaktadır. Hakyemez, bu eleştirilere, her ne konumda olursa olsun siyasi bir aktör olan Cumhurbaşkanı'nın da tüm üyeleri belirlemede tarafsız olamayacağı ve Meclis kompozisyonundaki gibi farklı siyasi eğilimleri dengeli şekilde Mahkeme'ye yansıtamayacağı hatta yüksek yargı organlarının üye seçiminde dahi siyasallaşmanın söz konusu olabileceği; temel varoluş sebepleri yasama işlemlerinin anayasallığını denetlemek olan Mahkeme üyelerinin, tarafsızlık ve bağımsızlığa aykırı karar vermelerinin kendilerini oldukça zora sokacağından bahisle bu konuda dikkatli olacakları ve tamamen bir siyasi eğilim yönünde bir karar vermeleri ihtimalinin oldukça zayıf olduğu; yasama organının seçimini mutlaka Anayasa'da öngörülen nitelikleri haiz kişiler arasından doğrudan veya gösterilen adaylar arasından nitelikli çoğunlukla gerçekleştirecek olmasının bu eleştirileri bertaraf edeceği argümanları ile karşılık vermektedir.⁵⁵⁷ Gülener de Hakyemez ile çok benzer görüşleri benimsemektedir.⁵⁵⁸

Hakyemez'e göre, Mahkeme'nin üye sayısının en az üçte biri Parlamento tarafından seçilmelidir. Bu kapsamda, yukarıda incelenen Anayasa Mahkemesi'nin kendi kompozisyon önerisindeki dört üyeye Askeri Yargı'dan gelen iki üyeliğin lağvedilerek eklenmesiyle birlikte on yedi üyeli Mahkeme'ye TBMM, toplam altı üye seçebilir. Yazar, bu kısmın üçüncü alt başlığında detaylıca incelenecek olan 2009

⁵⁵⁶ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 384-385, 392-398, 435-436.

⁵⁵⁷ İbid, s. 392-397, 434.

⁵⁵⁸ Gülener, s. 291-293.

tarıhli eserindeki kendi kompozisyon önerisinde, on sekiz üyeden müteşekkil bir Mahkeme'nin toplam sekiz üyesini öğretim üyeleri arasından doğrudan ve nitelikli çoğunlukla seçmesini öngörmüştür.⁵⁵⁹ Hakyemez, daha sonraki bir çalışmasında, 2010 Anayasa Değişiklikleri ile her ne kadar Sayıştay ve Baro Başkanları tarafından gösterilecek adaylardan olmak üzere dolaylı olarak olsa da, TBMM'ye tanınan üç üye kontenjanının sembolik bir öneme sahip, fakat yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Şentop da bu son görüşe aynen katılmakta ve toplam yirmi bir üyeden oluşmasını öngördüğü Anayasa Mahkemesi'nin, en az yedi üyesinin herhangi bir kurumun gösterdiği adaylara bağılı kalmadan doğrudan TBMM tarafından seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁶⁰

İnceoğlu'na göre, Anayasa mahkemeleri halk tarafından seçilen parlamentoların yasama işlemlerini denetlediğinden bu Mahkemelerin demokratik meşruiyet temelleri güçlü olmalıdır. Pek çok demokratik ülkede de olduğu gibi anayasa mahkemelerine üye belirlenmesinde parlamentoların önemli rol oynaması ve üye seçiminde muhalefetle uzlaşa zorunluluğu, bu mahkemelerin çoğulcu, tarafsız ve liyakate dayalı bir kompozisyona sahip olma ihtimalini güçlendirir. Anayurt da bu görüşü benimsemektedir.⁵⁶¹ İnceoğlu'na göre bu nedenle, Anayasa Mahkemesi'ne

⁵⁵⁹ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 392, 394, 436-437.

⁵⁶⁰ Hakyemez, Y., Ş.: "2010 Anayasa Değişiklikleri Ve Demokratik Hukuk Devleti", GÜHFD, C. XIV, Y. 2010, S. 2, s. 397-398; Şentop, s. 36-37.

⁵⁶¹ İnceoğlu, S.: "Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Ekseninde Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", Çağdaş Devlette Yargının İşleyişi (Haz. Berin Engin, Mehmet Korkmaz), Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi & Genel Kamu Hukukçuları Topluluğu, 2019, s. 125; Anayurt, Anayasa Hukuku Genel Kısım, s. 821; Anayurt, Ö.: "Avrupa Birliği Ülkelerinde Anayasa mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII, Y.2009, S.1-2, s. 123-126; İnceoğlu bu görüşünü daha önce de aynen belirtmiştir. Bu hususta bkz. İnceoğlu, S.: "Soru 42: Yargı bağımsızlığı için asgari şartlar nelerdir?", Türkiye'nin Anayasa Gündemi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği (Derleyen: İbrahim Ö. Kaboğlu), Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 212.

üye seçiminde nitelikli çoğunluk öngörölmek kaydıyla TBMM'nin rolü önemli ölçüde arttırılmalıdır. Bu kapsamda hâlihazırdaki üç üye kontenjanı yetersizdir.⁵⁶²

Fendoğlu'na göre, 1982 Anayasası'nın ilk halinde yasama organına hiç üye kontenjanı ayrılmamış olması çağdaş ölkelerdeki uygulamalara tersti ve 2010 Anayasa Değişiklikleri ile üç üye seçme yetkisi, Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini sağlamada olumlu olmakla birlikte yetersizdir. Fendoğlu, 1961 Anayasası'nda yasama organına Mahkeme kompozisyonunun üçte biri tutarındaki üye seçme yetkisine benzer şekilde, Mahkeme'ye TBMM'nin daha çok üye seçmesi gerektiğini savunmaktadır. Bilir ve Gülenler de aynı görüşü paylaşmaktadır.⁵⁶³

Eren'e göre Anayasa Mahkemesi kompozisyonunda çoğulcu temsile imkân tanıyacak şekilde ve kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince farkı kanallardan; yasama, yürütme ve yargı organlarınca seçim önemlidir. Bu kapsamda Eren, 1961 Anayasası'nın benimsediğı modeli çoğulcu, farklı ve dengeli temsile imkân veren bir model olarak görmekte ve 1982 Anayasası'nda 2010 yılına kadar yasama organına üye seçme yetkisi tanınmamasının Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini zayıflatıldığını öne sürmektedir. Eren'e göre, 2010 Anayasa Değişikliği ile TBMM'ye üç üye seçme yetkisi verilmesi, '1961 Anayasası'ndaki çoğulcu modele dönüşte olumlu bir adım' olmakla birlikte Cumhurbaşkanı'nın seçme ve atama yetkileri karşısında yeterli bir denge sağlamamaktadır ve Mahkeme üyelerinin en az üçte

⁵⁶² İnceoğlu, Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı s. 125; İnceoğlu, Soru 42, s. 212-213.

⁵⁶³ Fendoğlu, s. 136, 140; Bilir, F.: *“Demokratik Meşruluk, Yargı Bağımsızlığı ve Yargı Tarafsızlığı Bağlamında Yargı Organının (Yeniden) Yapılandırılması”*, Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler (Hazırlayanlar: Ece Göztepe ve Aykut Çelebi), Metis Yayınları, Nisan 2012, s. 383-386; Gülenler, s. 293.

birinin yasama organı tarafından seçilmesi demokratik meşruiyet bakımından daha tercih edilir gözükmektedir.⁵⁶⁴

Tahmazoğlu-Üzeltürk'e göre, 2010 Anayasa Değişiklikleri ile TBMM'ye verilen Mahkeme'ye üç üye seçme yetkisi oldukça sınırlı; dolaylı ve semboliktir. TBMM'ye Sayıştay tarafından gösterilecek adayların zaten TBMM tarafından basit çoğunlukla Sayıştay'a üye seçiliyor olmaları ve TBMM'deki üye seçiminin son oylamalarında basit çoğunluğun yeterli olması, seçim usulünü tarafsız ve genel bir uzlaşma ürünü olmak ile Mahkeme'nin bağımsızlığını sağlamaktan son derece uzak; aday gösteren kurumların tercihlerini ise anlamsız kılmakta ve Mahkeme'nin siyasallaşmasına zemin hazırlamaktadır. Yancı-Özalp de bu görüşe katılmaktadır.⁵⁶⁵

Bakırcı'ya göre yasama organının Anayasa Mahkemesi'ne üye seçmesi, demokratik bir şekilde oluşturulmuş bir Meclis'in tercihlerinin Mahkeme'ye yansımaya ve 'Cumhurbaşkanı'nın iradesinin dengelenmesine' hizmet edebilir. Ancak bunun için Parlamento'nun üye seçimini, çoğulcu yapısını yansıtan uzlaşmacı bir şekilde gerçekleştirmesi gerekir. Mevcut sistemde TBMM'de son oylamada basit çoğunlukla yetinilmesi bu uzlaşmayı engellemektedir. Ayrıca 2017 sonrası Anayasal sistemde, büyük olasılıkla TBMM'deki siyasi çoğunluk ile Cumhurbaşkanı aynı siyasi cenahtan, hatta Cumhurbaşkanı TBMM'deki en büyük siyasi partinin genel başkanı olacağından Parlamento'nun üye seçimi Cumhurbaşkanı'nın isteği doğrultusunda olacak ve yasama organına üye seçiminde verilen rol pratikte demokratik bir içerik sağlamayacaktır. Bu eleştiriyi İncoğlu da yapmaktadır. Bu

⁵⁶⁴ Eren, s. 1102-1103.

⁵⁶⁵ Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 58-61; Yancı-Özalp, N.: Türkiye'de Aktivizm ve Kendi Kendini Sınırlandırma Çerçevesinde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Yorumu, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, Eylül 2018, s. 83-85.

sebeple TBMM, üye seçimini siyasi partileri uzlaştırmaya zorlayıcı şekilde nitelikli çoğunlukla gerçekleştirmelidir.⁵⁶⁶

Ulaş'a göre, Türkiye'de demokratik rejimin topyekûn olarak yerleşmediği ve iktidar partilerinin dahi demokratik rejimi yok etme çabalarından dolayı kapatıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Anayasa Mahkemesi kompozisyonunun belirlenmesinde antidemokratik potansiyel bulunduran istikrarsız siyasi partilerden oluşan yasama ve yürütme organlarına rol verilmemelidir.⁵⁶⁷

Kurnaz'a göre yasama organının Anayasa Mahkemesi'ne üye seçmemesi meşruluk ilkesiyle çelişen ve 'otoriter yargıçlar hükümeti' tehlikesini kaçınılmaz kılan mahiyettedir. Buna göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin en az dörtte biri TBMM tarafından seçilmelidir.⁵⁶⁸

Yancı-Özalp'e göre Anayasa Mahkemesi'ne meşruluk kazandırmanın en basit yolu üye seçimine yasama organının dâhil edilmesidir. Fakat Parlamento'nun üye kompozisyonunun çoğunluğunu oluşturacak şekilde dâhil edilmesi, üye seçimine hukukî yeterlilikten ziyade siyasal eğilimlerin hâkimiyetine sebebiyet verecek ve çoğunluğu Parlamento tarafından seçilen bir Mahkeme'nin üyeleri verdikleri kararlarda kendilerini seçen siyasi eğilime bağlı olabilecektir. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi'nin meşruiyeti yalnızca seçimle oluşturulan organlara bağlı değildir. Buna göre mevcut anayasal sistemde TBMM, Mahkeme'nin bağımsızlık ve tarafsızlığına hâlel getirmeyecek bir biçim ve sayıyla üyelerin belirlenmesine

⁵⁶⁶ Bakırcı, F.: "Yargı Bağımsızlığının Sağlanmasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu İle Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Üzerine", YÜHFD, C.XIX, No.1, 2022, s. 55-56; İncoğlu, Soru 42, s. 213.

⁵⁶⁷ Ulaş, s. 327.

⁵⁶⁸ Kurnaz, s. 98, 120.

katılmalıdır.⁵⁶⁹ Yavuz da bu görüşte olup ayrıca, spesifik olarak TBMM'nin yargı ve yürütme organlarıyla eşit bir dağılımla Mahkeme üyelerinin üçte birini seçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yavuz ayrıca, üye seçiminde yasama organına rol verilmesinin Mahkeme'yi siyasallaştıracağı iddialarına karşılık, 2010 Anayasa Değişikliği ile TBMM'nin seçeceği üç üyenin doğrudan değil, Sayıştay ve Baro Başkanlarınca gösterilecek adaylar arasından gerçekleştirecek olmasının, aslında esas takdir yetkisi ile ağırlığın aday gösterecek kurumlarda olduğunu öne sürerek bu durumun Mahkeme'nin siyasallaşmasını bir ölçüde azaltacağını ifade etmektedir. Yavuz'a göre her ne kadar son oylamada basit çoğunluğun üye seçiminin kilitlenmesini önlediği söylenebilirse de, yasama organında nitelikli çoğunluk öngörülmemesi Mahkeme'ye çoğulcu değil siyasi çoğunlukçu bir üye seçim usulüne yol açmakta ve yasama organınca bu usulle üye seçimi yine de Mahkeme'nin siyasallaşması ve tarafsızlık ile bağımsızlığının zedelenmesine yol açmaktadır.⁵⁷⁰

Uzun'a göre, karşılaştırmalı hukuktaki örnekler de ele alındığında, yasama organının Mahkeme'ye seçeceği üye kontenjanı arttırılmalı ve Mahkeme kompozisyonunun yarısı veya yarıya yakını TBMM tarafından nitelikli çoğunlukla seçilmelidir.⁵⁷¹

Taşkın'a göre Anayasa mahkemelerinin verdikleri kararlar, siyasi tercihleri ve yasama organının faaliyetlerini etkilediğinden, üye belirlenmesinde yasama organına sınırlı da olsa yer vermek doğru bir yöntemdir. Buna göre 2010 Anayasa Değişiklikleri ile TBMM'ye üç üye kontenjanı ayrılması olumlu fakat karşılaştırmalı

⁵⁶⁹ Yancı-Özalp, s. 85-86.

⁵⁷⁰ Yavuz, B.: Kuruluşu ve İşleyişi Açısından Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s. 251-254.

⁵⁷¹ Uzun, C. D.: "Türkiye'nin Yeni Anayasa Arayışı ve Yüksek Yargı", Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2017, C. 2, S. 1, s. 199, 205.

hukukta bu yöndeki eğilimle bağdaşmayacak şekilde, yasama organının seçeceği üyeleri doğrudan değil, dolaylı olarak seçebilmesi ile Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme kompozisyonundaki ağırlığını neredeyse hiç azaltmaması bakımından 'simgesel' niteliktedir. Ayrıca, Meclis'teki çoğunluğu oluşturan siyasi eğilimin tercihlerini Mahkeme'ye yansıtmayı amaçlamaktadır. Buna göre Taşkın, yasama organlarının kendilerine ayrılan kontenjanları, dolaylı yani takdir yetkisine herhangi bir sınırlama getirilerek değil doğrudan seçmesini doğru bulmaktadır. Bu kapsamda üyeleri, yasama organında çoğunluğu elinde bulunduran siyasi eğilimin doğrudan etkisinden kurtarmak ve üyeleri geniş bir siyasi uzlaşa ile belirlemek için TBMM tarafından gerçekleştirilecek seçimde ilk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu, üçüncü oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranmalıdır. Taşkın, üçüncü oylamada da gerekli çoğunluk sağlanamazsa TBMM'nin üye seçme yetkisinin yüksek yargı organlarına devredilmesinin daha demokratik olduğunu savunmaktadır.⁵⁷²

2010 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumu sırasında, Anayasa mahkemeleri üyelerinin atanmasında meşruiyet, bağımsızlık ve tarafsızlık sağlama usullerine ilişkin sunduğu tebliğde Giegerich, milletin doğrudan temsilcisi olan TBMM'nin millet adına en üst düzeyde yargı yetkisini kullanan Mahkeme'nin kompozisyonunun belirlenmesinde dışarıda tutulmasını eleştirmiş ve 2010 Anayasa Değişikliği ile TBMM'ye üç üye yetkisi tanınmasının da, Mahkeme'ye üye

⁵⁷² Taşkın, Ş. C.: "2010 Anayasa Değişikliklerinden Sonra Türk Anayasa Mahkemesinin Yapılanması", TBB Dergisi, Y.2011, S.97, s. 191-196, 221-222.

belirlenmesinde yasama ve yürütme organları arasında bir dengesizlik yarattığını ifade etmiştir.⁵⁷³

Anayasa Mahkemesi'ne yasama organınca üye seçimi görüşü, Anayasa Mahkemesi ile ilgili bu çalışma kapsamında tahdidi olarak incelenen çeşitli tezlerde de savunulmuştur. Bu tezlerde, yasama organının belirli miktarda üye seçme yetkisine sahip olması gerekliliği konusunda görüş birliğinin bulunduğu söylenebilir. Bu kapsamda, tarihsel sırayla Türe, Kılıç, Nacar, Altınhalka, Erşan, Çoban-İnce ve İridere, Mahkeme'ye yasama organınca belirli sayıda üye seçiminin benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁵⁷⁴ Bunlardan Altınhalka, Özbudun'un başkanlığındaki komisyonun hazırladığı Anayasa Taslağı'nda on yedi üyeden sekizinin TBMM tarafından seçilmesinin fazla olduğunu ve demokratik olmadığını belirtmiştir.⁵⁷⁵ İridere, TBMM'nin, yürütme ve yargı organları ile eşit sayıda yani Mahkeme üyelerinin üçte birini, nitelikli çoğunlukla seçmesi gerektiğini ifade etmekte ve bu

⁵⁷³ Giegerich, T.: "Anayasa mahkemelerinde Üyelerin Atannası ve Üyeliğin Sona Ermesi: Meşruiyet, Kalite, Bağımsızlık ve Tarafsızlık Taleplerinin Uzlaştırılması İçin Benimsenen Usuller", AYD, C.27, Y.2010, s. 131-132.

⁵⁷⁴ Türe, C. F.: Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin Yapısı, Konumu, İşlevi ve Batı Demokrasilerinden Örnekler: İngiltere – ABD – Fransa, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995, s. 169; Kılıç, V. C.: Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri ve Tartışmalar Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s. 113; Nacar, A.: Anayasa Mahkemesi Üyeliği, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 99; Altınhalka, M. E.: Yeni Bir Model Olarak Anayasa Mahkemesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 103; Erşan, H. İ.: Türk Anayasa Mahkemesi ve Yargısal Aktivizm, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 78; Çoban-İnce, İ.: Anayasa mahkemelerinin Demokratik İşlevi ve Türk Anayasa Mahkemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012, s. 117; İridere, M. A.: 12 Eylül 2010 Tarihli Referandum ve 5982 Sayılı Yasa İle Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Türk Anayasa Yargısı Sistemine Getirdiği Yenilikler, Türk Anayasa Mahkemesinin Yaşadığı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013, s. 148.

⁵⁷⁵ Altınhalka, s. 103.

hususta Anayasa Mahkemesi'nin göreve başlamadan önce seçilen üyelerin nitelikleri ve tarafsızlığını 'üyeliğe kabul denetimi' adı altında denetlemesini öngörmektedir.⁵⁷⁶

Anayasa Mahkemesi'nin mevcut bölümün bir önceki kısmının (f) alt başlığında incelenen yeniden yapılandırma önerisinin sonrasında, Başkan Bumin tarafından Venedik Komisyonu'ndan istenen görüşe istinaden Komisyon üyesi Paczolay tarafından hazırlanan ve akabinde Venedik Komisyonu tarafından da kabul edilen 2004 tarihli raporda, her ne kadar yasama organlarınca Anayasa mahkemelerine üye seçiminin siyasi etkiye açık olduğu kabul edilse de yasama işlemlerini incelerken mahkemelere ilave meşruiyet kattığı ve önerideki on yedi üyeden dördünün TBMM kontenjanına ayrılmasının nispeten düşük bulunduğu ifade edilmiştir.⁵⁷⁷

Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği (Anayasa-Der)'in 2011 yılındaki Anayasa Raporu Çalışması'nda Mahkeme'ye, Mahkeme'nin üye sayısının yarısını geçmemek kaydıyla ve üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla Parlamento tarafından hâkim ve yargıçlar dışından üye seçilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷⁸

TESEV'in, Hasan Cemal, Ümit Cizre, Mustafa Erdoğan, Cengiz Güleç, Etyen Mahçupyan, Ergun Özbudun, Can Paker, Tosun Terzioğlu, Serap Yazıcı ve Mehmet Salih Yıldırım'dan müteşekkil Anayasa Komisyonu'nun raporunda, Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini güçlendirmek amacıyla kompozisyonunun en az yarısının TBMM tarafından, nitelikli çoğunlukla ve Anayasa ile İnsan Hakları

⁵⁷⁶ İridere, s. 148-149.

⁵⁷⁷ Paczolay, P.: "Anayasa Mahkemesi İle İlgili Anayasa Değişiklikleri Taslağına Dair Görüş", Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye'ye İlişkin Görüşleri Seçimler Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları, TBMM Araştırma Merkezi, 2010, s. 7, 9.

⁵⁷⁸ Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, Anayasa Raporu Çalışması, Legal Yayıncılık, Mart 2012, s. 61.

Komisyonlarının birleşik toplantısında kamuya açık bir mülakata tabi tutulan adaylar arasından seçilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁷⁹

Venedik Komisyonu'nun Anayasa mahkemelerinin kompozisyonuna ilişkin 1997 tarihli raporunda, genellikle Parlamentolar tarafından oylama ile gerçekleştirilen seçimleri ifade etmek için kullanılan Anayasa Yargısı organlarına üye belirlenmesinde 'seçim sistemi'nin bir makam tarafından atamaya göre daha demokratik olduğu ifade edilmiş, fakat siyasi uzlaşya gerektiren bu seçimlerin, münhalleri doldurmada bazı teminatlar içermemesinin Anayasa mahkemelerinin istikrarını bozabileceği belirtilmiştir.⁵⁸⁰ Raporda ayrıca iktidar partilerinin Mahkemelerin kompozisyonun tamamını kendi eğilimleri doğrultusunda belirleyememesi gerektiğinin altı çizilmiş ve Mahkeme kompozisyonlarında her bir devlet erkinin dengeli şekilde göz önünde bulundurulmasını sağlamanın pekâlâ uygun olabileceği ifade edilmiştir.⁵⁸¹

B. Mahkemeye Yürütmenin/Cumhurbaşkanı'nın Üye Seçmesine İlişkin

Görüşler

Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Cumhurbaşkanı olarak görev yapan ve görev süresi boyunca Mahkeme'ye pek çok üye atayan Ahmet Necdet Sezer, hem henüz Anayasa Mahkemesi Başkanı hem de daha sonra Cumhurbaşkanı iken, gerektiğinde kendisini 'Yüce Divan' sıfatıyla yargılayacak veya kendi açabileceği iptal davalarını karara bağlayacak bir mahkeme olan Anayasa

⁵⁷⁹ TESEV, TESEV Anayasa Komisyonu Raporu Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru (Yazarlar: Mustafa Erdoğan, Serap Yazıcı), TESEV Yayınları, Nisan 2011, s. 23.

⁵⁸⁰ The Composition of The Constitutional Courts, s. 7.

⁵⁸¹ İbid, s. 21.

Mahkemesi'ne Cumhurbaşkanı'nın üye seçmesinin yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ile bağdaşmadığını ifade etmiş ve Cumhurbaşkanı'nın bu yetkilerini tarafsız ve olumlu şekilde kullanıyor olmasının da Mahkeme'nin bağımsızlığı ile hukukun üstünlüğü ilkesindeki bu zedelenmeyi engellemediğini savunmuştur. Eski Anayasa Mahkemesi Başkanı Bumin, Hekimoğlu, Hakyemez ve Karacaoğlu da bu görüşlere katılmaktadır.⁵⁸²

Aksoy'a göre, anayasa mahkemelerine üye seçiminde, siyasi organlardan olan yasama meclislerinden ziyade Cumhurbaşkanına yetki tanınması tayinlerde daha objektif davranılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda istisnalar bir kenara bırakılırsa, bir Cumhurbaşkanı partili dahi olsa, genel olarak parti içi mücadelelerle Parlamente'ya gelmiş olan bir siyasetçi ve milletvekilinden daha sağduyulu ve ileri görüşlü, münhasıran kamuoyu ve tarih mahkemesi önünde vereceği sınavı hesaba katarak daha mesuliyetli ve objektif hareket etmektedir. Ayrıca üye seçimindeki gizli oy esası gereği yasama organı üyelerinin kamuoyu önünde herhangi bir şekilde ifşası söz konusu olmamasına rağmen Cumhurbaşkanı bizzat tercihine karşı hesap verebilir konumda olacaktır. Bu sebeplerle Aksoy, siyasi organlara tanınması düşünülen kontenjanların yasama organlarına değil Cumhurbaşkanına hasredilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁸³

⁵⁸² Sezer, A. N.: "Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in 36. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması", AYD, C.15, Y.1998, s. 3; Sezer, A. N.: "Açılış Konuşmaları - Cumhurbaşkanı", Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 19-20; Bumin, M.: "41. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2003)", Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 271-272; Hekimoğlu, s. 82-83; Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 380-381, 395; Karacaoğlu, E.: "1982 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Tercihinden Kaynaklanan Sorunlar", Prof. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu'na Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 231-232.

⁵⁸³ Aksoy, s. 100-101.

Çağlar’a göre 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanına üye atamada tanınan yetki, üyelerin görev sürelerinin sona ermesiyle de bağlantılı olarak Mahkeme kompozisyonunu tamamıyla değiştirme imkânı sağlamaktadır. Ancak Çağlar, Mahkeme kararlarındaki muhalefet şerhlerinden yola çıkarak bu imkânın tek başına Mahkemeyi ‘tek blok’ haline getirmeye yol açamayacağını ifade etmiştir.⁵⁸⁴

Anayasa Mahkemesi eski Başkanlarından Özden, ister doğrudan ister dolaylı olarak, Mahkeme üyelerinin tamamının veya çoğunluğunu oluşturacak şekilde büyük bir kısmının Cumhurbaşkanınca atanmasını uygun bulmamaktadır. Özay, Tülen ve Başlar da bu görüştedir.⁵⁸⁵ Özden, Cumhurbaşkanı’nın TBMM’nin üstünde bulunmaması ve göreviyle ilgili suçlarda kendisini yargılayacak hâkimlerin tamamı veya büyük bir kısmını kendisinin seçecek olmasının Mahkeme kararlarının inandırıcılığını zayıflatması sebepleriyle Cumhurbaşkanı’nın Anayasa Mahkemesi’ne TBMM ile aynı oranda ve Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğunu oluşturmayacak şekilde seçmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸⁶

Özay da bu görüşe çok benzer şekilde⁵⁸⁷ katılmakta ve 1982 Anayasası’nın ilk halindeki düzenlemede Mahkeme’nin Cumhurbaşkanı’nın karşısında ‘bağımlı’ olmasa da rahatsız bir konumda ve onun vesayeti altında bulunduğunu belirtmekte ve bir sonraki alt başlıkta detaylıca açıklanacak kompozisyon önerisinde on beş üyeli Mahkeme’nin diğer devlet erkleri ile aynı şekilde beş üyesinin Cumhurbaşkanı

⁵⁸⁴ Çağlar, B.: Bir Anayasacının Seyir Defteri, Su Yayınları, Mayıs 2000, s. 71.

⁵⁸⁵ Özden, s. 377; Özay, Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı, s. 114; Tülen, s. 156; Başlar, K.: “Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma”, Demokrasi Platformu, Y.1, S.2, Bahar 2005, s. 2, Bağlantı: www.anayasa.gen.tr/baslar-yenidenyapilanma.htm, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

⁵⁸⁶ Özden, s. 377.

⁵⁸⁷ Özay, Yüce Divan yetkisini haiz bir Mahkeme’nin üyelerinin tamamının Cumhurbaşkanınca atanmasının demokratik olmadığı görüşündedir. (Özay, Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı, s. 114.).

kontenjanına ayrılması gerektiğini savunmaktadır.⁵⁸⁸ Başlar da aynı şekilde, kuvvetler ayrılığı ilkesi dikkate alınarak Cumhurbaşkanı'nın yasama ve yargı organlarıyla aynı şekilde üçte bir oranında üye seçmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸⁹

Özbudun, Cumhurbaşkanı kontenjanının sayısına ilişkin bir değerlendirme yapmamakla birlikte, 2010 Anayasa Değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisi kullanarak doğrudan atayacağı üyelerin belirlenme kümesinin genel yargı mensuplarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş olmasını isabetli bulmakta ve 2010 Anayasa Değişiklikleri'nin Mahkeme kompozisyonunda Cumhurbaşkanı'nın ağırlığını arttırmadığını ifade etmektedir. Gören de bu görüşü benimsemektedir.⁵⁹⁰ Yine Özbudun, doğası gereği yarı-siyasal bir mercii olan Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde siyasal bir organ olan Cumhurbaşkanı'na belli miktarda kontenjan tanınmasının anayasa yargısının demokratik meşruluğunu pekiştirme açısından yararlı olduğunu öne sürmekte ve Cumhurbaşkanı'nın atayacağı üyelerin çoğunluğunun yüksek yargı organlarınca gösterilecek adaylar arasından seçilmesinin Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisini kısıtlayarak bu yetkisinin Mahkeme'nin bağımsızlığını zedeleyici niteliğe bürünmesini engellediğini ifade etmektedir.⁵⁹¹ Yavuz da bu görüşe katılmakta; Cumhurbaşkanı'nın doğrudan belirleyeceği dört üye dışındaki üyeler açısından aday gösterecek yargı organı yahut kurumun daha ağırlıklı rolü olduğunu ifade etmekte; ancak yine de Mahkeme tarafsız ve bağımsızlığı açısından Cumhurbaşkanı'na dolaylı yahut doğrudan bu denli üye belirleme yetkisi verilmesinin yerinde olmadığından bahisle, spesifik olarak Cumhurbaşkanı'nın

⁵⁸⁸ Özay, Yargı Bağımsızlığı-Güvencesi, s. 114, aynı sayfada 23 Numaralı Dipnot; Özay, Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin..., s. 46.

⁵⁸⁹ Başlar, Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma, s. 2.

⁵⁹⁰ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 386; Gören, Anayasa Hukuku, s. 322.

⁵⁹¹ Özbudun, E.: 2001 Anayasa Değişiklikleri ve Siyasal Reform Önerileri, TESEV Yayınevi, Haziran 2002, s. 35-36.

yasama ve yargı erkleriyle eşit şekilde, üyelerin üçte biri kadarını seçmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁹²

Aliefendioğlu, bir sonraki alt başlıkta detaylıca açıklanan kompozisyon önerisinde on üç üyeden müteşekkil bir Mahkeme'nin toplam üç üyesini Cumhurbaşkanı'nın seçmesini önermiştir.⁵⁹³ Aliefendioğlu, yine bir sonraki alt başlıkta detaylıca açıklanan 1997 tarihli kompozisyon önerisinde on sekiz üyeden müteşekkil bir Mahkeme'nin toplam beş üyesini Cumhurbaşkanı'nın seçmesini önermiştir.⁵⁹⁴

Anayasa Mahkemesi'nin bu bölümün bir önceki kısmında ele alınan kendi önerisinin tartışıldığı 2004 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumunda Türk, Onar, Mahkeme eski başkanlarından Kılıç, bu çalışma kaleme alınırken hâlihazırdaki Başkan Arslan, Cumhurbaşkanı'nın tüm üyeleri belirliyor olmasını isabetli bulmadıklarını; bu ilaveten Arslan, Kılıç ve Türk, 1982 Anayasası'nın ilk halinde tarafsız olması öngörülen Cumhurbaşkanı'nın dahi Mahkeme'yi siyasallaştıracak şekilde üye atayabildiğini ifade etmişlerdir. Hekimoğlu da bu görüşleri benimsemektedir. Bunlara ilaveten Hekimoğlu, Cumhurbaşkanı'nın bu konudaki tekelinin yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığıyla kesinlikle bağdaşmadığını ve Mahkeme'yi yürütmeye bağlı hale getirdiğini, bu sebeplerle de Cumhurbaşkanı'na Mahkeme üyelerinin seçiminde doğrudan veya dolaylı herhangi bir yetki verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹⁵

⁵⁹² Yavuz, s. 247-250.

⁵⁹³ Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 443.

⁵⁹⁴ Aliefendioğlu, Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi, s. 242.

⁵⁹⁵ Kılıç, s. 88; Türk; Onar; Arslan, Panel, s. 110, 133, 145-146; Hekimoğlu, s. 82-84.

Anayasa Mahkemesi'nin eski üyelerinden ve Mahkeme tarihinde hukuk fakültesi kökenli tek anayasa hukuku profesörü olan Sağlam, 1982 Anayasası'nın ilk halinde benimsenen üye seçim usulünü Cumhurbaşkanı odaklı seçme yöntemi olarak değerlendirmekte ve eleştirmektedir. Sağlam, 2010 Anayasa Değişikliği ile bu yöntemin daha da genişletilerek korunduğunu, bu yöntemin sakıncalarını dengeleme unsuru olarak tarafsız Cumhurbaşkanlığı konumunun 2017 yılındaki Anayasa Değişikliği ile tamamen sona erdiğini ve bunun, Mahkeme'yi elli yılı aşkın geleneğinden kopararak özellikle soyut norm denetimi bağlamında bir 'denetim zaafı'na yol açtığını ifade etmektedir.⁵⁹⁶ Sağlam ayrıca, bir akademik toplantıda ve bir röportajında, kendi döneminden örnekler vererek, Cumhurbaşkanı'nın doğrudan veya önüne gelen adaylar arasından üye seçiminde gerektiğinde kontenjanlar arasında geçişkenlik de yaparak kendisine yakın üyeleri atama yoluna gidebildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Bumin, Hekimoğlu ve eski Danıştay Başkanlarından Alan tarafından da yüksek yargı organlarının Mahkeme üyeliğine aday seçimi sırasında adayların Cumhurbaşkanı'na yakınlık durumuna göre adaylıktan vazgeçtiği veya ilgili yargı organı tarafından yakınlık faktörünün aday seçiminde göz önünde bulundurulduğu ifade edilmiştir.⁵⁹⁷

Kanadoğlu'na göre, özellikle 2007 sonrasında Cumhurbaşkanı'nın konumu da dikkate alındığında Mahkeme kompozisyonunda büyük çoğunluğun Cumhurbaşkanınca belirlenmesi eleştiriye açıktır ve Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme

⁵⁹⁶ Sağlam, F.: *"Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı Alanında Son Gelişmeler"*, Av. Teoman Ergül'e Armağan (Editör: Ozan Ergül), TBB Yayınları, Ankara, Ocak 2017, s. 378.

⁵⁹⁷ Sağlam, F.: "Genel Değerlendirme, Yorumlar ve Soru-Cevap", *Çağdaş Devlette Yargının İşleyişi* (Haz. Berin Engin, Mehmet Korkmaz), Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi & Genel Kamu Hukukçuları Topluluğu, 2019, s. 210-211; Bumin, 2003, s.272; Hekimoğlu, s. 83; Alan, N.: "Üçüncü Gün Birinci Oturum – Tartışma", *Demokrasi ve Yargı* (Editör Dr. Ozan Ergül), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Aralık 2005, s. 385; Sağlam, F.: "Prof. Dr. Fazıl Sağlam'la Söyleşi (23.06.2022)", Prof. Dr. Fazıl Sağlam'a Armağan (Editörler: Ece Göztepe, Ozan Ergül, Selda Çağlar), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 562-563, 571.

kompozisyonundaki büyük ağırlığı ve bu konudaki yetkileri azaltılmalıdır. Öden, Hakyemez, Tahmazoğlu-Üzeltürk, Metin, Karacaoğlu, Paksüt ve Ayhan da aynı görüştedir.⁵⁹⁸

Hakyemez ayrıca, Cumhurbaşkanı tarafından üyelerin tamamının belirlenmesinin tıpkı TBMM tarafından üye seçiminde eleştirildiği gibi Mahkeme'nin siyasallaşması sonucu doğurabileceğini, Cumhurbaşkanı'nın üyelerin belirlenmesinde oldukça etkin bir nihai aktör olması ile seçme-atama kararlarının yargı denetimine kapalı olmasının Mahkeme'nin bağımsızlığını değil, ancak tarafsızlığını zedeleyeceğini ve çoğulcu bir kompozisyona engel olacağını ifade etmektedir.⁵⁹⁹ Gülener ve Karacaoğlu da bu görüşte olup Karacaoğlu buna ilaveten, Cumhurbaşkanı'nın üye seçimi-atanmasında tarafsız olmadığını/olmadığını ve Mahkeme kararları akabinde üyelerin kendilerini seçen Cumhurbaşkanı'na göre sınıflandırıldıklarını ifade etmiştir.⁶⁰⁰ Görüşüne ek olarak Hakyemez, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisinin diğer devlet erkleriyle paylaşılması ve sadece belli sayıda üye seçmesi gerektiğini ifade etmiş, nitekim bir sonraki başlıkta detaylıca incelenecek 2009 tarihli kendi kompozisyon önerisinde on sekiz üyeli bir Mahkeme'nin biri avukatlar diğer ikisi de hukuk, siyaset bilimi veya iktisat fakültesi

⁵⁹⁸ Kanadoğlu, Yeni Anayasa Arayışları Bağlamında Anayasa Mahkemesi, s. 69; Ayhan, Ö.: “Anayasa ve Yüksek Mahkemeler”, Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 730; Öden, Yeni Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu, s. 96-97; Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 376-382, 392-393; Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 61-62; Metin, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 478; Karacaoğlu, s. 231-236; AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁵⁹⁹ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 376-382, 392-393.

⁶⁰⁰ Karacaoğlu, s. 232-235; Gülener, s. 292-293.

mezunu üst kademe yöneticileri arasından olmak üzere toplam üç üyeyi doğrudan seçmesini öngörmüştür.⁶⁰¹

Öden, Tahmazoğlu-Üzeltürk ve Metin, Kanadoğlu'nun katıldıkları görüşü haricinde, 2010 Anayasa Değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın doğrudan atayacağı üye sayısının dörde çıkarılmasını ve Mahkeme kompozisyonundaki ağırlığının korunmasını eleştirmektedir. Buna ek olarak Tahmazoğlu-Üzeltürk, yürütme organı tarafından doğrudan atanan üst kademe yöneticilerinin yine yürütme organı tarafından doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilebilmesinin Mahkeme'yi yürütme güdümüne sokma potansiyeli barındırdığını belirtmektedir. Metin ise halk tarafından seçilen siyasal organlardan biri olan Cumhurbaşkanı'nın üye seçiminde Mahkeme'ye bir miktar demokratik meşruiyet sağladığı söylenebilirse de Cumhurbaşkanı'nın TBMM'ye kıyasla daha az üye seçmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁰²

Gözler 2001 tarihli eserinde, 1982 Anayasası'nın ilk halinde siyasal organlardan biri olan Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme'ye üye seçmesinin eleştirilebilir bir yanı olmadığını ifade etmektedir. Yazar, yüksek yargı organlarının aday gösterme yetkisinin Cumhurbaşkanı'nın bu adaylar arasından seçip-atama yetkisine kıyasla daha önemli olduğuna atıf yapmaktadır. Bununla birlikte yazar, Mahkeme'ye üye seçiminde yürütme erkine diğer devlet erkleriyle eşit miktarda üye seçilmesi usulünün benimsenmesi gerektiğini belirtmekte ve bu kısmın üçüncü başlığında detaylıca açıklanacak kendi kompozisyon önerisinde on bir asıl üyeden üçünün Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesini öngörmektedir. Yazar, İyimaya'nın 2005

⁶⁰¹ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 376-382, 392-393, 436-437.

⁶⁰² Öden, Yeni Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu, s. 96-97; Metin, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 478; Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 61-62.

tarihli eserinde yer verdiği ve bu kısmın üçüncü başlığında detaylıca açıklanacak kendi kompozisyon önerisinde on bir asıl dört yedek üyeden müteşekkil Mahkeme'nin iki asıl, bir yedek üyesinin Cumhurbaşkanı; iki asıl bir yedek üyesinin de Bakanlar Kurulu tarafından atanmasını; yani toplam dört asıl iki yedek üyenin yürütme organı tarafından belirlenmesini öngörmektedir.⁶⁰³ Gözler bu görüşlerinin haricinde, 2021 tarihli eserinde Cumhurbaşkanı'nca doğrudan atanacak dört üyenin, üyeliğe atanma şartları itibariyle kötüye kullanılabileceğini ifade etmiş, ayrıca özellikle son iki Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisini hukukçu olmayan üyeler lehine kullanmasını eleştirmiştir.⁶⁰⁴

İyimaya, bir sonraki alt başlıkta detaylıca incelenecek 2005 tarihli on yedi üyeli kompozisyon önerisinde Cumhurbaşkanı'nın biri üst kademe hukuk müşavirleri; biri özel hukuk alanından ve biri ekonomi alanından öğretim üyeleri arasından olmak üzere üç üyeyi doğrudan seçmesini öngörmüştür.⁶⁰⁵

Coşar'a göre, Cumhurbaşkanı'nın dolaylı ve doğrudan seçeceği üyelerdeki geniş takdir yetkisi, herhangi bir denetime tabi olmadığından antidemokratik ve vesayetçi bir yapıdadır. Paksüt de bu görüşü savunmakta olup buna ek olarak, 2010 Anayasa Değişikliği ile yüksek yargı organlarının Cumhurbaşkanı'na sunacakları adaylar belirlenirken üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaksızın en çok oy alan üç kişinin aday olarak seçilmesinin çağdaş demokratik ülkelerin Anayasa mahkemelerinin kompozisyonunda yüksek yargı organlarının da uygun ölçüde yer alması ilkesini zedeleyerek bu kontenjanların aslında yüksek yargı organlarının değil

⁶⁰³ Gözler, Anayasa Değişikliği Gerekli Mi?, s. 74-75; İyimaya, s. 46-47.

⁶⁰⁴ Gözler, K.: Türk Anayasa Hukuku, Güncellenmiş, Düzeltilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Haziran 2021, s. 1217; Gözler, K.: "Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1 Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri", 21.10.2019, Bağlantı: www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm, Erişim Tarihi: 04.06.2023.

⁶⁰⁵ İyimaya, s. 49.

doğrudan Cumhurbaşkanı'nın takdirine bırakıldığını, bunun da Mahkeme'nin bağımsızlık ve tarafsızlığını zedelediğini ifade etmektedir. Perktaş da karşılığında bu görüşü savunmakla birlikte, Cumhurbaşkanı'nın doğrudan ve dolaylı şekilde seçeceği üye sayısının çokluğunun da aynı şekilde Mahkeme'nin bağımsızlık ve tarafsızlığını; demokratik hukuk devleti ilkesini ve kuvvetler ayrılığını zedelediğini belirtmiştir.⁶⁰⁶

Gönenç'e göre halk tarafından seçilen ve tarafsız olmayan bir Cumhurbaşkanı, siyasi ve ideolojik görüşlerini Mahkeme'ye yaptığı atamalarda daha cesurca yansıtabilecek ve Cumhurbaşkanı'na Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğunu belirleme yetkisi verilmesi Mahkeme'nin bağımsızlık ve tarafsızlığına zarar vererek Cumhurbaşkanı'nın mensup olduğu dünya görüşünün Mahkeme'de ağırlık kazanmasına yol açacaktır.⁶⁰⁷

İnceoğlu'nun, Kaboğlu, Tanör ve Yüzbaşıoğlu ile aynı yöndeki görüşüne göre, 2017 sonrası hükümet modelinde TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı anda yapılması ve Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda bir siyasi parti genel başkanı olabilmesi, TBMM çoğunluğu ile Cumhurbaşkanlığı makamının aynı siyasi parti egemenliğinde bulunması ihtimalini kuvvetlendirmekte ve buna göre Cumhurbaşkanı'nın doğrudan ve dolaylı yollarla Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin tamamını belirleme imkânının bulunması Mahkeme'nin bağımsızlığının sağlanmasını ve çoğulcu bir kompozisyona sahip olmasını zorlaştırmaktadır.⁶⁰⁸

Bahçeci ve Yolcu da bu görüşte olup ilaveten, 2010 Anayasa Değişikliği'nin

⁶⁰⁶ Coşar, s. 13; AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁶⁰⁷ Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 20-21.

⁶⁰⁸ İnceoğlu, 126; Tanör / Yüzbaşıoğlu, s. 490; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 339.

Mahkeme’de *court-packing*⁶⁰⁹ amacı taşıdığını savunmakta ve her ne kadar 1980-2010 yılları arasında *court-packing* eğilimlerine rastlansa da Mahkeme kompozisyonunun özgürlükçü yapısının bozulmamasına rağmen, özellikle 2014’te mevcut Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi ile 2017’deki anayasal sistem değişikliği akabinde Mahkeme’ye atanan üyelerin siyasi bürokrasi geçmişlerine dikkat çekerek bu amacın büyük ölçüde gerçekleştiğini ve Mahkeme kompozisyonunun anti-liberal hale geldiğini ifade etmektedirler.⁶¹⁰

Atar’a göre Anayasa Mahkemesi gibi çok önemli olan bir mahkemeye üye atama yetkisi belirli kişilere, dolayısıyla Cumhurbaşkanı’na verilmemelidir.⁶¹¹

Bakıcı, 2017 Anayasa Değişiklikleri öncesinde Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının son kertede dolaylı veya doğrudan, anayasal sistemde tarafsız ve devletin temsilcisi olan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesinin Mahkeme’ye verilen sembolik önemi yansıttığını belirtmektedir. Ancak 2017 sonrası Türkiye’nin içinde bulunduğu anayasal sistemde tarafsız olmayan Cumhurbaşkanı, muhtemelen mensubu olduğu siyasi cenahın başında bulunacağından Mahkeme’ye ancak kendi siyasi tercihlerine göre, politik önceliklerine destek verecek veya yakın olacak üyeler belirleme eğiliminde olacaktır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı’nın mensubu veya başında olduğu siyasi cenahın TBMM’de çoğunluğu oluşturma ihtimali de yüksek olduğundan Parlamento’nun belirleyeceği üyeler de söz sahibi olması kuvvetle muhtemeldir. Bakıcı, en azından üyelerinin büyük çoğunluğu tarafsız olmayan bir

⁶⁰⁹ Court-packing kelimesi, Türkçe’de birden çok anlama gelebildiğinden ve tam karşılığı bulunmadığından burada yalnızca İngilizce olarak kullanılmıştır.

⁶¹⁰ Bahçeci, B. / Yolcu, S.: “*From an Illiberal Posture to an Anti-liberal Other: The Changing Composition and Jurisprudence of the Turkish Constitutional Court*”, European Public Law 28, No. 2 (2022), s. 221-223, 241-243. 1980 yılından itibaren, Cumhurbaşkanlarının atadığı üyeler, bu üyeler tarafından seçilen Mahkeme Başkanları ve değişen Mahkeme kompozisyonu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. ibid.

⁶¹¹ Atar, Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın Kuruluşu Üzerine., s. 268.

Cumhurbaşkanı'nca doğrudan belirlenen bir Anayasa Mahkemesi'nin, anayasanın üstünlüğü ilkesini uygulamasının güç olacağını savunmaktadır. Bakırcı bu görüşünü, özellikle 2010 Anayasa Değişiklikleri sonrası Mahkeme kompozisyonunun değişimiyle içtihatlardaki değişim arasında bir korelasyon olduğuna bağlayarak temellendirmektedir. Mahkeme kompozisyonunda Cumhurbaşkanı'nın açıklanan şekildeki ağırlığının Mahkeme'yi siyasi çoğunluğun etkisi altına sokması, bağımsızlığına zarar verir; Mahkeme'yi devlet yönetiminde denge-fren sistemindeki erklerden biri olmaktan çıkarır; hukuk devleti ve anayasanın üstünlüğü ilkelerine büyük bir tehdit oluşturur.⁶¹²

Ulaş, doğrudan üye seçme kontenjanının kaldırılarak bu kontenjanlar için de çeşitli kurumlarca gösterilen adaylar arasından seçip atama yöntemi benimsenmek suretiyle Mahkeme üyelerinin, tarafsız olmak kaydıyla Devlet Başkanı sıfatını haiz Cumhurbaşkanı tarafından seçilip atanmasının hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve prestij açısından daha uygun olduğu görüşündedir.⁶¹³

Yancı-Özalp, hem 1982 Anayasası'nın ilk hali hem de 2010 Anayasa Değişikliklerinden sonraki halinde, yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme kompozisyonundaki ağırlığını, Mahkeme'nin bağımsızlık ve tarafsızlığını zedeleyici mahiyette bulmakta, Cumhurbaşkanı tarafından seçip-atama usulünü yargı bağımsızlığına tamamen aykırı görmektedir. Özellikle 2017 Anayasa Değişiklikleri sonrası Cumhurbaşkanı'nın anayasal sistemdeki konumu ve Mahkeme üyeleri için

⁶¹² Bakırcı, s. 55-56, 61-65.

⁶¹³ Ulaş, s. 329.

aranan nitelikler göz önüne alındığında yazar, Anayasa Mahkemesi'nin özgürlükçü bir yargısal aktivizm sergilemeyeceğini ifade etmektedir.⁶¹⁴

Taşkın, özellikle 2007 sonrası Cumhurbaşkanı'nın anayasal konumu, Türkiye'deki siyasi ve yargısal denge-fren mekanizmaları ile kohabitasyon anlayışının tam oturmamış olması ve 'yerleşmemiş demokrasi kültürü' de dikkate alındığında Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme kompozisyonundaki ağırlığı ve geniş takdir yetkisini eleştirmekte ve anayasa yargısı açısından sakıncalı bulmaktadır. Nitekim Taşkın'a göre, 2010 Anayasa Değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme'ye seçeceği toplam üye sayısı ve gücü artmış, TBMM tarafından yapılacak seçimin son oylamasında nitelikli çoğunluk aranmaması sebebiyle yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı ile yasama organındaki siyasal çoğunluğun aynı cenahtan gelmesi durumunda Mahkeme kompozisyonunun tümünün aynı siyasi cepheden tarafından şekillendirilmesi ihtimali oldukça yükselmiştir.⁶¹⁵

Giegerich, daha önce zikredilen sempozyumda, Türk Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin olarak, üye kompozisyonunda Cumhurbaşkanı'nın oldukça ağırlığının bulunmasını eleştirmektedir.⁶¹⁶

Anayasa Mahkemesi'ne Cumhurbaşkanınca üye seçilmesinde Cumhurbaşkanı'nın ağırlığının sakıncalı olduğu görüşü, Anayasa Mahkemesi ile ilgili bu çalışma kapsamında tahdidi olarak incelenen çeşitli tezlerde de savunulmuştur. İlgili tezlerde, Cumhurbaşkanınca Mahkeme'ye üye seçilmesinde ağırlığının azaltılması konusunda neredeyse görüş birliğinin bulunduğu söylenebilir. Bu kapsamda, tarihsel sırayla Türe, Nacar, Erşan, Çoban-İnce ve İridere,

⁶¹⁴ Özalp, s. 85-86.

⁶¹⁵ Taşkın, s. 197-198, 222.

⁶¹⁶ Giegerich, s. 137.

Mahkeme'ye Cumhurbaşkanınca daha az üye seçilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶¹⁷ Erşan, 2010 Anayasa Değişikliği sonrasında da Mahkeme kompozisyonunda Cumhurbaşkanı'nın ağırlığının korunmasının, demokratik ve dengeli bir sistem içermediğini ifade etmiştir.⁶¹⁸ İridere, Cumhurbaşkanı ve dolayısıyla yürütme organına, yasama ve yargı ile eşit sayıda yani Mahkeme üyelerinin üçte birini belirleme yetkisi verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶¹⁹ Bahsedilen yazarlardan yalnızca Kılıç, bu görüşün karşısındadır. Kılıç'a göre, 1982 Anayasası'nın 2017 öncesindeki halinde, tarafsız bir konumdaki Cumhurbaşkanı, üyelerin çoğunu yüksek yargı organlarının gösterdiği adaylar arasından seçmekte ve bu durumda Cumhurbaşkanı'nın atamalarındaki takdir yetkisi sınırlanmakta ve yargı bağımsızlığını zedeleyici nitelikte görünmemektedir.⁶²⁰

TÜSİAD tarafından Tanör'e hazırlatılan 1997 tarihli raporda, yürütmenin başı ve partili olan bir Cumhurbaşkanı'nın, kendisini de 'Yüce Divan' sıfatıyla yargılayacak olan bir mahkemeye üye atanmasında 'tek seçici' olması, bu üst yargı organının yürütmeye bağımlılığına yol açmakta ve yargı bağımsızlığı ile tarafsızlığı açısından sakıncalı bulunmaktadır.⁶²¹

Paczolay'ın Venedik Komisyonu adına kaleme aldığı yukarıda zikredilen raporda, Anayasa Mahkemesi'nin önerisi ile münhasıran Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atama sisteminden vazgeçilerek, üye belirlenmesinin devletin üç ana erkine

⁶¹⁷ Türe, s. 169; Nacar, s. 99-100; Erşan, s. 78-79, 85; Çoban-İnce, s. 117; İridere, s. 147-148.

⁶¹⁸ Erşan, s. 85.

⁶¹⁹ İridere, s. 148.

⁶²⁰ Kılıç, s. 36.

⁶²¹ TÜSİAD, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri (Hazırlayan: Bülent Tanör), TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Ocak 1997, s. 167-168.

dağıtılmış ve bu kapsamda Cumhurbaşkanı'nın kontenjanının ikiye indirilmiş olmasının, daha fazla demokratik meşruiyete sahip olduğu ifade edilmiştir.⁶²²

Anayasa-Der'in yukarıda zikredilen raporunda, Anayasa Mahkemesi'ne yürütme organı ve Cumhurbaşkanı'nın hiçbir şekilde üye seçmemesi gerekliliği belirtilmiştir.⁶²³

C. Mahkemeye Yargı Organlarından Üye Seçilmesine ve Mahkeme

Üyelerinin Çoğunluğunun Hukukçulardan Oluşmasına İlişkin Görüşler

Soysal'a göre, Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmının yargı organlarına seçilmesinden, anayasallık denetimi mekanizmasının bağımsızca hareket edebilmesi ve kendini seçen kuruluş yahut organların eğilimlerine göre davranmasını engellemesi amaçlanmaktadır.⁶²⁴

Aksoy'a göre, yüksek yargı organlarından Mahkeme'ye üye seçilmesine ilişkin olarak, nasıl ki Yargıtay ve Danıştay üyeleri de doğrudan halk tarafından, halk tarafından seçilen Meclislerce veya bu Meclislerce seçilen bir makam veya heyet tarafından seçilmemelerine rağmen Türk ulusu adına yargı yetkisini kullanmakta; yargı kararları vermekte ve bu kimse tarafından yadırganmamakta ise, yüksek mahkeme üyeleri tarafından seçilen Anayasa Mahkemesi üyeleri de pekâlâ Mahkeme'ye meşruiyet sağlar ve Türk ulusu adına anayasallık denetimi yapabilir.⁶²⁵

⁶²² Paczolay, s. 8.

⁶²³ Anayasa Raporu Çalışması, s. 61.

⁶²⁴ Soysal, s. 253.

⁶²⁵ Aksoy, s. 109-110.

Azrak’a göre, Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında hukukçu olmayan üyelerin de bulunması gereklidir. Zira Anayasa Yargısı alanı sadece teknik hukuki problemleri değil, ülkenin sosyal ve ekonomik konjonktüründen kaynaklanan sosyal ve ekonomik problemleri de kapsar ve bu tür problemlerin çözümünde sosyal ve ekonomik alanlarda ehil kişiler gereklidir. Hatta Azrak’a göre, 1961 Anayasası’nı hazırlayanlar, bu gereksinimden yola çıkarak Mahkeme’nin tamamıyla hukukçu üyelerden oluşmaması yönündeki kanaatle, hukukçu öğretim üyeleri dışında iktisat ve siyasal bilimler alanındaki öğretim üyelerinin de Mahkeme’ye üye seçilebilmesine özellikle imkan tanımışlardır.⁶²⁶

Tikveş’e göre anayasa mahkemelerinin karara bağladığı meseleler sırf ve mutlak hukuki meseleler olmadığı için Mahkemelerde yüksek mahkeme hâkimleri ve hukukçular haricinde geniş devlet tecrübesi kazanmış veya siyasi ve sosyal bilimler, hatta iktisat alanlarına uzmanlaşmış kişilerin de görev yapması gereklidir. Nitekim, 1961 Anayasası’nda Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşu öngörülürken, hukukçu veya yüksek mahkeme üyeleri dışında olanların da üye seçilebilme imkanı sağlanmasının, Mahkeme’nin işlevi açısından önemli bir anlamı vardır.⁶²⁷ Tikveş ayrıca, Türkiye’nin özel şart ve zaruretləri dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesi’nin hukukçu üyelerinin, yalnızca yüksek mahkeme hâkimleri arasından değil; hukuki bilgisi yanında devlet ve siyaset tecrübesine sahip veya kamu hukuku alanında uzmanlaşmış hâkim olmayan hukukçular (örneğin üniversite öğretim üyeleri) arasından da seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶²⁸ Tikveş son olarak, 1961-1977 yılları

⁶²⁶ Azrak, Türk Anayasa Mahkemesi, s. 656.

⁶²⁷ Tikveş, Anayasa Mahkemesinin Teşkilat ve Fonksiyonları, s. 98, 103, 118. Tikveş, daha sonraki tarihli kitabında da aynı görüşü benimsemiştir. (Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 111.).

⁶²⁸ İbid, s. 103-104, 118. Tikveş, daha sonraki tarihli kitabında da aynı görüşü benimsemiştir. (Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 111.).

arasında yasama meclislerinin münhallerini çoğunlukla Yargıtay üyelerinden doldurmasını eleştirerek kamu hukuku meseleleriyle daha çok uğraştıkları gerekçesiyle 1961 Anayasası'nda öngörülen Danıştay ve Sayıştay'ın kontenjanlarının arttırılması gerektiğini belirtmiştir.⁶²⁹

Kendisi de aynı zamanda eski bir Mahkeme üyesi olan Aliefendioğlu, Yüzbaşıoğlu'nun da 2004 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumu'nda benzer biçimde ifade ettiği şekilde, Mahkeme'nin yargısal niteliğine atıfla seçkin hukukçu üyelerden oluşması gerektiğini ifade etmiş ve kendi kitabında sunduğu kompozisyon önerisinde, on üç üyeli Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğu olan yedi üyenin (üçü Yargıtay, ikisi Danıştay, biri Sayıştay tarafından doğrudan seçilmek ve biri Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Askeri Yargıtay'ın gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca atanmak üzere) Yüksek Mahkemelerden belirlenmesini önermiştir.⁶³⁰ Aliefendioğlu ayrıca, 1997 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumu'nda sunduğu bir diğer kompozisyon önerisinde, on sekiz üyeden müteşekkil kompozisyonun çoğunluğu olan on üyenin (dördü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Sayıştay tarafından doğrudan seçilmek ve biri Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Askeri Yargıtay'ın gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca atanmak üzere) Yüksek Mahkemelerden belirlenmesini önermiştir. Aliefendioğlu'nun bu kompozisyon önerisinde, diğer pek çok öneriden farklı olarak süresi içinde üye

⁶²⁹ Tikveş, Anayasa Yargısı, s. 213.

⁶³⁰ Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı, s. 214, 443; Yüzbaşıoğlu, Panel, s. 106. Aliefendioğlu'nun kendi kompozisyon önerisi şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesi, üç Yargıtay, iki Danıştay, bir Sayıştay Genel Kurullarınca, iki TBMM'ince, üniversitelerin Anayasa Hukuku, hukuk sosyolojisi, hukuk felsefesi, ekonomi, maliye ve vergi bilim dallarından en az birinde, en az 15 yıl görev yapan öğretim üyelerinden üniversitece gösterilecek adaylar arasından YÖK tarafından seçilecek iki üye; Cumhurbaşkanınca As. Yargıtay ve As. Yüksek İdare Mahkemesince gösterilecek 3 aday arasında seçilecek bir üye; üst düzey yöneticiler, avukatlar ve belirli süre Anayasa Mahkemesinde raportör olarak görev yapanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek iki üyeden oluşmalıdır.” (İbid, s. 443'ten naklen).

seçimini gerçekleştirmeyen organ ve kurumların kontenjanlarının Yüksek Mahkemelere devrinin öngörülmesi sebebiyle kompozisyonda çok büyük ekseriyetin Yüksek Mahkemelere geçme ihtimali barındırması göze çarpmaktadır.⁶³¹

Özbudun, Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği üyelerle YÖK tarafından gösterilecek adaylardan seçilecek üyelerin hukukçu niteliği taşıması gerektiğini ifade etmektedir.⁶³²

Özay, yüksek yargı organlarının Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan üye seçmemesini eleştirmekte ve Cumhurbaşkanı'nın bu organların gösterdiği adaylar arasından bütünüyle seçip atama yetkisinin yargı organlarını Cumhurbaşkanı'nın vesayeti altında bıraktığını ifade etmektedir. Özay, 1995 tarihli kompozisyon önerisinde⁶³³, beş üyenin doğrudan yüksek yargı organlarıncı (Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay tarafından birer üye) seçilmesini öngörmekte ve Mahkeme'ye seçilecek üyelerin belirleneceği kümede

⁶³¹ Aliefendioğlu, Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi, s. 242. Aliefendioğlu'nun 1997 tarihli diğer kompozisyon önerisi şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'dan dört, Danıştay'dan üç, Sayıştaydan bir, genel kurullarınca seçilecek üyelerden; TBMM'nce seçilecek koşulları yasayla belirlenecek iki üyeden; As. Yargıtay ve As. Yüksek İdare Mahkemesince gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek birer üyeden; üniversitelerin hukuk, iktisat, mali ve siyasal bilimler dallarındaki öğretim üyeleri içinden, en az 15 yıl öğretim üyeliği yapanlar arasından üniversitelerce her boş yer için gösterilecek bir aday arasından YÖK tarafından seçilecek üç üyeden; üst düzey yöneticiler, Avukatlar ve belirli süre Anayasa Mahkemesinde raportör olarak görev yapanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek üç üyeden oluşmalıdır. Belirli süre içerisinde üye seçmeyen kurum ya da kuruluşun üye seçme hakkı, yüksek mahkemelere sırasıyla verilmelidir.” (İbid, s. 242'den naklen.).

⁶³² Özbudun, 2001 Anayasa Değişiklikleri, s. 36.

⁶³³ Özay'ın 1995 tarihli kompozisyon önerisine göre Mahkeme on beş üyeden kurulmalı ve hem yasama (TBMM), hem yürütme (Cumhurbaşkanı), hem de yargı organları doğrudan beşer üye seçmelidir. Yüksek yargı organlarının kontenjanları Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay'dan birer üye seçilecek şekilde dağılmalıdır. Üye seçecek tüm organlar, kontenjanlarını üniversitelerin hukuk dersleri veren öğretim üyeleri; on beş ilâ yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış hukukçular veya zikredilen yüksek yargı organları üyeleri arasından seçmeli; ayrıca öğretim üyeleri ve yüksek yargı organları üyeleri arasından yapılacak tercihlerde bu görevlerden emekli kişiler de dikkate alınmalıdır. (Özay, Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin..., s.46, aynı sayfada 3 Numaralı Dipnot.).

tercih edilecek Danıştay, Sayıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyeleri harici diğer tüm adayların hukukçu olmasını benimsemektedir.⁶³⁴

Öden'e göre, Mahkeme'nin işlevi dikkate alındığında üyelerinin tümünün alanında yetkin ve 'iyi' hukukçulardan oluşması nitelikli kararlar verilmesi; çok sağlıklı bir hukuki muhakeme yapılması ve gerektiğinde hukukilik ile yerindelik denetimlerinin ayrımının yapılması açısından doğal bir zorunluluktur. 1982 Anayasası'nın ilk halindeki düzenleme, Mahkeme kompozisyonundaki hukukçu olmayan üyelerin sayısının 1961 Anayasası dönemine göre oldukça fazla olmasına müsaittir. Mahkeme'nin yargısal nitelikteki norm denetimi ve Yüce Divan ile siyasi parti kapatma işlevleri dikkate alındığında kompozisyonda hukukçu niteliği haiz olmayan üyelerin sayısının artması oldukça sakıncalıdır.⁶³⁵

Kaboğlu da, karşılaştırmalı hukuk da dikkate alındığında bu görüşü benimsemekte ve 'iyi bir hukuki formasyonun anayasa mahkemelerinin üyelik yapısının ortak paydası' olduğunu ifade etmektedir.⁶³⁶ Hekimoğlu ve Karacaoğlu da Öden ve Kaboğlu ile aynı görüştedir.⁶³⁷ Hekimoğlu bu görüşe ilaveten, Mahkeme'nin yargısal işlevini bağımsız ve tarafsız şekilde yerine getirmesi ile her türlü siyasi eğilimden azade olması ve Mahkeme üyeliğinin üstün bir hukuki ehliyet gerektirmesi açısından Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının, yüksek yargı organlarından Yargıtay ve Danıştay tarafından ehliyet ve eserleriyle kendisini ispat etmiş ve birinci sınıf hâkim olan kendi üyeleri arasından doğrudan seçilmesi

⁶³⁴ ibid.

⁶³⁵ Öden, M.: "Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Anayasa Yargısı", AÜHFD, Y.1999, C.48, S.1, s. 37; Öden, Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, s. 87-90; Öden, M.: "İkinci Oturum: Yargı – Tartışma", Türkiye'nin Anayasa Gündemi Sempozyumu (Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 127-129.

⁶³⁶ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 42-48, 256 ; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 335-336.

⁶³⁷ Hekimoğlu, s. 93-97; Karacaoğlu, s. 236-239.

gerektiğini ifade etmiştir. Hekimoğlu bu kapsamda kamu hukuku alanında daha yoğun çalışmalarından dolayı Danıştay üyelerinin Yargıtay üyelerine nazaran Mahkeme kompozisyonunda daha ağırlıklı olması gerektiğini belirtmiştir.⁶³⁸

Öden'e göre ayrıca, Mahkeme üyelerinin çoğunluğu deneyimli ve birikimli yüksek yargı organları hâkimlerinden oluşması önemlidir. 2010 Anayasa Değişiklikleri ile Mahkeme'ye seçilebilecek hukukçu üyelerin sayısının artma ihtimalini olumlu ve yerinde bulan Öden, yüksek yargı organlarından gelecek hakim kökenli üyelerin sayısının artmasına rağmen nihayetinde üye tamsayısı on yediye yükselen Mahkeme'deki oranlarının düştüğüne işaret etmekte ve hukukçu çoğunluğu arttırmak için yüksek yargı organlarından özellikle de Yargıtay ve Danıştay'dan gelecek üye sayısının arttırılması gerektiğini ifade etmektedir.⁶³⁹ Ayrıca Öden ve Kaboğlu'na göre Yüksek Mahkemeler, kontenjanları dâhilindeki üyeleri doğrudan seçmelidir.⁶⁴⁰ Bumin, Onar ve Şentop da doğrudan seçim hususunda Öden ve Kaboğlu ile aynı görüştedir.⁶⁴¹ Tüm bunlara ek olarak Öden, Mahkeme'nin tüm üyeleri için gelmeden önceki görevlerinde deneyim kazanacak şekilde belli bir süre görev yapmış olma koşulu getirilmesi; Mahkeme'ye seçilecek öğretim üyelerinin tamamının hukukçu öğretim üyeleri olması ve avukat üyenin de Baro Başkanları tarafından değil TBB Genel Kurulu tarafından doğrudan seçilmesi gerektiğini ifade

⁶³⁸ Hekimoğlu, s.84, 94-95

⁶³⁹ Öden, Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, s. 89-90, 97; Öden, Tartışma, 127-128.

⁶⁴⁰ Öden, Anayasa Yargısı, s. 37; Öden, Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, s. 97; Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 42-48, 256; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 335-336.

⁶⁴¹ Bumin, M.: "39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2001)", Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 236-237. Bumin bu görüşünü 2003 yılındaki konuşmasında da tekrarlamıştır. (Bumin, 2003, s.272.); Onar, Panel, s. 110-111; Şentop, s. 36.

etmektedir. Son olarak ise, Anayasa Mahkemesi raportörlerinin de mutlaka hukukçu olması kaydıyla Mahkeme’de üye olarak bulunması gerektiğini savunmaktadır.⁶⁴²

Öden’in bu görüşlerinin bir kısmını savunduğu 2013 tarihli sempozyumun tartışma bölümünde ve çok daha yeni tarihli bir röportajında eski Mahkeme üyelerinden Sağlam, kendi üyelik deneyimlerinden de yola çıkarak Mahkeme’de mutlaka anayasa hukukçularının bulunması gerektiğini ve kendi dönemindeki tek anayasa hukuku kökenli üye olarak anayasa hukukunda uzmanlaşmış bir kişinin Mahkeme müzakere ve kararlarında oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. 1962 tarihli eserinde Aksoy da aynı görüşü ifade etmekteydi. Sağlam ayrıca, yüksek yargı organlarından Danıştay’ın anayasa hukukunun uygulama alanı olan idare hukuku alanındaki yüksek yargı organı olmasından bahisle, Danıştay kökenli üyelerin Anayasa Yargısına daha yatkın olduğunu ifade ederek bu sebeple Mahkeme’de Yargıtay üyelerinden daha çok Danıştay üyelerinin bulunması yönünde görüş açıklamıştır.⁶⁴³

Kanadoğlu’na göre, Mahkeme’nin bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması için üyelerinin belirlenmesinde tamamıyla yüksek yargı organlarına yetki verilmesi önerisi de eleştiriye açıktır. Zira yargı organları diğer yargı organlarının üyelerinin seçim mercii değildir. Fakat Mahkeme üyelerinin seçilmesinde ‘kooptatif unsur’, dengeleyici bir çözüm olarak gereklidir.⁶⁴⁴ Kanadoğlu’nun Anayurt ve Başlar’ın da benimsediği görüşüne göre, Anayasa Mahkemesi’ne üye belirlenmesinde benimsenen sistemlerden azade olarak, seçilecek üyelerin ehil olması önemlidir.

⁶⁴² Öden, Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, s. 90, 95; Öden, Tartışma, s. 128-129.

⁶⁴³ Aksoy, s. 153; Sağlam, F.: “İkinci Oturum: Yargı – Tartışma”, Türkiye’nin Anayasa Gündemi Sempozyumu (Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 131-132; Sağlam, Röportaj, s. 564-566.

⁶⁴⁴ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 68.

Bunu sağlayacak unsur, Mahkeme'nin yargısal işlevini dikkate alarak, üyelerin tamamının mutlaka hâkimlik mesleği mensubu olması değil; fakat hukukçu olmasıdır. Mahkeme üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nin Avrupa'daki muadillerine benzer şekilde kamuoyunca tanınmış ve alanında uzmanlaşmış hukukçular arasından seçilmelidir.⁶⁴⁵ Anayurt ve Başlar, bu görüşe ilaveten, tüm hukukçu üyelerin, hukuk mesleğinin farklı deneyim alanlarından (Örneğin, avukat, hâkim, öğretim üyesi, kamu görevlisi, siyasetçi gibi) belirlenmesinin Mahkeme'ye daha çoğulcu ve dengeli bir kompozisyon sağlayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁴⁶

Başlar bu görüşlere ilaveten, eski Anayasa Mahkemesi Başkanlarından Kılıç'ın da Mahkeme'nin kendi önerisinin tartışıldığı 2004 tarihindeki Anayasa Yargısı Sempozyumunda benzer biçimde ifade ettiği şekilde, yüksek yargı organlarından gelecek hâkim kökenli üyelerin azaltılması ve bunlar yerine kamu hukuku özellikle de anayasa hukuku ve anayasa yargısı alanlarına tecrübeli kişilerin seçilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁴⁷ Mahkeme'ye yargı organlarından yasama ve yürütme organları ile eşit şekilde üçte bir tutarında üye seçilmesini öngören yazar, Mahkeme'de hukukçu üyelerin temsiline ilişkin ideal bir model ortaya koymuştur. Bu modele göre Mahkeme üç gruptan oluşacaktır: Yargı organlarınca seçilecek ve Mahkeme'de bağımsızlığı temsil eden ve uygulamayı bilen Mahkeme üyelerinin üçte birini oluşturacak hâkimler grubu; 'teoriyi' bilen ve anayasallık denetimini gerçekleştirecek teorisyenler olan üniversite profesörleri grubu; Meclis tarafından

⁶⁴⁵ Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi, s. 71-72; Kanadoğlu, Yeni Anayasa Arayışları Bağlamında Anayasa Mahkemesi, s. 71; Anayurt, Anayasa mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar, s. 136-138; ; Başlar, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s. 15-19.

⁶⁴⁶ Anayurt, Anayasa mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar, s. 138-139; Başlar, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s. 15-19.

⁶⁴⁷ Kılıç, H.: *"Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri"*, AYD, C.21, Y.2004, s. 90; Başlar, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 4; Başlar, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s. 15, 19-20.

seçilecek ve siyasi kimliği ile ideolojik boyutu ön planda olan, bilgi; birikim ve vizyon sahibi, müzakerelere değişik bakış açıları yansıtacak bürokrat ve avukatlar grubu .⁶⁴⁸

Hakyemez'e göre, Mahkeme'de yüksek yargı organlarının ağırlıkta olduğu bir kompozisyon, Mahkeme'nin bir yargı organı olmasından dolayı ilk bakışta faydalı gibi dursa ve kanunların anayasaya uygunluk denetimi açısından başarılı olabilirse de Mahkeme'nin gerçekleştirdiği yargılama faaliyeti, klasik yargı organlarının faaliyetlerinden farklı ve hukukla siyasetin kesiştiği bir noktada, 'siyaseti hukukileştiren' bir faaliyettir. Özellikle Yargıtay ve Danıştay kökenli Mahkeme üyeleri, Anayasa mahkemelerinin temel hak ve özgürlüklerin temini işlevini ancak bir ölçüde sağlayabilirler. anayasa yargısının esas işlevi olan siyasal iktidarın çok çeşitli konulardaki faaliyetlerinin denetlenmesi kapsamında, yasama ve yürütme erklerinin görev ve yetkileri, devlet erkleri arasındaki yetki paylaşımının sınırları, kamu hizmetleri, sosyal devlet, özelleştirmeler, ekonomi vb. hususlar adli ve idari yargı kollarından gelecek üyelerin üzerinde tecrübe kazandığı hususlar değildir. Ayrıca, Mahkeme'de yüksek yargı organları kökenli üyeler, Mahkeme'yi yargı bürokrasisinin egemenliğine sokmaktadır. Bu sebeplerle, Hakyemez'in görüşüne göre, Anayasa Mahkemesi'nin kompozisyonunda yüksek yargı organları bürokrasisinin ağırlığı azaltılmalı ve böylelikle Mahkeme'de farklı temayüllerin temsil edilmesi ve daha çoğulcu bir kompozisyon sağlanmalıdır. Nitekim Hakyemez daha sonraki bir çalışmada, 2010 Anayasa Değişiklikleri'ni bu kapsamda Mahkeme'de yargı organlarının bürokratik vesayetini azaltmaya yönelik olumlu bir

⁶⁴⁸ Başlar, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 4; Başlar, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s. 15, 19-20.

gelişme olarak görmektedir.⁶⁴⁹ Bu kapsamda Hakyemez, kendi eserinde yer verdiği 2009 tarihli on sekiz üyeden müteşekkil Mahkeme kompozisyonu önerisinde⁶⁵⁰ toplam sekiz üyenin (Üçü Yargıtay, ikisi Danıştay, biri Sayıştay) yüksek yargı organları tarafından doğrudan seçilmesini öngörmektedir. Burada Hakyemez'in önerdiği şekilde bir üyenin de kendi raportörleri arasından Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca seçildiği göz önüne alınırsa toplam dokuz üyenin yüksek yargı organları kontenjanlarına ayrıldığı söylenebilir.⁶⁵¹

Gönenç'e göre, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerine de dikkate alındığında, hukukun farklı dallarından ve farklı meslek tecrübelerine sahip kişilerden belirlenseler dahi, Anayasa mahkemelerinin üyelerinin çoğunluğu hukuk eğitimi almış ve hukuk mantığı ve tekniğine vakıf olmalıdır. Bu görüşün gerekçesi, her ne kadar Anayasa mahkemelerinin klasik mahkemelerden farklı olarak sosyal ve siyasi konularla da yakından ilgilenen bir mahkeme olması dolayısıyla farklı meslek ve disiplinlerden üye seçilmesine imkân tanınması gerekliliği bulunmasına rağmen, bu

⁶⁴⁹ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 376, 383, 390-391, 435-436; Hakyemez, 2010 Anayasa Değişiklikleri, s. 398.

⁶⁵⁰ Hakyemez'in 2009 tarihli 18 üyeden müteşekkil Mahkeme kompozisyonu önerisi şu şekildedir:

"Anayasa Mahkemesinin 18 asıl üyesinden üç üye Yargıtay, iki üye Danıştay ve bir üye Sayıştay Başkan ve üyeleri arasından, sayılan organların genel kurullarınca salt çoğunlukla doğrudan seçilir. 8 üye TBMM tarafından seçilir. Üç üye Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Bir üye Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından salt çoğunlukla seçilir.

Cumhurbaşkanı; üç üyeden birini 15 yıllık avukatlar arasından, iki üyeyi ise hukuk, iktisadi ve idari bilimler ya da siyasal bilgiler fakültesi mezunu üst kademe yöneticileri arasından doğrudan seçer. TBMM 8 üyeyi hukuk, iktisat, maliye, kamu yönetimi ve siyaset bilimi alanında en az 15 yıl öğretim üyeliği yapmış olan adaylar arasından doğrudan doğruya seçer. Toplam sekiz öğretim üyesinin beşinin hukuk alanında çalışıyor olması zorunludur. Aday belirleme ve seçim aşamalarında TBMM'deki tek bir partinin çoğunluğundan ziyade, parlamentodaki farklı eğilimlerin de desteğini almayı he-defleyen nitelikli çoğunlukla seçme ve benzeri tedbirler alınır.

Tüm üyeler için asgari yaş sınırı 40 olup üyeler 65 yaşına kadar görevde kalabilirler. Üyelerin görev süresi 10 yıldır." (Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 436-437'den naklen.).

⁶⁵¹ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 436-437.

kurumların nihayetinde yargılama yapan birer mahkeme olmasıdır. Tunç, İyimaya, Hakyemez ve Yavuz da bu görüştedir.⁶⁵²

Hakyemez bu görüşe ek olarak, 1982 Anayasası'nın ilk halinde Mahkeme'nin üye kompozisyonunda toplamda sekiz asil iki yedek üyenin hukukçu olmaması ihtimalini eleştirmiş; hukukçu olmayan üyelerin de kendilerini geliştirirlerse sınırlı bir yetkinlik kazanabileceğini ancak bunun Mahkeme'deki üyelik görev süresinde uzun bir vakit alabileceğini hatta mümkün olmayabileceğini, çoğunluğu hukukçu olmayan üyelerin hukuksal kararlar vermeye çalışmasında 'formasyon eksikliğinden' kaynaklı sorunlar çıkabileceğini, Yüce Divan görevinin de Mahkeme'de çoğunluğu hukukçu olmayan bir kompozisyonla bağdaşmayacağını belirtmiştir. Gülener de bu görüştedir. Bu kapsamda Hakyemez, Mahkeme'de çoğunluğu oluşturacak şekilde hukukçu üye sayısının ekseriyetinin yüksek yargı organları kontenjanları yerine anayasa hukukçularına da mutlaka yer vermek suretiyle hukukçu öğretim üyeleriyle sağlanması gerektiği görüşündedir. Nitekim Hakyemez, yukarıda zikredilen on sekiz kompozisyon önerisinde Yargıtay ve Danıştay'dan gelecek beş üye ile Cumhurbaşkanınca seçilecek bir avukat üye haricinde TBMM tarafından seçilecek sekiz üyeden beşinin de hukukçu olmasını öngörmüştür. Buna Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından gelecek üye de eklenirse toplam on iki üye hukukçu olabilecektir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın üst kademe yöneticileri arasından seçeceği iki üye ile TBMM'nin öğretim üyeleri arasından seçeceği üç üyenin de hukukçu olması mümkündür.⁶⁵³ Ancak, tüm bunlara ek olarak Hakyemez'e göre, Anayasa

⁶⁵² Gönenç, Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi, s. 22; Tunç, Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar, s. 296; Tunç, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı, s. 165-166; İyimaya, s. 31-32; Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 412-415; Yavuz, s. 245-246.

⁶⁵³ Hakyemez, Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi, s. 408-417, s. 436-437; Gülener, s. 298-299.

mahkemelerinin işlevleri ve kararlarında siyasi, sosyal, ekonomik boyutlar da bulunmaktadır. Bu sebeple, sınırlı sayıda da olsa özellikle siyasi bilimler, ekonomi ve maliye alanlarına uzmanlaşmış üyelere yer vermek Mahkeme kararlarının teorik altyapısı kuvvetli, zengin ve değişik boyutları irdeleyerek alınmış olmasına katkıda bulunmaktadır. Bu son görüş Gülener tarafından da benimsenmektedir.⁶⁵⁴

İyimaya Gönenç ve Hakyemez'in açıklanan bu görüşlerine ilaveten, Mahkeme'de en az üç üyenin siyaset bilimi, ekonomi ve sosyoloji alanlarındaki öğretim üyelerinden seçilmesinin Mahkeme'nin işlev ve verimliliği açısından zorunlu olduğunu ve uygulamayı iyi bildikleri; katkı kapasitelerinin yüksek olduğu; Mahkeme'yi 'aykırı düşünce, farklı seslendirme ve çoğulculuk yönlerinden' zenginleştirecekleri gerekçeleriyle, en az iki avukatın tıpkı diğer yüksek yargı erkleri gibi bir yargı erki olarak gördüğü TBB tarafından doğrudan seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. İyimaya, avukatları Mahkeme'nin 'temel dinamiklerinden biri olarak' görmektedir. Mahkeme'deki yüksek yargı organlarının kontenjanları yönünden ise, Mahkeme'nin çoğunluğunu oluşturacak hukukçu üyelerin tamamına yakının yalnızca hâkimlerden değil, çeşitli mensubiyet tabanlarından gelen hukukçulardan (hukuk müşavirleri, bilim adamları, Anayasa Mahkemesi raportörleri, avukatlar) oluşması gerektiğini ifade etmekte ve 2005 tarihli kendi kompozisyon önerisinde⁶⁵⁵, on yedi

⁶⁵⁴ İbid, s. 412-415; Gülener, s. 298-299.

⁶⁵⁵ İyimaya'nın 2005 tarihli kompozisyon önerisindeki 146. madde taslağı şu şekildedir:

"Madde 146-Anayasa Mahkemesi, onyedi üyeden kurulur.

Anayasa hukuku, sosyoloji, siyaset bilimi alanlarından birer yüksek öğretim görevlisi üye ve hukukta en az lisans üstü dereceye sahip bir avukat, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca, üye tam sayısının salt-çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Üye tam sayısının beşte ikisinden az olmak üzere, 4 ncü turda en çok oy alan, seçilmiş sayılır. Boşalmayı izleyen bir ay içinde seçimin gerçekleşmemesi halinde, grubu bulunan siyasi partilerin de görüşü alınarak aynı nitelikleri taşıyan üyeler, en geç onbeş gün içinde Meclis Başkanı tarafından atanır.

Üyelerden dördü Yargıtay, ikisi Danıştay, biri Sayıştay Genel Kurullarınca, kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Üye tam sayısının beşte ikisinden az olmamak üzere, dördüncü turda en çok oy alan, seçilmiş sayılır.

üyeden müteşekkil Anayasa Mahkemesi'nin çoğunluğunu oluşturacak şekilde toplam on üyesinin (dördü Yargıtay, ikisi Danıştay, biri Sayıştay, ikisi TBB ve kendi raportörleri arasından seçilmek üzere biri Anayasa Mahkemesi) yüksek yargı organları ve TBB tarafından seçimini öngörmektedir. Ayrıca bu kompozisyon önerisinde yazar, üst kademe yöneticilerini seçim kümesinden çıkararak yerine bir üst kademe hukuk müşaviri ile TBMM tarafından seçilecek bir Anayasa Hukuku öğretim üyesi eklemiş ve TBMM'nin seçeceği birer sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarından; Cumhurbaşkanı'nın seçeceği bir ekonomi alanından gelecek öğretim üyeleri ile Sayıştay'dan bir ve hukukçu olmayan üyelerinden seçim yapılması haline Danıştay'dan iki üye olmak üzere maksimum altı hukukçu olmayan üye öngörmüştür.⁶⁵⁶

Gözler, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunda yüksek yargı organlarından gelecek toplam yedi üyeden dördünün (ikisi Danıştay, ikisi Sayıştay)

Bir üye, Anayasa Mahkemesi tarafından ve raportörleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Biri hukukta en az lisans üstü dereceye sahip olanlardan olmak üzere ,iki üye avukatlar arasından Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunun salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Üst kademe hukuk müşavirlerinden bir, özel hukuk ve ekonomi bilimi alanlarından birer yüksek öğretim görevlisi olmak üzere toplam üç üye Cumhurbaşkanı tarafından atanır.

Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak şarttır. Yüksek Mahkemelerce seçileceklerin seçim sırasındaki görevlerinde en az üç yıl bulunmuş, üst kademe hukuk müşavirinin en az onbeş yıl kamu görevinde çalışmış ve avukatların da bu süre kadar meslek kademine ulaşmış olmaları gerekir.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev süresi dokuz yıldır. Altı ayı aşmamak üzere, boşalan yerlere seçim veya atama gerçekleşinceye kadar, önceki üyenin görevi devam eder.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin üçte biri, üç yılda bir yenilenir.

Bir kimse, bir defadan fazla Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılacak seçimlerle ilgili olarak, adaylığa başvurma, seçim, grubu bulunan her siyasi partinin eşit temsil olunacağı ve genel kurulda oylanacak her daldan üçer kişiyi belirleyecek geçici komisyon konularındaki usul ve esaslar, içtüzükte ve yasada gösterilir.

Anayasa Mahkemesi, üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile üç yıl için bir başkan ve iki başkanvekili seçer. Önceki başkan ve başkanvekilleri, yeniden seçilebilirler. Bu seçimlerde toplantı yeter sayısı, en az onüç'tür.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, üniversitelerde öğretim üyeliği hariç, asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.” (İyimaya, s. 49-50'den naklen.).

⁶⁵⁶ İyimaya, s. 34, 40-43, 49-50.

hukukçu olmamasını ve mevcut Anayasal düzenlemelerde toplam olarak Mahkeme kompozisyonunun büyük çoğunluğunun hukukçu olmama ihtimalini eleştirmektedir. Gözler'e göre kanunların anayasaya uygunluk denetimi yanında Yüce Divan yargılaması işlevi de bulunan Mahkeme'de hukuk formasyonuna sahip olmayan üye sayısı kesinlikle çoğunluğu oluşturmamalı ve hatta Mahkeme'ye hukukçu olmayan üye seçilebilmesi bir Anayasa değişikliği ile yasaklanmalıdır. Gözler, özellikle son yıllarda Mahkeme kompozisyonunda hukukçu olmayan üyelerin arttığının, 2019 yılının Ekim ayı itibariyle mevcut on altı üyeden sekizinin; 2021 yılının Mayıs ayı itibariyle de Mahkeme'nin çoğunluğunu oluşturacak şekilde on beş üyeden sekizinin hukukçu olmadığına altını çizmekte ve bu konuda Cumhurbaşkanı'nın gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan kullandığı takdir yetkisi ile Cumhurbaşkanı'na hukukçu olmayan adaylar gösteren Danıştay ve YÖK üyelerinin iradesini eleştirmektedir. Gözler, Ekim 2019 itibariyle emekli olan yüz on üç Mahkeme üyesinden yalnız on dördünün (oran %12) hukukçu olmamasına karşın 2021 yılındaki kompozisyonda bu oranın %53 olduğunun altını çizerek, bu artışın özellikle 2010 Anayasa Değişikliklerinden sonra gündeme geldiğini belirtmektedir. Ayrıca Gözler, Mahkeme'de bir Anayasa Hukuku profesörünün mutlaka bulunması gerektiğini ifade etmiş; Mahkeme tarihinde sadece bir üyenin (Fazıl Sağlam) Anayasa Hukuku profesörü olduğunu, ancak Sağlam'ın da avukat kontenjanından seçildiğini belirterek bu durumu eleştirmiştir.⁶⁵⁷

Gözler, 2001 tarihli eserinde ise, 1982 Anayasası'nın ilk halindeki Mahkeme kompozisyonunda yüksek yargı organlarının ağırlığını eleştirmiş ve dünyadaki örneklerinde hiç olmadığı kadar çok yüksek yargı organı üyesinin Mahkeme'de yer

⁶⁵⁷ Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s. 1212, 1216, 1218-1220; Gözler, Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1'

aldığı üye seçim usulünün demokratik olmadığını ifade etmiştir. Gözler bu bağlamda yargı organlarınca üye seçim yetkisinin diğer devlet erkleriyle eşit şekilde olması gerektiğini ifade etmiş ve 2001 tarihli kompozisyon önerisinde⁶⁵⁸ on bir üyeden müteşekkil Mahkeme'nin dört üyesinin Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca seçilmesini öngörmüştür.⁶⁵⁹ Gözler, İyimaya'nın 2005 tarihli eserinde yer verdiği kompozisyon önerisinde⁶⁶⁰, on bir asıl dört yedek üyeden müteşekkil Mahkeme'nin tamamı hukukçulardan seçilmek üzere, toplam üç asıl ve bir yedek üyesinin HSYK tarafından yalnızca hâkimler değil uzman hukukçular arasından seçilmesini öngörmüştür.⁶⁶¹

Göztepe'ye göre, Anayasa Mahkemesi'nin meşruiyetini ve rasyonel kararlar almasını sağlamada 'altın denge'nin unsurlarından biri, Mahkeme üyelerinin yüksek hukuki niteliklere sahip ve hukuk bilgilerinin çeşitli anayasal meseleleri çözmede belirli bir yetkinliğe ulaşmış olmasıdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, 2010 Anayasa Değişiklikleri sonrasında Anayasa Mahkemesi kompozisyonu,

⁶⁵⁸ Gözler bu kompozisyon önerisinde, Anayasa Mahkemesi'nin on bir asıl üyesinden üçünün Cumhurbaşkanı; dördünün TBMM ve kalan dördünün de HSYK tarafından seçilmesini öngörmüştür. (Gözler, Anayasa Değişikliği Gerekli Mi?, s. 96-97.).

⁶⁵⁹ İbid, s. 74-75, 96-97.

⁶⁶⁰ Gözler'in İyimaya'nın 2005 tarihli eserinde yer alan kompozisyon önerisi şu şekildedir:

"Madde 146-Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi dört asıl ve bir yedek üyeyi, Cumhurbaşkanı iki asıl ve bir yedek üyeyi, Bakanlar Kurulu iki asıl ve bir yedek üyeyi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üç asıl ve bir yedek üyeyi, yaş ve hizmet yılı sınırlaması olmaksızın, hukuk alanında en az lisans üstü dereceye sahip veya hukuk alanında yayınlar yapmış uzman hukukçular arasından seçer. Cumhurbaşkanının seçeceği üyelerin üniversitelerde öğretim üyeliği yapıyor veya yapmış olması şarttır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye seçiminde birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla seçim yapılamazsa ikinci oylama yapılır. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır. Bu oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur. Oylamalar gizli oy esasına göre yapılır.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir başkan ve bir başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler."

Anayasa Mahkemesi üyeleri, asli görevleri dışında, üniversitelerde öğretim üyeliği hariç, resmi veya özel hiç bir görev alamazlar." (İyimaya, s. 47-48'den naklen.).

⁶⁶¹ ibid.

çoğunluğunun hukukçu üyelere oluşmamasına oldukça müsaittir. Göztepe, çoğunluğu hukukçu olmayan üyelere oluşan bir kompozisyonun, “*anayasanın yorumlanması gibi son derece teknik, zor ve hukuk metodolojisinin en çetrefil alanlarından birisinde çalışmak ve nitelikli içtihatlar geliştirebilmek için Mahkeme’nin donanımının yetersizliğini*”⁶⁶² yansıtacağını ifade etmektedir.⁶⁶³

Steinsdorff / Göztepe / Abad-Andrade / Petersen, mevcut kompozisyonunda Anayasa Mahkemesi’nin sadece altı üyesinin (üçü Yargıtay, biri baro başkanları, iki YÖK’ün gösterdiği adaylar arasından seçilenler) hukukçu olmasının zorunlu olduğunu ve Mahkeme çoğunluğunu oluşturacak kalan dokuz üyenin (dördü Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanan; ikisi Danıştay, biri YÖK, ikisi Sayıştay’ın gösterdiği adaylar arasından seçilenler) hukukçu olmama ihtimalini, kanunların anayasallık denetiminin karışık yasal zemini ve anayasa şikayeti usulü dikkate alındığında sorunlu bulmakta ve eleştirmektedir. Yazarlar, 2010 Anayasa Değişikliği’nde ilgili madde gerekçesinde yer alan, anayasa koyucunun ‘sosyal ve ekonomik zeminle anayasal sorunlara daha adil çözümler bulabilmeye uygun bir Anayasa Mahkemesi yapısı oluşturma’ amacını ikna edici bulmamakta, neticede tüm anayasal sorunların sosyo-ekonomik zemini olduğunu ve hukuk formasyonunun, anayasal sorunlarla başa çıkmada daha iyi bir bilgi birikimi ve yöntem sağlayacağını belirtmektedir.⁶⁶⁴ Yazarlar ayrıca, Baro Başkanlarınca TBMM’ye sunulacak adayların belirlenmesi yöntemini de siyasi çoğunluğun dolaylı olarak etkilemesine oldukça açık bulmakta ve Mahkeme’ye avukat kontenjanı için, üye sayılarına bakılmaksızın her Baro Başkanı’nın tek oy kullanabildiği aday gösterme usulü yerine

⁶⁶² Göztepe, s. 416’dan naklen.

⁶⁶³ Göztepe, s. 412, 416.

⁶⁶⁴ Steinsdorff / Göztepe / Abad-Andrade / Petersen, s. 54.

Baroların üye sayılarıyla orantılı temsil edildiği TBB Genel Kurulu'nun bu kontenjana doğrudan üye seçmesinin daha adil bir temsil yaratacağını belirtmektedir.⁶⁶⁵

Atar, 2003 tarihindeki on beş üyeli kendi kompozisyon önerisinde, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunda çoğunluk oluşturacak şekilde sekiz üyeyi yüksek yargı organlarının doğrudan seçmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁶⁶ Ayrıca Atar'a göre 1982 Anayasası'nın ilk halindeki kompozisyon, Mahkeme'de hukukçu olmayan bir çoğunluğun hâkim olmasına ve bu durumun Mahkeme'nin yargısal fonksiyonunu olumsuz etkilemesine çok müsaittir. Bu sebeple Sayıştay dışındaki yüksek mahkemelerden seçilecek üyelerin hukukçu olması koşulu aranmalı; üst kademe yöneticileri arasından üye seçimi yapılmamalıdır.⁶⁶⁷

Odyakmaz'a göre, Mahkeme'ye Yüksek Mahkemeler doğrudan üye seçmelidir. Hatta Askeri Yüksek Yargı Organları da Mahkeme'de temsil edilmelidir. Ancak Odyakmaz, Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun hukukçu olması görüşüne karşıdır. Buna göre, kanunların Anayasaya uygunluğunu sadece hukuk normları bakımından değil cumhuriyetin nitelikleri bakımından da denetleyen Mahkeme'de hukuk formasyonu dışındaki diğer sosyal bilimler meslek gruplarının da temsil edilmesi, kararlarda cumhuriyetin nitelikleri bakımından değerlendirmeler

⁶⁶⁵ İbid, s. 52.

⁶⁶⁶ Atar, Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın Kuruluşu Üzerine..., s. 268. Atar'ın kompozisyon önerisi şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesinin üç asıl ve bir yedek üyesi, kendi başkan ve üyeleri (başsavcı dahil) arasından Yargıtay; bir asıl ve bir yedek üyesi, kendi başkan ve üyeleri (başkanın sözcüsü dahil) arasından Danıştay; bir asıl üyesi kendi başkan ve üyeleri arasından Sayıştay; bir asıl üyesi, kendi üyeleri arasından müştereken Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından seçilmelidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geriye kalan üyelere dört asıl ve iki yedek üyeyi üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında bulunan öğretim üyeleri arasından, bir asıl üyeyi ise avukatlar arasından seçmelidir.” Atar ayrıca, yedek üyeliğin kaldırılması halinde bunların asil üyelik kontenjanına dönüştürülmesini de eklemektedir. (İbid, s. 268'den naklen).

⁶⁶⁷ İbid, s. 270; Atar, 2008 yılındaki Anayasa Yargısı Sempozyumu'nda da bu görüşlerini tekrarlamıştır. (Atar, Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılması, s. 102-103.)

için zaruri olup bu meslek gruplarından üyeler, Anayasa Mahkemesi'nin görevini layıkıyla gerçekleştirmesine destek olacak ve çeşitli değerlendirme ve bakış açılarıyla kararları zenginleştirecektir.⁶⁶⁸

Mezkûr Anayasa Mahkemesi kararına ilişkin karşıoyunda Kantarcıoğlu, Paksüt'ün 2010 Anayasa Değişikliği ile yüksek yargı organlarının Cumhurbaşkanı'na sunacakları adaylar belirlenirken üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaksızın en çok oy alan üç kişinin aday olarak seçilmesinin çağdaş demokratik ülkelerin Anayasa mahkemelerinin kompozisyonunda yüksek yargı organlarının da uygun ölçüde yer alması ilkesini zedeleyerek yüksek yargı organlarının Mahkeme kompozisyonundaki kontenjanlarının etkisizleştiği yönündeki görüşüne ilaveten bu durumun, yüksek yargı organlarındaki aday seçimini çoğulculuğa değil çoğunluğa dayalı hale getirdiğini ve bunun da, yüksek yargı organlarınca yapılacak seçimlerde belli grup ve görüşlerin egemen olmasına yol açtığını; daha nitelikli adayların seçilmesini engellediğini; antidemokratik ve yargı bağımsızlığı ile tarafsızlığına aykırı mahiyette olduğunu ifade etmektedir. Perктаş da karşıoyunda buna çok benzer görüşte olup Erten ve Apalak da kendi karşıoylarında Kantarcıoğlu'nun bu görüşlerine aynen katıldıklarını belirtmiştir.⁶⁶⁹

Perктаş ayrıca, 2010 Anayasa Değişikliği ile, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunda yüksek yargı organlarının kontenjanlarının azaltılmasının, Yüce Divan yetkisi de göz önüne alındığında Mahkeme'nin yaptığı görevin niteliği bakımından hukuka aykırı ve antidemokratik olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷⁰

⁶⁶⁸ Odyakmaz, s. 186, 188.

⁶⁶⁹ AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG, T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

⁶⁷⁰ agk.

Fendoğlu, Mahkeme kompozisyonunda yargı organlarının ağırlığı 1982 Anayasası'nın ilk hali ve 2017 sonrası mevcut halinde 1961 Anayasası'na göre artmış olmasına rağmen, dünyadaki muadilleriyle kıyaslandığında T.C. Anayasa Mahkemesi'nde hukukçu olmayan üye sayısının çokluğunu eleştirmektedir.⁶⁷¹

Eren'e göre, 1961 Anayasası'nın benimsediği çoğulcu, farklı ve dengeli temsile imkân veren modele uygun olarak, Cumhurbaşkanı'nın üye seçme ve atama yetkisi karşısında yeterli bir denge sağlamak amacıyla Yüksek Mahkemelerin Mahkeme'ye doğrudan üye seçimi Mahkeme'nin demokratik meşruiyetini arttıracaktır.⁶⁷²

Metin'e göre, Mahkeme'ye üye seçme yetkisi üç organa (yasama-yürütme-yargı) eşit paylaştırılmalı ve yüksek yargı organları üye kontenjanlarını kendisi seçmelidir. Uzun ve Yavuz da bu görüşe katılmaktadır.⁶⁷³ Metin ayrıca, Mahkeme kompozisyonunda hukukçu olmayanlardan seçilmesi muhtemel üye kontenjanının oldukça azaltılması gerektiğini ifade etmekte ve bu kapsamda Cumhurbaşkanınca doğrudan seçilecek dört üyenin seçileceği kümede yer alan üst kademe yöneticileri için, ya bunların tamamının hukukçu olması gerektiğinin öngörülmesi ya da üst kademe yöneticilerinin kümeden tamamen çıkarılması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁷⁴

Bakırcı'ya göre, 1961 Anayasası döneminde Mahkeme üyelerinin çoğunluğu olan sekiz (dört Yargıtay, üç Danıştay; bir Askeri Yargıtayca gösterilen adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından), hatta Sayıştay da dâhil edildiğinde dokuz üyeyi yüksek yargı organları doğrudan belirlerken; 1982 Anayasası'nın ilk halinde

⁶⁷¹ Fendoğlu, s. 140.

⁶⁷² Eren, s. 1102.

⁶⁷³ Metin, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 475, 477-478; Metin, Anayasa Mahkemesinin Konumu, s. 106; Uzun, s. 205; Yavuz, s. 252.

⁶⁷⁴ Metin, Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması, s. 474.

yüksek yargı organları üyeleri arasından Mahkeme'ye seçilip atanacak üyelerin sayısı yediye (üç Yargıtay, iki Danıştay, bir Askeri Yargıtay, bir AYİM), 2017 Anayasa Değişikliği sonrası ise bu sayının beşe (üç Yargıtay, iki Danıştay) inmiş olması ve geri kalan yedi üyeyi özgürce belirleyebilmesi, Cumhurbaşkanı'nın Mahkeme kompozisyonundaki ağırlığını arttırmıştır.⁶⁷⁵

Ulaş'a göre 1982 Anayasası'nın öngördüğü kompozisyon, Mahkeme'de hukukçu olmayan üyelerin çoğunlukta bulunmasına pek müsait ve bu yönden, Mahkeme'nin yargısal işlevini olumsuz etkileyebilecek nitelikte ve Avrupa'daki muadilleriyle bağdaşmayan bir yapıdadır. Bu sebeple, Mahkeme kompozisyonunda hukukçu üyeler çoğunluğu oluşturmmalıdır. Tahmazoğlu-Üzeltürk de, Mahkeme kararlarının hukuki zeminde verilmesi ve meşruiyetin pekişmesi amacıyla bu görüştedir.⁶⁷⁶ Tahmazoğlu-Üzeltürk bununla birlikte, Mahkeme'de özellikle kamu hukuku ağırlıkta olmak üzere özel ve mali hukuk dallarında çalışmış hukukçuların yer alması gerektiğini ifade etmiş; 2010 Anayasa Değişiklikleri neticesinde belirlenecekleri kümenin genişliği sebebiyle Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanacak dört üyenin de hukukçu olmama ihtimalini eleştirmiştir.⁶⁷⁷

Tülen de, Mahkeme'de farklı hukuk dallarından üyelerin bulunması gerektiğine dair görüşe katılmaktadır. Ancak Tülen'e göre, 1982 Anayasası'nın ilk halindeki Mahkeme kompozisyonu, çoğunluğunun hukukçu olmamasına müsait değildir ve Mahkeme çoğunluğunun hukuk formasyonuna sahip olması koşulu 'zımnen vazedilmiş'tir. Tülen, hukukçu olmayan üyelerin Mahkeme'de çok istisnai

⁶⁷⁵ Bakırcı, s. 60-61.

⁶⁷⁶ Ulaş, s. 329, 333-334; Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 52, 61-62.

⁶⁷⁷ Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 52, 62.

olarak yer alabileceğini ifade etmekle birlikte, hukukla hiç alakası olmayan üyelerin Mahkeme’de yer almasını da eleştirmektedir.⁶⁷⁸

Ulaş, üstte bahsedilen görüşüne ek olarak, Yüksek Mahkemelerin doğrudan üye seçme yetkisi uzun vadede ‘*demokratik güçler ilkesine aykırı, bir oligarşik rejim tehlikesi*’ yaratmaya müsait olduğundan tercih edilmemesi gerektiğini savunmakta ve Kurnaz da bu görüşe katılmaktadır.⁶⁷⁹

Taşkın’a göre mevcut kompozisyon hukukçu olmayan üyelerin atanmasına oldukça müsaittir. Görevi gereği siyasi ve mali sorunlara ilişkin kararlar verecek Mahkeme’de, hukukçu olmayan üyelerin de faydalı olacağı kesin olmakla birlikte bu üyelerin kararlarda yer alması, Mahkeme kararlarının hukukiliğini ve saygınlığını zedeleyecektir. Bu kapsamda, Mahkeme’nin ‘karar verici’ üyelerinin tamamı hukukçu olmalıdır. Taşkın’ın diğer görüşlere göre daha ilginç sayılabilecek bu önerisine göre hukukçu olmayan Anayasa Mahkemesi üyeleri, görüşmelere katılmalı ve gerektiğinde yazılı mütalaa sunmalı; ancak kararların müzakerelerinde oy kullanmamalıdır.⁶⁸⁰ Taşkın ayrıca, Mahkeme’ye yargı organları tarafından doğrudan üye seçilmesi gerektiğini belirtmiş ve Anayasa Mahkemesi’ne yargı organlarından doğrudan üye seçimini benimseyen 1961 Anayasası’nın öngördüğü sistemin, karşılaştırmalı hukuktaki muadillerine göre ‘daha yetkin’ ve oluşum açısından ‘daha meşru ve demokratik’ bir Anayasa Mahkemesi yarattığını savunmaktadır.⁶⁸¹

Anayasa Mahkemesi üye kompozisyonunda çoğunluğun hukuk formasyonuna sahip kişilerden oluşması görüşü, Anayasa Mahkemesi ile ilgili bu

⁶⁷⁸ Tülen, s. 156, 9 Numaralı Dipnot, 181.

⁶⁷⁹ İbid, s. 334; Kurnaz, s. 98.

⁶⁸⁰ Taşkın, s.198-199,

⁶⁸¹ Taşkın, s. 223.

çalışma kapsamında tahdidi olarak incelenen çeşitli tezlerde de savunulmuştur. İlgili tezlerde, bu konuda görüş birliğinin bulunduğu söylenebilir. Bu kapsamda, tarihsel sırayla Türe, Kılıç, Nacar, Erşan, Çoban-İnce ve İridere, Mahkeme üyelerinin çoğunlukla hukukçulardan oluşması gerektiğini savunmuştur.⁶⁸² Türe, Nacar ve İridere, Mahkeme'nin tüm üyelerinin mutlaka nitelikli hukukçulardan oluşması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸³ Türe, bunun yanında yüksek yargı organlarının da kendi kontenjanlarını doğrudan seçmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸⁴

Venedik Komisyonu'nun daha önce zikredilen 1997 tarihli raporunda, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin büyük ekseriyetinde Anayasa mahkemelerinin tamamen hukukçulardan oluşmasının tercih edilmesine rağmen, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde, mümkün olan en geniş insani deneyim yelpazesinin sağlanması amacıyla hukukçu olmayan üyelerin de yer alabilmesine imkân tanındığı belirtilmiş, fakat nihayetinde bu ülkelerdeki uygulamada da mahkeme kompozisyonlarının çoğunluğunun hukukçulardan oluştuğunun altı çizilmiştir.⁶⁸⁵ Raporda ayrıca, pek çok Avrupa Konseyi üyesi ülkede yetkin bir Mahkeme kompozisyonu sağlamak amacıyla çeşitli hukuki niteliklerin arandığını belirtilmiş, fakat Anayasa mahkemelerinde aşırı hukuki ihtisaslaşmanın kompozisyonun çeşitliliğini zayıflatabileceği de ifade edilmiştir. Burada, kompozisyonlarda belirli ve tahdidi bir çeşitlilik arzusu ile belirli meslek grupları ve azınlıkların Mahkemelerde temsilini sağlamak amacıyla oluşturulan kotaların birbirinden iyi ayrılması gerekliliğinin altı çizilmiştir.⁶⁸⁶

⁶⁸² Türe, s. 169-170; Kılıç, s. 54; Nacar, s. 100; Erşan, s. 79; Çoban-İnce, s. 117; İridere, s. 150.

⁶⁸³ Türe, s. 169-170; Nacar, s. 100; İridere, s. 150-151.

⁶⁸⁴ Türe, s. 169-170.

⁶⁸⁵ The Composition of The Constitutional Courts, s. 8.

⁶⁸⁶ İbid, s. 10.

TÜSİAD tarafından Teziç, Yayla, Bayraktar, Yurtcan, Öztekin, Batum ve Yüzbaşıoğlu'ndan müteşekkil bir komisyona hazırlatılan 1998 tarihli raporda, asıl görevi olan kanunların anayasallığının hukuki denetimi yanında 'Yüce Divan' sıfatıyla ceza yargılaması yapmak ve siyasi parti kapatma davalarına bakmakla yükümlü Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyelerinin hukukçulardan oluşması gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim komisyonun rapordaki Alman Federal Anayasa Mahkemesi'ne benzer şekilde birbirinden farklı yetkileri haiz ve dokuzar asıl, üçer yedek üyeden müteşekkil iki dairesel kompozisyon önerisinde, tamamı hukukçu olmak kaydıyla üyelerin büyük çoğunluğunun (toplam on dört asıl, altı yedek), Yüksek Mahkemeler (on bir asıl dört yedek) ve TBB (üç asıl iki yedek) tarafından seçilmesi öngörülmüştür.⁶⁸⁷

Paczolay tarafından Venedik Komisyonu adına kaleme alınan daha önce zikredilen raporda, Anayasa Mahkemesi'nin önerisinde toplam on bir üyenin yüksek yargı organlarından seçiliyor olması, Avrupa'daki Anayasa mahkemeleri ile kıyaslandığında oldukça yüksek bulunmakla birlikte, Mahkeme'nin bağımsızlığına katkıda bulunacağı da vurgulanmıştır. Buna rağmen, yüksek yargı organlarından çok fazla üye bulunmasının, Mahkeme çalışmalarındaki anayasal ve yasal yorumlama

⁶⁸⁷ TÜSİAD, Yargılama Düzeninde Kalite (Hazırlayanlar: Erdoğan Teziç, Yıldızhan Yayla, Köksal Bayraktar, Erdener Yurtcan, Selçuk Öztekin, Süheyl Batum ve Necmi Yüzbaşıoğlu), TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Kasım 1998, s. 41-42. Zikredilen üyelerden müteşekkil komisyonun kompozisyon önerisi şu şekildedir:

Ceza davaları içerikli Anayasaya uygunluk denetimi yapacak ve başkanı Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nı üstlenecek Birinci Daire, dört asıl iki yedek üyesi Yargıtay Ceza Daireleri; bir asıl üyesi Askeri Yargıtay; iki asıl bir yedek üyesi TBB; iki asıl üyesi YÖK tarafından gösterilecek adaylar arasından tamamen tarafsız olan Cumhurbaşkanı tarafından atanacak dokuz asıl üç yedek üyeden müteşekkildir.

Ceza davaları haricindeki konularda Anayasaya uygunluk denetimi yapacak ve başkanı Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcılığı'nı üstlenecek olan İkinci Daire, üç asıl bir yedek üyesi Yargıtay Hukuk Daireleri; iki asıl bir yedek üyesi Danıştay; bir asıl üyesi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi; bir asıl bir yedek üyesi TBB; iki asıl üyesi YÖK tarafından gösterilecek adaylar arasından tamamen tarafsız olan Cumhurbaşkanı tarafından atanacak dokuz asıl üç yedek üyeden müteşekkildir.

YÖK tarafından gösterilecek adaylar mutlaka hukuk fakültesi öğretim üyelerinden seçilecektir. (Yargılama Düzeninde Kalite, s. 42.).

yönünden bazı farklılıklar katarak kullanılan yorum metotlarını etkileyebileceği ifade edilmiş ve bunlar yerine, Mahkeme’de hukukçu profesörlerin ağırlığının artırılması tavsiye edilmiştir.⁶⁸⁸

Anayasa-Der, 2011 tarihli raporunda, Mahkeme’ye yargı organlarından üye seçilmesi gerektiğini ve bu seçimin yalnızca Yargıtay ve Danıştay’ca gerçekleştirilmesini belirtmiş; Mahkeme kompozisyonunun büyük çoğunluğunun hukukçulardan oluşması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸⁹

TESEV’in yukarıda zikredilen raporunda Anayasa Mahkemesi üye sayısı ne olursa olsun üyelerinin bir bölümü veya yarısı, mutlaka yüksek yargı organlarından Yargıtay ve Danıştay tarafından doğrudan seçilmelidir görüşü yer almaktadır.⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Paczolay, s. 8.

⁶⁸⁹ Anayasa Raporu Çalışması, s. 61.

⁶⁹⁰ Türkiye’nin Yeni Anayasasına Doğru, s. 23.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada anayasa yargısında Avrupa modeli anayasa mahkemelerinin tarihsel gelişimi, üyelerinin belirlenmesindeki temel sistemler, dünyadaki çeşitli anayasa mahkemelerinin kuruluşları, yapıları, üye kompozisyonları, doktrindeki bunlara ilişkin temel görüşler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Devamında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve bunun Kurucu Meclis'teki müzakereleri, Mahkeme'nin ilk üyelerinin seçilmeleri, 1982 Anayasası'ndaki kuruluşu ve bunun Danışma Meclisi ile MGK'deki müzakereleri, 2010 Anayasa Değişikliği ile yeniden yapılandırılması ve bunun TBMM'deki müzakereleri, hem 1961 hem de 1982 Anayasası'nın hazırlık evrelerindeki Mahkeme kompozisyonuna ilişkin görüş ve önerilere de yer verilerek detaylıca açıklanmıştır. Sonrasında, 1982 Anayasası döneminde hazırlanmış anayasa öneri ve taslaklarından Mahkeme kompozisyonuna ilişkin önemli değişiklikler içeren büyük bir çoğunluğu, gerekçeleriyle birlikte ele alınmış ve son olarak Türk anayasa hukuku doktrininde Mahkeme'nin üye kompozisyonu ile ilgili zikredilmiş görüşlerin tamamına yakını sistematik olarak üç ana kategoride tasnif edilerek detaylıca açıklanmıştır. Bu örneklerin, daha düzenli, kolay anlaşılır ve karşılaştırılabilir şekilde yansıtılması için tüm resmi Anayasa taslak ve önerileri ile Mahkeme'nin kuruluşundan günümüze kompozisyonları hazırlanan tablolara dökülerek ortaya konulmuştur.

En nihayetinde, Anayasa Mahkemesi'nin faaliyetleri ve kararları ile mündemiç olan Mahkeme'nin üye kompozisyonu, detaylı ve sistematik olarak ortaya konulmuş ve anayasa yargısı alanına en iyi şekilde hizmet edecek dengeli ve tarafsız bir kompozisyona ulaşılacak amaçlanmıştır.

Tüm bu verilerde yola çıkılarak, dünyada anayasa yargısında Avrupa modeli anayasa mahkemelerini benimseyen çeşitli ülkelerden tahdidi olarak incelenen örneklerde görüldüğü üzere, anayasa mahkemelerinin üye kompozisyonunda yasama organı tarafından seçme sistemi ile farklı devlet erklerine rol veren karma sistemi benimseyen ülkeler birbiriyle denge içindedir. Ancak, Türkiye'deki nev-i şahsına münhasır modele benzer başka bir model bulunmamaktadır. Bu kapsamda, Aksoy'un yasama organını tamamen dışlayan görüşü Türkiye'nin mevcut siyasi ve anayasal yapısı dikkate alındığında daha uygun gibi gözükebilir. Zira Türkiye'de siyasi partilerin kendi eğilimlerini ne derece dayatabildikleri Türk anayasal tarihinde açıkça görülmektedir. Buna rağmen, Türkiye'de siyasi uzlaş kültürünün yaygınlaşması; devlet erklerinin belli bir dengeye oturması; halk iradesinin belli bir ölçüde Anayasal organlara yansması ve Parlatentonun Anayasa Mahkemesi ve onun kararlarını daha çok benimsemesi amaçlarına hizmet edecek şekilde Mahkeme üye kompozisyonunda yasama organı dışlanmamalıdır. Fakat burada yasama organı eliyle Mahkeme'yi siyasallaştırma eğilimlerinin; Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasi geri planı ile altyapısının ve mevcut siyasal atmosferinin tamamen göz ardı edilmesi de mümkün gözükmemektedir. Tamamen ideale entegre edilmiş, fakat etkinliği ve yetkinliği ile hukuk ve siyaset camiasında meşruiyeti benimsenmeyen bir anayasa mahkemesi, işlevini tam olarak yerine getiremeyeceği gibi, içinde bulunduğ u lkeye de 'tamamen yabancı' kalabilir. Bu sebeple yasama organının seçtiği üyeler, çoğunluğu oluşturmıyacak şekilde kompozisyona katılmalıdır.

Ayrıca 2017 Anayasa Değişiklikleri sonrasındaki anayasal sistemi bu hususta dikkate almak zaruridir. Mevcut sistemde Anayasa Mahkemesi'ni kendi siyasi eğilimleri doğrultusunda şekillendirmeye ve vesayet altına almaya müsait makam,

Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Yürütmeyi tek başına oluşturan ve tarafsızlığı bulunmayan. Cumhurbaşkanı'nın, Mahkeme kompozisyonunda kendi seçip-atayacağı üyeler ile doğrudan ve başında bulunma ihtimalinin yüksek olduğu siyasi cenah ve bu cenahın Parlamento çoğunluğunu elinde tutması yoluyla TBMM'nin seçeceği üyeler ile dolaylı olarak, yani bir şekilde tümünde etkisi bulunmaktadır. Ne dünyadaki örneklerde, ne de Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonuna ilişkin herhangi bir öneri veya taslakta, mevcut anayasal konumu dikkate alınarak Mahkeme üye kompozisyonunda yürütme organına bu kadar ağırlık verilmiştir. Ayrıca, yasama organlarının pek çok üyeden müteşekkil, fakat Türkiye'deki yürütme organının tek kişi olduğu hesaba katılırsa, sayıca fazlalığın çoğulculuğa ve çeşitliliğe daha çok hizmet edeceği açıktır.

Anayasa mahkemeleri'nin siyasi niteliği haiz ancak hukuki niteliği ağır basan yargılamalar yapan mahkemeler olduğu dikkate alındığında, yüksek yargı organlarının ise hem yargı fonksiyonu açısından hem de bu yargı organlarının hâkimlerinin Anayasal bağımsızlık ve tarafsızlıkları güvence altına alındığından Mahkeme kompozisyonlarında mutlaka yer almaları gerektiği sonucuna varılmalıdır. Ayrıca özellikle son yıllarda Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünün ekseriyetini hukuki nitelikteki anayasa şikayeti (bireysel başvuru) oluşturduğundan, yüksek yargı organları kökenli Mahkeme üyelerinin kompozisyonda yer alması zaruri gözükmektedir.

Son olarak, gerek dünya örneklerinde gerekse Türkiye'deki taslak ve öneriler ile Türk anayasa hukuku doktrininde anayasa mahkemelerinin üye kompozisyonlarının çoğunluğunu ve hatta tamamını hukuk formasyonuna sahip kişilerin oluşturmaları, bu hususta görüş birliğine çok yakın bir olgudur. Bu sebeple,

tamamı olmasa da Anayasa mahkemelerinin büyük çoğunluğu mutlaka hukukçulardan oluşmalıdır. Yukarıdaki görüşe benzer şekilde, anayasa şikâyeti kurumu da Mahkeme kompozisyonunun çoğunluğunun hukukçulardan oluşmasını elzem kılmaktadır.

Bu görüşler bağlamında, hem çeşitli anayasa taslaklarında hem de Türk Anayasa Hukuku doktrininde, Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin üye kompozisyonunda yasama, yürütme ve yargı erklerine rol veren karma sistemin benimsenmesinin önerildiği tespit edilebilir. Devlet erklerinin birbirleri üzerindeki baskınlaşma temayülleri karma sistemle giderilebilir. Bununla birlikte, neredeyse tüm öneri ve görüşlerde, mevcut Mahkeme kompozisyonunda Cumhurbaşkanı’nın ağırlığının azaltılması ile yargısal işlev gören makamlar ile çeşitli kurumların kendilerine hasredilecek kontenjanları doğrudan seçmesi üzerinde geniş bir konsensüs bulunduğu da görülmektedir. Bu sebeple, gerek yasama organı, gerek yüksek yargı organları ve barolar, gerekse Cumhurbaşkanı’nın bazı istisnalar haricinde kendilerine ayrılacak kontenjanları kendi hür iradeleri doğrultusunda doğrudan seçmesi görüşlerine katıldığımızı ifade etmek gerekmektedir. Nitekim, dünyada anayasa mahkemelerine üye seçiminde karma sistemi benimseyen ülkelerde de bu yolun tercih edildiği görülmektedir.

Bu görüşler neticesinde T.C. Anayasa Mahkemesi için önerilen kompozisyon⁶⁹¹ şu şekildedir:

Anayasa Mahkemesi, mevcut halinde olduğu gibi ve çeşitli örneklerde de ortaya konulan üye sayılarına benzer olarak on beş üyeden kurulmalıdır. En az on yıl

⁶⁹¹ Burada açıklanacak kompozisyon bir bütün olarak düşünüldüğünde tamamen yazara ait olup herhangi bir şekilde bir akademik kaynaktan esinlenilmemiş; ayrıca herhangi bir hukukçu veya siyasetçi tarafından da dile getirilmemiştir.

üyelik yapmış olanlar arasından üçü Yargıtay, hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla ikisi Danıştay; en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış olanlar arasından biri TBB tarafından Genel Kurullarınca; ikisi Anayasa Hukuku profesörleri arasından olmak üzere Üniversitelerarası Kurulca; beşi TBMM tarafından seçilmeli, ikisi Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanmalıdır. TBMM, beş üyeden birini, en az on yıl üyelik yapmış olanlar içinden Sayıştay Genel Kurulunca gösterilecek üç aday arasından seçmelidir. Kalan dört üyeden ikisini yükseköğretim kurumlarının hukuk, siyaset bilimi veya iktisat alanlarında görev yapan doçent veya profesör öğretim üyeleri; birini Anayasa Mahkemesi'nde en az on yıl görev yapmış raportörler; birini de hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla üst kademe yöneticileri, avukatlar veya çeşitli alanlarda çalışan hukukçular arasından Adalet ve Anayasa Karma Komisyonunca TBMM Genel Kurulu'na her boş yer için sunulan üç aday arasından seçmelidir. Yargıtay, Danıştay, TBB, Üniversitelerarası Kurul ve Sayıştay Genel Kurullarında yapılacak seçimlerde üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmalıdır. Adalet ve Anayasa Karma Komisyonunca yapılacak aday seçimi ile TBMM Genel Kurulu'nca yapılacak üye seçiminde üye tamsayısının en az beşte üç çoğunluğu aranmalıdır. Cumhurbaşkanı seçeceği iki üyeden birini Anayasa Mahkemesi'nde en az on yıl görev yapmış raportörleri, birini de en az yirmi yıl fiilen çalışmış olmak ve hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla üst kademe yöneticileri, avukatlar veya çeşitli alanlarda çalışan hukukçular arasından doğrudan atamalıdır.

Bu kapsamda önerilen T.C. Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin üye kompozisyonunun karşılaştırma kolaylığı açısından üye seçilme koşullarının detayına girmeden üye seçen organların kontenjanları açısından özetlenerek verilere dökülmüş şekildeki tablosu şu şekildedir:

TABLO 17: T.C. Anayasa Mahkemesi İçin Kompozisyon Önerisi

ÜYE SEÇEN ORGAN	KONTENJAN	ADAY GÖSTEREN KURUM/KAYNAK	ALT KONTENJAN
Yargıtay	3	Doğrudan	-
Danıştay	2	Doğrudan	-
TBB	1	Doğrudan	-
Üniversitelerarası Kurul	2	Anayasa Hukuku profesörleri arasından doğrudan	-
Cumhurbaşkanı	2	Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından doğrudan	1
		Hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla üst kademe yöneticileri, avukatlar veya çeşitli alanlarda çalışan hukukçular arasından doğrudan	1
TBMM	5	Sayıştay Genel Kurulunca gösterilecek üç aday arasından	1
		Adalet ve Anayasa Karma Komisyonunca yükseköğretim kurumlarının hukuk, siyaset bilimi veya iktisat alanlarında görev yapan doçent veya profesör öğretim üyeleri arasından gösterilecek adaylar arasından	2
		Adalet ve Anayasa Karma Komisyonunca hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla üst kademe yöneticileri, avukatlar veya çeşitli alanlarda çalışan hukukçulardan gösterilecek adaylar arasından	1
		Adalet ve Anayasa Karma Komisyonunca Anayasa Mahkemesi raportörlerinden gösterilecek adaylar arasından	1
TOPLAM	15		

Önerilen Mahkeme kompozisyonunun genel gerekçeleri şu şekilde açıklanabilir:

İlk olarak, muadil Anayasa mahkemeleri dikkate alındığında ve çeşitli yazarların da ifade ettiği şekilde, anayasa mahkemelerinin üyelerinin çoğunluğunun

hukukçu olması gerekmektedir. Ayrıca bu hukukçuların yalnızca hukukçu olması yeterli olmamalı ve alanlarında yetkin olmaları da gereklidir. Bu sebeple önerilen kompozisyonda, çeşitli nitelikleri haiz en az (Sayıştay, Anayasa Mahkemesi raportörleri ve öğretim üyelerinden seçilecek beş üyenin de hukukçu olmaması ihtimalinde) on hukukçu Anayasa Mahkemesi üyesi bulunmaktadır. Burada ifade etmek gerekir ki, Sayıştay'dan gelecek üye haricinde genellikle hukukçu olan Anayasa Mahkemesi raportörleri ile öğretim üyelerinden gelen ikişer üyenin de hukukçu olma ihtimali gözetildiğinde bu sayı on dörde çıkmaktadır. Burada amaçlanan Anayasa Mahkemesi'nde ve dolayısıyla Anayasa Yargısı alanında bir hukukçu hegemonyası yaratmak veya hâkimler hükümeti oluşturmak değildir. Doktrinde büyük çoğunluğun da işaret ettiği ve bu çalışmada da benimsendiği üzere, anayasa mahkemelerinin yetkileri ve işlevi gereği bu bir zarurettir. Herhangi bir siyasi niteliği bulunmayan anayasa şikayeti kurumu da bu zarurete temel teşkil etmektedir. Eğer salt hukuki olmayan işlevler ve Mahkeme'nin çoğulcu bir kompozisyona ihtiyacı dikkate alınacaksa zaten önerilen kompozisyonda çeşitli bakış açılarına ve mesleki tecrübeye sahip hukukçu olmayan üyelerin bulunması benimsenmiştir.

İkinci olarak, doktrindeki yazarların çoğunluğunun ifade ettiği şekilde anayasallığını incelediği çeşitli normlar ve işlemler dikkate alındığında Mahkeme'ye siyasi organlarca ve özellikle yasama organınca üye seçilmesinin Mahkeme'ye demokratik meşruiyet kazandıracağı görüşü bu çalışmada da benimsenmiştir. Fakat Feyzioğlu, Aksoy, Tunaya, Soysal ve Azrak'ın da ifade ettiği gibi, siyasi organlarca seçim her ne koşul ve usule tabi olursa olsun siyasi etkiye açık mahiyettedir ve bu etkinin kaçınılmaz olduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple niteliği itibarıyla bir

Mahkeme olan ve yargısal faaliyette bulunan bir kurum veya yargı organına siyasi organlarca hukukçu olsun veya olmasın, kompozisyonunun çoğunluğunu oluşturacak şekilde üye seçim yetkisi tanınmamalıdır. Türkiye’de henüz demokratik hukuk devleti ile yargı bağımsızlık ve tarafsızlığının konsolidasyonunun gerçekleşmediği; siyasi diyalog ile uzlaşma kültürünün yaygınlaşmadığı değerlendirildiğinden, Anayasa Mahkemesi’ne siyasi organlarca üye seçiminin Mahkeme’nin meşruiyeti için kesinlikle tek başına yeterli olmayacağı ve siyasi organlara ayrılacak kontenjanın da mümkün olduğunca kısıtlanması gerektiği değerlendirilmektedir. Yine de her iki görüşle de bir denge kurmak adına, çeşitli alt kontenjanlarla sınırlandırılmak kaydıyla siyasi organlarca Mahkeme’ye toplam yedi üyenin seçimini benimsenmiş bulunmaktadır. Ayrıca, yasama organı olan TBMM’nin beş üyelik kontenjanı ile, yasama ve yargı erkleri arasında denge kuracak şekilde, yüksek yargı organlarıyla aynı sayıda, Mahkeme’nin üçte biri tutarındaki üyesini seçmesinin öngörüldüğünü de belirtmek gerekmektedir.

Son olarak öneride, pek çok görüş ve Anayasa önerisinde ifade edildiği şekilde, siyasi organlardan Cumhurbaşkanı’nın üye belirlenmesindeki tekelinin kırılması tercih edilmiştir. Aşağıda Cumhurbaşkanı’nın kontenjanlarına ilişkin detaylı açıklama yer aldığından burada yalnızca, yürütmeyi tek başına oluşturan Cumhurbaşkanı’nın tek bir birey olarak, kendi kararnamelerini denetleyecek ve gerektiğinde kendisi ile kendi atadığı sorumsuz bakanlarını yargılayacak bir Mahkeme’nin kompozisyonunu etkileme ve vesayeti altına alma ihtimalinin, yüzlerce üyesi olan yasama organına göre çok daha yüksek olduğunun altını çizmek yeterli olacaktır.

Bu genel gerekçelerden sonra kontenjanlar üzerindeki gerekçeler aşağıdaki şekildedir:

a) Yüksek Yargı organlarına Mahkeme'nin kompozisyonunda, 1961 Anayasası'nın öngördüğüne benzer şekilde üçte bir tutarında yani beş üye seçme yetkisi tanınmıştır. Sunulan öneri ile amaçlanan Mahkeme'de yetkin bir hukukçu çoğunluk sağlamak olup Kanadoğlu'nun görüşüne benzer şekilde, bunların tamamının mutlaka hâkim kökenli olmasına gerek bulunmamaktadır. Zira meslek hâkimleri uygulamayı iyi bilmelerine rağmen Anayasa mahkemelerinin ele aldığı meseleler bakımından bazen yeterli tecrübeye sahip olmayabilirler. Ayrıca, Mahkeme esasında yalnızca yüksek yargı organlarının arasındaki uyuşmazlıkları çözen bir Uyuşmazlık Mahkemesi de değildir. Yine de Mahkeme'nin bağımsız ve tarafsızlığı açısından yüksek yargı organlarından hâkim kökenli üye seçimi kesinlikle üçte bir tutarının altında olmamalıdır. Seçilecek üyelerin geniş bir konsensüsle belirlenmesi ve tarafsızlık ve bağımsızlığı ile ilgili hakkında tereddütlere mahal verilmemesi için üyeler, 1961 Anayasası'na benzer şekilde Genel Kurullarca üye tamsayısının en az salt çoğunluğunca seçilmelidir. Üyelerin en az on yıl Yargıtay veya Danıştay'da üye olarak görev yapmış olmaları da, alanlarında yetkinleşmeleri için bir ön koşul olmalıdır. Son olarak Mahkeme kompozisyonundaki hukukçu olmayan üye sayısının minimumda tutulması amacıyla Danıştay'dan seçilecek üyeler hukuk formasyonuna sahip olmalıdır.

b) Hukuki uyuşmazlıklarda avukatlar da yargılamaların kurucu unsurudur. Bu sebeple avukatlar kesinlikle Mahkeme'de dışlanmamalıdır.

Avukat kökenli üye, Göztepe'nin görüşüne benzer şekilde adil olmayan şekilde Baro Başkanları yerine TBB Genel Kurulu tarafından geniş bir konsensüsle, üye tamsayısının en az salt çoğunluğu ile seçilmelidir. Ayrıca, avukatlık mesleğinde en az yirmi yıl görev yapmış olmak da bu çalışmada alandaki tecrübe ve yetkinlik için tercih edilmiştir.

c) Anayasa mahkemeleri şüphesiz anayasa hukuku ve anayasa yargısının en önemli uygulama alanı ve hatta yaratıcısıdır. Bu sebeple, anayasa Mahkemesi'nde hukukçu olmasının yanı sıra mutlaka anayasa hukukçusu olması gereken üyeler bulunmalıdır. Anayasa hukukçusu üyeler, Mahkeme'nin tüm faaliyetlerinin zenginleşmesi ve yetkinleşmesi için zaruridir. Bu kapsamda TBMM'nin seçeceği çeşitli alanlardan öğretim üyeleri haricinde anayasa hukuku alanında tecrübe kazanmış üniversite profesörleri Mahkeme'ye üye seçilmelidir. Türkiye'de YÖK'ün mevcut kompozisyonu dikkate alındığında daha akademik bir nitelik taşıyan Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilmesi benimsenen bu profesörlerin, geniş bir konsensüsle belirlenmesi, tarafsızlık ve bağımsızlığı ile ilgili kişi hakkında tereddütler oluşmaması için Üniversitelerarası Kurul'un üye tamsayısının en az salt çoğunluğunca seçilmesi gerekmektedir.

d) TBMM ve Cumhurbaşkanı kontenjanlarına ilişkin gerekçelere geçmeden önce Anayasa Mahkemesi raportörlerinin kontenjanları ile ilgili bir gerekçelendirme yapmak gerekir. Mahkeme kompozisyonuna ilişkin önerilerde Mahkeme raportörlerine ayrıca kontenjan ayrılmasına ilişkin doktrinde çoğunluk temayülü bulunmamaktadır. Nitekim bugüne kadar Türkiye'deki Anayasalarda benimsenmiş kompozisyonlarda da doğrudan

raportörlere hasredilmiş üyelik kontenjanı yoktur. Raportörler, Cumhurbaşkanınca doğrudan atanan dört üye kontenjanının seçim kümesinde yer almaktadır. Uygulamada da raportörlerden seçilen üye sayısı oldukça azdır. Fakat belirtmek gerekir ki, bu çalışma hazırlandığı sırada sayısı yüzü geçen Anayasa Mahkemesi raportörleri Mahkeme çalışmalarının bel kemiğini oluşturmaktadır. Gerek norm denetimi, gerek siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılamaları, gerekse bireysel başvuruların Komisyon ve Bölüm incelemelerinde büyük ölçüde raportörlerin hazırladıkları rapor ve incelemeler heyetlere yol gösterici olmakta, hatta karar taslaklarında dahi raportörlerin oldukça olumlu ve yoğun etkisi bulunmaktadır. Bu açıdan anayasa yargısı alanında uzmanlaştıkları su götürmeyecek olan ve Mahkeme'nin işleyişi ile çalışma usullerini Mahkeme üyeleri kadar iyi bilen Anayasa Mahkemesi raportörlerinin, yalnızca çeşitli seçim kümeleri içinde yer almaksızın ve Cumhurbaşkanınca seçilmeleri herhangi bir ihtimale bırakılmaksızın doğrudan üye kompozisyonunda yer alması zaruridir. Hatta çeşitli önerilerin aksine bu kontenjan bir değil iki üye şeklinde benimsenmiştir. Mahkeme kompozisyonunda kendi raportörlerinden iki üyenin bulunmasının çalışma ve kararlara zenginlik ve etkinlik katacağı değerlendirilmektedir.

e) Bu kapsamda benimsenmiş olan modelde, raportörlerin birisinin Cumhurbaşkanınca doğrudan atanan üye kontenjanında diğerinin ise TBMM tarafından doğrudan seçilen üye kontenjanında yer almasının Mahkeme Genel Kurulu veya raportörlerin kendi arasından seçilmemesi yönünde eleştirilmesi muhtemeldir. Ancak bu tercihin bilinçli olarak yapıldığının altını çizmek

gerekir. Bunlardan ilki Mahkeme’ye mevcut raportör seçimi Mahkeme Genel Kurulu ve çoğunlukla da Başkan’ın takdirindedir. Ayrıca dosya ve işlerin dağıtımını da Başkan tarafından belirlenmektedir. Raportörler, seçilmelerinin ardından kendilerini seçen; karşılarında sorumlu oldukları ve amirleri konumundaki Mahkeme üyelerinin veya Başkan’ın arasına girebilmek saikiyle bağımsız ve tarafsız çalışamayabilirler. Mahkeme Genel Kurulu veya Başkan da daha sonra kendileriyle beraber çalışacak veya kendilerinin ardından Mahkeme çalışmalarında yer alacak raportörlere menfaat çatışması nedeniyle adil ve tarafsız yaklaşamayabilirler. Ayrıca, raportörler de çeşitli örneklerde Mahkemelerin kooptasyon usulüyle üyelerinin bir kısmını seçtikleri görülmektedir. Ancak, Mahkeme Genel Kurulu’nun kendi hiyerarşik yapısı içinde ve kendilerinin altında çalışan ve aynı zamanda bu göreve de kendilerince seçilen raportörlerden üye seçmesi yerinde ve isabetli olmadığı değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, Mahkeme raportörlerinin sayısı değişken olduğundan ve dosyaları ile gördükleri işleri farklı olduğundan Mahkeme raportörleri de kendi içlerinden Mahkeme’ye üye seçmesi adil bir yöntem olmayacağı gibi, raportörler arasında bir tür kutuplaşma ve çekişme doğurabileceğinden raportörlerin çalışmasını olumsuz etkileyebilir. Tüm bu sebeplerden dolayı iki raportör üye kontenjanı Mahkeme Genel Kurulunca ve raportörlerin kendi aralarından değil TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmelidir. Burada iki üyeliğin de tek bir organın kontenjanında dâhil edilmeyerek dağıtılması da bilinçli bir tercih ürünüdür. Her iki raportörü de aynı organın seçmesi, raportörler arasında kendilerini seçecek organ lehine bir temayül oluşmasına ve kendilerini seçecek organın işlemlerine dair

Mahkeme çalışmalarında tarafsız ve bağımsız olarak faaliyet göstermekten çekinmelerine veya aleyhine görüş veya rapor vermelerine engel olabilir. Bu sebeplerden ötürü raportörlerden seçilecek iki üyeden bir üye TBMM kontenjanına, bir üye de Cumhurbaşkanı kontenjanına doğrudan seçilmek üzere hasredilmiştir. Doğrudan seçim ve atama, üyeleri belirleyecek organların iradesinin herhangi bir oylama veya adaylık süreciyle etkilenmemesine hizmet edecektir. Her ne kadar TBMM'nin Karma Komisyon tarafından gösterilecek adaylar arasından seçimini yapması öngörülmüşse de, hâlihazırdaki Komisyon zaten TBMM üyelerinin kompozisyonuyla orantılı şekilde üyelerden müteşekkildir. Son olarak üye seçilecek raportörler için en az on yıl bu görevde çalışmış olmak koşulu getirilmesi, anılan zümrenin bu görevde geniş bir tecrübe ve pratik kazanarak ehil hale gelmesi saikiyle benimsenmiştir.

f) 2017 sonrası anayasal sistemde tarafsız olmayan ve tek başlı olarak yürütme organını oluşturan Cumhurbaşkanı, 1961 Anayasası ile benzer şekilde sadece iki üye seçmelidir. Siyasi organlarca üye seçilmesi Avrupa anayasa mahkemeleri ve çeşitli anayasa önerilerinde ortaktır, ancak pek çok yazarın görüşü ile benzer şekilde Türkiye'deki Cumhurbaşkanı'nın mevcut anayasal konumu dikkate alındığında Mahkeme kompozisyonunun bağımsızlık ve tarafsızlığını etkilememesi açısından oldukça sınırlı bir role sahip olması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca yasama organına da beş üye tanındığı dikkate alındığında siyasi organlardan seçilecek üye sayısı Mahkeme'nin üye tamsayısının yarısına ulaşmaktadır. Bu kapsamda üyelerden birinin Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından, diğerinin de

hukuk formasyonuna sahip olmak kaydıyla çeşitli mesleklerdeki kişiler arasından doğrudan atanması Cumhurbaşkanı'nın yürütme organı olarak konumuna daha uygun düşmektedir. Nitekim 1961 Anayasası da benzer bir düzenleme öngörmekteydi. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın devletin başı olma niteliği de göz önüne alınarak, atamasını bu iki küme arasından doğrudan yapması tercih edilmiştir. Raportörlerin en az beş yıl, çeşitli meslek gruplarının en az yirmi yıl görev yapmış olma koşulu da az önce zikredildiği şekilde mesleki yetkinlik ve yeterlilik için öngörülmüştür.

g) TBMM'nin kontenjanlarına geçmeden önce, Sayıştay'dan gelecek adaylar harici adayların belirlenmesinde Adalet ve Anayasa Karma Komisyonu'nca belirlenmesinin gerekçesi açıklanmalıdır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne benzer şekilde, yasama organında hâlihazırda siyasi partilerin orantılı temsil edildiği iki komisyonun Birleşim'inden oluşan Karma Komisyon'un daha yetkin, etkili, şeffaf ve dengeli olacağı değerlendirilmektedir. Zira bu Komisyon çalışmaları açık şekilde ve rapor hazırlanarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca uygulamada, siyasi partilerce her iki komisyona da üye belirlenmesinde çeşitli mesleki özellikler dikkate alınmaktadır.

h) TBMM kontenjanlarının seçimine ilişkin olarak, hem Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu'nun aday belirlemede, hem de TBMM Genel Kurulu'nun üye seçimlerinde üye tamsayısının en az beşte üç çoğunluğu ile bu seçimlerini gerçekleştirmesi, uzlaşmayı sağlamak; beş üye gibi azımsanmayacak bir kontenjanı belli bir siyasi çoğunluğa terk etmemek ve halk iradesinin TBMM'nin iradesi yoluyla çoğunlukçu değil çoğulcu olarak

Mahkeme kompozisyonuna yansıtmak amaçlarına hizmet edecektir. Burada elbette ki yasama organında sayısız şekilde turların yapılması ve üye seçiminin zamanında gerçekleşmemesi tehlikesi bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin siyasi tarihi ve kuruluşundan günümüze yasama faaliyetleri dikkate alındığında siyasi çoğunluğa veya hâlihazırda oylama için toplanmış milletvekillerinin basit çoğunluğuna üye seçimini bırakmak, çeşitli yazarların da ifade ettiği şekilde üyeleri siyasi etki altında bırakmak veya en azından siyasi eğilimlere yöneltmek gibi kaçınılmaz bir sonuç doğuracaktır. Bu sebeplerle hem Komisyon'da hem de TBMM'de nitelikli çoğunluk öngörülmesi zaruridir. Burada öngörülen beşte üç çoğunluk mevcut Parlamento üye tamsayısının altı yüz olduğu dikkate alındığında üç yüz altmış milletvekiline denk gelmektedir ki bu da yüksek bir rakam değildir. Ayrıca bu sayı, siyasi alanda uzlaşi zorunluluğunu doğuracaktır ki, çeşitli Avrupa ülkelerinde bu uzlaşi gayet rahat gerçekleştirilebilmektedir. Türkiye'deki yasama faaliyetleri ve siyasi arenada 'ya uzlaşılacak ya uzlaşılacak' mantığının yerleşmesi, yalnızca Anayasa Mahkemesi kompozisyonunun çoğulcu olmasına değil, ülkenin tüm yönetim faaliyetlerine de fayda sağlayacaktır. Nitekim uygulamada TBMM tarafından RTÜK ve HSK üyeleri seçiminde de siyasi uzlaşi sağlanmakta, bu uzlaşi isimler üzerinde olmasa da kontenjanların çeşitli siyasi partilere dağılımı şeklinde olmaktadır ki bu yasama organındaki siyasi partilerin uzlaşi takdirine kalmış bir durumdur.

i) TBMM'nin, Sayıştay'dan gösterilen adaylar arasından seçilecek bir üye harici dört üye kontenjanını, Karma Komisyon vasıtasıyla doğrudan

seçecek olması yasama organının ve siyaset camiasının iradesine saygı duyulması saikiyle tercih edilmiştir. Eğer üye seçiminde Parlamentolara kontenjan tanınması tercih ediliyorsa, burada onun özgür iradesini gerçekleştirmesine olanak tanımak gerekir. Nitekim, çeşitli ölkelerdeki örneklerde de görüldüğü üzere, halkın iradesinin tecelli ettiği Parlamentolar seçecekleri üyeleri doğrudan seçmektedir. Nasıl ki 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın üyeleri çeşitli kurum veya organların gösterdiği adaylar arasından seçip-ataması, Cumhurbaşkanı'nın gelecek adaylar ve seçip-atayacağı üyeler üzerinde etkisi olduğu yönünde eleştiriye açıksa, yasama organınca seçilecek üyelerin seçilme usulünde de bunun tercih edilmesinin eleştiriye açık olacağı değerlendirilmektedir.

j) TBMM tarafından gerçekleştirilecek seçimlere ilişkin gerekçelerde son olarak, TBMM kontenjanları içinde Sayıştay'dan seçilecek kontenjanın dolaylı olarak tercih edilmesinin de bilinçli gerçekleştirildiğinin altını çizmek gerekir. Sayıştay üyeleri hâlihazırda zaten TBMM tarafından basit çoğunlukla seçilmektedir. Burada eğer TBMM'nin, kendi seçtiği Sayıştay üyeleri arasından tekrardan aday belirleyerek Anayasa Mahkemesi'ne üye seçmesi yöntemi benimsenirse, bu yöntemin, Sayıştay üyeleri ilk başta seçilirken, Anayasa Mahkemesi'ne seçilme ihtimali bulunan üyelerin tercih edilmesine açık hale gelmesine yol açacağı değerlendirilmektedir. Bu sebeple, yüksek yargı organlarının doğrudan üye seçmesi tercihinine benzer şekilde, Sayıştay'ın kontenjanında da, en azından aday göstermede kendi kurum iç dinamiklerine yer vermek daha uygun düşmektedir. Burada bize göre, Sayıştay kurumunun kendi iç iradesi, onu seçen siyasi çoğunluğun iradesinden daha makul ve adil

gözükmektedir. Çünkü Sayıştay üyeleri, kendi çalışma arkadaşları arasında Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilme yetkinliğine sahip ve Mahkeme çalışmalarında daha etkili ve faydalı olacak kişiyi aday göstermede, TBMM Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu'na göre çok daha doğru karar verecektir. Fakat Sayıştay, TBMM adına denetim yaptığına göre, kendi üyelerinden Mahkeme'ye seçilecek üyenin nihai olarak kendisi tarafından gösterilen adaylar arasından TBMM tarafından seçilmesi daha uygun gözükmektedir. Bu yöntemle, çeşitli yazarların da ifade ettiği üzere, TBMM'de basit çoğunluğu yakalayan siyasi çoğunluğun kendi seçtiği üyelerin gösterdiği adaylar arasından tekrardan, bu sefer Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilmesinin sakıncalı ve eleştiriye açık gözüktüğü görüşüyle muhalefet edilebilir. Fakat bu çalışmada benimsenen yöntemle, Sayıştay üyelerini belirleyen siyasi iradenin ardından bu üyeler arasından Mahkeme'ye seçilecek üyenin belirlenmesinde, Sayıştay üyelerinin seçilmelerinin ardından kurumdaki iç dinamiklerin devreye girmesi ile yukarıda TBMM'nin gerçekleştireceği tüm seçimler açısından sebepleri açıklanan ve öngörülen nitelikli çoğunluğun bu karşı görüşü bertaraf edeceği değerlendirilmektedir.

k) TBMM kontenjanlarının alt kümelerine ilişkin gerekçelere geçildiğinde ilk olarak, TBMM'nin seçeceği beş üyeden birinin kendi adına denetim yapan Sayıştay'ca gösterilen adaylar arasında seçilmesi, doktrin çoğunluğunca ifade edildiği şekilde Mahkeme'nin mali denetim yetkisi dikkate alındığında da gerekli görülmektedir. Ancak mevcut kompozisyondakinin aksine bu sayının bir kişiyi geçmemesi gerektiği

düşünülmektedir. Sayıştay kontenjanından seçilecek adayın en az on yıl üye olarak görev yapması ve üye tamsayısının en az salt çoğunluğu ile seçilmesine ilişkin olarak yukarıda seçilecek üyenin yetkinliği ve konsensüsle seçilmesine ilişkin olarak açıklanan görüşler geçerlidir.

l) Cumhurbaşkanı'nın kontenjanlarına benzer şekilde TBMM'nin seçeceği diğer iki üyeden birinin Mahkeme raportörleri, diğerinin de hukuk formasyonuna sahip çeşitli mesleklerden kişiler arasından Anayasa ve Adalet Karma Komisyonunca belirlenecek adaylar arasından seçilmesi, Avrupa'daki muadiller düşünüldüğünde hem Mahkeme kompozisyonunda çeşitlilik hem de hukuki bakış açısında farklı temsile yer vermek amacıyla tercih edilmiştir. Bu üyelerin üye seçilme niteliklerine ilişkin olarak yukarıdaki görüşler geçerlidir.

m) Çeşitli görüşlerde de ifade edildiği üzere, denetim işlevleri de dikkate alındığında anayasa mahkemelerinde hukukçular harici üyeler de bulunmalıdır. Siyaset bilimi ve iktisat alanları, burada tercih edilmesi gereken ve anayasa yargısı ile en yakın ilişkili alanlardır. Bu alanlardan Mahkeme'ye seçilecek üyenin mesleki tecrübesi ve eğitimi dikkate alındığında öğretim üyesi olması, Mahkeme kompozisyonu açısından daha verimli olacaktır. Bu sebeple hukuk, siyaset bilimi veya iktisat alanlarından iki doçent veya profesörün TBMM tarafından üye seçilmesi öngörülmüştür. Hukuk öğretim üyelerinin burada dışlanmaması, Mahkeme'deki hukukçu olmayan üyelerin sayısının minimumda taşıma amacına hizmet edecek, ayrıca yasama iradesinin anayasa hukuku alanındaki iki kontenjan haricinde çeşitli hukuk dallarından üye seçmeyi tercih etmesine imkân tanıyacaktır. Bu üyeliklerin

seçilme yeterliliklerine ilişkin olarak doçent veya profesör olmaları koşulu, bu kişilerin alanlarında yetkinleşmesi ve Mahkeme’de mümkün olduğunca verimli ve donanımlı bir performans sergilemelerine yöneliktir. TBMM ve Komisyon’da öngörülen nitelikli çoğunluğa ilişkin olarak yukarıdaki görüşler geçerlidir.



KAYNAKÇA

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (Getirdiği Yenilikler, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri ile Birlikte)”, Legal Hukuk Dergisi, C.5, S.58, Y. 2007, s. 3175-3273.

“1982 Anayasası ve Anayasa Değişiklik Önerileri”, Hukuk ve Hayat Dergisi (HHD), S.6, Y.2008, s. 63-344.

“The Constitution of Czechoslovakia: Full Text of the Most Modern and Complete Instrument of Democratic Self-Government.” Current History (1916-1940), V.12, No.4 (July 1920), University of California Press, s.727-736, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/45325393>. Erişim Tarihi: 27.03.2023.

Aguilar, C. L.: *“Anayasal Denetimin Anayasal Demokrasideki Rolü”*, AYD, C.34, Y.2017, s. 267-271.

Aksoy, M.: Anayasa Mahkemesi Üyelerin Seçimi Konusundaki Tartışma, Sevinç Matbaası, Ankara, 1962.

Alan, N.: “Üçüncü Gün Birinci Oturum – Tartışma”, Demokrasi ve Yargı (Editör Dr. Ozan Ergül), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Aralık 2005, s. 384-386.

Aliefendioğlu, A.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli” (Panel), AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

Aliefendioğlu, Y.: “*Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi*” (Aynı isim), AYD, C.14, Y.1997, s. 225-246.

Aliefendioğlu, Y.: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi (Anayasa Yargısı), Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

Altınhalka, M. E.: Yeni Bir Model Olarak Anayasa Mahkemesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Amaral, M. L. / Pereira, R. A.: “*13 The Portuguese Constitutional Court*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 673-718, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0013>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

Amaral-Garcia, S. / Garoupa, N. / Grembi, V.: “*Judicial Independence and Party Politics in the Kelsenian Constitutional Courts: The Case of Portugal*”, U Illinois Law & Economics Research Paper No. LE08-21, 7 July 2008, Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1156281>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

Ambassade De France En Turquie, 4 Ekim 1958 Fransız Anayasası (Çeviri: Aslıhan Öztezel – Dr. Ceren Zeynep Pirim), DuMat Ofset Matbaacılık, Ankara, Ekim 2001.

Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, Anayasa Raporu Çalışması, Legal Yayıncılık, Mart 2012.

Anayasa Mahkemesi, Kuruluşunun 45. Yılında Anayasa Mahkemesi (1962-2007), SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Nisan 2007.

Anayasa, Görüşler, Taslak (Hazırlayan: Prof. Dr. Yaşar Gürbüz), Araştırma Eğitim Ekin Yayınları, Temmuz 1982.

Anayurt, Ö.: “*Avrupa Birliği Ülkelerinde Anayasa mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar*” (Anayasa mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII, Y.2009, S.1-2, s. 117-160.

Anayurt, Ö.: Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar) (Aynı isim), Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Arslan, Z.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli”(Panel), AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

Arslan, Z.: Anayasa Teorisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Arzoz, X.: “*Constitutional Court of Spain (Tribunal Constitucional de España)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 537, January 2018, Bağlantı:

<https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e537?prd=MPECCOL>, Erişim Tarihi: 17.04.23.

Asmal, K.: “*Constitutional Courts - a Comparative Survey*”, The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol.24, No.3, 1991, s. 315-340, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/23248768>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Atar, Y.: “*Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi*”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu (Hazırlayan: Prof. Dr. Zafer Gören), 22-24 Nisan 2003, TBMM Basımevi, Ankara.

Atar, Y.: “*Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılması*”(Aynı isim), AYD, C.25, Y.2008, s. 93-115.

Atar, Y.: Türk Anayasa Hukuku (Aynı isim), Güncellenmiş 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Aung, N. N.: Composition Of The German Federal Constitutional Court, Lex et Scientia, Vol.XXVII, Iss.2, 2020, s.101-112, Bağlantı: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/composition-german-federal-constitutional-court/docview/2473441602/se-2>, Erişim Tarihi: 05.04.2023.

Aybay, R. / Yağlı, A.: Günümüzden Geçmişe Karşılaştırmalı 1982 Anayasası, DER Yayınları, İstanbul, 2021.

Ayhan, Ö.: “*Anayasa ve Yüksek Mahkemeler*”, Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 690-780.

Azrak, A. Ü.: “*Almanya ve Avusturya'da Anayasa Yargısının Esasları*”(Aynı isim), İÜSBFD, Y.1992, S.2, s. 5-29.

Azrak, A. Ü.: “*Türk Anayasa Mahkemesi Anayasa Düzenindeki Yeri- Teşkilatı-Fonksiyonları*” (Türk Anayasa Mahkemesi), İÜHFM, Yıl:1962, C.28, S. 3-4, s. 649 – 700.

Bahçeci, B. / Yolcu, S.: “*From an Illiberal Posture to an Anti-liberal Other: The Changing Composition and Jurisprudence of the Turkish Constitutional Court*”, European Public Law 28, No. 2 (2022), 221–244.

Bakırcı, F.: “*Yargı Bağımsızlığının Sağlanmasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu İle Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Üzerine*”, YÜHFD, C.XIX, No.1, 2022, s. 1-70.

Balta, T. B.: “*Türkiye’de Anayasa Yargısı*”, AÜHFD, Y.1961, C.18, S.1-4, s. 547-565.

Barczak, T.: BVerfGG: Mitarbeiterkommentar zum Bundesverfassungsgerichtsgesetz, De Gruyter, 2018.

Başlar, K.: “*Anayasa Mahkemesi Üyeliği*” (Aynı isim), Ekim 2007 (Yayımlanmamış Çalışma), Bağlantı: www.anayasa.gen.tr/aym_uyeligi.doc, Erişim Tarihi: 11.12. 2020.

Başlar, K.: “*Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma*” (Aynı isim), Demokrasi Platformu, Yıl 1, Sayı 2, Bahar 2005, s. 87-112, Bağlantı: www.anayasa.gen.tr/baslar-yenidenyapilanma.htm, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Behrendt, C.: “3 *The Belgian Constitutional Court*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 71-117, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0003>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Benz, A.: “7 *The Federal Constitutional Court of Germany: Guardian of Unitarism and Federalism*”, Courts in Federal Countries: Federalists or Unitarists? (Edited by Nicholas Aroney and John Kincaid), University of Toronto Press, 2017, s.193–222, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt1whm97c.11>, Erişim Tarihi: 07.04.2023.

Bertel, M. / Happacher, E.: “*Constitutional Court of Austria (Verfassungsgerichtshof)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 520, December 2018, Bağlantı:

<https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e520>,

Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Bezemek, C.: “*A Kelsenian Model of Constitutional Adjudication: The Austrian Constitutional Court*”, Zeitschrift fur Offentliches Recht (ZoR): Journal of Public Law, Vol.67, No.1, March 2012, s. 115-128, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/zorcht2012&i=120>, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Bifulco, R. / Paris, D.: “*9 The Italian Constitutional Court*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 447-504, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0009>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Bilir, F.: “*Demokratik Meşruluk, Yargı Bağımsızlığı ve Yargı Tarafsızlığı Bağlamında Yargı Organının (Yeniden) Yapılandırılması*”, Demokratik Anayasa Görüşler ve neriler (Hazırlayanlar: Ece Göztepe ve Aykut Çelebi), Metis Yayınları, Nisan 2012, s. 369-386.

Bumin, M.: “39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2001)”, Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 230-244.

Bumin, M.: “41. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2003)”, Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 258-274.

Bumin, M.: “42. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması (2004)”, Anayasa Mahkemesi Başkanlarının Kuruluş Yıldönümü Konuşmaları 1984-2022, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ekim 2022, s. 275-291.

Butt, S.: “9- *Indonesia’s Constitutional Court and Indonesia’s Electoral Systems*” (9- Indonesia’s Constitutional Court), *Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective* (Edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, 2018, s. 214–239, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781108163903.010>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Butt, S.: *The Constitutional Court and Democracy in Indonesia* (Aynı isim), Brill | Nijhoff, Leiden, 2015, Brill, Bağlantı: <https://doi.org/10.1163/9789004250598>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Calabresi, S. G.: “*Chapter Two: The Concentrated and Hybrid Models of Judicial Review*”, *The History and Growth of Judicial Review*, Volume 2: The G-20 Civil Law Countries, Oxford Academic (Online Edition), New York, 2021, p. 27-38; Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190075736.003.0003>, Erişim Tarihi: 26.03. 2023.

Cappelletti, M.: “*Judicial Review in Comparative Perspective*”, *California Law Review*, V.58, N.5, Oct 1970, p. 1017-1053.

Casey, J.: “*The Spanish Constitutional Court*”, Irish Jurist (1966-), Vol.25/27, 1990, s. 26-56, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/44026792>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Cassandro, G.: “*The Constitutional Court of Italy*”, The American Journal of Comparative Law, Vol.8, No.1, 1959, s. 1-14, JSTOR, Bağlantı: <https://doi.org/10.2307/837161>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Chen, A. H. Y.: “*Constitutional Courts in Asia: Western Origins and Asian Practice.*” Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective (Edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, 2018, s. 1-31, Bağlantı: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/constitutional-courts-in-asia/constitutional-courts-in-asia/5FE2EE331DA8BEC058A11DCD0EEE4CF3>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Chen, A. H. Y.: “*The Global Expansion of Constitutional Judicial Review: Some Historical and Comparative Perspectives*”, University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper No. 2013/001, 1 January 2013, Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2210340>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

Comella, V. F.: “*The Consequences of Centralizing Constitutional Review in a Special Court: Some Thoughts on Judicial Activism*”(The Consequences of Centralizing Constitutional Review...), Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 3-34.

Comella, V. F.: *“The rise of specialised constitutional courts”*(Aynı isim), Comparative Constitutional Law (Edited by Tom Ginsburg and Rosalind Dixon), Edward Elgar Publishing, 2011, s. 265-277.

Comella, V. F.: *“The Spanish Constitutional Court: Time for Reforms”*(The Spanish Constitutional Court), Journal of Comparative Law, Vol.3, No.2, 2008, s. 22-38, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/jrnatila3&i=381>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Coşar, V. A.: Türkiye Barolar Birliği Başkanı Av. Vedat Ahsen Coşar'ın 2010-2011 Yargı Yılı Açılış Konuşması, TBB Yayınları, Ankara, 6 Eylül 2010.

Couso, J.: *“Models of Democracy and Models of Constitutionalism: The Case of Chile's Constitutional Court, 1970-2010”*, Texas Law Review, Vol.89, Iss.7, June 2011, s. 1517-1536, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tlr89&i=1535>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

Çağlar, B.: *“‘Anayasal Yargı’ Yerlerinin Kamu Hukukuna Katkısı, Bir Örnek-Olay Araştırması: Fransız Anayasa Konseyi”* (Fransız Anayasa Konseyi), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.2, S.2, Y.1981, s. 45-61.

Çağlar, B.: *“Yeni Anayasacılık Üzerine Notlar”* (Aynı isim), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.6, S.1-3, Y.1985, s.29-42.

Çağlar, B.: Anayasa Bilimi Bir Çalışma Taslağı (Anayasa Bilimi), BFS Yayınları, Mart 1989.

Çağlar, B.: Bir Anayasacının Seyir Defteri, Su Yayınları, Mayıs 2000, s. 69-72.

Çoban-İnce, İ.: Anayasa mahkemelerinin Demokratik İşlevi ve Türk Anayasa Mahkemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Dâver, B.: “*Anayasa Mahkemesi Yargıcı (Üyesi)*”, AYD, C.3, Y.1986, s. 9-27.

Deener, D.: “*Modern Anayasal Sistemlerde Yargı Denetimi (Çeviren: Tunçer Karamustafaoğlu)*”, AÜHFD, C.26, S.3, Y.1969, s. 180-205.

Dengler, D. S.: “*The Italian Constitutional Court: Safeguard of the Constitution*”, Penn State International Law Review, Vol.19, No. 2, 2001, s. 363-386, Bağlantı: <http://elibrary.law.psu.edu/psilr/vol19/iss2/6>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Derlatka, M.: “*Constitutional Court And The Constitutional Crisis In Poland*”, Torunskie studia polsko-wloskie / Studi polacco-italiani di Torun, 2019, s. 7-26, Bağlantı: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2019.001>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Dyevre, A.: “*8 - The French Constitutional Council*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio

Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 323–355, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781316084281.011>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Eddyono, L. W.: “*Independence of the Indonesian Constitutional Court in Norms and Practices*”, Constitutional Review (Published by Constitutional Court of the Republic of Indonesia), Vol.3, No.1, 2017, s. 71-97, Bağlantı: <https://consrev.mkri.id/index.php/const-rev/article/view/314/311>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Elzas, S.: “*What is the Constitutional Council and can it strike down France's pensions bill?*”, RFI Justice, 13.04.2023, Bağlantı: <https://www.rfi.fr/en/france/20230413-what-is-france-s-constitutional-council-and-can-it-strike-down-pensions-bill>, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

Erdem, F. H. / Heper, Y.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri, SETA Yayınları, Aralık 2011.

Erdoğan, M.: “*Anayasa mahkemeleri Önemli Midir? Orta Avrupa’da Anayasa Yargısı ve Demokrasinin Pekişmesi*”, AÜHFD, C.54, S.3, Y.2005, s. 58-79.

Eren, A.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku), Güncellenmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Erşan, H. İ.: Türk Anayasa Mahkemesi ve Yargısal Aktivizm, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Esen, B. N.: Anayasa Hukuku, Üçüncü Basım, Arbas Matbaası, Ankara, 1948.

Evans, M.: “*The Italian Constitutional Court*”, The International and Comparative Law Quarterly, Vol.17, No.3, 1968, s. 602–633, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/757013>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Fendoğlu, H. T.: Anayasa Yargısı, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Ferejohn, J. / Pasquino, P.: “*Constitutional Adjudication: Lessons from Europe*”, Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 72-105.

Feyzioğlu, T.: “*Avusturya Anayasa Mahkemesi*” (Aynı isim), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.4, S.1, Y.1949, s. 84-95.

Feyzioğlu, T.: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi (Aynı isim), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1951.

Figuerroa, D.: “*Constitutional Review in Chile Revisited: A Revolution in the Making*”, *Duquesne Law Review*”, Vol.51, No.2, Spring 2013, s. 387-419, Bağlantı: <https://dsc.duq.edu/dlr/vol51/iss2/6>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

Frosini, J. O.: “*Constitutional Court of Italy (La Corte Costituzionale Della Repubblica Italiana)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 532, March 2017, Bağlantı:

<https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e532>,

Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Garlicki, L.: “*Constitutional Court of Poland: 1982-2009*”, The Political Origins of Constitutional Courts: Italy, Germany, France, Poland, Canada, United Kingdom (Edited by Sujit Choudhry, Francesca Limana, Pasquale Pasquino, and Francesca Billi), Fondazione Adriano Olivetti, Rome 2009, s. 13-38.

Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Giegerich, T.: “*Anayasa mahkemelerinde Üyelerin Atannası ve Üyeliğin Sona Ermesi: Meşruiyet, Kalite, Bağımsızlık ve Tarafsızlık Taleplerinin Uzlaştırılması İçin Benimsenen Usuller*”, AYD, C.27, Y.2010, s. 123-142.

Ginsburg, T.: “*Econmic Analysis and the Design of Constitutional Courts*”, Comparative Constitutional Law Volume II: Structures and Basic Rights (Edited by Mark Tushnet), Edward Elgar Publishing, 2017, s. 339-375.

Gönenç, L.: “*2011 Anayasa Yapım Sürecinde Yönteme İlişkin Bazı Sorunlar*”, TEPAV Politika Notu, Temmuz 2011, [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1309961816-](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1309961816-7.2011_Anayasa_Yapim_Surecinde_Yonteme_Iliskin_Bazi_Sorunlar.pdf)

7.2011_Anayasa_Yapim_Surecinde_Yonteme_Iliskin_Bazi_Sorunlar.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2022

Gönenç, L.: TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri:2 Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı (Aynı isim), TEPAV Yayınları, 2010.

Gören, Z.: “*Anayasa Mahkemesi ve Yasama Arasındaki Karşılıklı Etkileşim*”, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:84, S.1, Ocak 2019, s. 231-293.

Gören, Z.: Anayasa Hukuku (Aynı isim), Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş Beşinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Gözler, K.: “*Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.61, S.3, Y.2006, s. 131-166.

Gözler, K.: “*Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1 Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri*”(Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1), 21.10.2019, Bağlantı: www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm, Erişim Tarihi: 04.06.2023.

Gözler, K.: Anayasa Değişikliği Gerekli Mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma (Anayasa Değişikliği Gerekli Mi?), Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001.

Gözler, K.: Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı (Aynı isim), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Ağustos 2022.

Gözler, K.: Türk Anayasa Hukuku (Aynı isim), Güncellenmiş, Düzeltilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Haziran 2021.

Göztepe, E.: “*Anayasa Yargısının Meşruluğu*”, Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler (Hazırlayanlar: Ece Göztepe ve Aykut Çelebi), Metis Yayınları, Nisan 2012, s. 387-417.

Grimm, D.: “*Federal Constitutional Court of Germany (Bundesverfassungsgericht)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 528, August 2017, Bağlantı: <https://oxcon.oup.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e528#>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Groppi, T. / Spigno, I.: “*13- The Constitutional Court of Italy*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 516-559, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.016>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Grote, R.: “*Judicial Review*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 334; July 2018, Bağlantı: https://oxcon.oup.com/search?prd=MPECCOL&q=Constitutional+Review&fam=&auth_0=Grote%2C+Rainer&facetSearchButton=Update, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

Guedes, A. M. M.: “*Portekiz Anayasa Mahkemesi*”, AYD, C.4, Y.1987, s. 83-98.

Guichard, J.: “*Chapter 9 The Role of the Constitutional Court of Korea in the Transition from Authoritarian to Democratic Rule*”, The Spirit of Korean Law

Korean Legal History in Context (Edited by Marie Seong-Hak Kim), Brill | Nijhoff, Leiden, 2016, s. 202-232, Brill, Bağlantı: https://doi.org/10.1163/9789004306011_010, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

Gülener, S. / Uzun, C. D.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (Tarihsel Perspektiften Olaylar, Kişiler, Kararlar), Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2020.

Gülener, S.: Türkiye'de Anayasa Yargısının Demokratik Meşruluğu, İkinci Baskı, On İki Levha Yayıncılık, Şubat 2017.

Hahm, C.: “6- Constitutional Court of Korea: Guardian of the Constitution or Mouthpiece of the Government?”, Constitutional Courts in Asia: A Comparative Perspective (Edited by Albert H. Y. Chen and Andrew Harding), Cambridge University Press, 2018, s. 141-167, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781108163903.007>, Erişim Tarihi: 09.05.2023

Hakyemez, Y. Ş.: Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı (Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi), Yetkin Yayınları, 2009.

Hakyemez, Y., Ş.: “2010 Anayasa Değişiklikleri Ve Demokratik Hukuk Devleti” (2010 Anayasa Değişiklikleri), GÜHFD, C. XIV, Y. 2010, S.2, s. 387-406.

Hekimoğlu, M. M.: Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004.

Hinghofer-Szalkay, S. G.: “*The Austrian Constitutional Court: Kelsen’s Creation and Federalism’s Contribution?*”, *Fédéralisme Régionalisme*, Vol.17: Les juridictions constitutionnelles suprêmes dans les États fédéraux: créatures et créateurs de fédéralisme, 2017, Bağlantı: <https://popups.uliege.be/1374-3864/index.php?id=1671>, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Hong, J. S.: “*Signaling the Turn: The Supermajority Requirement and Judicial Power on the Constitutional Court of Korea*”, *American Journal of Comparative Law*, Vol.67, Iss.1, 2019, s. 177-218, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/amcomp67&i=181>, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

İba, Ş. / Kılıç, A.: *Anayasa Yargısı Dersleri, Gözden Geçirilmiş Güncellenmiş 5. Baskı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2022.

İnceoğlu, S.: “*Soru 42: Yargı bağımsızlığı için asgari şartlar nelerdir?*”(Soru 42), Türkiye’nin Anayasa Gündemi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği (Derleyen: İbrahim Ö. Kaboğlu), Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 208-215.

İnceoğlu, S.: “*Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Ekseninde Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*”(Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı), Çağdaş Devlette Yargının İşleyişi (Haz. Berin Engin, Mehmet Korkmaz), Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi & Genel Kamu Hukukçuları Topluluğu, 2019, s. 112-147.

İridere, M. A.: 12 Eylül 2010 Tarihli Referandum ve 5982 Sayılı Yasa İle Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Türk Anayasa Yargısı Sistemine Getirdiği Yenilikler, Türk Anayasa Mahkemesinin Yaşadığı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013.

İyimaya, A.: “*Anayasa Mahkemesinin Üyelik Yapısında Yasama Organının Rolü (Türk Modeline Eleştirel Bir Yaklaşım)*”, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı (Ayrı Basım), Türk Hukuk Kurumu, Ankara, 2005.

Jakab, A. / Fröhlich, J.: “10- *The Constitutional Court of Hungary*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 394-437, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781316084281.013>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Jamróz, L.: The Constitutional Tribunal In Poland In The Context Of Constitutional Judiciary, Temida 2, Białystok 2014.

Jozeau-Marigné, L.: “Fransız Anayasa Mahkemesi”, AYD, C.4, Y.1987, s. 53-58.

Kaboğlu, İ. Ö.: “*Kelsen Modeli “Sınırları”nda Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları*” (Demokratikleşme Sürecinde Anayasa yargıçları), AYD, C.10, Y.1993, s. 381-404.

Kaboğlu, İ. Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar) (Aynı isim), Güncelleştirilmiş ve Sadeleştirilmiş 16. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2022.

Kaboğlu, İ.Ö.: Anayasa Yargısı Avrupa Modeli ve Türkiye (Anayasa Yargısı), Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ekim 2007.

Kanadoğlu, K.: Anayasa Mahkemesi (Aynı isim), 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, Nisan 2004.

Kanadoğlu, O. K.: “*Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi*” (Yeni Anayasa Arayışları Bağlamında Anayasa Mahkemesi), AYD, C.25, Y.2008, s. 61-89.

Kang-Kook, L.: “*Political and Social Changes of Korea in the 21st Century and Challenges of the Korean Constitutional Court*”, AYD, C.29, Y.2012, s. 393-411.

Karacaoğlu, E.: “*1982 Anayasası’nın Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Tercihinden Kaynaklanan Sorunlar*”, Prof. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu’na Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 227-254.

Karaman, E.: “*Fransız Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi Dönemi*”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.2, Aralık 2015, s. 65-88.

Katalin K. / Steuer, M.: “*Constitutional Court of Hungary (Magyarország Alkotmánybírósága)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional

Law [MPECCoL], MPECCoL 802, July 2019, Bağlantı:
<https://oxcon.oupplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e802?rskey=t20fjE&result=1&prd=OXCON>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Kılıç, H.: “*Türk Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri (Türkiye Raporu)*”, AYD, C.21, Y.2004, s. 80-94.

Kılıç, V. C.: Türk Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri ve Tartışmalar Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.

Kırath, M.: Alman Federal Anayasa Mahkemesi (Aynı isim), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963.

Kırath, M.: Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu) (Somut Norm Denetimi), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

Kocahanoğlu, O. S.: Gerekçeli ve Açıklamalı Anayasa Danışma Meclisinde Anayasa Görüşmelerinin Perde Arkası, Temel Yayınları, İstanbul, 1993.

Kommers, D. P. / Russell A. M.: “*Chapter 1: The Federal Constitutional Court*”, The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, Third edition Revised and Expanded, Duke University Press, 2012, s. 3-41,

Bağlantı: <https://doi.org/10.1215/9780822395386-002>, Erişim Tarihi: 07.04.2023.

Kommers, D. P.: “*Judicial Review: Its Influence Abroad*”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.428, 1976, p. 52–64.

Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/1041873>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

Kurnaz, A. H.: “Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevleri Açısından Anayasa Mahkemesi”, Yasama Dergisi, S.2, Y.2006, s. 92-122.

Kuzu, B.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli”, AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

Lachmayer, K.: “2 - *The Austrian Constitutional Court*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 75-114, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.005>, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Lahsini, C.: “*Morocco’s Constitutional Court: How Does it Work?*”, Morocco World News, 06 April 2017, Bağlantı: <https://www.moroccoworldnews.com/2017/04/213192/moroccos-constitutional-court-how-does-it-work>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

Law, J. / Martin, E.: ‘Common Law’, A Dictionary of Law, Oxford University Press, Bağlantı:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199551248.001.0001/acref-9780199551248-e-715>; Erişim Tarihi: 23.03.2023.

Levush, R.: *“The Constitutional Council and Judicial Review in France”*, Library of Congress Blogs, 4 November 2020, Bağlantı: <https://blogs.loc.gov/law/2020/11/the-constitutional-council-and-judicial-review-in-france/>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Lieurade, T.: *“Entrée des ex-présidents au Conseil constitutionnel: la fin d’une absurdité”*, France24, 08.01.2013, Bağlantı: <https://www.france24.com/fr/20130108-entree-automatique-ex-presidents-conseil-constitutionnel-fin-une-absurdite-droit-hollande-renovation-sarkozy-chirac>, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

Lombardi, C. L.: *“Egypt’s Supreme Constitutional Court: Managing Constitutional Conflict in an Authoritarian, Aspirationally Islamic State”*, JCL 3:2 (2008), s.234-253, Bağlantı: <https://digitalcommons.law.uw.edu/faculty-articles/719/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023

Machacek, R.: *“Avusturya Anayasa Mahkemesi”*, AYD, C.4, Y.1987, s. 17-25.

Maes, E.: *“Chapter 2 The Independence of the Belgian Constitutional Court”*, European Yearbook of Constitutional Law 2019 Judicial Power: Safeguards and Limits in a Democratic Society (Edited by Ernst Hirsch Ballin, Gerhard van der Schyff, Maarten Stremmler), T.M.C. Asser Press, The Hague, 2020, s. 13-40, Bağlantı: https://doi.org/10.1007/978-94-6265-359-7_2, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Magnon, X. / Vidal-Naquet, A.: “*Le droit constitutionnel est-il un droit politique?*”, Les Cahiers Portalis, 2019/1 (N’6), p.107-128, Bağlantı: <https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-portalis-2019-1-page-107.htm>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

Mahfoud, M.: “*Separation Of Powers And Independence Of Constitutional Court In Indonesia*”, 2nd Congress of the World Conference on Constitutional Justice in Rio de Janeiro, Brazil on 16-18 January 2011 Papers, 2011, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Rio/Papers/INA_Mahfud_E.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Martins, A. M. G. / Miguel P. R.: “*18 Judicial Dialogue in a Multilevel Constitutional Network: The Role of the Portuguese Constitutional Court*”, Courts and Comparative Law (Edited by Mads Andenas, and Duncan Fairgrieve), Oxford University Press, 2015, s. 300-328, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198735335.003.0018>, Erişim Tarihi: 29.04.23.

Mavčič, A. M.: Constitutional Review Systems Around The World, Vandeplass Publishing, April 2018.

Metin, Y.: “*Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması*”(Aynı isim), Uluslararası Anayasa Kongresi Metinler Kitabı 2 (Ed. Murat Yanık, Hüseyin Özcan, Ahmet Akcan), İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2012, s. 467-480.

Metin, Y.: “*Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu*”(Anayasa Mahkemesinin Konumu), S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S.1, Yıl 2012, s. 89-128.

Moniz, A. R. G.: “*Constitutional Court of Portugal (Tribunal Constitucional)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 821, July 2020, Bağlantı: <https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e821>, Erişim Tarihi: 29.04.23.

MÜSİAD, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (Hazırlayanlar: MÜSİAD Anayasa Çalışma Komitesi ve Abdurrahman Eren), MÜSİAD Yayınları, İstanbul, Kasım 2011.

Nacar, A.: Anayasa Mahkemesi Üyeliği, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Nurbaningsih, E.: “*The Indonesian Constitutional Court’s Interpretation of the Constitution Related to the Protection of Fundamental Rights And Freedoms*”, AYD, C.39, S.1, Y.2022, s. 381-386.

Odyakmaz, Z.: “*Yeni Anayasa Çalışmalarında Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu İçin Üye Seçimleri ve Bazı Konular Hakkında Görüşler*”, AYD, C.25, Y.2008, s. 155-204.

Onar, E.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli” (Panel), AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

Onar, E.: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Türkiye’de Öncüler (Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi), Ankara, 2003.

Onar, E.: Türk Parlamento Tarihi 12. Dönem I. Cilt (Türk Parlamento Tarihi), Henüz basım aşaması tamamlanarak yayımlanmamış cilt.

Onar, S. S: “Benim Anayasalarım”, İÜHFM, C.LXIX, S.1-2, 2011, s.1-36.

O’Sullivan, A. / Chan, P. C. W.: “*Judicial Review in Ireland and the Relationship between the Irish Constitution and Natural Law*” Nottingham Law Journal, 2006, 15(2) p. 18-36, Bağlantı: <https://ssrn.com/abstract=2483216>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

Öden, M.: “Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Anayasa Yargısı” (Anayasa Yargısı), AÜHFD, Y.1999, C.48, S.1, s. 23-38.

Öden, M.: “İkinci Oturum: Yargı – Tartışma” (Tartışma), Türkiye’nin Anayasa Gündemi Sempozyumu (Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 117-135.

Öden, M.: “Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu Üzerine Notlar”(Yeni Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu), Türkiye’nin Anayasa Gündemi Sempozyumu

(Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 86-97.

Özay, İ. H.: “*Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi*” (Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı), AYD, C.8, Y.1991, s. 103-116.

Özay, İ. H.: “*Yargının Sorunlarına Yaklaşımında Bir Örnek Olarak Geçmiş ve Geleceğiyle ‘İtalyan Anayasa Mahkemesi’*” (İtalyan Anayasa Mahkemesi), AYD, C.6, Y.1989, s. 215-232.

Özay, İ. H.: “*Yasama-Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi*” (Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi), AYD, C.13, Y.1996, s. 31-39.

Özay, İ. H.: “*Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri*” (Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin..), AYD, C.12, Y.1995, s. 45-49

Özbudun, E.: “*Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri*” (Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu), Liberal Düşünce, Yıl 17, Sayı 68, Güz 2012, s. 5-18.

Özbudun, E.: 2001 Anayasa Değişiklikleri ve Siyasal Reform Önerileri (2001 Anayasa Değişiklikleri), TESEV Yayınevi, Haziran 2002.

Özbudun, E.: Türk Anayasa Hukuku (Aynı isim), 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

Özden, Y. G.: “*Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu*”, Bahri Savcı’ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 375-392.

Özer, Y. Z.: Mukayeseli Hukuku Esasiye Dersleri, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1939.

Özsoy, Ş: 1982 Anayasası’nın Yapım Süreci, Birinci Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, Ekim 2009.

Öztürk, K: İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları İle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası C.III (Mad.76-157), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1966.

Öztürk, K: İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları İle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası C.I (Temel Metinler), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1966.

Paczolay, P.: “*Anayasa Mahkemesi İle İlgili Anayasa Değişiklikleri Taslağına Dair Görüş*”, Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye’ye İlişkin Görüşleri Seçimler Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları, TBMM Araştırma Merkezi, 2010, s. 5-14.

Pagés, J. L. R.: “14 *The Spanish Constitutional Tribunal*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 719-778, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0014>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Pariente, A.: “*Fransa’da Demokrasinin Pekişmesinde Anayasa Konseyi’nin Rolü*”, Demokrasi ve Yargı (Editör Dr. Ozan Ergül), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Aralık 2005, s. 198-211.

Peeters, P. / Mosselmans, J.: “3 *The Constitutional Court of Belgium: Safeguard of the Autonomy of the Communities and Regions*”, Courts in Federal Countries: Federalists or Unitarists? (Edited by Nicholas Aroney and John Kincaid), University of Toronto Press, 2017, s. 69–102, JSTOR, Bağlantı: <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt1whm97c.7>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Pino, G. G.: “*Şili Anayasa Mahkemesi Üyesinin Konuşması*”, AYD, C.29, Y.2012, s.567-577.

Popelier, P. / Bielen, S.: “*How Courts Decide Federalism Disputes: Legal Merit, Attitudinal Effects, and Strategic Considerations in the Jurisprudence of the Belgian Constitutional Court*”, Publius: The Journal of Federalism, Vol.49, Iss.4, Fall 2019, s. 587–616, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/publius/pjy033>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Popelier, P.: “*BELGIUM: The Belgian Constitutional Court as Positive Legislator: In Search of a Balance Between Rights Protection and Respect for Acts of Parliament*”, Constitutional

Quesada-Alpizar, T: Informal Mandates Judicial Power, PhD thesis, University of Oxford, 2017.

Rudy / Meylina, U. / Ritonga, R.: “*From State Sovereignty to People Sovereignty: A Case Study of Indonesia's Constitutional Court*”, Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Vol.24, No. Special 4, 2021, s. 1-13, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/jnlolletl2424&i=559>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Ruiz, M. A.: “*15 - The Spanish Constitutional Court*”, Comparative Constitutional Reasoning (Edited by András Jakab, Arthur Dyevre and Giulio Itzcovich), Cambridge University Press, 2017, s. 604-640, Bağlantı: <https://doi.org/10.1017/9781316084281.018>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Sağlam, F.: “Genel Değerlendirme, Yorumlar ve Soru-Cevap”, Çağdaş Devlette Yargının İşleyişi (Haz. Berin Engin, Mehmet Korkmaz), Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi & Genel Kamu Hukukçuları Topluluğu, 2019, s. 173-225.

Sağlam, F.: “İkinci Oturum: Yargı – Tartışma” (Tartışma), Türkiye’nin Anayasa Gündemi Sempozyumu (Editörler Kurulu: Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, Demet Çelik Ulusoy, Bezar Eylem Ekinci, Hakan Bilgeç), EMU Press, 2015, s. 117-135.

Sağlam, F.: “Prof. Dr. Fazıl Sağlam’la Söyleşi (23.06.2022)”(Röportaj), Prof. Dr. Fazıl Sağlam’a Armağan (Editörler: Ece Göztepe, Ozan Ergül, Selda Çağlar), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 553-580.

Sağlam, F.: “*Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı Alanında Son Gelişmeler*”(Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı), Av. Teoman Ergül’e Armağan (Editör: Ozan Ergül), TBB Yayınları, Ankara, Ocak 2017, s. 373-445.

Satrio, A.: “*Constitutional Retrogression in Indonesia Under President Joko Widodo’s Government: What Can the Constitutional Court Do?*”, Constitutional Review (Published by Constitutional Court of the Republic of Indonesia), Vol.4, No.2, 2018, s. 271-300, Bağlantı: <https://consrev.mkri.id/index.php/constrev/article/view/425>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Schönberger, C.: “*Karlsruhe: Notes on a Court*”, The German Federal Constitutional Court: The Court Without Limits (Edited by Matthias Jestaedt, Oliver Lepsius, Christoph Möllers, Christoph Schönberger), Oxford University Press, 2020, s. 1-31, Oxford Academic, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198793540.003.0001>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Scribner, D. L.: “*4- Distributing Political Power: The Constitutional Tribunal in Post-Authoritarian Chile*”, Consequential Courts: Judicial Roles in Global Perspective (Edited by Diana Kapiszewski, Gordon Silverstein, Robert A. Kagan), Cambridge University Press, 2013, s. 114-137, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/CBO9781139207843.006>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

SDE, Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin İnsanlık Onuruna Dayanan Yeni Anayasa (Hazırlayanlar: Bekir Berat Özipek, Levent Korkut, Murat Yılmaz, Vahap Coşkun, Yusuf Şevki Hakyemez ve Yusuf Tekin), Ankara, Mayıs 2011.

Sezer, A. N.: “Açılış Konuşmaları – Cumhurbaşkanı”, Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, TBB Yayınları, Ankara, 2001, s. 18-24.

Sezer, A. N.: “*Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer’in 36. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması*”, AYD, C.15, Y.1998, s. 1-9.

Shin, Y. J.: “*Constitutional Court of Korea*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 536, June 2022, Bağlantı: <https://oxcon.oupplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e536?rskey=L1REJM&result=1&prd=MPECCOL>, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

Sodiki, A.: “*Vatandaşların Anayasal Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesi’nin Rolü (Endonezya Anayasası’na Dayalı Bir Değerlendirme)*”, AYD, C.29, Y.2012, s. 259-298.

Sólyom, L.: “*8 The Constitutional Court of Hungary*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 357-46, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0008>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Sólyom, L.: “*Macaristan Anayasa Mahkemesinin Toplumsal Sistem Değişikliği İçerisindeki Rolü*”, AYD, C.9, Y.1992, s. 287-301.

Soysal, M.: 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gözden Geçirilmiş Onbirinci Baskı, Gerçek Yayınevi, 1997.

Starski P.: “*The Power of the Rule of Law: The Polish Constitutional Tribunal’s Forceful Reaction*”, Verfassungsblog, 17.03.2016, Bağlantı: <https://verfassungsblog.de/the-power-of-the-rule-of-law-the-polish-constitutional-tribunals-forceful-reaction/>, Erişim Tarihi: 22.04.2023.

Stebelski, M.: “*Parliament versus Constitutional Court - Selected Issues Pertaining to the Constitutional Dispute in Poland*”, Hungarian Yearbook of International Law and European Law, 2016, s. 407-430, HeinOnline, Bağlantı: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/huyiel2016&id=425&collection=journals&index=#>, Erişim Tarihi: 22.04.2023.

Steinsdorff, S. v. / Göztepe, E. / Abad-Andrade, M. / Petersen, F.: The Constitutional Court of Turkey Between Legal And Political Reasoning, Nomos, 2022.

Stone-Sweet, A.: “*Chapter 9: Constitutions and judicial power*”, Comparative Politics (Edited by Daniele Caramani), Fifth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2020.

Şentop, M.: “Anayasalarda ve Değişiklik Önerilerinde AYM ve HSYK”, SETA Analiz, S.23, Haziran 2010.

Tahmazoğlu-Üzeltürk, S.: “Yeni Anayasa Yapılırken Türk Anayasa Mahkemesi”, 1982 Anayasası’nın 30. Yıl Bilançosu (Editörler: Nihan Yancı-Özalp, Sinem Şirin), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2014.

Tanör, B. / Yüzbaşıoğlu, N.: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 21. Bası, Beta, İstanbul, 2023.

Taşkın, Ş. C.: “2010 Anayasa Değişikliklerinden Sonra Türk Anayasa Mahkemesinin Yapılanması”, TBB Dergisi, Y.2011, S.97, s. 171-230.

TBB, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin), 2. Baskı, TBB Yayınları, Ankara, Kasım 2007.

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Karşılaştırmalı Ülke Örneklerinde Anayasa mahkemeleri, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Hukuk Bölümü Bilgi Notu, Ekim 2020.

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara, Haziran 2022.

TBMM Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2003 Tarihli Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Anayasa Değişikliği Taslağı (Hazırlayan Nezahat Yuca), Kasım 2009

TBMM Başkanlığı, TBMM Başkanlığı'na Bazı Kurum Ve Kuruluşlarca Verilmiş Ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları Ve Taslak Metinler İle Anayasa Komisyonu Metni, TBMM Yayınları, 1993.

TBMM Başkanlığı, TBMM’de Temsil Edilen Siyasi Partilerce TBMM Başkanlığı’na Sunulan Anayasa Değişikliği Konusunda Görüş ve Öneriler, TBMM Yayınları, Mart 1993.

TESEV, TESEV Anayasa Komisyonu Raporu Türkiye’nin Yeni Anayasasına Doğru (Yazarlar: Mustafa Erdoğan, Serap Yazıcı), TESEV Yayınları, Nisan 2011.

Tınc, M. R.: Fransız Anayasa Hukuku Tarihçe & Kurumlar, Legal Yayıncılık, Temmuz 2020.

Tiede, L.: “4- *The Chilean Constitutional Tribunal in Political Context*”, *Judicial Vetoes: Decision-making on Mixed Selection Constitutional Courts*”, Cambridge University Press, 2022, s. 62-101, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/9781009058254.004>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

Tikveş, O.: “Anayasa Mahkemesinin Teşkilat Ve Fonksiyonları (Mukayeseli Bir İnceleme)(Aynı isim)”, İÜHFM, Yıl:1967, C.33, S.1-2, s. 83-128.

Tikveş, Ö.: Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı (Anayasa Yargısı), Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Yayınları, İzmir, 1978.

Tikveş, Ö.: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerhi ve Uygulaması (Anayasa Mahkemesi Kanunu İle Birlikte) (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Şerhi), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1969/XI.

TOBB, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Anayasa 2000, TOBB Yayınları, Ankara, Nisan 2000.

Tuleja, P.: “12 *The Polish Constitutional Tribunal*”, The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions (Edited by Armin von Bogdandy, Peter Huber, and Christoph Grabenwarter), Oxford University Press, 2020, s. 619-672, Bağlantı: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198726418.003.0012>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Tunaya, T. Z.: Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, 4. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980.

Tunç, H.: “*Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açıdan Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa mahkemelerinin Karşılaştırılması*” (Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar), AYD, C.12, Y.1995, s. 288-309.

Tunç, H.: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları) (Aynı isim), Yetkin Yayınları, 1997.

Turhan, M.: “*Anayasa Yargısı’nın Demokratik Hukuk Devletindeki İşlevi ve Meşruluğu*”, Anayasa Yargısı İncelemeleri -1 (Ed. Mehmet Turhan / Hikmet Tülen), Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, s. 41-70.

Tusseau, G.: “*Constitutional Council of France (Conseil Constitutionnel)*”, Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law [MPECCoL], MPECCoL 527, July 2016, Bağlantı: <https://oxcon.oupplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e527#law-mpeccol-e527>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Tülen, H.: “*Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları*”, Anayasa Yargısı İncelemeleri -1 (Ed. Mehmet Turhan / Hikmet Tülen), Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, s. 149-190.

Türe, C. F.: Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin Yapısı, Konumu, İşlevi ve Batı Demokrasilerinden Örnekler: İngiltere – ABD – Fransa, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.

Türk H. S.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli”, AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

TÜSİAD, Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri (Hazırlayan: Bülent Tanör), TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Ocak 1997.

TÜSİAD, Yargılama Düzeninde Kalite (Hazırlayanlar: Erdoğan Teziç, Yıldızhan Yayla, Köksal Bayraktar, Erdener Yurtcan, Selçuk Öztekin, Süheyl Batum ve Necmi Yüzbaşıoğlu), TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Kasım 1998.

Ulaş, B.: “*Anayasa Mahkemesi Üyeliği*”, GÜHFD, C.IX, S.1-2, Y.2004, s. 315-347.

Uzun, C. D.: “*Türkiye’nin Yeni Anayasa Arayışı ve Yüksek Yargı*”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2017, C. 2, S. 1, s. 163-208.

Ünsal, A.: Siyaset ve Anayasa Mahkemesi (“Siyasal Sistem” Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi), Ankara Üniversitesi S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1980.

Vigoriti, V.: “*Italy: The Constitutional Court*”, The American Journal of Comparative Law, Vol.20, No.3 Summer, 1972, s. 404-414, Bağlantı: <https://doi.org/10.2307/839312>, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Vlachopoulos, S.: “*The constitutionality control in the Greek legal order - a European country which follows the American system!*”, Rechtspolitisches Forum 77, Institut für Rechtspolitik an der Universität Trier, Bağlantı: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/65835>, Erişim Tarihi: 28.03.2023

Wiacek, M.: “*Constitutional Crisis in Poland 2015–2016 in the Light of the Rule of Law Principle*”, Defending Checks and Balances in EU Member States (Edited by Armin von Bogdandy, Piotr Bogdanowicz, Iris Canor, Christoph

Grabenwarter, Maciej Taborowski, Matthias Schmidt), Springer Berlin, Heidelberg, 2021, s. 15-33, Bağlantı: https://doi.org/10.1007/978-3-662-62317-6_2, Erişim Tarihi: 22.04.23.

Wiratraman, H. P.: “*Constitutional Struggles and the Court in Indonesia’s Turn to Authoritarian Politics*”, Federal Law Review, Vol.50, Iss.3, 2022, s. 314-330, Bağlantı: <https://doi.org/10.1177/0067205X221107404>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Yancı-Özalp, N.: Türkiye’de Aktivizm ve Kendi Kendini Sınırlandırma Çerçevesinde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Yorumu, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, Eylül 2018.

Yavuz, B.: Kuruluşu ve İşleyişi Açısından Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.

Yılmaz, F.: Türk Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşunun Kurucu Meclis ve TBMM’de Müzakeresi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Yolcu, S. / Işık, S.: “*Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bir Vaka İncelemesi: Şili’de Yargı Denetimi*”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Y.5, S.9, Haziran 2017. s. 247-281.

Yüzbaşıoğlu, N.: “Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesi’nin Sorunlarının Tartışılması Paneli”, AYD, C.21, Y.2004, s. 105-162.

Zeidler, W.: “*Some Remarks On The Role Of The Federal Constitutional Court*”, AYD, C.4, Y.1987, s. 45-51.

İnternet Kaynakları ve Diğer Kaynaklar

1961 Anayasası Genel Bilgiler, TBMM, Bağlantı:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/altmis-bir-anayasasi>, Erişim Tarihi:
06.01.2023.

1982 Anayasası Genel Bilgiler, TBMM, Bağlantı:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi>, Erişim Tarihi:
26.01.2023.

1982 Anayasası Genel Bilgiler; Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7,
B:118, 18.10.1982, Milli Güvenlik Konseyi S. Sayısı: 450.

1982 Anayasası Metin Ve Değişiklik Bilgileri, TBMM, Bağlantı:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik#>, Erişim
Tarihi: 06.02.2023

3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional
Justice and Social Integration’, “Questionnaire: Reply by the Constitutional
Tribunal of Poland”, Bağlantı:
https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Poland_CC_reply_questionnaire_3
WCCJ-E.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional Justice and Social Integration’, “Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Hungary”, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Hungary_CC_reply_questionnaire_3WCCJ-E.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional Justice and Social Integration’, “Questionnaire: Reply by the Constitutional Court of Korea”, Bağlantı: https://www.venice.coe.int/WCCJ/Seoul/docs/Korea_CC_reply_questionnaire_3WCCJ-E.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (Esas No: 2/656, 05.04.2010), TBMM, Bağlantı: <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>, Erişim Tarihi: 19.02.2023

Act on the Federal Constitutional Court(Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG), Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=19, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

Anayasa Mahkemesi, Emekli ve Görev Süresi Dolan Üyeler, Bağlantı: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskanvekilleri-ve-uyeler/emekli-ve-gorev-suresi-dolan-uyeler/>, Erişim Tarihi: 02.07.2023.

Anayasal Ve Yasal Reformlar Komisyonu, <https://www.altilimasa.biz/anayasal-ve-yasal-reformlar-komisyonu>, Erişim Tarihi: 15.12.2022

AYM, E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010 (RG.: T. 01.08.2010, S. Mükerrer 27659).

Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, Code of Conduct for the Justices of the Federal Constitutional Court, Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/Verhaltensleitlinie/Verhaltensleitlinien_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, Court and constitutional organ, Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Gericht-und-Verfassungsorgan/gericht-und-verfassungsorgan_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

Bundesverfassungsgericht, The Federal Constitutional Court, History, Bağlantı: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Zeitstrahl/zeitstrahl_node.html, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

CODICES, AUSTRIA Constitutional Court, Bağlantı: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/AUT?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$u=\\$x=\\$y=\\$z](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/AUT?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$u=$x=$y=$z), Erişim Tarihi: 10.04.2023.

CODICES, BELGIUM Constitutional Court, Bağlantı:
[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/BEL?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$sup=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/BEL?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$sup=1), Erişim Tarihi:
27.04.2023.

CODICES, CHILE Constitutional Tribunal, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 12.05.2023.

CODICES, Chile Law No. 17997 - The Constitutional Organic Law On The
Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 12.05.2023.

CODICES, FRANCE Constitutional Council, Bağlantı:
[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/FRA?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$sup=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/FRA?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$sup=1), Erişim Tarihi:
08.04.2023.

CODICES, HUNGARY Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 02.05.2023.

CODICES, INDONESIA Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 15.05.2023.

CODICES, MOROCCO Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/descriptions/eng/afr/mar>
, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

CODICES, POLAND Constitutional Tribunal, Bağlantı:
[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/POL?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$sup=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Descriptions/ENG/EUR/POL?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$sup=1), Erişim Tarihi:
25.04.2023.

CODICES, PORTUGAL Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 29.04.2023.

CODICES, REPUBLIC OF KOREA Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 09.05.2023.

CODICES, SPAIN Constitutional Court, Bağlantı:
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>,
Erişim Tarihi: 17.04.2023.

CONCURTS.NET, Bağlantı:
<https://www.concourts.net/tab/tab1.php?lng=en&stat=1&prt=0&srt=0>, Erişim
Tarihi: 30.03.2023.

Conference of Constitutional Jurisdictions of Africa – CJCA, Members, Information About The Constitutional Court In Egypt, Bağlantı: <http://cjca-conf.org/ar/egypte/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

Conference of Constitutional Jurisdictions of Africa – CJCA, Members, Information About The Algerian Constitutional Court, Bağlantı: <http://cjca-conf.org/en/member-jurisdictions/>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

Conference of European Constitutional Courts, Members, Bağlantı: <https://www.cecc2017-2020.org/members/members-by-order-of-succession/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Conseil Constitutionnel, Members, Council Organisation, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/council-organisation>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Conseil Constitutionnel, Ordinance No. 58-1067 Constituting An Institutional Act On The Constitutional Council, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/fondements-textuels/ordinance-no-58-1067-constituting-an-institutional-act-on-the-constitutional-council>, Erişim Tarihi: 08.04.2023.

Conseil Constitutionnel, The Institution, General Overview, Bağlantı: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/general-overview>, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Constitute Project, Constitution of Chile 1980 (rev. 2021), Bağlantı:
https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021?lang=en, Erişim
Tarihi: 12.05.2023.

Constitute Project; Cyprus's Constitution of 1960 with Amendments through
2013, Bağlantı:
https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en, Erişim
Tarih: 28.03.2023.

Constitution Of The Portuguese Republic, Article 222, Bağlantı:
<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>,
Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Constitution Of The Portuguese Republic, Bağlantı:
<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>,
Erişim Tarihi: 29.04.23.

Constitution of the Slovak Republic, Article 134, Bağlantı:
<https://www.ustavnysud.sk/en/ustava-slovenskej-republiky>, Erişim Tarihi:
16.03.2023.

Constitutional Court Act 1953 (Verfassungsgerichtshofgesetz 1953 – VfGG),
Bağlantı:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1953_85/ERV_1953_85.pdf,
Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Constitutional Court of Georgia, About the Court, Bağlantı:
<https://www.constcourt.ge/en/court/about-the-court>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Constitutional Court Of Hungary, Act CLI of 2011 on the Constitutional Court,
Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/act-on-the-cc/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Constitutional Court Of Hungary, General guide about the Constitutional Court,
Bağlantı: https://api.alkotmanybirosag.hu/en/wp-content/uploads/sites/3/2017/05/ab_ismerteto_200x260_en_web.pdf, Erişim
Tarihi: 02.05.2023.

Constitutional Court Of Hungary, History, Bağlantı:
<https://hunconcourt.hu/history/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Constitutional Court of Hungary, Organization, Bağlantı:
<https://hunconcourt.hu/organisation>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Constitutional Court Of Hungary, The Constitutional Court's Rules of Procedure,
Bağlantı: <https://hunconcourt.hu/rules-of-procedure/>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

Constitutional Court of Korea, Constitution and Constitutional Court Act, Seoul,
2019, Bağlantı:
[https://solarsviewer.ccourt.go.kr:8081/DG_viewer/viewer/document/docviewer.d](https://solarsviewer.ccourt.go.kr:8081/DG_viewer/viewer/document/docviewer.do)
o, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

Constitutional Court of Korea, Constitutional Court of Korea (Brochure), Seoul, May 2021.

Constitutional Court of Korea, Jurisdiction, Court Procedures, Bench and Quorum, Bağlantı:

<https://english.ccourt.go.kr/site/eng/03/10302030000002020081101.jsp>, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

Constitutional Court of Korea, Organisation, Council of Justices, Bağlantı:

<https://english.ccourt.go.kr/site/eng/01/10102020000002020081101.jsp>, Erişim Tarihi: 09.05.2023.

Constitutional Court of Republic of Albania, Composition, Bağlantı:

https://www.gjk.gov.al/web/Composition_90_2.php, Erişim Tarihi: 16.03.2023

Constitutional Court of South Africa, History of The Court, Bağlantı:

<https://www.concourt.org.za/index.php/about-us/history>, Erişim Tarihi: 29.03.2023

Constitutional Court of Spain, History of the Court, Bağlantı:

<https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/paginas/default.aspx>, Erişim Tarihi: 27.03.2023

Constitutional Court Of Spain, ORGANIC LAW 2/1979 On The Constiitutional

Court, Of 3 October 1979, Bağlantı:

<https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-en.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Plenary, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno.aspx)

[Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Chambers, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Salas.aspx)

[Organizacion/organizacion/Paginas/02-Salas.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Salas.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Sections, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Secciones.aspx)

[Organizacion/organizacion/Paginas/02-Secciones.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Secciones.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, President, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Presidente.aspx)

[Organizacion/organizacion/Paginas/02-Presidente.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/02-Presidente.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Composition, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/composicion/Paginas/default.aspx)

[Organizacion/composicion/Paginas/default.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/composicion/Paginas/default.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, Composition, organization and competences, Administrative Plenary, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno-Gubernativo.aspx)

[Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno-Gubernativo.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/organizacion/Paginas/01-Pleno-Gubernativo.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, Spanish Constitutional Court, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-Constitucional-de-Espania.aspx)

[Constitucional-de-Espania.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-Constitucional-de-Espania.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court Of Spain, The Court, History of the Court, The Court of Constitutional Guarantees, Bağlantı:

[https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-de-](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-de-Garantias-Constitucionales.aspx)

[Garantias-Constitucionales.aspx](https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/historia/Paginas/Tribunal-de-Garantias-Constitucionales.aspx), Erişim Tarihi: 17.04.2023.

Constitutional Court of the Republic of Armenia, About The Court, Bağlantı:

<https://www.concourt.am/en/constitutional-court/about>, Erişim Tarihi:

16.03.2023

Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, Composition, Bağlantı: <https://constcourt.bg/en/Home/AboutCourt#Composition>, Erişim Tarihi: 16.03.2023

Constitutional Court of The Republic of Lithuania, Appointment and status of Justices, Bağlantı: <https://lrkt.lt/en/about-the-court/justices/appointment-and-status-of-justices/181>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Constitutional Court RS, About the Court, Bağlantı: <https://www.us-rs.si/judges/?lang=en>, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Corte Costituzionale, The Italian Constitutional Court (Booklet), 6th Edition, Italy, May 2019, Bağlantı: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Italian_Constitutional_Court.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Cour Constitutionnelle, Organic Law, Special act of 6 january 1989 on the Constitutional court, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#2-legislation-organique>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Cour Constitutionnelle, The Constitution of Federal Belgium- March 2021, <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#1-the-constitution-of-federal-belgium>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Cour Constitutionnelle, The Constitutional Court Of Belgium (Brochure), 2014, Bağlantı: <https://www.const-court.be/public/brbr/e/brbr-2014-001e.pdf>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Cour Constitutionnelle, The Court, Organisation, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/organization>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Court of Justice of the European Union – Press Release No:89/23, 5 June 2023, Judgment of the Court in Case C-204/21 | Commission v Poland (Independence and private life of judges), Bağlantı: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-06/cp230089en.pdf>, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

Courts as Positive Legislators: A Comparative Law Study (Edited by Allan R. Brewer-Carías), Cambridge University Press, 2011, s. 265–282, Bağlantı: <http://doi.org/10.1017/CBO9780511994760.012>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:60, 09.05.1962, O:3

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:63, 22.05.1962, O:1

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C:4, B:64, 23.05.1962, O:1

CVCE.EU, Jacques Chirac, Bağlantı: https://www.cvce.eu/en/obj/jacques_chirac-en-13bdfc92-f83f-4e62-aba8-2800aa9bde2f.html, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.1, B:10, 23.11.1981, O:3

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.1, B:10, 23.11.1981, O:3, TBMM Basımevi, Ankara, 1982.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:148, 10.09.1982, O:3.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:154, 21.09.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166'ya 4'üncü Ek, s. 37.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:4.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.10, B:155, 22.09.1982, O:5.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:119, 02.08.1982, O:1, S. Sayısı:166'ya 1 inci Ek, TBMM Basımevi, Ankara, 1982.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166, 166'ya 1 inci Ek, s. 3; 1982 Anayasası Genel Bilgiler.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.7, B:120, 04.08.1982, Danışma Meclisi S. Sayısı: 166.

ÉLYSÉE, Valéry-Giscard d'Estaing, Bağlantı: <https://www.elysee.fr/en/valery-giscard-destaing>, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

European Commission - Press release, Rule of Law: Commission issues recommendation to Poland, 27 July 2016, Bağlantı:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2643, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), The Composition of Constitutional Courts, CDL-STD(1997)29, December 1997, Bağlantı:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e), Erişim Tarihi: 28.02.2023.

European Commission For Democracy Through Law, Relations between the Constitutional Court and the Supreme Court from the viewpoint of Malta, CDL-JU (97) 49, 27 October 1997, Bağlantı: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(1997\)049-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(1997)049-e), Erişim Tarihi: 15.03.2023

European Commission, Commission Opinion on the Rule of Law in Poland and the Rule of Law Framework, 1 June 2016, Bağlantı: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_2017, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

European Commission, Commission Recommendation regarding the Rule of Law in Poland, 21 December 2016, Bağlantı: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_4479, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

European Court of Human Rights Press Release, Notification of 37 applications concerning judicial independence in Poland, 25.07.2022, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7392626-10111158&filename=Notification%20of%2037%20cases%20concerning%20judicial%20independence%20in%20Poland.pdf>, Erişim Tarihi: 31.07.2023.

European Law Institute, Swiss Federal Supreme Court, Bağlantı: <https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/swiss-federal-supreme-court/>, Erişim Tarihi: 16.03.2023

Federal Constitutional Law (Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG), Bağlantı: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Fija El Texto Refundido, Coordinado Y Sistematizado De La Ley N° 17.997, Orgánica Constitucional Del Tribunal Constitucional, Bağlantı: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1016103&idVersion=>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi 28 Kasım 2022, https://www.aitilimasa.biz/media/1lyjen1h/anayasa_teklifi-web.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2022.

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Çalışma Komisyonu, <https://www.aitilimasa.biz/guclendirilmis-parlamenter-sistem-calisma-komisyonu>, Erişim Tarihi: 14.12.2022.

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni 28 Şubat 2022,
<https://www.aitilimasa.biz/media/523pxaib/28-subat-metin-konusma-sunum.pdf>,
Erişim Tarihi: 14.12.2022.

Högsta Domstolen The Supreme Court, Justices, Bağlantı:
<https://www.domstol.se/en/supreme-court/justices/>, Erişim Tarihi: 15.03.2023.

Kanun Teklifi Bilgileri, TBMM, Bağlantı:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=82348, Erişim Tarihi: 19.02.2023.

Korkein oikeus, Members and Staff, Bağlantı:
<https://korkeinoikeus.fi/en/index/supremecourt/members.html#>, Erişim
Tarihi:15.03.2023

LEGGE 11 marzo 1953, n. 87 Norme sulla costituzione e sul funzionamento
della Corte costituzionale, Bağlantı:
https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/CC_SS_fonti_lc_11031953_n_1_rev.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

LEGGE COSTITUZIONALE 11 marzo 1953, n. 1 Norme integrative della
Costituzione concernenti la Corte costituzionale, Bağlantı:
https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/CC_SS_fonti_lc_11031953_n_1_rev.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C.6, B:86, 15.5.1961, O:2.

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C.6, B:86, 15.5.1961, O:2,
Bağlantı:

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MBK_/d00/c006/mbk_00006086.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2023.

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.7, B:118, 18.10.1982, O:3.

National specialised courts – Greece, European e-Justice Portal, Bağlantı:
https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-el-maximizeMS-en.do?member=1, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

OECD, Constitutional Review (Chapter 6), Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study, OECD Publishing, Paris, 2022, p.121-142, Bağlantı:
https://read.oecd-ilibrary.org/governance/constitutions-in-oecd-countries-a-comparative-study_ccb3ca1b-en#page10, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

Portuguese Constitutional Court, Brief history of the Constitutional Court,
Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-historiaen.html>,
Erişim Tarihi: 28.03.2023.

RG, T. 01.07.1960, S. 10540

RG, T. 01.07.1960, S.10540

RG, T. 02.07.1960, S. 10541.

RG, T. 02.07.1960, S.10541.

RG, T. 11.02.2017, S. 29976, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21.01.2017)

RG, T. 11.02.2017, S. 29976.

RG, T. 13.05.2010, S. 27580, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. 5982, Kabul Tarihi: 7.5.2010).

RG, T. 13.05.2010, S. 27580.

RG, T. 16.03.1973, S. 14478, Anayasa Mahkemesine Yasama Meclislerinden Seçilecek Asıl ve Yedek Üyelikler İçin Adaylığa Başvurma, Seçim Esas ve Usulü Hakkında Kanun (Kanun No: 1697 Kabul tarihi: 7/3/1973).

RG, T. 16.03.1973, S. 14478.

RG, T. 19.06.1962, S. 11132.

RG, T. 23.09.2010, S. 27708, Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

RG, T. 24.05.1962, S. 1110.

RG, T. 27.04.2017, S. 30050, Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

RG, T. 27.09.1971, S. 13964.

RG, T. 30.05.1960, S. 10515.

Sejm, RESOLUTION of the Sejm of the Republic of Poland of 30 July 1992 The Standing Orders of the Sejm of the Republic of Poland, Bağlantı: http://oide.sejm.gov.pl/oide/en/index.php?option=com_content&view=article&id=14798:the-standing-orders-of-the-sejm-of-the-republic-of-poland&catid=7&Itemid=361, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

South African Government, The Constitution of the Republic of South Africa, Bağlantı: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-1996-1>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.

Staatsgerichtshof Des Fürstentums Liechtenstein, About the Court - History, Bağlantı: <https://www.stgh.li/history>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.

TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, O:3.

TBMM Tutanak Dergisi, C.66, B:88, 19.04.2010, S. Sayısı:497.

TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7.

TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:7.

TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:8.

TBMM Tutanak Dergisi, C.68, B:94, 25.04.2010, O:9.

TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:101, 04.05.2010, O:3.

TBMM Tutanak Dergisi, C.69, B:103, 06.05.2010, O:6.

TBMM, 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı, Esas No. 2/656, Geliş Tarihi: 05.04.2010, Bağlantı: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=82348, Erişim Tarihi: 13.10.2022.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.2, B:34, 30.3.1961, O:1, Bağlantı: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM___/d00/c002/tm___00002034.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2023.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.2, B:34, 30.3.1961, O:1.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, B:53, 25.4.1961, O:1.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, B:60, 4.5.1961, O:2.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, B:60, 4.5.1961, O:2.

The 1945 Constitution of the Republic of Indonesia, Bağlantı: https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_1_1625426222_4c1e13f466840d7ed721.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions (BBCJ), Members, Bağlantı: <http://www.bbcj.eu/members/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

The Brazilian Federal Supreme Court, Judicial Review, Bağlantı: https://portal.stf.jus.br/internacional/content.asp?id=120199&ori=2&idioma=en_us, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

The Constitution Of The Italian Republic, Bağlantı: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Constitution_of_the_Italian_Republic.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2023.

The Constitution Of The Republic Of Croatia, Article 122, Bağlantı: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

The Constitution Of The Republic Of Poland, Bağlantı: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

The Constitutional Court - Ústavní soud, About the Court, Bağlantı: <https://www.usoud.cz/en/how-justices-are-appointed>, Erişim Tarihi: 15.03.2023.

The Constitutional Court of Romania, Statute of the Judges of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.ccr.ro/en/general-presentation/statute-of-the-judges-of-the-constitutional-court/>, Erişim Tarihi: 16.03.2023

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Code Of Ethics And Conduct Of Constitutional Judges Republic Of Indonesia (Kode Etik Dan Perilaku Hakim Konstitusi Republik Indonesia), <https://www.mkri.id/public/content/dewanetik/kode%20etik.pdf>, Bağlantı: 20.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Constitutional Court Regulation Number 1 of 2023 Honorary Council of the Constitutional Court (Peraturan Mahkamah Konstitusi Nomor 1 Tahun 2023 Majelis Kehormatan Mahkamah Konstitusi), Bağlantı: https://www.mkri.id/public/content/mkmmk/439_230206021702-2.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Law Number 7 of 2020 on the Third Amendment to Law No. 24 of 2003 on Constitutional Court, Bağlantı: https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_3_1625426560_c247b005cca7d9978af9.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Law Of The Republic Of Indonesia Number 24 Year 2003 Concerning The Constitutional Court, Bağlantı:

https://en.mkri.id/download/constitution/constitution_2_1625426527_5513ffab79ee0e68cd8d.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, PMK Number 6 of 2023 Regarding the Procedures for the Election of the Chairperson and Deputy Chairperson of the Constitutional Court (PMK Nomor 6 Tahun 2023 Tentang Tata Cara Pemilihan Ketua Dan Wakil Ketua Mahkamah Konstitusi), Bağlantı: https://www.mkri.id/public/content/pmk/439_230310065043.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile Of The Ethics Council (Profil Dewan Etik), Bağlantı: <https://www.mkri.id/index.php?page=web.ProfilDewanEtik&menu=2>, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, History, Bağlantı: <https://en.mkri.id/profile/history>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Constitutional Court of the Republic of Indonesia, Profile, Organizational Structure, Bağlantı: <https://en.mkri.id/profile/organization>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

The Federal Ministry of Justice and the Federal Office of Justice, Basic Law for the Federal Republic of Germany, Bağlantı: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2023.

The Fundamental Law Of Hungary, Bağlantı: <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-4301-02-00>, Erişim Tarihi: 02.05.2023.

The history of the Constitutional Court, Bağlantı: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/history-of-the-court>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

The Spanish Constitution, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/Normativa/ConstitucionINGLES.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

The Supreme Court of Ireland, Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court, Bağlantı: <http://www.supremecourt.ie/supremecourt/sclibrary3.nsf/pagecurrent/225D8212CD9DEDE880257315005A41A5?opendocument&l=en>, Erişim Tarihi: 15.03.2023

Tribunal Constitucional Chile, Atribuciones, Bağlantı: <https://www2.tribunalconstitucional.cl/integracion-actual/atribuciones/>, Erişim Tarihi: 12.05.2023.

Tribunal Constitucional Chile, History, Bağlantı: <https://www2.tribunalconstitucional.cl/integracion-actual/history/>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Tribunal Constitucional Chile, History, Bağlantı:
<https://www2.tribunalconstitucional.cl/integracion-actual/history/>, Erişim Tarihi:
28.03.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Law of the Constitutional Court Law no. 28/82,
of 15 November, Bağlantı:
[http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/en/lawoftheconstitutionalcou
rt.pdf](http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/en/lawoftheconstitutionalcourt.pdf), Erişim Tarihi: 29.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Organização, Funcionamento e Processo do
Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro, Bağlantı:
<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/legislacao01.html>, Erişim Tarihi:
29.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, The
Constitutional Court, Bağlantı:
<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-orgaoconst.html>, Erişim
Tarihi: 30.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Brief history
of the Constitutional Court, Bağlantı:
<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tribunal-historiaen.html>, Erişim
Tarihi: 30.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Jurisdiction
and Procedure, Bağlantı:

<https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/jurisdiction.html#guarantee>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court, Status of the Court's Justices, Bağlantı: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/justices-status.html>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Tribunal Constitucional Portugal, Portuguese Constitutional Court - Brochure 2023, Bağlantı: http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/tc_ebook_guardiaodaconstituicao_2023_en/, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

Trybunał Konstytucyjny, Public Information / Media, Judges of The Constitutional Court at Rest, Bağlantı: <https://trybunal.gov.pl/informacja-publiczna-media/archiwum/sedziowie-tk-w-stanie-spoczynku>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Trybunał Konstytucyjny, Public Information / Media, Members of The Constitutional Tribunal from 1985 to 1997, Bağlantı: <https://trybunal.gov.pl/informacja-publiczna-media/archiwum/czlonkowie-tk-w-latach-1985-1997>, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Trybunał Konstytucyjny, The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal, Bağlantı: https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Akty_normatywne/Am._in_

force_6II2019_The_Act_on_the_Organisation_of_the_Constitutional_Tribunal_and_the_Mode_of_Proceedings_Before_the_Constitutional_Tribunal_en.pdf,

Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Trybunał Konstytucyjny, The Act of 30 November 2016 on the Status of the Judges of the Constitutional Tribunal, Bağlantı: https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Akty_normatywne/The_Act_on_the_Status_of_the_Judges_of_the_Constitutional_Tribunal__as_amended_in_2017__en.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, Members of the Constitutional Court: Overview, https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/verfassungsrichter/members_of_the_constitutional_court_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Constitutional Court: Overview, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/constitutional_court_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The Court's Bench and its Judicial Activity, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/organisation/the_courts_bench.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Verfassungsgerichtshof Österreich (Vfgh), About The Court, The History of the Constitutional Court, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/history_overview.en.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Verfassungsgerichtshof Österreich, The Constitutional Court (Brochure), 2018, Bağlantı: https://www.vfgh.gv.at/downloads/VfGH_Broschuere_eng_barrierefrei_Final.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2023.